

Міністерство освіти і науки України  
Тернопільський національний економічний університет  
Факультет фінансів та обліку

**III Міжнародна науково-практична конференція**

**«СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ  
ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ:  
ЛОКАЛЬНИЙ  
ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР»**

*10 вересня 2019 року, м. Тернопіль*

**Збірник матеріалів**

Тернопіль  
2019

УДК 336.14:339.92  
С 91

III Міжнародна науково-практична конференція  
**«СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ЛОКАЛЬНИЙ  
ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР»**

м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**

**Десятнюк О. М.**, д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародна діяльність та інноваційний розвиток) ТНЕУ

**Кізіма А. Я.**, к.е.н., доцент, декан факультету фінансів та обліку ТНЕУ

**Тулай О. І.**, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

**Лободіна З. М.**, д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

**Гупаловська М. Б.**, к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

**Глова Й.**, доктор філософії, асоц. проф., завідувач кафедри банківської справи та інвестицій Технічного університету в Кошице (Словаччина)

**Валігура В. А.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри податків та фіскальної політики ТНЕУ

**Андрейовська А.**, доктор філософії, асоц. проф., кафедра фінансів Технічного університету в Кошице (Словаччина)

**Ткачик Ф. П.**, к.е.н., доцент кафедри податків та фіскальної політики ТНЕУ

**Горин В. П.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ

**Дубровіна Н.**, к.е.н., доцент, Вища школи економіки, менеджменту та публічного адміністрування в Братиславі (Словаччина)

*Збірник матеріалів рекомендовано до друку  
науково-методичною радою факультету фінансів та обліку  
протокол №1 від 12.09.2019 р.*

Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 308 с., укр. мова, англ. мова.

За зміст і достовірність викладених матеріалів відповідальність несуть автори.

© ТНЕУ, 2019

## ЗМІСТ

### Секція 1. Новелізаційні тенденції сучасної фіскальної політики

#### Sections 1. Innovation tendencies of modern fiscal policy ..... 12

*Halyna Vasylevska*

BASIC UNDERSTANDING OF FISCAL SPACE THEORY ..... 12

*Оксана Десятнюк, Тарас Маршалок*

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ  
КОН'ЮНКТУРУ В УКРАЇНІ ..... 15

*Святослав Герчаківський*

ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ В КОНТЕКСТІ  
ПОСИЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ..... 20

*Інна Гуцул*

ТЕНДЕНЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ  
СХІДНОЇ АЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ) ..... 23

*Андрій Дерлиця*

ПОЗИКОВІ ФІНАНСИ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ..... 25

*Юлія Коваленко,*

*Олена Сидорович*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДГРУНТЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ  
ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ..... 29

*Анатолій Луцик*

ПЕРСПЕКТИВИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ  
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ..... 32

*Богдан Малиняк*

ІНСТРУМЕНТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУВАННЯ  
ТА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ..... 35

*Вікторія Сідляр*

ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ  
ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ..... 39

### Секція 2. Податкова система України в умовах геополітичних дисбалансів

#### Sections 2. The tax system of Ukraine in conditions of geopolitical imbalances ..... 43

*Volodymyr Dmytriv*

POLITICAL PROCESSES IN UKRAINE AND THEIR IMPACT  
ON FISCAL POLICY ..... 43

<b>Володимир Валігура</b> ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ .....	45
<b>Ірина Гузела</b> ІНСТИТУТ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС .....	47
<b>Оксана Меліх</b> ФІСКАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ .....	51
<b>Федір Ткачик</b> ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ...	54

### **Секція 3. Фінансова політика забезпечення сталого розвитку**

### **Sections 3. Financial Policy for Sustainable Development..... 57**

<b>Viktoriia Bulavynets</b> ALTERNATIVE SOURCES OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES' BUDGETS REPLENISHING .....	57
<b>Antonina Demianiuk</b> NEWEST PRACTICES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT THE LOCAL LEVEL .....	60
<b>Jozef Glova, Alena Andrejovska</b> DETERMINANTS OF COUNTRY RISK: AN EU EVIDENCE.....	62
<b>Myroslava Hupalovska, Anna Mokrytska</b> MODERNIZATION OF THE PROCESS OF FORMATION OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF THE STATE .....	67
<b>Yurii Karpyshyn</b> POTENTIAL OF IT BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE.....	69
<b>Nataliia Kolomyuchuk</b> THE ROLE OF STATE FINANCIAL CONTROL IN THE ECONOMIC OF THE STATE .....	71
<b>Olena Petrushka</b> INFORMAL EMPLOYMENT AND ITS IMPACT ON PENSION INSURANCE .....	72
<b>Viktor Rusin</b> PRACTICAL ASPECTS OF SAVING PUBLIC MONEY THROUGH THE SYSTEM PROZORRO .....	75

<i>Svitlana Savchuk, Viktoriia Savchuk</i>	
MEDIUM-TERM BUDGET PLANNING: DOMESTIC REALITIES AND FOREIGN EXPERIENCE .....	76
<i>Oleksandr Shashkevych</i>	
IMPLEMENTATION OF IT AUDIT STANDARDS IN UKRAINE .....	80
<i>Iryna Sydor</i>	
DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF INTER-BUDGETARY RELATIONS IN THE CONTEXT OF FINANCIAL ALIGNMENT OF TERRITORIES .....	84
<i>Oksana Tulai, Lyudmyla Alekseyenko</i>	
FINANCING OF EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT TRENDS TO QUALITY AND ACCESSIBILITY.....	88
<i>Богдан Блащак</i>	
ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	91
<i>Олег Вацлавський</i>	
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ .....	93
<i>Ірина Голяш</i>	
МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	95
<i>Володимир Горин</i>	
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ .....	98
<i>Василь Дем'янишин</i>	
ФІНАНСОВІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ...	102
<i>Ольга Кириленко</i>	
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ .....	105
<i>Світлана Коваль</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ М. ТЕРНОПОЛЯ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЦІЛІ.....	108
<i>Ірина Круп'як</i>	
ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ .....	111
<i>Зоряна Лободіна</i>	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ .....	113

<i>Олександр Максимчук</i> ЕНДАВМЕНТ-ФОНДИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ .....	116
<i>Василь Телен</i> МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД .....	118
<i>Богдана Шулюк</i> ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА .....	123

#### **Секція 4. Сучасні пріоритети розвитку фінансів домогосподарств**

#### **Sections 4. Fiscal-budgetary aspects of the development of household finance..... 125**

<i>Nataliia Karpyshyn</i> BEHAVIORAL FINANCIAL DECISIONS OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE .....	125
<i>Anatoliy Sydorчук</i> THE ROLE OF HOUSEHOLDS IN THE FINANCIAL SYSTEM .....	127
<i>Оксана Квасниця</i> РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ПІДВИЩЕННІ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ .....	129
<i>Тетяна Кізима, Андрій Кізима</i> ШАХРАЙСТВО З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ТИПОЛОГІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ .....	131
<i>Юрій Хамига</i> ОСНОВНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ.....	133

#### **Секція 5. Парадигма розвитку фінансового менеджменту під впливом глобальних змін і мегатрендів**

#### **Sections 5. Paradigm of financial management development under the influence of global changes and megatrends ..... 137**

<i>Volodymyr Kostetskyu</i> CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS UKRAINIAN BUSINESS STRUCTURE DEVELOPMENT PRIORITY .....	137
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----

<i>Олександр Квасовський</i> ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ .....	139
<i>Ольга Кнейслер, Наталія Спасів,</i> <i>Хрістофер Даніель Колелл</i> ДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД .....	143
<i>Тетяна Письменна, Віталій Письменний</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ .....	148
<i>Ігор Стефанів</i> НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАСТОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ .....	150
<i>Микола Стецько</i> РИНОК КАПІТАЛУ ЯК ФАКТОР КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ .....	153

**Секція 6. Актуальні проблеми й інноваційні підходи до розвитку страхування та підвищення конкурентоспроможності страхового ринку в сучасних умовах**

**Sections 6. Current problems and innovative approaches to the development of insurance and increasing the competitiveness of the insurance market in modern conditions .....** 157

<i>Галина Кулина, Ірина Федорович</i> ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ У СВІТІ.....	157
<i>Наталія Налукова</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ .....	160

**Секція 7. Глобальні тенденції сучасного банківського бізнесу**

**Sections 7. Global trends of modern banking business .....** 163

<i>Bogdan Adamyk</i> BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND THE FUTURE OF BANKING.....	163
<i>Agnieszka Piotrowska-Piątek</i> INDICATORS FOR MEASURING ACCESS TO BANKING IN POLAND IN THE CONTEXT OF THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT .....	166

<i>Tetiana Stechyshyn</i>	PROBLEMS OF BANKING LOANS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES .....	168
<i>Ганна Балян</i>	БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯД В КРИЗОВИХ УМОВАХ .....	171
<i>Юлія Галицейська</i>	КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ .....	174
<i>Олександр Дзюблюк</i>	ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	176
<i>Жанна Довгань</i>	ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ .....	179
<i>Галина Забчук</i>	ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ .....	181
<i>Ольга Іващук</i>	НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ .....	185
<i>Ольга Метлушко</i>	БАНКИ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ .....	187
<i>Богдана Сас</i>	ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ПРИВАТНИМИ ПАРТНЕРАМИ У ГАЛУЗІ ІНФРАСТРУКТУРИ .	190
<i>Людмила Сегеда</i>	ВПЛИВ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР КРАЇНИ.....	194
<i>Богдан Сенів</i>	РИЗИКИ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ.....	197
<i>Зоряна Сороківська</i>	ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ .....	199
<i>Ярослав Чайковський</i>	ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ .....	202



**Секція 8. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: основні тренди розвитку**

**Sections 8. Accounting, analysis, audit and taxation: the main trends of development ..... 207**

*Nataliya Melnyk*

MODERN TRENDS IN ACCOUNTING PROFESSION ..... 207

*Viktoria Rozheliuk*

THE EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF THE DOMESTIC: REALITIES AND PROSPECTS OF THE ACCOUNTING SYSTEM . 209

*Nataliia Zarudna, Oleksandr Kundeus*

STRUCTURE OF ECONOMIC PROCESSES IN ENTERPRISES FOR ACCOUNTING AND TAXATION ..... 211

*Ірина Бенько*

ОЦІНКА СТАНУ ОБЛІКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ ..... 214

*Тарас Бурденюк*

АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ ..... 218

*Людмила Голінач*

АСИМЕТРІЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ..... 221

*Василь Дерій*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ПРИСКОРЕНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: МЕТА, КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМКИ РУХУ ..... 223

*Світлана Жукевич, Наталя Жук*

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА..... 225

*Григорій Журавель, Павло Денчук*

ДИЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРИБУТОК» В КОНТЕКСТІ БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ..... 228

*Ольга Загородна, Валентина Панасюк*

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У ФОРМУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ..... 231

*Ярослав Крупка*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЕТАПИ В ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ..... 234

<b><i>Зоряна Литвин, Віра Серединська</i></b> АНАЛІЗ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ .....	237
<b><i>Ірина Лукановська</i></b> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС.....	240
<b><i>Інна Мельничук</i></b> СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА .....	242
<b><i>Надія Михайлишин</i></b> ВНУТРІШНІЙ АУДИТ КІБЕРБЕЗПЕКИ КОМПАНІЇ .....	246
<b><i>Наталія Мужевич</i></b> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ .....	248
<b><i>Володимир Муравський</i></b> ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА КОМУНІКАЦІЙНА МЕРЕЖА ОБЛІКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД.....	252
<b><i>Ірина Назарова</i></b> ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ .....	254
<b><i>Ірина Омецінська</i></b> ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД): ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ТА ВІТЧИЗНЯНИМИ СТАНДАРТАМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ .....	257
<b><i>Наталія Починок</i></b> СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА .....	261
<b><i>Михайло Пушкар</i></b> УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ .....	263
<b><i>Галина Римар, Святослав Питель</i></b> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ.....	268
<b><i>Ростислав Романів</i></b> ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ АКТИВІВ В РІЗНИХ БАЛАНСОВИХ ТЕОРІЯХ .....	271

<b>Світлана Романів</b>	
МІСЦЕ КАДРОВОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА .....	274
<b>Світлана Саченко, Оксана Черешнюк</b>	
КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	277
<b>Віта Семанюк, Андрій Папінко</b>	
БРЕНД-КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ.....	280
<b>Світлана Сисюк</b>	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	283
<b>Юлія Судин</b>	
АНАЛІЗ ВПЛИВУ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ГУДВІЛУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА .....	286
<b>Володимир Фаріон</b>	
ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ .....	289
<b>Оксана Хаблюк</b>	
СУТЬ ТА МІСЦЕ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ .....	292
<b>Надія Хорунжак</b>	
АУДИТ І АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ЯКІСНИЙ ТРЕНД ЯК УМОВА РОЗВИТКУ .....	295
<b>Олег Шевчук</b>	
АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ: СЬОГОДЕННЯ ТА МАЙБУТНЄ.....	299
<b>Марія Шестерняк</b>	
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ .....	301
<b>Світлана Яцишин</b>	
РИЗИКООРІЄНТОВАНІ ОПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ: ПОНЯТТЯ, ТИПОЛОГІЯ, МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ.....	304

## **Секція 1. Новелізаційні тенденції сучасної фіскальної політики**

### **Sections 1. Innovation tendencies of modern fiscal policy**

**Halyna Vasylevska**

*Ternopil National Economic University*

#### **BASIC UNDERSTANDING OF FISCAL SPACE THEORY**

The tendencies of the development of the global economy, formed as a result of the synergistic effect of globalization, have caused economic asymmetries of the Ukrainian fiscal space, that is, the disparities inherent in the uneven development of all spheres of society's life that can be used by the state during the formation of fiscal policy in order to correct the social and economic situation, development, business regulation, improvements in the quality of life of citizens.

The main purpose of the research is to analysis key aspects of divergent economic development in order to create the right conditions for the formation of an optimal fiscal space in our country that will meet modern needs and contribute to the achievement of a high level of social welfare.

Scientists and economists such as: T. Yefemenko [1], N. Kravchuk [2], A. Krysovaty [3], P. Kulawczuk [4] devoted a lot of scientific works to the analysis of theoretical and practical questions of the formation and development of fiscal space together with the subjective experience of the functioning and evolution of national economies. However, the challenges of divergent economic development confirm the importance of their careful study. Moreover, the current transformations of the global economy give rise to new demands on the state and society, which undoubtedly causes certain peculiarities of the formation of the fiscal space of Ukraine, are governed by the symbiosis of market mechanisms and archaic social institutions that have only been partially adapted to economic conditions.

Today, the productivity of the national economy comparing to the background of the implementation of structural and organizational reforms remains low. Among the range of discussion issues, the priority solution requires urgent problems related to the improvement of mechanisms for the formation of the optimal fiscal space of the state, as well as the use of appropriate tools for their effective implementation. Due to the author's point of view, optimal fiscal space is the best form of functioning of a modernized fiscal

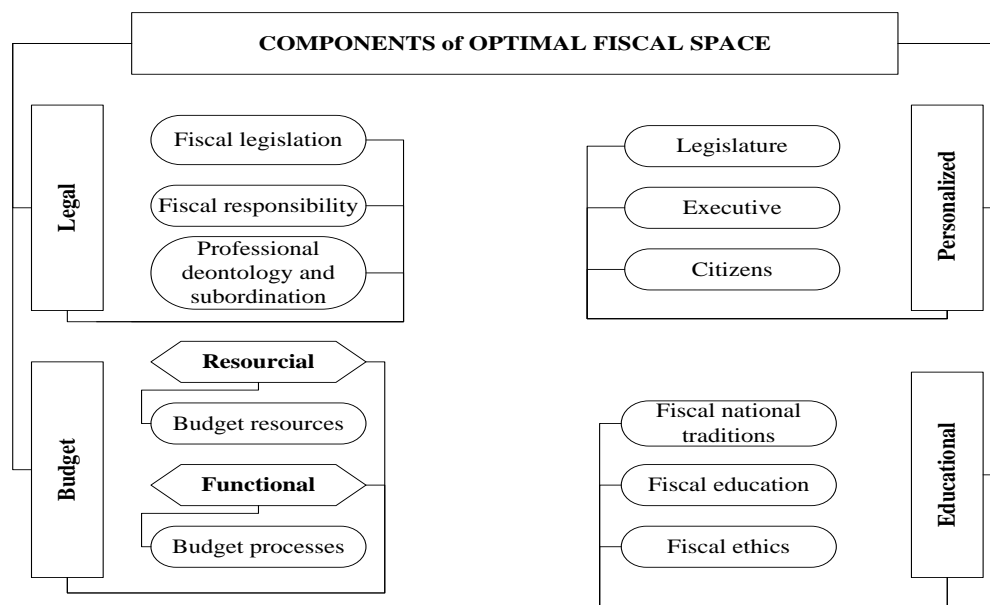
environment that can ensure the development of such interactions between the subjects of the relevant relations that contribute to increasing the efficiency of taxation, rational distribution and redistribution of gross domestic product, balanced economic development, balanced budget, improvement public welfare. While the fiscal environment in this context, the objective basis for the formation of the fiscal space, as a certain foundation for its construction, is at the same time a source of formation and the cause of the emergence of the corresponding asymmetries of this space, which is ensured and outlined, first of all, by legislative and regulatory norms. The fiscal environment is a system of interconnections and circumstances that arise in the context of fiscal policy implementation within the organizational and legal relations of tax entities aimed at the formation and development of the fiscal space of the state. Thus, in order to ensure the formation of the optimal fiscal space of the state, structural changes in the organization and restoration of economic opportunities of Ukraine should take place, which, in their turn, should be based on the use of not only resource but also intellectual potential. A rational approach to determining the key relationships within the framework of the functioning of the optimal fiscal space is the quest of the role of the state policy in regulating the corresponding transformations, in combination with the stabilization measures of political, economic and social reforms with a view to further development of Ukraine in all directions. In general, this determines the need for a coherent macroeconomic view of the course of change and determines the relevance of the study of major structural transformations, their dynamics, contradictions and the impact on the development of the fiscal space of the country.

It should be noted that the presence of a certain fiscal space is formally conditioned by the functioning of any state, but in fact, it is a subject of strategic guidelines for its development and the expected results planned by the government in the future. It exactly depends on tactics provision for the construction and development of the fiscal space, the definition of the structure and tasks. However, the quality of their implementation, above all, should be based on the professionalism and political will of the authorities. In addition, it should be mentioned that the formation of the optimal fiscal space of the state implies the presence of certain components (Fig. 1).

All these components are interconnected and interdependent from each other and interact within the framework of fiscal space formation under the conditions of the implementation of the fiscal policy of the state.

In the process of formation and development, the fiscal space under the influence of certain external and internal factors, gets the corresponding features: self-reproducibility (the ability of the system to maintain the balance of the spatial structure by the optimal combination of the formal and informal component), inhomogeneity (the presence of nonlinear processes occurring in

the economic space, or predetermine different degree of attraction of fiscus objects into the system of interaction and their concentration), fractality (the ability of one space, speaking independently simultaneously enter into other forms of space and contain the smaller ones in themselves, thus providing spatial unity), synchronous correction (the permanent process of coordinating the individual and common interests of participants of the fiscal space with the interests of its other subjects, followed by the correction of behavior based on the assessment the level of transaction costs, time and effort used to meet needs, access to wealth and resources), hierarchy (a higher hierarchical level is carried out by the regulator and the regulator influence on the lower levels in accordance with the general principles of construction and principles of operation) [2, c. 48]. At the same time, the interaction of these components of the optimal fiscal space, in the context of defending own interests and the needs of society and the state, which in this context always serve as competing elements, provides a search for rational ways of formation and full development of optimal fiscal space with corresponding characteristics and features.



**Fig. 1. Interaction of the components of state optimal fiscal space**  
Source: Compiled by the author based on: [2; 3, c. 17-18].

The evolution of the world economy is greatly complicated by the multidimensional transformations that generate systemic challenges for the whole set of system sciences and, in particular, economic theory [5]. In the context of this thesis, the formation of the fiscal space of Ukraine, which takes place under conditions of divergent economic development, complicated by the shaky internal (pre-election processes, mistrust of the legislative, executive and judicial power at all levels, social tension, etc.) and external (the threat of international terrorism, the struggle for spheres of influence, the Russian-

Ukrainian war, as a result of the annexation of Ukrainian territory and involvement in the military action of some industrial regions of Ukraine) political situation. At the same time, ensuring an effective mechanism for the formation and effective functioning of the fiscal space, as well as finding ways to improve it and optimize it, requires a full resolution of the significant shortcomings of the divergent economic development of Ukraine.

### **Literature**

1. Єфіменко Т. І. Формування фіскального простору економічних реформ. *Фінанси України*. 2011. №4. С. 3–23; Єфіменко Т. І. Перспективи реформування фіскального простору місцевих бюджетів. *Наукові праці НДФІ*. 2012. №3 (60). С. 3–20.
2. Кравчук Н. Дивергенція глобального розвитку : сучасна парадигма формування геофінансового простору. К.: Знання, 2012. 782 с.
3. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія [А.І. Крисоватий, О.Ю. Сидорович. Теоретико-методологічні підходи пізнання та концептуалізація сутності фіскального простору] / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2016 332 с.
4. Kulawczuk P. Efektywność podatkowa małych i średnich przedsiębiorstw : monografia, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. 2004. 206 s.
5. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм социализм и демократия [Предисловие к первому изданию (Вена, июль 1911 г. Шумперет)] / Й. А Шумпетер ; [предисл. В. С. Автономовв ; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, Л. Ю. Чепуренко; пер. с англ. В. С. Автономова, Ю. В. Автономова, Л. А. Громовой, К. Б. Козловой, Е. И. Николаенко, И. М. Осадчей, И. С. Семененко, Э. Г. Соловьева], М.: Эксмо, 2008. 864 с.

**Оксана Десятнюк, Тарас Маршалок**

*Тернопільський національний економічний університет*

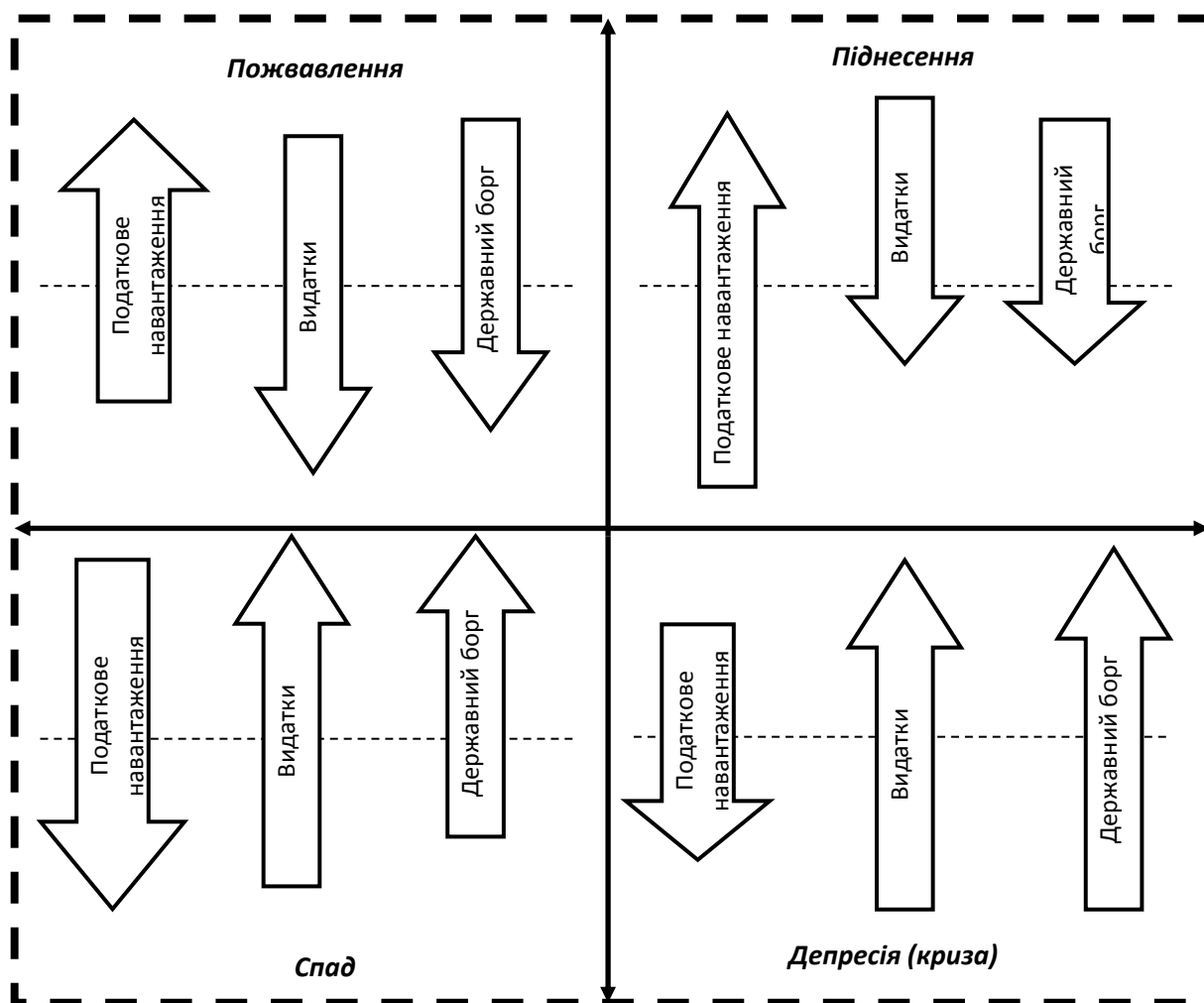
## **ВПЛИВ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ КОН'ЮНКТУРУ В УКРАЇНІ**

В різні періоди, за різних економічних та політичних умов використовуються різні механізми подолання економічних криз та згладжування економічних циклів. До найбільш дієвих заходів антициклічного регулювання економіки відносять інструменти фіскальної політики. Використання тієї чи іншої конфігурації фіскальної політики в процесі проведення антициклічних заходів залежить від таких чинників як: рівень економічного розвитку країни, моделі державного управління, кліматичних особливостей, ресурсного, виробничого, промислового потенціалу, однак в умовах однієї і тієї ж стадії економічного циклу, за

схожих економічних умовах, однакових підходах у державному управлінні, при приблизно однаковій участі уряду при проведенні економічної політики, використовуються схожі заходи антициклічного регулювання економіки.

Процес антициклічного регулювання економіки на різних стадіях економічного циклу передбачає використання різних конфігурацій інструментів фіскальної політики – боргової, податкової політик та політики видатків. Саме змінюючи ці показники уряд здатен впливати на економічну кон'юнктуру в країні.

Зокрема розроблена нами модель дає змогу зорієнтуватися які саме заходи уряду у фіскальній сфері матимуть найкращий позитивний результат за різних економічних умов, за умов економічної рецесії та піднесення, депресії та економічного перегріву (рис. 1).



**Рис. 1. Модель поведінки уряду в сфері фіскальної політики на різних стадіях економічного циклу.**

Аналізуючи запропоновану модель виділимо такі її особливості:

1. В умовах економічного пожвавлення, уряд повинен скоротити видатки бюджету соціального характеру, забезпечити поступове



зменшення боргу країни. Такі висновки базуються на наступних думках. В умовах економічного пожвавлення економічні процеси починають працювати з більшою інтенсивністю, безробіття знижується, країна поступово прямує до повної зайнятості, що призводить до зростання доходів громадян, кількість бідних зменшується, а кількість людей із середнім рівнем доходів зростає, що дає змогу зменшити видатки бюджету соціального характеру. Податкові надходження починають зростати в міру розширення податкової бази. Також уряд може вдаватися до підвищення ставок податків на доходи громадян. В умовах економічного зростання попит в країні зростає, що також дає підстави говорити про підвищення рівня споживання, а це знову зростання надходжень непрямих податків в країні. Саме тому, рівень податкового навантаження фактично зростає на фоні зростання макроекономічних показників, таке зростання в основному відбувається під впливом недискреційних інструментів, так званих автоматичних стабілізаторів. Потреба у залученні боргових ресурсів зменшується – уряд має можливість скоротити боргове навантаження. Також в таких умовах число державних службовців зменшується, адже це пов'язано із можливістю отримати більше доходів у приватному секторі, через що потреба додаткового фінансування видатків уряду знижується. Що свідчить про зміцнення стійкості державних фінансів, про можливість уряду приймати бездефіцитні бюджети і формувати широкий фіскальний простір (резерви фінансових ресурсів держави на середньострокові та довгострокові потреби). Проте рівень державного боргу, ще залишається високим, видатки також є досить значними.

2. В умовах стадії економічного піднесення, для запобігання «перегріву» економіки, уряд повинен знизити рівень надлишкового споживання, так званого інфляційного попиту, тим самим вилучити надлишкові доходи громадян, які можна акумулювати в державні стабілізаційні фонди. В умовах економічного перегріву можливі значні інфляційні ризики, дефляція національної валюти. Запобігти цьому можна вдаючись до наступних дій, зокрема, уряду країни необхідно збільшити дискреційні заходи подолання інфляції, необхідно підвищити рівень податкового навантаження на оплати праці, збільшити непрямі податки. Такі дискреційні заходи в парі із автоматичними стабілізаторами створюють умови для вилучення надлишкового, непрацюючого, інфляційного капіталу, що знижує ризик перегріву економіки країни. Також потреби уряду щодо фінансування видатків стають значно меншими, уряд має можливість зменшити їх розмір, потреба у державному борзі знижується. Уряд змушений обслуговувати лише попередньо сформовані борги. Дефіцит бюджету в таких умовах передвоюється на профіцит, що дає змогу сформувати значні фінансові

фонди на випадок майбутніх економічних криз світового чи міждержавного характеру. Видатки уряду знижуються значними темпами. Борг країни скорочується до мінімальних показників, рівень податкового навантаження може зрости до знаних показників.

3. В умовах економічного спаду, відбуваються наступні економічні процеси. Знижується рівень доходів громадян, зростає безробіття, зменшується попит, все це призводить до зниження макроекономічних показників в країні, сповільнюються темпи економічного розвитку, що призводить до негативних наслідків у соціально-економічному житті країні. На фоні таких негативних процесів уряд країни повинен вдатися до наступних дій в сфері фіскальної політики задля згладжування економічного циклу і перенаправлення його у висхідне положення. Зокрема, уряд повинен вдатися до підвищення соціальних видатків, адже на фоні зростання безробіття, соціальні виплати в країні зростають, також зростає навантаження на пенсійний фонд країни, що також проковує потребу підвищення державних бюджетних видатків. Втративши можливість заробляти в приватному секторі, громадяни шукають шляхи працевлаштування в державний сектор, адже гарантії держави завжди є вищими ніж у приватному бізнесі. Це свідчить про додаткове нарощення потреб фінансування утримання державних чиновників. Тому в умовах економічного спаду видатки бюджету зростають. Що стосується податкової політики, в умовах зниження економічної активності, зменшуються доходи громадян, що створює негативні тенденції для податкових надходжень, в таких умовах, для підтримування достатнього рівня податкових надходжень, для підтримки бізнесу, уряд може вдатися до незначного зниження податкового навантаження саме в частині оподаткування доходів громадян. Такі дії уряду можуть частково запобігти тінізації економіки і ліквідації приватних підприємств. На фоні зниження податкових доходів бюджету і зростання видатків, уряд постає перед проблемою залучення фінансових ресурсів від кредиторів, переважно від зовнішніх. Що породжує зростання боргового навантаження. Проте, якщо фаза спаду розпочинається після фази довготривалого похваллення чи економічно піднесення, за умови формування фіскального простору (резервних стабілізаційних фондів), в такій країні наслідки економічного спаду матимуть мінімальні негативні наслідки і уряду легше розвернути економічний цикл у зворотному напрямку, і що найголовніше, не допустити настання найбільш небезпечної фази економічного циклу – депресії (економічної кризи). Проте в таких економічних умовах видатки бюджету зростають швидкими темпами, такі ж тенденції притаманні державному боргу країни, податкове навантаження зменшується, проте залишається незначно меншим ніж в умовах економічної рівноваги.

4. Найбільш небезпечною є фаза депресії (економічної кризи). В цей період в економіці країни відбуваються надзвичайно негативні процеси: знижується рівень добробуту громадян, доходи населення скорочуються, зменшується попит, що породжує надлишкове безробіття, підприємства банкрутують, значно знижується рівень економічної кон'юнктури, зростання макроекономічних показників перетворюється на спад. В таких умовах уряд країни повинен вдатися до наступних дій. Зокрема необхідно зменшити показник податкового навантаження в частині зниження ставок податків на доходи громадян, навантаження на фонд оплати праці. Для підвищення рівня споживання можливо знизити податки на споживання. Такі дії уряду призводять до значного зменшення податкових надходжень, дефіцит бюджету зростає. В уряді підвищується потреба додаткового фінансування видатків, в першу чергу це стосується видатків соціального характеру: допомога по безробіттю, субсидювання населення. Для запуску економіки уряд повинен вдатися до збільшення державних закупівель, що може дати поштовх до пришвидшення подолання економічної депресії та зростання економіки, а це в свою чергу створює додаткові потреби фінансування капітальних видатків. На фоні вище зазначеного, в країні швидкими темпами зростає рівень Боргового навантаження – джерела погашення надмірних видатків уряду. Лише правильні і цілеспрямовані дії уряду дадуть змогу швидко подолати економічну кризу і забезпечити швидке повернення економіки до висхідного тренду.

Запропонована модель є ефективною для будь якої країни, дотримання основних її положень дає змогу ефективно проводити заходи стимулюючого, стабілізаційного та антидепресивного характеру. Незалежно від економічної моделі управління, участі уряду в соціально-економічному житті країни, такі заходи будуть спонукати економічному розвитку та в тій чи іншій мірі впливати на процеси стабілізаційного характеру. Однак у країнах із патерналістською (соціально-орієнтованою) моделлю управління, заходи фіскального характеру будуть мати більш позитивний характер ніж у ліберальних країнах, що пов'язано з її особливостями.

## **ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Протидія деліктам у митній сфері є однією з найважливіших форм боротьби фіскальних органів з протиправними проявами, що спрямована на попередження митних злочинів, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню митних правопорушень.

Питання, що пов'язані із профілактикою митних деліктів, девіантною поведінкою суб'єктів митної системи вивчалися фахівцями в галузі митного права, теорії управління, фінансів. Окремим науковим та прикладним проблемам протидії девіантній поведінці приділяли увагу в своїх роботах такі вчені, як А. Берлач, А. Войцещук, В. Володимиров, О. Долженков, Є. Додін, А. Закалюк, І. Іващук, Г. Кириченко, А. Крисоватий, Ю. Ляпунов, О. Максимов, В. Мартинюк, Є. Скулиш, Б. Тишкевич, Ю. Сучков та ін. Проблема протидії митним злочинам в контексті посилення митної безпеки України є актуальною з огляду на її недостатню розробленість та фрагментарність в сучасній українській фінансовій науці.

Митні делікти – це особлива та специфічна група злочинів у митній сфері, яка передбачає сукупність ефективних, швидко реагуючих та дієвих заходів щодо їх протидії, враховуючи специфічність криміналістичної характеристики таких злочинів і сучасні тенденції їх здійснення.

До основних передумов розвитку митних деліктів в Україні доцільно виділити такі: 1) вигідне географічне і транспортне положення території держави; 2) перманентні інституційні зміни та функціональна неспроможність Державної митної служби України забезпечити контроль за перетином митного кордону на всій лінії його протяжності; 3) надмірна кількість контрольних процедур під час митного оформлення продукції, товарів, матеріальних цінностей тощо; 4) високий рівень корумпованості та бюрократизму митників; 5) криміналізація органів державної влади, суб'єктів господарювання та суспільства загалом; 6) високі ставки імпортного оподаткування; 7) низька ефективність роботи органів правоохоронної та судової системи; 8) психологічні стимули та мотивація підприємців до отримання надприбутків; 9) недосконалість системи митно-тарифного регулювання експортно-імпортних операцій; 10) складність вітчизняного митного законодавства; 11) переважно низький рівень доходів і бідність населення, яке проживає на прикордонних територіях; 12) непрозорість здійснення митних процедур; 13)

недобросовісність окремих працівників митних органів; 14) транснаціональний характер розвитку криміногенних структур [1].

Аналізуючи особливості протидії митним деліктам в Україні, відзначимо, що за результатами проведених заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень митних правил, упродовж 2016 року митними органами України порушено 23 235 справ на суму 2 млрд. грн., що на 5 427 справ та на 212,81 млн. грн. більше ніж у попередньому 2015 році [2].

У період 2011-2014 років бачимо стрімке зменшення кількості порушених справ за фактами порушень митних правил, з показника 28 353 справи 2011 р. до 14 603 справи 2014 року. Вже з 2015 року спостерігаємо зростання кількості порушених справ до 17 808. Також зменшилась і загальна сума, на яку порушують справи, що 2016 року становила 2 млрд. грн., що майже в 10 разів менше ніж аналогічний показник за 2011 рік, що становив 25,197 млрд. грн. Найнижчий показник вартості спостерігався 2012 року у сумі 714,9 млн. грн. Уже починаючи з 2015 року, вартість порушених справ становила 1,7 млрд., а вже 2016 р. - 2 млрд. грн. Спостерігаємо як і збільшення порушень митних правил, так і позитивну тенденцію розкриття справ про порушення митних правил та збільшення надходжень від цих справ.

2015 року, порівняно з 2012, зменшилися показники за вилученням промислових товарів на 87,97 млн. грн., транспортних засобів на 118,68 млн. грн. та збільшилися суми за вилучення продовольчих товарів на 53,69 млн. грн. і валюти на 21,01 млн. грн. 2016 року тимчасово вилучено предмети правопорушень за 7 952 справами, з них: промислових товарів - на суму 353 млн. грн., що на 3,76% менше ніж 2015 року, продовольчих товарів - на суму 62 млн. грн. (на 41,5% менше від попереднього року), транспортних засобів — на суму 51 млн. грн. та валюти - на суму 161 млн. грн. (157% показника попереднього року) [2].

Показовими для аналізу ефективності діяльності фіскальних органів в митній сфері в частині здійснення митного контролю є опитування суб'єктів ЗЕД та рейтинги міжнародних організацій. Так, у рейтингу легкості ведення бізнесу Світового Банку (Doing Business report) 2017 року Україна зайняла 115 місце у світі в категорії міжнародної торгівлі - через значні витрати коштів та часу, пов'язані з переміщенням товарів через кордон. У 2016 році в цій же категорії Україна займала 110 місце. Тобто, за рік ситуація не тільки не покращилась, а погіршилась. Це свідчить про неефективність діяльності органів державної влади у сфері сприяння торгівлі та митного адміністрування [3].

У січні – серпні 2018 р. Європейська бізнес-асоціація (ЕВА) провела соціологічне дослідження, в якому взяли участь 58 експертів митної сфери компаній-членів ЕВА. Результати були наступними: 58,6% митних

експертів вважають, що корупція в митних органах залишається на тому ж рівні; 44,8% митних експертів скоріше або повністю задоволені якістю митних послуг та професіоналізмом посадових осіб, з якими взаємодіють компанії. На запитання - «З якими труднощами стикається Ваша компанія під час проходження митного контролю?» - 55% експертів не відповіли на дане питання, з тих, хто відповів, відзначили недосконалість системи проходження фітосанітарного, екологічного, радіологічного контролю; недоліки в роботі «Єдиного вікна». Серед експертів, компанії яких використовують систему «Єдиного вікна», лише 37,7% скоріше задоволені її роботою, оскільки у більшості випадків спрощення та прискорення проходження митних формальностей таки відбуваються.

Таким чином, до основних векторів підвищення ефективності протидії митним деліктам в Україні слід віднести:

1) оновлення технічних засобів митного контролю. Приблизно кожне четверте опитане підприємство називає такі проблеми на митниці, як застарілість технічного оснащення, у тому числі комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення (ПЗ). Вирішення таких проблем можливе у випадку запровадження сучасних доглядових технологій та обладнання для зважування транспортного засобу та сканування без відкриття вантажу, інтелектуального спостереження та ін.

2) модернізація інформаційного забезпечення митного контролю в Україні. Ключовим аспектом в інформаційному забезпеченні митних органів має стати скоординованість інформаційно-телекомунікаційних систем, взаємообмін даними електронних баз, причому виключно через мережі електронної пошти, вдосконалення та подальший розвиток автоматизованих систем, які вже функціонують у системі митних органів та ґрунтуються на сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологіях.

3) мінімізація забюрократизованості та вразливості для корупції процедур здійснення митного контролю, а також дозвільної системи, яка передбачає необхідність отримання великої кількості погоджень та дозволів. Для цього доречним буде здійснити повний перегляд митних процедур та процесів на предмет автоматизації та зменшення людського фактору там, де це можливо, за допомогою технологій та/або деталізації правил; де зменшення людського фактору неможливе, - запровадження ефективної системи моніторингу та контролю.

4) покращення процедури функціонування системи управління ризиками (СУР) при проведенні митного контролю. Доцільним вважаємо системний перегляд профілів ризику, моніторинг результатів митних формальностей за результатами застосування системи управління ризиками, розширення джерел отримання інформації для процесу аналізу ризиків при здійсненні митного контролю.

5) міжнародне співробітництво щодо протидії митним деліктам. Пріоритетним напрямком вважаємо міждержавний обмін інформацією, яка безпосередньо стосується питання законності переміщення товарів через митний кордон. Підписання дво- та багатосторонніх угод у цьому напрямку дозволить своєчасно вживати заходи щодо попередження, виявлення та припинення порушення митного законодавства і найголовніше не створить загрози не лише фінансовій, а й національній безпеці в цілому.

Ми вважаємо, що представлений комплекс заходів дозволить на практиці підвищити ефективність протидії митним деліктам в Україні та забезпечить ефективний митний захист держави.

### **Література**

1. Волошин В. І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави. Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України. 2014. №4. С. 58-59.
2. Лепеха М. О. Аналіз порушень митного законодавства в Україні. Митна безпека: науковий журнал. 2018. Випуск 2. С. 116.
3. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу. Аналітичний звіт за результатами другої хвилі опитування українських імпортерів та експортерів. К: 2017. 69 с.

**Інна Гуцул**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ТЕНДЕНЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СХІДНОЇ АЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ)**

Митна політика України виступає різновидом державної політики, її основним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в економічній, політичній, екологічній, соціальній та інших сферах. Інтеграцію України в міжнародний митний простір через реформування державної митної справи визнано одним із першочергових пріоритетів реалізації «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що сприятиме зростанню рейтингу країни та створенню позитивного іміджу у світовому контексті.

Незважаючи на те, що методологічні проблеми, пов'язані з розкриттям сутності, цілей і пріоритетних напрямків митної політики та, відповідно до розвитку національної митної справи, є предметом уваги та обговорення в наукових колах та на державному рівні, на жаль, цілісного уявлення про ці проблеми і напрямки діяльності, які є одними з найбільш пріоритетних для країни, поки що не склалося. Це зумовлює перевагу у

вирішенні нагальних завдань, над стратегічними, інерційність у розвитку митниці як державного інституту та недостатність наукової уваги до теми якості надання митних послуг. Окреслене потребує ширшого врахування досвіду успішних митних реформ розвинених країн світу, зокрема, країн Східної Азії [1, с. 155].

Японія і Китай – дві найпотужніші в економічному відношенні країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, які, за прогнозами експертів, залишатимуться в першій п'ятірці світових економічних лідерів у найближчому майбутньому.

Митна політика Японії та Китаю – це певний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів та забезпечення захисту національних інтересів і національної безпеки держави у зовнішньоекономічній сфері. Торговельно-економічне співробітництво відіграє важливу роль у системі японсько-китайських відносин. Ще зі встановленням між цими країнами дипломатичних відносин 1972 р. Японія утримує позиції одного з провідних торговельних партнерів Китаю. КНР, у свою чергу, закріпила за собою друге місце після США в зовнішньоторговельному обігу Японії.

Китай значно розширив своє співробітництво з регіоном з початку XXI ст., послідовно здійснюючи з кожною країною Центральної Азії різноманітні проекти. Присутність Японії не така масштабна й переважно концентрується на співробітництві в атомній енергетиці, поліпшенні інфраструктури, розробці природних ресурсів [2, с. 136].

На відміну від більшості країн світу, де митне оформлення переважно відбувається за місцем призначення товару, в Китаї майже весь імпорту оформляється в кількох основних митницях, які працюють у найбільших портах. Для оформлення експорту створено 15 бондових зон, які характеризуються найвищим ступенем відкритості й наданням зареєстрованим у них підприємствам пільг і сприяння під час експортних операцій.

У 1999 р. в Митному класифікаторі налічувалося 6940 найменувань товарів, що імпортуються. Використовується більше 20 різних загальних ставок імпорту мит - від 0%, 8% до 270% і більше 50 пільгових ставок - від 0%, 1% до 121,6% (середня арифметична ставка дорівнює 16,8%). Що стосується експортних мит, то для 36 найменувань товарів, що експортуються, застосовуються 5 різних ставок - від 20 до 50%.

Одним із найважливіших засобів сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності є розвинена, диверсифікована, найбільша у світі система державного страхування торгівлі й інвестицій Японії, що досить надійно обмежує інтереси національних операторів від різних ризиків.



Японія дуже широко застосовує квотування та інші методи нетарифного регулювання, проте при цьому майже не використовує компенсаційні та антидемпінгові ставки.

Японія не є членом жодної міжнародної торговельної організації, крім СОТ та ВМО, проте має договори про пільгове митне оподаткування з низкою країн, що розвиваються. Часто ставки за цими договорами навіть нижчі, ніж передбачено ГАТТ. Близько 95% тарифних ставок у Японії є адвалерними (тобто обчислюються як відсоток від вартості товару). При цьому багато ставок диференціюються залежно від застосованого методу визначення митної вартості [3, с. 114].

Отже, митна політика Японії та Китаю – це певний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів та захисту національних інтересів і національної безпеки держави у зовнішньоекономічній сфері. Потенціал співпраці України з Китаєм та Японією спрямовується на реалізацію масштабних інвестиційно-інноваційних проектів. Таким чином, стратегія модернізації потребує від України формування відносин стратегічного партнерства з Китаєм та Японією.

### **Література**

1. Гуцул І.А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.
2. Стеблянко М.Д. Особливості використання методів нетарифного регулювання ЗЕД у зарубіжних країнах. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка*. 2013. №2. С. 132-139.
3. Коляда С.П., Алмаз Л.О., Гребенюк О.О. Митні служби Китаю та Японії в контексті зовнішньої економічної діяльності. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка*. 2013. №1. С. 110-117.

**Андрій Дерлиця**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПОЗИКОВІ ФІНАНСИ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН**

Динаміка державного боргу визначається дією настільки широкої сукупності факторів, що дослідник, який починає вивчення його детермінант, неодмінно змушений переходити до аналізу і проблематики дефіциту і встановленої практики обслуговування державного боргу. Тобто комплексне бачення даної проблеми неможливе без включення в аналіз логічної зв'язки: бюджетний дефіцит – державний кредит – державний борг. Основою ж феномену є фіскальні дисбаланси, як передумови виникнення необхідності у позиках, що фактично виступають

альтернативною ресурсною системою суспільних фінансів. Як влучно пише В. Л. Андрущенко “податки і позики – взаємодоповнюючі інструменти державних фінансів за допомогою яких держава звертається до економіки і суспільства за коштами” [1, с. 195]. Таким чином, тематика дефіцитів, кредиту та боргу об’єднується під егідою позикових фінансів держави – встановленої моделі забезпечення збалансованості бюджету, організації державного кредиту, системи управління державним боргом з метою впливу на розвиток економіки та функціонування суспільних фінансів. Використання терміну “позикові фінанси” не набуло належного поширення у вітчизняній теорії суспільних фінансів, за винятком творчості В. Андрущенка [1] та А. Крисоватого [2], хоча саме це поняття системно покриває усю проблематику державного кредиту та боргу.

Широке коло теоретичних і практичних аспектів позикових фінансів розглядали: В. Андрущенко, О. Барановський, С. Буковинський, О. Василик, А. Гальчинський, А. Крисоватий, В. Козюк, І. Луніна, І. Лютий, Ю. Пасічник, М. Савлук, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій та ін. Серед західних науковців вагомий внесок зробили Р. Барро, Л. Болл, Дж. Б’юкенен, Дж. Кейнс, А. Лернер, Р. Масгрейв, Ф. Модільяні, К. Райнхарт, К. Рогофф, Дж. Стігліц, Дж. Тобін, М. Фрідмен та ін..

Безумовно, позикові фінанси є певним спільним, загальносуспільним феноменом у сенсі того, що вони формуються під впливом домінуючих інтересів і у кінцевому випадку тягар державного боргу лягає на всіх членів суспільства. Не можна заперечувати і того, що позикові фінанси характеризуються й іншими параметрами, зокрема рівнем *фінансової інклюзії* населення, що впливає на розподіл доходів серед бенефіціарів і витрат серед тих, хто несе тягар боргу. Тому видається правомірним питання, чи отримує суспільство загалом, а не окремі його складові, вигоди від цього механізму. Мистецтво ефективного управління процесами державної заборгованості характеризується саме здатністю забезпечити позитивні наслідки для економіки одночасно дотримавшись принципів перерозподільчої справедливості.

Домінуючий у вітчизняній фінансовій науці підхід полягає у вивченні його з макроекономічних позицій. Натомість у Західній фінансовій науці значну увагу приділяють також мікроекономічним основам державного боргу, розглядаючи його через призму інтересів окремого індивіда. Такий підхід дозволяє сформулювати бачення державного боргу та позикових фінансів не просто як сферу діяльності держави щодо макроекономічного та фінансового регулювання, а як суспільний феномен до якого причетний кожен громадянин. Позикові фінанси, як і інші елементи суспільних фінансів належать усім без винятку громадянам незалежно від їх усвідомлення та бажання, формуються з метою задоволення їх інтересів

на основі прийняття колективних рішень і, зрештою, фінансуються з їхніх доходів.

Сфера державного кредиту та обслуговування державного боргу з давніх часів використовувалися з метою отримання допущеними учасниками певних привілеїв та економічної ренти, будучи сферою махінацій, зловживань і джерелом збагачення. У минулому, завдяки обмеженням і недосконалості інституційного механізму нерідко відбувалось штучне завищення відсоткових ставок у результаті чого суспільство сплачувало надмірну ціну за користування механізмом позикових фінансів. Позикові інструменти фактично були прихованим засобом елітарного збагачення, який знаходився в тіні, прихованим від громадськості, оскільки виступав сферою фахового розуміння вузького кола осіб. На відміну від податків, які завжди знаходяться у сфері публічності, тягар по обслуговуванню державного боргу, розподіляється серед усіх членів суспільства залишаючись для них невидимим. Саме тому, як справедливо зазначає В. Андрущенко “фінансовій історії відомі “податкові бунти”, а позики ніколи не викликали подібного соціального протесту” [1, с.199].

Державний кредит протягом багатьох століть знаходився під контролем вузького кола осіб – позичкодавців і спекулянтів до остаточної націоналізації фінансів, – повернення до рук держави фіскальних інструментів, які до цього часу були у різного роду посередників [3, с. 446]. Перші спроби руйнування інституційних обмежень щодо доступності державних боргових зобов’язань для усіх громадян відбулись у XVIII ст. Так, лише у 1747 році у Великобританії було забезпечено доступність державних позик безпосередньо для публічної передплати без посередництва ділків-спекулянтів, які до цього займалися операціями із ними [3, с. 456]. Все ж і після цього численним дрібним передплатникам належала невелика частина загальної суми розміщених позик. Тобто лише в ході тривалої еволюції відбувся процес, який отримав назву демократизації державного боргу, – намагання розміщувати державні боргові зобов’язання серед якомога ширшої маси населення [1, с. 199]. На жаль, як вказує вітчизняна практика, повної фінансової інклюзії, тобто залучення широких мас населення до цієї сфери не відбулось в Україні і до сьогодні.

Демократизація державного боргу у західних державах відбулась у результаті шліфування політичних, фінансових і кредитних інститутів. Внаслідок достатньої ефективності сформованої практичної моделі позикових фінансів, сучасній західній фінансовій науці характерний погляд на внутрішній державний борг, як на особливі процеси перетікання ресурсів у межах суспільства “із однієї руки в іншу”. Такий підхід акцентує увагу на єдності суспільного організму та відсутності втрати для

системи в цілому. Однак це справедливо лише в умовах досконалого інституційного механізму, коли права рука справедливо отримує те що віддала ліва. За умови ж, коли у процесі такого перекладання сума суттєво змінюється, або відхиляється від економічної раціональності, виникає перерозподільчий ефект між окремими учасниками процесу, яким неможливо нехтувати.

Потребує усвідомлення той факт, що фактично, державний борг у країнах Заходу є суспільним боргом. На нього значною мірою поширюються ті ж самі властивості, що і на суспільні блага: неподільність у споживанні та неможливість виключення із числа тих, хто несе борговий тягар. Відмінність полягає лише у тому, що суспільний борг володіє негативною корисністю, тобто є суспільним антиблагом. Саме тому навіть у випадку відсторонення суспільства від активної участі у формуванні позикової політики держави, останнє залишається, незалежно від свого бажання, основним носієм його тягаря.

У сучасних країнах Заходу позикові фінанси можна характеризувати саме як суспільний феномен, що відображається і у семантичних конструкціях використовуваних наукою. Термін “державний борг” недаремно перекладається в англійській термінології двома синонімами “public debt” (суспільний борг) і “national debt” (національний борг), оскільки він знаходиться у власності всього народу [1, с. 198]. Суспільна, всезагальна природа позикових фінансів досягається у розвинутих демократичних країнах завдяки наступним інституційним та фінансовим особливостям:

- детермінанти формування позикових фінансів знаходяться у залежності від демократичного прийняття фінансових рішень завдяки парламентському представництву інтересів щодо визначення політики дефіцитного фінансування;

- викуп боргу здійснюється за участі широких прошарків населення;

- частка внутрішнього боргу суттєво перевищує частку зовнішнього боргу, що є свідченням домінування національних інвесторів;

- борговий тягар несе усе суспільство шляхом саме фіскального навантаження, оскільки інші джерела, як от, продаж державної власності, переважно є несуттєвими.

### Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів : Каменяр, 2000. 303 с.
2. Крисоватий А. Парадигма податкових та позикових фінансів / А. Крисоватий. // Вісник економічної науки України. – 2008. – №1. – С. 132–140.
3. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. : у 3 т. Київ : Основи, 1997. Т. 2 : Ігри обміну. 585 с.

**Юлія Коваленко,**  
*Університет ДФС України, м. Ірпінь*

**Олена Сидорович**  
*Тернопільський національний економічний університет*

## **ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДГРУНТЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

Положення інституціональної теорії беззаперечно постулюють, що виникнення, розвиток і реформування будь-яких суспільних інститутів чи інституційних структур нерозривно пов'язане з відповідним етапом становлення суспільства. Основою появи інститутів є не що інше, як взаємодії між людьми, існуючий досвід взаємин індивідів з іншими індивідами, їх групами та державою, що формують базис для подальшого відтворення найбільш ефективних та «зручних» форм взаємовідносин.

В теорії інституціональних змін сформувались два різносторонньо спрямованих підходи щодо функціонування інституціональних структур. Згідно з першим підходом, розвиток відбувається спонтанно, без зовнішнього впливу, однак існує велика ймовірність втрати контролю над динамікою і векторами розвитку інституціональної системи. Натомість, другий підхід акцентує роль активного, усвідомленого керування процесами становлення та реформування інститутів, їх систем, зв'язків між ними, та уможлиблює штучне формування, трансплантацію інститутів чи їх систем з інших, більш ефективних інституціональних моделей. Початковим імпульсом для появи нового чи реформування існуючого інституту слугує поява проблеми, розв'язання якої за існуючих обставин та умов розвитку інституціональної системи не представляється можливим.

Кропіткий аналіз особливостей та закономірностей функціонування інституціональної системи, вибір та побудова найбільш оптимальних та ефективних взірців інституціональних структур, мінімізація рівня трансформаційних і трансакційних витрат, протидія появі інституціональних розривів є лише частиною з переліку необхідних заходів реформування інституціональних систем у будь-якій сфері функціонування держави. Однак, аналіз хронології побудови вітчизняних фіскальних інституцій засвідчує здебільшого стратегічне прагнення їх прискореного розвитку з метою досягнення параметрів та ефектів функціонування аналогових структур економічно розвинутих країн авангарду. При цьому, можемо стверджувати, що в розрізі етапів реформування інститутів фіску не в повному обсязі враховувались компліментарність та багаторівневість, взаємозалежність та взаємовплив

інституцій оподаткування на інші інститути та сфери функціонування держави, зокрема:

– *перший етап* – (1990-1996) – створення Державної податкової служби (першопочатково на основі Постанови Ради Міністрів України від 12.04.1990 р. №74 «Про створення державної податкової служби в Українській РСР» та Закону УРСР «Про державну податкову службу в Українській РСР»), яка згідно з Законом України від 07.07.92 р. №2555XII «Про внесення змін до Закону Української РСР «Про державну податкову службу в Українській РСР». підпорядковувалась Мінфіну України у складі Головної державної податкової інспекції України та державних податкових інспекцій в АР Крим, областях, районах, містах і районах у містах. На цьому етапі на основі виробленої ідеології розвитку податкової служби були визначені правовий статус, функції та повноваження діяльності структурних підрозділів з жорсткою вертикальною централізацією, які включали Головну податкову інспекцію України та місцеві податкові інспекції, і діяли з прив'язкою до адміністративно-територіального устрою держави;

– *другий етап* (1996-2000 рр) – формування Державної податкової адміністрації як самостійного органу виконавчої влади на основі положень Указу Президента України «Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних адміністрацій (1996), згідно з яким податкові органи отримали статус органу виконавчої влади зі спеціальними повноваженнями. У складі ДПА на основі об'єднання підрозділів з боротьби із кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування МВС України та підрозділів податкових розслідувань було утворено управління податкової поліції;

– *третій етап* (2000-2010 рр.) – модернізація податкової служби з пріоритетами її реорганізації за зразком європейських моделей, що був започаткований запровадженням Програми модернізації державної податкової служби. В ході реалізації широкомаштабного проекту «Модернізації державної податкової служби» на основі укладеної між Україною і Міжнародним банком реконструкції та розвитку угоди про виділення позики в розмірі 40 млн. дол. США було започатковано функціонування низки допоміжних структур (Департаменту розвитку та модернізації ДПС України (2000 р.); Інформаційно-довідкового Департаменту ДПС (2007 р), мета якого полягала в покращенні обслуговування платників податків, прискорення використання сучасних інформаційних технологій та формування єдиної бази податкових знань; Громадської колегії (2002 р.), діяльність якої зумовлювалась пріоритетами формування партнерських відносин між платниками податків та податковими органами, статус яких з 2012 року визначався як служба сервісного типу);

– *четвертий етап* (2012 -2014 рр.) – об'єднання Податкової та Митної служби в складі Міністерства доходів і зборів, з одночасним делегуванням функції адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

– *п'ятий етап* (2014 – 2017) – утворення та реструктуризація ДФС України. Формування Державної фіскальної служби України було започатковане Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. №236. 29.03.2017 р. Кабінет Міністрів України на основі рекомендацій Міжнародного валютного фонду, Митно-прикордонної служби США, Міністерства фінансів США та Європейської Комісії з орієнтацією на зведені фіскальні та митні стандарти ЄС схвалив концепцію реформування ДФС. Ключові заходи реформування торкалися підвищення довіри платників податків, оптимізації структури ДФС України, сприяння розвитку інформаційних технологій, посиленню впливу антикорупційних заходів. Натомість, 18.12.2018 р. Кабмін ухвалив рішення про реорганізацію ДФС шляхом поділу на Державну податкову та Державну митну служби як окремі центральні органи виконавчої влади. Започаткування їх діяльності окреслить новий етап розвитку системи фіскальних органів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 року визначено, що «Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС». Відповідно, «Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи» [1].

Завершальним етапом реформи Державної фіскальної служби в Україні стане створення єдиної Служби розслідувань фінансових злочинів. Очікується, що означений орган буде аналітичною, а не силовою інституцією, покликаною попереджати злочини у фінансовій сфері, основними завданнями якої буде виявлення, припинення, розкриття та досудове розслідування злочинів проти інтересів держави у сфері фінансів та суміжних сферах, а також ідентифікація системних чинників, що провокують економічну злочинність. Не дивлячись на досить тривалий досвід протидії економічній злочинності в світі досі не сформовано остаточно визнаної ефективною інституціональної моделі побудови

органів протидії фіскальним правопорушенням. Тому, взірці їх функціонування в різних країнах світу носять дещо відмінний характер, що пояснюється типом державного управління, характером розподілу владних повноважень органів державної влади, параметрами історичного розвитку інститутів фіскального контролю, правовим статусом та спектром делегованих повноважень органів протидії та попередження податкових злочинів.

Підсумовуючи вищезначене, резюмуємо, що вибір та побудова ефективних взірців фіскальних інституцій є важливим завданням державотворення, досягнення якого повинно ґрунтуватись на об'єктивній оцінці передумов їх функціонування у відповідності з соціально-економічними, культурними особливостями країни, специфіки побудови її інституціональної структури, а також стратегічними і тактичними цілями розвитку.

### **Література**

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №227 «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п>.

**Анатолій Луцик**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПЕРСПЕКТИВИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**

Вирішення поточних економічних та суспільних проблем є характерною рисою більшості країн, в тому числі і розвинутих. Фіскальна політика часто вирішує питання економічного росту, безробіття, інфляційних коливань. Проблемним лишається неврахування у параметрах фіскальної політики питань щодо вирішення екологічних та природних проблем.

Сучасні екологічні тенденції в світі свідчать про збільшення використання природних ресурсів і погіршення загальної екологічної ситуації. При цьому багато розвинутих країн пріоритетом в своєму розвитку вбачають забезпечення економічного зростання, навіть не допускаючи можливості сповільнення його темпів на користь збереження природнього середовища. Щодо країн, які розвиваються то, часто, вони взагалі не переймаються проблемами погіршення природних умов внаслідок життєдіяльності та господарювання людини. Наслідком може стати отримання короткострокової економічної вигоди без перспектив



сталого суспільного розвитку. Саме з цією метою ООН було затверджено цілі сталого розвитку, однією з яких є захист та відновлення довкілля.

Проблема української економіки у порівнянні із розвинутими країнами полягає у високій частці сировинної промисловості, яка по своїй суті побудована на використанні та погіршенні природних ресурсів. І хоч Україна не входить до країн-лідерів по виснаженню природних ресурсів, але водночас вона характеризується низькою часткою переробної промисловості. Якість продукції сировинних галузей поступається якості міжнародним аналогом і, як наслідок, приносить менше доходу при її реалізації на міжнародних ринках збуту.

За майже 30 років незалежності Україна так і не здійснила технологічних проривів у будь-якій з галузей народного господарства. Натомість залучаємо технології і досвід розвинутих країн (часто екстенсивний та не передовий). З точки зору стратегії довгострокового економічного зростання фіскальна політика має спрямовуватись на розвиток власного науково-технологічного потенціалу, який би в підсумку давав збільшену валову додану вартість тривалий період. Закономірно, що інновації і технологічний прогрес залежить від якості та ступеню розвитку освіти.

Одними із цілей сталого розвитку є якісна освіта та забезпечення інновацій у промисловості. Якісна освіта та наука через генерацію інновацій може віднайти нові способи захисту довкілля. Часто в досягненні цих цілей ми спираємось на зарубіжний досвід, що не завжди виправдано в національних особливостях та зважаючи на попередній позитивний досвід власних інновацій. Незважаючи на досить високу долю видатків на освіту в Україні 5,9% ВВП у 2018 році [1], значна доля цих видатків скеровується на розвиток середньої та середньо-спеціальної освіти. Вища освіта сьогодні часто ставиться у рамки міжнародної конкуренції, лібералізуючи можливості міграції молоді для отримання освіти в більш економічно розвинутих країнах. Та часто це завершується повною міграцією працездатного населення. До того ж за оцінкою ООН населення України у 2025 році скоротиться до 40 млн. чол., а в 2050 році складе 30 млн. чол. [2]. Як наслідок, навіть при високій частці фінансування освіти в Україні, крім сприяння базовій освіті держава мінімізує стимули до розвитку того виду освіти, який би продукував власні національні інновації та спряє зменшенню населення країни.

В Україні видатки на захист навколишнього природного середовища у 2014 році витрачалося 1,4% ВВП, у той час як в 1996 році – 3,3% ВВП. Частка державного фінансування капітальних інвестицій знизилась з 7,5% їх величини у 1996 році до 0,5% в 2014 році, хоча частка поточного фінансування з державного бюджету виросла з 1,3% у 1996 році до 2% у 2014 році [2]. Тобто забезпечуючи кількісне (номінальне) збільшення

видатків у порівнянні з попереднім періодом, фактично ми зменшуємо частку витрат на фінансування захисту природних ресурсів. Здійснюючи видаткове регулювання як інструмент фіскальної політики неодмінно потрібно з року в рік збільшувати частку економічних видатків, у тому числі на впровадження інноваційних та енергоощадних технологій.

Для забезпечення реалізації фіскальної політики у контексті збереження довкілля та природних ресурсів слід:

- збільшувати частку капітальних видатків на розвиток виробництв, які б сприяли захисту та відновленню природнього середовища;

- впроваджувати на постійній основі податкові пільги при оподаткуванні прибутку підприємств, які займаються переробкою сміття та відходів життєдіяльності людини;

- підвищувати фіскальну роль екологічного податку за забруднення природнього середовища;

- трансформувати підходи до оподаткування власників транспортних засобів у відповідності до ступеня забруднення природнього середовища (перехід від оподаткування дорогих до оподаткування екологічно шкідливих транспортних засобів);

- забезпечити вирішення проблеми утилізації транспортних засобів за допомогою відновлення утилізаційного збору з регламентацією ступеня зносу при якому обов'язковою є утилізація;

- розвивати інфраструктуру доріг за рахунок державних економічних видатків та коштів міжнародних організацій;

- сприяти розвитку якісної освіти через державне фінансування з метою генерування та виробничого впровадження інновацій;

- залучати міжнародні інвестиції та використовувати грантові можливості міжнародних організацій на впровадження екологічно- чистих виробництв.

Реалізуючи фіскальну політику в Україні необхідно раціонально використовувати інститут держави, щоб одночасно повноцінно реалізовувати та зберігати людський потенціал країни та мінімізувати вплив життєдіяльності та економічної активності на природу.

### **Література**

1. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/budget/expenditure/>
2. Report on Green Transformation in Ukraineю URL: [http://www.green-economies-eap.org/resources/2016\\_GreenTransformation%20in%20Ukraine%20ENG.pdf](http://www.green-economies-eap.org/resources/2016_GreenTransformation%20in%20Ukraine%20ENG.pdf)

## **ІНСТРУМЕНТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

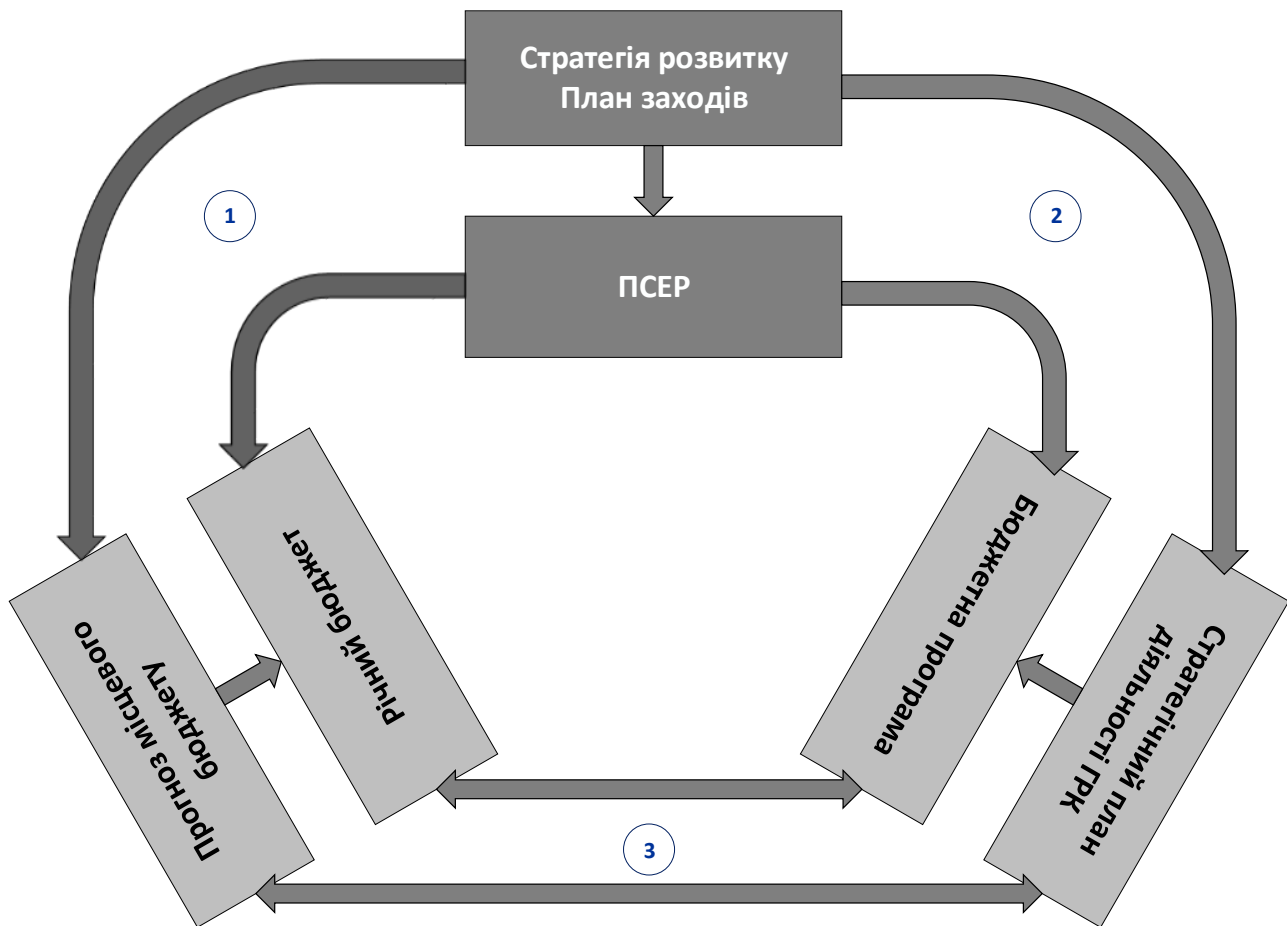
Бюджет є невід’ємною складовою суспільних відносин та важливим аспектом економічної діяльності. Відтак бюджетна політика перебуває у тісній залежності від усіх сфер життєдіяльності держави – з одного боку залежить від процесів, що відбуваються, а з іншого – впливає на них. Бажаного результату можна досягти завдяки системному підпорядкуванню бюджетного планування урядовій політиці та її цілям. Цілісно пріоритети урядової політики сформовані у системі планування, яка включає стратегічне планування, планування реалізації стратегії, та короткострокове планування.

На різних горизонтах планування публічної політики можна застосовувати різні технології бюджетування та інструменти гармонізації бюджетної політики з урядовими планами. Стратегічне бюджетне планування має враховувати пріоритети та завдання визначені в урядовій стратегії. Відповідно середньострокові бюджетні плани підпорядковані урядовим планам реалізації стратегії. Аналогічно щорічні бюджети орієнтовані на виконання річних програм соціально-економічного розвитку. Наявність усіх видів урядових планів, які включають, зокрема, стратегію, а також відповідних видів бюджетного планування є першою умовою гармонізації стратегічного планування та бюджетування.

Базовим періодом бюджетування вважається середньострокове бюджетне планування. Саме цей горизонт бюджетного планування відкриває більше можливостей для узгодження бюджетних параметрів з стратегічними цілями, на противагу з щорічним бюджетним плануванням, яке ігнорує майбутні витрати і вигоди та використовує базу минулорічних бюджетів [2, р. 7–8]. Середньострокове бюджетування потребує від розробників перегляду секторів, програм та проектів, щоб зрозуміти, як можна удосконалити витрати, для того, щоб відповідати встановленим стратегічним цілям. До того ж, середньострокове бюджетування значно послаблює вплив негативних чинників щорічного бюджетного планування, таких як короткозорість, консерватизм та вузькість парохіалізм.

Дієвість та реалістичність планів уряду переважно залежить від узгодженості системи планів із системою бюджетування. Для влади доступні дві основні групи інструментів, які можуть забезпечити гармонізацію бюджетування з стратегічним плануванням. Перша група передбачає формування середньострокового бюджету відповідно до

положень Стратегії та плану заходів її реалізації. В цьому разі кількісні параметри бюджету мають враховувати параметри стратегії та наслідки реалізації заходів, що у ній передбачені. Друга група інструментів дає змогу узгодити якісні параметри видатків бюджету з цілями урядової політики з допомогою програмно-цільового бюджетування (рис. 1).



1. Узгодження параметрів бюджету зі стратегічними планами на макрорівні.
2. Узгодження кількісних і якісних характеристик бюджетних програм зі стратегічними планами на мікрорівні.
3. Узгодження ресурсів та завдань головних розпорядників коштів бюджету з бюджетною політикою держави.

**Рис. 1. Взаємозв'язок стратегічного планування та бюджетування.**

В Україні зроблено важливі кроки щодо запровадження середньострокового бюджетного планування. Вони створюють передумови для узгодження бюджетної політики уряду з стратегічними пріоритетами, визначених у програмних документах стратегічного характеру. Зокрема, внесеними на початку 2019 року змінами до Бюджетного кодексу України передбачено запровадження бюджетної декларації – документа державного стратегічного планування, що визначає засади бюджетної політики на середньостроковий період [3]. Цей

документ, містить узгоджені зі стратегією розгорнутий спектр параметрів бюджетної політики на середньострокову перспективу, зокрема:

1) орієнтовних основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України;

2) основних завдань бюджетної політики, зокрема (граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету, частки прогнозного річного обсягу ВВП, що перерозподіляється через зведений бюджет України, граничного обсягу державного боргу і граничного обсягу надання державних гарантій, встановлення розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення, загального обсягу державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів із зазначенням пріоритетних напрямів таких капітальних вкладень;

3) пріоритетних завдань податкової політики;

4) пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності [3].

Отже, бюджетна декларація слугує інструментом узгодження основних кількісних бюджетних параметрів з стратегічним плануванням на макрорівні на середньострокову перспективу (позначено цифрою 1 на рис. 1).

Програмно-цільове бюджетування дає змогу узгодити з стратегічними планами ще й якісні параметри бюджету. В цьому разі ключовими параметрами, за якими відбувається узгодження бюджетної політики з стратегічним плануванням є мета витрачання бюджетних коштів, завдання та очікувані результати. В Україні програмно-цільовий метод бюджетування передбачає формування документів, які визначають орієнтири для різних горизонтів бюджетного планування. Річні параметри діяльності головних розпорядників коштів визначаються у бюджетних програмах. Ширші горизонти бюджетного планування головні розпорядники бюджетних коштів застосовують у формі стратегічних планів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Саме останній документ є виконує головну роль у забезпеченні узгодженості бюджетування головних розпорядників коштів з стратегічними пріоритетами розвитку країни (позначено цифрою 2 на рис. 1).

Стратегічний план діяльності міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади розробляється з метою визначення його мети (місії), стратегічних цілей, завдань та показників результатів їх виконання на плановий період відповідно до стратегічних цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку [1]. Порядок підготовки стратегічного плану передбачає визначення відповідності стратегічних цілей органу планування стратегічним цілям та пріоритетам розвитку країни,

визначеним актами законодавства та стратегічними і програмними документами.

Таким чином, стратегічні цілі головних розпорядників бюджетних коштів враховують стратегічні цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку України та державної політики у відповідній сфері діяльності, визначені стратегічними і програмними документами. Аналогічно передбачено узгодження завдань, які містяться у стратегічному плані головних розпорядників бюджетних коштів і завдань, визначених у документах, які визначають стратегію розвитку держави. Відтак застосування стратегічного плану міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади створює умови для забезпечення зв'язку бюджетування головних розпорядників коштів та стратегічного планування розвитку держави.

Річні бюджетні програми головні розпорядники бюджетних коштів формують з урахуванням стратегічних планів діяльності. Отже, основні компоненти бюджетних програм – мета, завдання та очікувані результати мають відповідати відповідним складовим стратегічних планів головних розпорядників бюджетних коштів. Це створює умови для спрямування бюджетних видатків на діяльність головних розпорядників бюджетних коштів, яка визначена стратегічними планами діяльності. В такому разі досягається очікуваний результат, який представлений у формі обсягу створеного продукту, величини видатків, очікуваних ефективності та якості. Інструментарій програмно-цільового бюджетування створює передумови для того, щоб виконання бюджетних програм не лише забезпечувало виконанням бюджету, а й сприяло реалізації стратегічного плану головних розпорядників бюджетних коштів.

При цьому постає важливе завдання – узгодження завдань головних розпорядників бюджетних коштів, які впливають з стратегічних планів їхньої діяльності з параметрами бюджету (позначено цифрою 3 на рис. 1). При цьому постає два завдання – визначення обсягу бюджетних коштів необхідного для реалізації цілей головних розпорядників бюджетних коштів та збалансування витрат державного бюджету з надходженнями відповідно до визначених параметрів. Для головних розпорядників бюджетних коштів постає непросте завдання – забезпечити виконання визначених завдань у межах видаткових показників закріплених у бюджетній декларації. У разі, якщо цього неможливо досягти потрібно коригувати визначені завдання та/або доведені показники видатків. Обґрунтування додаткових обсягів ресурсів у бюджетних запитах має на меті забезпечити аргументами важливості завдань, які буде неможливо виконати в разі не забезпечення необхідними ресурсами та їхніми перевагами порівняно з іншими бюджетними програмами. Відтак ця проблема зазвичай вирішується у дискусії щодо ефективності різних

бюджетних програм, наслідком яких є коригування бюджетних ресурсів на основі оцінки ефективності бюджетних програм.

Отже, узгодженість бюджетування з стратегічним плануванням дає змогу досягати таких головних результатів:

1) розширити виміри збалансованості бюджету, завдяки одержаній можливості збалансування завдань та цілей урядової політики з ресурсами бюджету, а також збалансування пріоритетів бюджетної політики у часі.

2) підвищити ефективність використання бюджетних коштів через тісну узгодженість бюджетування із стратегічним плануванням діяльності уряду;

3) поліпшити прогнозованість і прагматичність фіскальної політики для суб'єктів реального та публічного секторів економіки і домогосподарств;

4) підвищити відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за досягнення результатів, визначених у стратегічних планах.

### **Література**

1. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 25.07.2012 р. №869 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів (за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період) на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0869731-12/print>
2. Beyond the Annual Budget Global Experience with Medium-Term Expenditure Frameworks
3. Бюджетний кодекс України. 08.07.2010 №2456-VI. В редакції від 01.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print>

**Вікторія Сідляр**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Одним з найважливіших чинників розвитку національної економіки є зовнішньоекономічна активність, оскільки країна не в змозі забезпечити ефективне функціонування економіки без використання переваг міжнародного розподілу праці та сукупного міжнародного науково-технічного потенціалу. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної

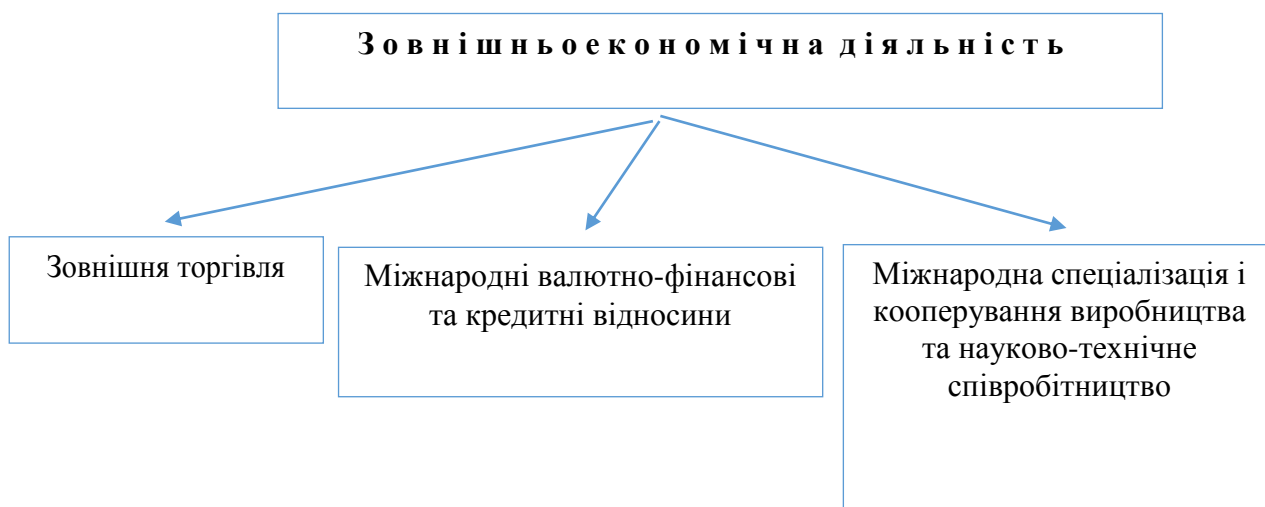
інтеграції, глобалізації світового господарства, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці.

Натомість розвиток зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) сприяє економічному зростанню, включенню національної економіки в світові господарські процеси, підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках, зростанню науково-технічного рівня виробництва, раціональному використанню ресурсів, покращенню рівня життя населення, розв’язанню багатьох соціальних та екологічних проблем.

Зовнішньоекономічна діяльність – сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і держави, пов’язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільно з іншими країнами проектів тощо [1, 610].

Існують різноманітні класифікації видів ЗЕД, оскільки використовуються різні критерії та підходи. Серед науковців економістів немає єдиної точки зору щодо поділу ЗЕД на певні види. Переважно використовується нормативно-правовий підхід до трактування зовнішньоекономічної діяльності та її видів.

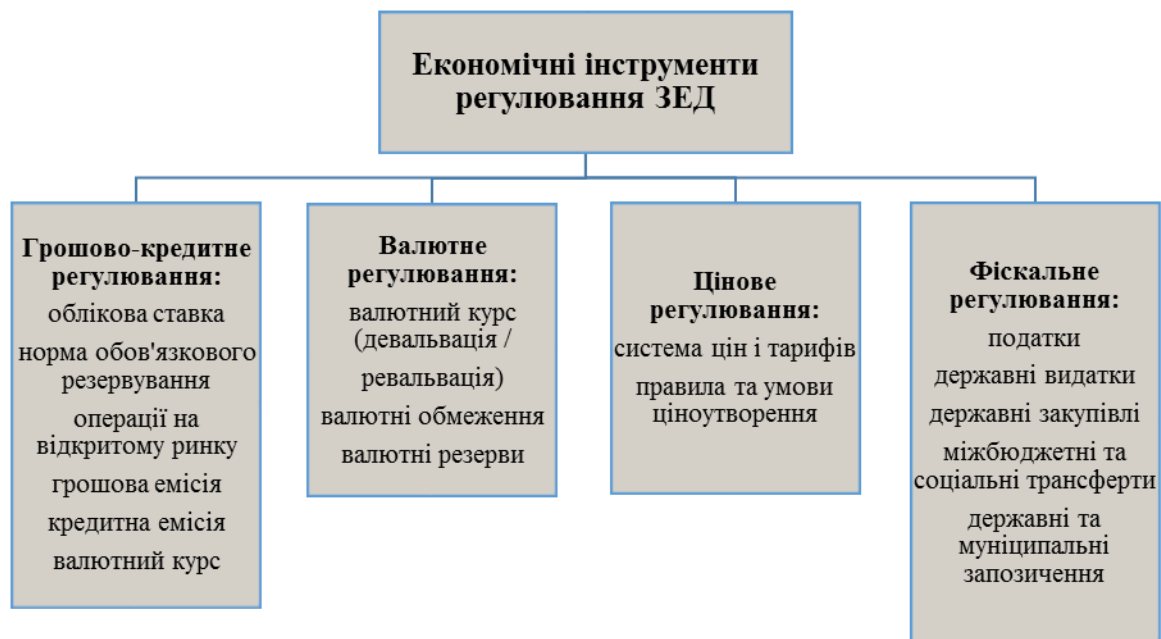
Узагальнений розподіл ЗЕД на основні види залежно від напрямків підприємницької діяльності та цілей виходу суб’єкта ЗЕД на зовнішній ринок можна представити наступним чином (рис. 1).



**Рис. 1. Види зовнішньоекономічної діяльності.**

Фіскальне регулювання економічних процесів посідає особливе місце серед інших економічних методів державного регулювання (рис. 2). Світова практика свідчить, що саме фіскальне регулювання залишається єдиним дієвим засобом згладжування економічних циклів за умови, що монетарне регулювання втрачає свою ефективність.





*Рис. 2. Склад економічних інструментів регулювання ЗЕД*

За формою впливу фіскальне регулювання належить до непрямих методів державного регулювання, що базуються не на прямому примусі господарюючих суб'єктів, а на використанні їхніх економічних інтересів. Використовуючи інструменти фіскальної політики, держава створює умови, за яких економічним суб'єктам стає вигідним враховувати інтереси держави в процесі своєї діяльності і не вигідною є опортуністична поведінка [2].

Фіскальне регулювання передбачає злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання [3, 29].

Паєнтко Т. розглядає фіскальне регулювання як «узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання» та дає визначення фіскального регулювання фінансових потоків – це сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання [2].

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати, що суть фіскального регулювання ЗЕД полягає у злагодженому застосуванні бюджетного та податкового інструментарію з метою сприяння ефективному розвитку ЗЕД.

Досвід розвинутих країн доводить, що фіскальне регулювання є дієвим методом досягнення визначених цілей у зовнішньоекономічній політиці. На певному етапі розвитку за конкретних умов уряд країни має можливість використовувати фіскальний інструментарій, враховуючи їх особливості впливу на суб'єктів ЗЕД.

## Література

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
2. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Ефективна економіка*. 2011. №8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>.
3. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период : монография / под ред. к.э.н., проф. А. Д. Данилова. К. : ООО «ДКС центр», 2011. 242 с.

## **Секція 2. Податкова система України в умовах геополітичних дисбалансів Sections**

### **Sections 2. The tax system of Ukraine in conditions of geopolitical imbalances**

**Volodymyr Dmytriv**

*Ternopil National Economic University*

#### **POLITICAL PROCESSES IN UKRAINE AND THEIR IMPACT ON FISCAL POLICY**

Ukraine's aspiration to integrate into the world economic space conditions the necessity to use fiscal instruments that will produce the desired social and economic effects and will contribute to strengthening the competitiveness of the national economy.

The anticipated changes in key government institutions are the main peculiarity of the 2019 electoral processes. This renewal of institutions that jointly define the country's political course and ensure its implementation – the President, the Verkhovna Rada and the Cabinet of Ministers – will occur through democratic elections, where the visions of the state policy in different spheres put forward by presidential candidates and political parties will compete for voters' support.

Critical assessments of the country's development are predominant in the society. Most respondents (71%) believe that the situation in Ukraine is developing in the wrong direction, as opposed to approximately 12%, who think that the events are unfolding as they should. Another 17% – could not give an answer.

Fiscal policy (from the Latin “fisc” – imperial treasury (in ancient Rome), treasury (Turkic) – money repository) is the manipulation of the state budget for the purpose of fulfilling state's functions. American economists believe that fiscal policy is the regulation of government expenditures and tax proceeds to ensure full employment, price stability and economic growth.

Fiscal policy can be stimulating or restraining, depending on which development direction of the influence object the state aims to achieve. For example, when the economy is in recession or depression, fiscal policy can be stimulating if the state increases the investment opportunities of economic

agents with fiscal instruments and this leads to a budget deficit or increase. In the case of economic growth, fiscal policy for controlling inflation passes into a restraining fiscal policy.

In 2018, the shadow economy was 32%. That is 2 percent less, than in 2017. Having been analyzing these indices over the past 10 years, it can be argued that this is the lowest indicator of the shadow economy size over the past 10 years. The reason for this stabilization was the stabilization of the economy, the continuation of reforms and the preservation of a favorable situation for doing business, which allowed business entities to come back again from the “shadow” and to do business legally.

The analysis of political preferences among the supporters of potential presidential candidates has demonstrated correspondence with the pattern of their distribution among all citizens. Fundamental differences were observed in the socio-cultural sphere, and are related to the geopolitical positioning of candidates.

To sum up, it is possible to outline a range of political alternatives that are supported by the majority (absolute or relative) of potential voters:

- The government’s active role in management of economic process, price control;
- Extension of the moratorium on free purchase and sale of farmland;
- Support of national manufacturers, high import taxes;
- Priority orientation on social needs and moods inside the country; implementation of the EU, US and IMF recommendations that do not contradict social needs;
- Introduction of progressive taxation – citizens with higher income have higher tax rate;
- Protecting interests of low-income citizens;
- Government must guarantee a decent living for citizens, who have worked throughout their working age;
- Active government role in redistribution of public goods, efforts aimed at reducing the income gap between the rich and the poor;
- Protection of employees’ rights. Granting more rights to employees and trade unions;
- Salaries of top government employees, public servants, judges, prosecutors, etc. have to be determined on the basis of the average salary in Ukraine;
- Social security system (pensions, subsidies, social benefits) has to be run by the state [1].

Ukraine’s fiscal capacity for economic acceleration is largely limited by the existing structure of budget revenues and expenditures, as well as unsatisfactory level of structural reforms. We can only state that in the past several years the Government has managed to establish control over the State Budget, and

improve the inflow of revenues to local budgets, thus bringing the actual level of budget implementation rather close to the planned indicators.

### **Literature**

1. Доповідь Центру Разумкова підготовлена до XII Форуму «Європа – Україна»  
URL: [http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019\\_Vybory\\_Ukraine.pdf](http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Vybory_Ukraine.pdf)

**Володимир Валігура**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ**

Безпекова компонента функціонування економіки України нині виступає одним із найважливіших чинників її ефективного розвитку. Це, насамперед, обумовлено присутністю зовнішніх військових й економічних загроз, а також внутрішніми дисбалансами в економіці. Прямого впливу і загроз у цій ситуації зазнає митна система України. І тому, як у теоретичному плані, так і на законодавчому рівні, виділено поняття «митна безпека».

Належне забезпечення митної безпеки на практиці можливе при умові всебічного його обґрунтування в теоретичній царині. Вважаємо, що ключовим завданням в даному напрямку дослідження є окреслення базових понять, що формують сутність митної безпеки.

Неглибокий семантичний аналіз поняття «митна безпека» спонукає звернутися до розуміння сутності поняття «безпека». Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Бусела слово «безпека» витлумачено як стан коли кому-, чому небудь нічого не загрожує [1, с. 70]. Отже, з цього випливає, що ключовими поняттями у теоретичному обґрунтуванні сутності безпеки є «загроза» і «небезпека», чи «ризик», якщо він може спричинити негативні наслідки.

Обґрунтувавши сам фактор необхідності досягнення безпеки, яким є загроза, визначимо, що є об'єктом захисту від небезпеки у трактуванні поняття «митна безпека». Об'єкт забезпечення митної безпеки держави в Україні закріплено на законодавчому рівні. Так, стаття 6 Митного кодексу України обґрунтовує митну безпеку як стан захищеності митних інтересів України [2]. Поряд із цим митні інтереси України визначено як національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [2]. Хочемо відзначити, що такого розуміння об'єкта митної безпеки дотримується більшість науковців, трактуючи його через безпосередньо митні інтереси, державну митну справу чи національні інтереси. Ми погоджуємося із таким

підходом і вважаємо, що заходи митної безпеки мають бути спрямовані на усунення загроз у будь-якій складовій митної сфери країни, а це відображається через захист митних інтересів.

Отже, базовими поняттями, що формують сутність митної безпеки держави є «безпека», «загрози», «небезпека», «ризик», «захищеність», «митні інтереси», «національні інтереси» та «державна митна справа». Взаємовплив та взаємообумовленість наведених понять формують сутність митної безпеки, дають змогу обґрунтувати об'єкт і суб'єктів, а також вказують на інструментарій її забезпечення.

З позиції превентивних заходів попередження загроз у будь-якій сфері важливо чітко знати що саме може загрожувати позитивному розвитку ситуації. Тому, актуальним науковим завданням є окреслення кола найнебезпечніших загроз митній безпеці України та проведення їх класифікації.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики дає змогу стверджувати, що більшість вчених групують митні ризики чи загрози митній безпеці на зовнішні та внутрішні. Однак, присутні більш ґрунтовні класифікації, які об'єднують в собі ознаки не лише джерела чи території походження загрози. Зокрема Левко М.М. систематизував наукові погляди вітчизняних вчених і обґрунтував, що ризики у митній сфері можна класифікувати за такими ознаками [3]:

1) за рівнем виникнення: мікрорівня (суб'єктів господарювання), галузеві, міжгалузеві, регіональні, державні, глобальні;

2) за сферою походження: соціально-політичні, адміністративно-законодавчі, виробничі, комерційні, фінансові, природно-екологічні, демографічні, геополітичні;

3) за причиною виникнення: невизначеності, недоінформованості, суб'єктивності;

4) за ступенем обґрунтованості: обґрунтовані, частково обґрунтовані, авантюрні;

5) за систематичністю: систематичні та несистематичні (унікальні);

6) за допустимістю: прийнятні, критичні, катастрофічні;

7) за адекватністю часу прийняття рішення: попереджувальні, поточні, запізнілі;

8) за кількістю осіб: індивідуальні та колективні;

9) за характером дії: динамічні та статистичні;

10) за можливим результатом: чисті та спекулятивні;

11) за об'єктивністю: об'єктивні та суб'єктивні;

12) за прогнозованістю: передбачувані та непередбачувані;

13) за очевидністю: явні та латентні.

Погоджуючись із можливістю виділення наведених класифікаційних ознак, зазначимо про необхідність доповнення даного переліку. Зокрема,

на сучасному етапі функціонування нашої держави вагомим чинником загроз у всіх сферах суспільного життя є військові дії на сході України. Ми переконані, що митні інтереси країни чи не найпершими страждають від військових загроз. Тому, пропонуємо виділяти ще одну ознаку класифікації митних ризиків, а саме – характер походження, та класифікувати за нею митні ризики на ризики військового та невійськового походження. Віднесення конкретного ризику чи загрози до певної групи запропонованої класифікаційної ознаки дасть змогу оцінити вагомість тієї чи іншої загрози і прийняти вчасні та адекватні рішення й дії щодо її ліквідації.

### Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року №4495-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 23.09.2019)/
3. Левко М.М. Наукова систематизація зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у митній сфері. *Ефективна економіка*. 2015. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4573>.

**Ірина Гузела**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ІНСТИТУТ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС**

Базисними інститутами, що формують інституціональне середовище страхового ринку, є інститут держави та ринкові інститути. Одним з інститутів держави, що визначає взаємовідносини між суб'єктами страхового ринку, як платниками податків, та державою, яка встановлює, законодавчо регламентує, організовує справляння податкових платежів, є інститут податкового регулювання. Незважаючи на те, що еволюційно-інституціональна теорія стала провідною течією економічної науки в умовах сьогодення, для неї характерні: відсутність сформованого усталеного категорійно-понятійного апарату; неоднозначність трактування основних понять; суперечливість і фрагментарність концептуальних положень. У цьому контексті потребують чіткого визначення та ідентифікації поняття «інститут», «інституція» та «організація».

В економічній літературі сформувалося декілька підходів, відповідно до яких зазначені вище поняття ототожнюються або розмежовуються за

певними сутнісними ознаками. Так, поняття «інститут» у вузькому розумінні науковці трактують як: «правила гри» в суспільстві або створені людиною обмеження, які організують взаємовідносини між людьми [1, с. 17]; систему усталених і загальноприйнятих соціальних правил, що структурують соціальні взаємодії [2, с. 28]; стійкі звичаї мислення, характерні для великої спільноти людей [3, с. 46]; сформовані й освячені юридичним авторитетом звичаї [4, с. 92]; сукупність формальних і неформальних обмежень, які впливають на поведінку індивідів та прийняття ними рішень про вибір тих чи інших альтернативних варіантів дій [5, с. 11-19]; спосіб мислення і дій, втілений у соціальних звичаях, установленнях, правилах поведінки [6, с. 5]; утворення, які структурують економічну взаємодію агентів ринку [7, с. 162]; організації, кодекси правил, установи, закони [8, с. 8].

Натомість, В. Зотов, В. Пресняков і В. Розенталь тлумачать поняття «інституції» як «звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в економічній) саме через свою причетність до інститутів», а «інститути» розглядають як «специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями» [9, с. 53]. За такого підходу авторів інституції ототожнюються з інститутами, а інститути розглядаються як більш широке поняття, що охоплює інституції та організації. Подібним є тлумачення поняття «інституція» в П. Саблука, який трактує його як правила, формальні і неформальні зв'язки, обмеження, які структурують людську взаємодію, забезпечують регулювання життєвого простору [8, с. 8]. При цьому інституції, на думку автора, можуть втілюватися в інститутах, тоді як інститути потребують інституцій для забезпечення розвитку соціально-економічних формацій, які відповідали б сучасним вимогам суспільства [8, с. 8].

Заслуговує на увагу комплексний підхід до формування категоріального апарату інституційної теорії Ю. Коваленко, відповідно до якого автор дає роз'яснення основних поняттям «інституції», «інституту», «організації». Так, розглядає поняття «інституції» як систему, що включає тверді (офіційні) обмеження (правила і характеристики примусу), м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки і стереотипи мислення) й інтуїцію, які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації і стимулювання поведінки економічних суб'єктів (домогосподарств, корпорацій, держав та інших організацій) і призводять до скорочення трансакційних витрат [10, с. 27]. Водночас в іншій праці Ю. Коваленко стверджує, що «взаємодія форм функціональної структури (інституцій) та елементарної структури (організацій) зумовлює появу інститутів (інституційних організацій) і органів-регуляторів



(організованих інститутів). ...мова йде про інститути та інституції, що ще раз свідчить про плутанину у категоріальному апараті інституціоналізму, адже інститут і організація розглядаються як «поняття рухливі, але не застигнуті; вони мінливі і плинні. Вони то вживаються як синоніми, то протиставляються один одному» [11, с. 45]. Відповідно «інститут» є ширшим поняттям, ніж «інституція», яка за змістом означає правила поведінки, правила гри, формальні і неформальні обмеження, адже «інститут» охоплює як інституції, так і організації. При цьому необґрунтованими є складові інститутів: інституційні організатори та організовані інститути.

Аналогічний підхід застосовує О. М. Воронкова, яка розкриває сутність інституту в системному поєднанні інституцій (функціональної системи) та інституційних суб'єктів (організаційної системи), стверджуючи, що інститут – це система відповідних інституцій та інституційних суб'єктів у певній сфері суспільних відносин [12, с. 24]. Незрозумілою є позиція автора, яка трактує інституції як сукупність формальних, неформальних та традиційно-ментальних правил, включаючи до останніх традиції, звичаї та цінності, що є складовою неформальних правил.

Вважаємо, що поняття «інститут», «інституція» та «організація» тісно переплітаються між собою, доповнюючи одне одного і формуючи інституціональні засади ринкового середовища. Так, інститут системно поєднує організації як інституційні одиниці та їх діяльність, що визначається набором інституцій у рамках встановлених формальних і неформальних правил. У цьому контексті слушним є твердження О. Іншакова та Д. Фролова про те, що «інститути важливо розуміти як складні чинники суспільного виробництва, що є видовими комплексами взаємодії інституцій і організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках господарської системи. Інститути – це типові комплекси інституцій, які виступають функціональними генотипами організацій, моделями, що еволюційно склалися, їх функціональної структури. Кожен інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм організації людської діяльності» [13, с. 61].

Враховуючи наведене вище, виокремимо декілька підходів до розуміння сутності інституту податкового регулювання: нормативний, організаційний, соціальний, ігровий. Відповідно до нормативного підходу сутність інституту податкового регулювання зводиться до сукупності формальних і неформальних правил, норм поведінки, які регламентують параметри взаємовідносин держави і суб'єктів оподаткування. За організаційним підходом інститут податкового регулювання розглядається як організація, що «охоплює способи та форми

впорядкованого існування, з одного боку, держави та її органів, яким делеговано право на здійснення «податкового примусу» щодо індивідів, їх груп та суб'єктів господарювання як платників податків, з іншого боку» [14, с. 165]. Соціальний підхід передбачає розгляд інституту податкового регулювання через соціальні правила та звичаї, що структурують соціальні взаємодії держави, платників податків та інших учасників податкових відносин. Згідно ігрового підходу інститут податкового регулювання базується на «теорії ігор», що визначає мету кожного з учасників «гри», зокрема, держави та платників податків задля збалансування і гармонізації їх економічних інтересів.

Узагальнюючи наведене вище, можемо визначити інститут податкового регулювання страхового ринку як форму взаємовідносин, впорядковану взаємодію його інституційних суб'єктів (учасників страхового ринку, як платників податків, та держави, яка в особі уповноважених нею органів, встановлює, законодавчо регламентує і організовує справляння податкових платежів), що забезпечується сукупністю інституцій (формальних і неформальних правил) податкового регулювання страхового ринку.

### Література

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; [Пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. М. : Фонд экономической книги "НАЧАЛА", 1997. 180 с.
2. Ходжсон Дж. Что такое институты? *Вопросы экономики*. 2007. №8. С. 28–48.
3. Веблен Т. Теория праздного класса. М. : Прогресс, 1984. 367 с.
4. Жамс Э. История экономической мысли XX века. М. : Прогресс, 1959. 572 с.
5. Паєнтко Т. В. Передумови використання інституціонального підходу в теорії фінансів. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №11. С. 11–19.
6. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення. *Економіка України*. 2008. №6. С. 4–13.
7. Шпикуляк О. Г Економічні інституції та інститути у розвитку теорії ринку. *Економіка АПК*. 2010. №1. С. 159–165.
8. Саблук П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на 13-х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2011 р. К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2011. 64 с.
9. Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. *Экономическая наука современной России*. 2001. №3. С. 51–69.
10. Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. *Вісник ТНЕУ*. 2010. №4. С. 19–31.
11. Коваленко Ю. Використання категоріального апарату інституційної теорії у фінансовому секторі економіки. *Світ фінансів*. 2010. Вип. 4. С. 39–49.

12. Воронкова О. М. Інституціональні засади податкового менеджменту. Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. №2. С. 22–33.
13. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. Економічна теорія. 2011. №1. С. 52–62.
14. Сидорович О. Ю. Теоретичні підходи до дослідження та сутнісні характеристики інститутів оподаткування. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 8. С. 163–172.

**Оксана Мелих**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ФІСКАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Основою економічної системи країни є податкова система, оскільки податки є домінуючим джерелом наповнення скарбниці держави та важливим інструментом її впливу на соціально-економічні процеси.

Важливим показником, що характеризує ефективність податкової системи держави є показник співвідношення суми податків і обов'язкових соціальних внесків до ВВП. Згідно рейтингу «Doing Business», який щорічно складають Світовий банк та аудиторська компанія PwC, у 2018 р. різниця між рівнями податкового навантаження у країнах ЄС була досить суттєвою. Зокрема, найнижче значення даного показника спостерігалось у Люксембурзі (20,5%), Хорватії (20,6%), на Кіпрі (22,7%), в той час, як у Франції та Бельгії рівень податкового навантаження становив 62,2% та 57,1% відповідно. В середньому ж сукупне податкове навантаження у країнах ЄС в 2018 р. становило 40,6%, а в Україні – 37,8%. Варто зазначити що дана тенденція є досить парадоксальною, оскільки за рівнем середньодушового доходу Україна суттєво поступається високорозвинутим країнам і, водночас, за рівнем податкового навантаження знаходиться поряд із Фінляндією (38,4%) та значно попереду Великобританії (30,7%), Ірландії (26,0%) та Данії (24,2%) [1].

Найбільше фіскальне значення у податковій системі України відіграють чотири податки серед яких ПДВ, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємств.

Політична нестабільність, недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази, суттєвий податковий тиск на суб'єктів бізнесу актуалізують доцільність вивчення особливостей оподаткування прибутку підприємств в Україні.

У розвинутих зарубіжних країнах податок на прибуток підприємств активно використовується як регулятор соціально-економічних відносин, який дає змогу здійснювати вплив на обсяги виробництва, конкурентоспроможність вітчизняних виробників, інвестиційний клімат та економіку країни загалом.

Як справедливо зазначає Я.Р. Ярема, вітчизняний досвід оподаткування прибутку підприємств демонструє в основному фокусування на фіскальній ефективності податку на прибуток, а не на його регулюючому потенціалі [2].

Податок на прибуток підприємств (ППП) в Україні належить до бюджетоутворюючих податків, проте, в контексті фіскальної ефективності поступається податку на додану вартість та акцизному податку.

Так, якщо у 2013 р. обсяг надходжень від ППП до Зведеного бюджету України становив 54 993,80 млн. грн., або 12,4% сукупних доходів, то надалі фіскальний ефект від його справляння почав знижуватися. Негативні економічні процеси призвели до того, що у 2014 р. було ліквідовано кожне четверте велике підприємство, майже кожне шосте середнє та мале підприємство і кожне восьме – мікропідприємство [3]. Як наслідок, в 2015 р. надходження від ППП скоротились до мінімальної позначки – 39 053,20 млн. грн. і становили 7,7% та 6,7% від усіх податкових надходжень й сукупних доходів відповідно.

Відновлення економічного зростання у 2016-2017 рр. відразу позитивно відобразилося на надходженнях даного податку. У 2016 р. ППП вперше за останні 3 роки продемонстрував позитивну динаміку – до зведеного бюджету надійшло 60 223,23 млн. грн. останнього, що на 25 512,80 млн. грн., або на 73,5%, більше, ніж у 2015 р. Річний плановий показник було перевиконано на 13%, або на 7 млрд. грн. [4].

За підсумками 2018 р. до Зведеного бюджету України надійшло 106,1 млрд. грн. податку на прибуток підприємств, що у 2,7 рази більше від фактичних надходжень за 2015 р. та на 32,7 млрд. грн. – порівняно з 2017 роком.

Дана тенденція пов'язана як із стабілізацією економічної ситуації, так і з остаточною відмовою від застосування авансового механізму сплати податку.

Попри суттєве номінальне зростання обсягу надходжень від ППП у 2016–2018 рр., його частка в структурі податкових надходжень та у ВВП суттєво не змінилась.

Варто відмітити, що у вітчизняній практиці ППП характерні особливі риси. Так, незважаючи на те, що в Україні зареєстровано понад 270 000 юридичних осіб, у 2018 р. майже 30% надходжень до Зведеного бюджету України від оподаткування доходів бізнесу надійшло від десяти платників податків серед яких ПАТ «Укргазвидобування»; ПАТ «Укртрансгаз»; ДП

НАЕК «Енергоатом»; ПАТ «НАК Нафтогаз України»; ПАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат» та ін.

Податок на прибуток підприємств є фактично податком на капітал. Як свідчить світовий досвід, якщо ефективна ставка податку на капітал вкладений в бізнес є дуже високою, це може негативно вплинути на приплив інвестицій в економіку країни.

В Україні, ставка податку на прибуток підприємств становить 18%, в той час, як середня ставка даного податку в Європі перевищує 20%, а в ЄС – 22%. За виключенням Кіпру, Ірландії, Латвії, в Україні найпомірніше податкове навантаження на суб'єктів господарювання, що є важливою передумовою для залучення іноземних інвестицій та створення нових робочих місць.

Незважаючи на те, що завдяки реформі податкової системи, Україна, за останні три роки, піднялась на тридцять дві позиції у світовому рейтингу легкості ведення бізнесу й за підсумками 2018 року посіла 76 місце серед 190 країн, приплив іноземних інвестицій в вітчизняну економіку поживавився несуттєво. Дана тенденція обумовлена низкою причин серед яких варто виділити високий рівень корупції, в тому числі і в системі органів Державної фіскальної служби України.

На основі проведеного аналізу практики справляння податку на прибуток підприємств в Україні можна стверджувати, що механізм справляння податку на прибуток підприємств в Україні не є ефективним ні з фіскальної точки зору, ні з точки зору стимулювання інвестиційної діяльності.

За таких умов, посиленню фіскальної ролі податку на прибуток підприємств та підвищенню індексу конкурентоспроможності України сприятиме перейняття досвіду зарубіжних країн і зокрема: запровадження податкових пільг для компаній, які належать до пріоритетних галузей розвитку економіки країни; використання інвестиційного податкового кредиту, що являє собою відстрочку сплати податку на прибуток, який надається суб'єкту бізнесу для реалізації інвестиційних програм.

### Література

1. Цимбалюк І. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2019. №1(17). С. 106 – 115.
2. Ярема Я.Р., Бей І.М. Адаптація зарубіжного досвіду оподаткування прибутку підприємств до вітчизняної практики. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №2(13). С. 320 – 325.
3. Сибірянська Ю., Пірнікоза П. Податок на прибуток підприємств у 2011-2016 pp. URL: [https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/feao\\_podatok\\_na\\_prybutok\\_a5\\_02.pdf](https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/feao_podatok_na_prybutok_a5_02.pdf).

4. Мелих О. Фіскальна та економічна ефективність оподаткування прибутку підприємств: вітчизняні реалії та шляхи подолання проблем. *Ефективна економіка*. 2018. №12.

**Федір Ткачик**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ**

Роль і місце сучасних засобів інформаційного забезпечення в управлінській діяльності державних органів – важливе питання сьогодення, зважаючи на стрімку глобалізацію суспільства та розвиток інноваційних технологій. Саме від застосування останніх під час прийняття рішень у ході інформаційно-аналітичного супроводу адміністрування податків, а також від рівня розвитку інформатизації податкових органів залежить ефективність діяльності Державної податкової служби України.

В умовах розвитку інформаційного суспільства та формування цифрової економіки гостро постає питання ефективного інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень. Незважаючи на те, що впровадження новітніх інформаційних і комп'ютерних технологій у діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики, загальна система управління не відповідає вимогам часу. Зокрема, не відбувається належного обміну оперативною та аналітичною інформацією між державними органами. Звичним явищем нині є дублювання інформації на всіх рівнях органів виконавчої влади (і не лише в різних відомствах, але й у межах одного відомства у різних базах даних). Також органи державної влади України мають досить слабку спроможність аналізувати інформацію та моделювати економічні й законодавчі сценарії [1, с. 44]. Постає необхідність у формуванні та ефективному функціонуванні електронних сервісів органів ДПС України в контексті адміністрування податків і зборів, зокрема податку на додану вартість (ПДВ).

Система електронного адміністрування ПДВ застосовується з 2015 р. з низкою змін впродовж цього часу щодо режиму застосування і фактично виконуваних функцій. І хоча система електронного адміністрування визначена п. 200-1.1. Податкового кодексу України [2] просто як система, яка забезпечує автоматичний облік в розрізі платників податків за переліченими параметрами, насправді її значення виходить далеко за функції власне обліку.

Система електронного адміністрування ПДВ забезпечує автоматичний облік в розрізі платників податку: суми податку, що містяться у виданих та отриманих податкових накладних та розрахунках коригування, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних; суми податку, сплачені платниками при ввезенні товару на митну територію України; суми поповнення та залишку коштів на рахунках в системі електронного адміністрування податку на додану вартість; суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні та розрахунки коригування до податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних; інші показники.

Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість встановлюється Кабінетом Міністрів України. Платникам податку автоматично відкриваються рахунки в системі електронного адміністрування податку на додану вартість.

З рахунку у системі електронного адміністрування податку на додану вартість платника перераховуються кошти до державного бюджету в сумі податкових зобов'язань з податку на додану вартість, що підлягає сплаті за наслідками звітного податкового періоду, та на поточний рахунок платника податку за його заявою, яка подається до контролюючого органу у складі податкової звітності з податку на додану вартість, у розмірі суми коштів, що перевищує суму задекларованих до сплати до бюджету податкових зобов'язань та суми податкового боргу з ПДВ.

У бухгалтерському обліку перерахування коштів на рахунок СЕА ПДВ відображається: Дт315 - Кт311. Реєстрація податкових накладних (зобов'язань) за рахунок цих коштів: Дт6412-Кт315 [3].

Відкриття електронних рахунків платникам ПДВ в системі електронного адміністрування ПДВ здійснюється органами Державної казначейської служби України, які передають інформацію щодо реквізитів рахунка органам Державної податкової служби України, які в свою чергу зобов'язані повідомити платника ПДВ про реквізити його електронного рахунку. Інформацію щодо реквізитів електронного рахунку платник ПДВ можна дізнатись й у Центрі обслуговування платників податків за місцем реєстрації особисто або ж за допомогою письмового Запиту про отримання реквізитів електронного рахунку в системі електронного адміністрування ПДВ. Тобто від платників податків не вимагається спеціальних дій для відкриття електронного рахунку, адже такий рахунок безоплатно відкривається органами Державної казначейської служби.

Важливо наголосити на актуалізації в сучасних умовах формування чітко налагодженої, технічно вдосконаленої системи електронного адміністрування ПДВ, яка забезпечить безперервну обробку інформації. У зв'язку з існуванням суттєвих вад технічного та регуляторного характеру система не була спроможна забезпечити продуктивність, необхідну для

одночасного створення і коректної обробки електронних податкових документів у масштабах всієї держави [4, с. 168]. Ці фактори блокують як процес відправки та реєстрації податкових накладних, так і процес подачі податкової звітності, тому потребують доопрацювання у найближчій перспективі.

### Література

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. К., 2017. Ч. 14. 60 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Платежі в системі електронного адміністрування СЕА ПДВ. OLZA: consulting & audit. URL: <https://www.olza.com.ua/news/226>
4. Дутова Н.В., Євсюкова В.В. Адміністрування ПДВ: проблеми впровадження нововведень до податкового кодексу України. Економіка і організація управління. 2016. №4 (24). С. 163-170.



### **Секція 3. Фінансова політика забезпечення сталого розвитку** **Sections 3. Financial Policy for Sustainable Development**

**Viktoriia Bulavynets**

*Ternopil National Economic University*

#### **ALTERNATIVE SOURCES OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES' BUDGETS REPLENISHING**

The ongoing decentralization process in Ukraine shows the positive developments in the territorial communities. However, not all newly formed united territorial communities are sufficiently funded today. Taking into account the limited budget, one of the tasks of the local self-governments is to find the additional sources of financial assets involvement.

The needs of territorial communities can be met by attracting both the budgetary and financial resources from other alternative sources. Inasmuch as the majority of the UTC in Ukraine is currently unable to fully finance their own social infrastructure renewal and development projects, it is advisable to attract the private sector investment resources through a public-private partnership mechanism. Partnerships between the territorial communities and the private sector are widespread in the world and are used in the developed countries to implement the infrastructure, humanitarian and environmental projects [1]. The use of a public-private partnership mechanism enables the local authorities to provide the community residents with the collective benefits at the expense of the investment while maintaining the control over the infrastructure. It should be noted that under the post-crisis development, the interest of the business to the state support increases significantly, which allows to reduce the risks of the private investment and increase the reliability of the investment projects. Within the period 1999-2018, 192 projects of the private partnership were initiated in Ukraine, 66 contracts (34%) were successful, which was largely due to the lack of the regulation of the legal environment. The world practice shows that it is advisable to implement only 10-15% of the most profitable projects on the basis of the public-private partnership, which allow to optimize the distribution of risks between the public and private partners [2]. Nowadays, the use of state-private partnership in the domestic practice is particularly appropriate in the field of the health care, which is in the process of reforming and requires the construction and equipment of the critical infrastructure (oncology, diagnostic, dialysis, perinatal centers, etc.), for which there is a solvent demand. from both the state and regular consumers.

However, the ability to plan and implement the state and private projects depends on the further improvement of the existing legislation and the training of qualified personnel who will have the necessary knowledge and skills to prepare and structure the state and private projects, to analyze the effectiveness of their implementation and to monitor the implementation of state and private projects contracts.

Attracted funds can be also the alternative source for the replenishing of budgets of financially disadvantaged territorial communities. The legislative acts of Ukraine provide the involvement of the loans from banking and other financial institutions by the local self-government bodies. However, now less than 5% of the local budget revenues are generated at the expense of this source in our country, whereas in the EU countries this indicator is about 10-15% [3]. Due to the high interest rates on loans from the domestic financial institutions, non-bonded loans are not in high demand in the territorial communities and are mainly used to finance the relatively inexpensive and short-term projects.

The limited financial resources of the local budgets and their use, first of all, for the current needs of the communities and social projects require a more active involvement of the additional funds through the emission and placement of the debt securities – the municipal bonds, the issue of which is exclusively urban UTC. Communities' infrastructure problems are the basis for a significant expansion of the municipal bond market over the coming years. However, due to the imperfection of the current legislation of Ukraine and its inconsistency with the European norms, there are problems with the emission of the municipal securities [4].

The united territorial communities may also be able to attract the loans from the international financial institutions that will be channeled to meet the needs of the local economic development. Such loans are granted at the reduced interest rates with a long maturity and with preferential repayment terms. In the economically developed countries, the local guarantees are widely used to support the urban development, as a mechanism for attracting the lending resources from the public or private entities to operate on a particular territory. It should be noted that nowadays in Ukraine the role of the lending resources as a reserve for the socio-economic development of UTC is insignificant, inasmuch as they account for only 0.5-0.8% of the total community resources [5].

One more important source of funding for the local needs is grant resources, which are crucial in the implementation of the infrastructure projects. However, for their effective involvement, specially trained specialists are needed, and there is a lack of them in the local self-government bodies today.

A specific reserve of the resource provision that directly affects the growth of the financial resources of territorial communities is a human capital. In general, there is an opinion in Ukraine that the development of a territorial

community is based only on the use of the land and financial resources of the local budgets. Therefore, in the vast majority of communities, there is no understanding of the value of human capital as a resource that ensures the economic development of a territory. At the same time, the very presence of the initiative residents, young people and skilled workers is the key to achieving the tasks that are facing the reform of decentralization. However, the situation is compounded by the fact that in many communities a large proportion of the working-age population prefers to work abroad rather than within their territorial community, which jeopardizes the achievement of the decentralization goals, the first of which depends on the level of the human capital development. Professionalism, considerable innovative potential, strategic thinking and creativity, knowledge in the field of organizational and financial management, communication skills of specialists in this field can become a defining intangible resource which is able to ensure a high level of the territorial community development.

The alternative resource for the territorial communities may also be the income from the disposal of the household waste, which is an inexhaustible reserve for the economic development. Each year, about 15 million tones of municipal solid waste are being exported to the countryside, causing problems with the storage sites and releasing dangerous toxic substances into the atmosphere. However, according to TIS Eco's Company estimates, 140-280 cubic meters of biogas can be generated per ton of the household waste. Under the preliminary estimates, all Ukrainian landfills and biogas farms will be enough to cover 10% of the country's annual gas demand. Ukraine now consumes 75 billion cubic meters of natural gas, 55 billion of which is an imported fuel. At the same time, the biogas production potential is 7 billion cubic meters per year [6]. However, Ukraine's biogas sector is developing at a slower pace than in Europe, since there is no demand for small installations that are expensive to maintain. According to the European Union Community-Based Local Development Program, the funds are allocated for the implementation of the energy-saving projects in Ukraine, in particular, the launching of the small biogas plants (one to two dozen homes, schools or other municipal institutions). However, no territorial community has been interested in the project so far, although in the next four years Ukraine could replace one billion cubic meters of imported blue gas through biogas.

Therefore, the territorial communities in Ukraine have many alternative sources of financial support. We believe that in order to improve their financial capacity, it would be advisable to:

- activate the potential of a public-private partnership mechanism at the local level and create a favorable environment for the private capital attracting;

- establish the effective cooperation with the foreign and national institutions (grantors) in order to gain the experience and skills in preparation of the project applications and necessary documents;
- develop your own positive image and attractive "credit" history;
- transform the municipal securities market into an instrument of resource provision for the territorial community, by increasing their profitability and liquidity level;
- to pay more attention to the human capital as a basis for the formation of management personnel of the territory, since it is a specific reserve of resource provision, which directly affects the growth of financial resources of the territorial communities;
- expand the sources of its financial resources by using such an inexhaustible resource as household waste disposal revenues.

### **Literature**

1. The hidden Klondike: unlocking the potential of the united territorial communities budgets. URL: <https://voxukraine.org/uk/prihovani-j-klondajk-yak-rozkriti-potencial-byudzhetiv-ob-yednanih-teritorialnih-gromad>
2. Public-private partnership: time to learn from mistakes. URL: <https://dt.ua/gazeta/issue/1168>
3. Resource support for the united territorial community and its marketing. URL: <https://www.prostir.ua/?library=resursne-zabezpechennya-objednanoi-terytorialnoji-hromady-ta-jiji-marketynh>
4. Decentralization of power: how to stay successful in the face of new challenges? URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1131/>
5. United territorial communities. Decentralization. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromada>
6. Last year, the number of bio power plants in Ukraine increased. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/-559102.html>

**Antonina Demianiuk**

*Ternopil National Economic University*

## **NEWEST PRACTICES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT THE LOCAL LEVEL**

Ensuring Sustainable Development at the local level involves the implementation of a strategy of socio-economic development of the territories, taking into account environmental risks for their balanced development and meeting the social needs of the local population. The solution of the triple problem of economic, social and environmental character provides a comprehensive implementation of the territorial development strategy.

In the world practice the Sustainable Development Goals address the global challenges we face, including those related to poverty, inequality, climate, environmental degradation, prosperity, and peace and justice. These Goals (fig. 1) are interlinked and are set to be achieved by 2030 [1].

GOAL 1: NO POVERTY	Economic growth must be inclusive to provide sustainable jobs and promote equality.
GOAL 2: ZERO HUNGER	The food and agriculture sector offers key solutions for development, and is central for hunger and poverty eradication.
GOAL 3: GOOD HEALTH AND WELL-BEING	Ensuring healthy lives and promoting the well-being for all at all ages is essential to sustainable development.
GOAL 4: QUALITY EDUCATION	Obtaining a quality education is the foundation to improving people's lives and sustainable development.
GOAL 5: GENDER EQUALITY	Gender equality is not only a fundamental human right, but a necessary foundation for a peaceful, prosperous and sustainable world.
GOAL 6: CLEAN WATER AND SANITATION	Clean, accessible water for all is an essential part of the world we want to live in.
GOAL 7: AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY	Energy is central to nearly every major challenge and opportunity.
GOAL 8: DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH	Sustainable economic growth will require societies to create the conditions that allow people to have quality jobs.
GOAL 9: INDUSTRY, INNOVATION, AND INFRASTRUCTURE	Investments in infrastructure are crucial to achieving sustainable development.
GOAL 10: REDUCED INEQUALITIES	To reduce inequalities, policies should be universal in principle, paying attention to the needs of disadvantaged and marginalized populations.
GOAL 11: SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES	There needs to be a future in which cities provide opportunities for all, with access to basic services, energy, housing, transportation and more.
GOAL 12: RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION	Responsible Production and Consumption
GOAL 13: CLIMATE ACTION	Climate change is a global challenge that affects everyone, everywhere.
GOAL 14: LIFE BELOW WATER	Careful management of this essential global resource is a key feature of a sustainable future.
GOAL 15: LIFE ON LAND	Sustainably manage forests, combat desertification, halt and reverse land degradation, halt biodiversity loss
GOAL 16: PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS	Access to justice for all, and building effective, accountable institutions at all levels.
GOAL 17: PARTNERSHIPS	Revitalize the global partnership for sustainable development.

***Fig. 1. The Sustainable Development Goals\****

\* Compiled from [1]

More and more municipalities are working for sustainable global development. And through the 2030 Agenda adopted by the United Nations in September 2015, municipal engagement in cooperation for development and sustainability is gaining further importance. The Service Agency Communities in One World supports municipalities in localizing the SDGs through awareness-raising activities, networking and for aligning their local plans to the SDGs (Aligning and Monitoring) [2].

The current socio-economic situation in rural areas of Ukraine is characterized by problems that hinder their transition to Sustainable Development. The demographic and environmental situation is deteriorating, the destruction of social infrastructure is continuing, and the life expectancy of the rural population is decreasing. European integration processes of Ukraine actualize the issue of decentralization of power as a prerequisite for the transition of rural development to the principles of Sustainable Development. Increasing the level of autonomy of local budgets and efficiency of use of budgetary funds is possible due to the widespread introduction of the program-targeted method of compiling and executing local budgets; an increase in the share of local budget revenues in decentralization conditions will enhance the financial capacity of local budgets, but the availability of funding in the united territorial communities is not a guarantee of their successful development, provided they are limited in their decision to use these funds [3].

Therefore, ensuring the Sustainable Development of the territories involves coherence of the developed economic, environmental and development plans social life spheres locally based balancing the powers and responsibilities of local governments with to promote the effective use of the potential of these territories.

### **Literature**

1. About the Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
2. Municipalities for Global Sustainability. URL: <https://skew.engagement-global.de/municipalities-for-global-sustainability.html>
3. Stegney M. I. Decentralization as a prerequisite for sustainable rural development. URL: [http://market-infr.od.ua/journals/2016/1\\_2016\\_ukr/20.pdf](http://market-infr.od.ua/journals/2016/1_2016_ukr/20.pdf)

**Jozef Glova, Alena Andrejovska**

*Technical University of Kosice, Slovak Republic*

## **DETERMINANTS OF COUNTRY RISK: AN EU EVIDENCE**

There is no doubt that country risk is an important subject of study in research. But not only from the scientific perspective. All business transactions

involve some degree of risk. However, when trading transactions are carried out internationally, they pose additional risks that do not occur in domestic transactions. These additional risks, called country risks, usually include risks arising from different economic structures, policies, socio-political institutions, geographies and currencies of individual countries.

Bouchet et al. (2003) extended that the concept of country risk originated in a period when decolonization occurred and newly created countries experimented with new political autonomy. More and more companies took up opportunities abroad and gradually increased their presence in foreign markets. According to Nath (2008) the increase in the flow of capital to developing countries has led to an increase in the risk exposure of creditors and investors. As discussed by Damodaran (2003), investors in developing countries expect to be rewarded with higher returns, but they are clearly exposed to the political and economic turmoil that often characterizes these markets or market landscape. Country risk analysis is therefore extremely important for international lenders and investors.

The expansion of business across national borders requires the identification, assessment and analysis of the overall risk to which the economic subjects are exposed. Country risk analysis is the first step in the international portfolio building process. Asiri (2014) discusses that country risk is the result of political and economic factors, so it is very important to identify these factors. Kosmidou et al. (2008) provide a detailed analysis of specific statistical approaches in use for country risk analysis, as well as variables affecting country risk.

In general country risk is largely influenced by political factors. But as discussed by Hoskisson et al. (2000), in a business context, country risk has a negative impact on the performance of a company due to unexpected changes in significant variables. They relate to any potential or actual change in the political system, civil or external warfare. They are related to certain events, such as expropriation, devaluation, but also include any democratic development that may distort foreign trade. Such incidents have a wide range of negative impacts on businesses, ranging from loss of opportunity on the one hand to overall hedging of business assets on the other.

According to Leitner et al. (2015) at the empirical level, there is a long history of studies on individual risk factors. Political risk measures the effects of political stability on attracting foreign companies, the level of democracy on losses in international businesses and the effects of bureaucracy on attracting international business activities. Authors, Leitner and Meissner (2016) perceive political risk as a result of government interference in business operations. Miller (1992) argues that social insecurity may be a precursor to political insecurity. Teixeira et al. (2008) discuss the country risk is a measure linked to the likelihood of a country's failure and is caused by events that may

at least to some extent be under government control but are certainly not under the control of a private enterprise or individual. In quantitative terms, country risk is represented by the difference in return between risky and non-risky assets, which in turn depends on general liquidity conditions in international markets and the behaviour of international investors, the degree of risk aversion and the risks attributed to them by individual assets. Cosset et al. (1992) defined the country's risk as the probability that a country would not be able to generate enough foreign exchange to pay its debt to foreign creditors. They stressed the need to define country risk in a broader context that more perfectly represents the multidimensional nature of country risk.

#### Methodology and data

The main aim of the paper is to find similar EU countries from the perspective of risk and changes within them. We specify and test the significance of individual political and economic factors on the country's risk using an econometric model. We analyse all EU countries, specifically Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Greece, Netherlands, Ireland, Lithuania, Latvia, Luxembourg, Hungary, Malta, Germany, Poland, Portugal, Austria, Romania, Slovakia, Slovenia, United Kingdom, Spain, Sweden and Italy. We use individual political and economic indicators for the period 2005 to 2017 with annual frequency, using datasets of the World Bank, the International Monetary Fund, OECD, WITS, Eurostat and The Global Economy. We use longitudinal or so called panel data for twenty-eight EU countries and seventeen annual periods. The appropriate approach applied for the data structure is panel regression. That enables us to determine and select significant political and economic variables.

The model that we want to estimate takes the following form:

$$CR_{it} = \beta_0 + \beta_1 GDPpc_{it} + \beta_2 GFCF_{it} + \beta_3 CPI_{it} + \beta_4 UNEMPL_{it} + \beta_5 Debt_{it} + \beta_6 CuA_{it} + \beta_7 IIP_{it} + \beta_8 Ex_{it} + \beta_9 PSI_{it} + \beta_{10} COC_{it} + \beta_{11} IFI_{it} + \beta_{12} RLI_{it} + \mu_{it}$$

where *CR* stands for country risk expressed as a rating based on the ratings of the major rating agencies - Standard & Poor's, Fitch and Moody's. We have transformed the rating scale into numerical expression, assigning 20 to the best rating (highest quality) and 1 to the worst rating (very high probability of failure). There is a negative correlation between rating and country risk in the sense that when a country's risk decreases in the analysed country, it leads to a rating increase. This is important to avoid misinterpretations.

The explanatory variables in use are: gross domestic product per capita expressed in dollars (*GDPpc*); growth of gross domestic product, year-on-year change in percentage (*GDP*); gross national income per capita expressed in dollars (*GNIpc*); gross capital formation, year-on-year change in percentage (*GFCF*); consumer price index on annual basis and expressed in percentage



(*CPI*); unemployment rate as percentage of total workforce (*UNEMPL*); gross government debt expressed as percentage of GDP (*Debt*); balance of payments current account expressed as percentage of GDP (*CuA*); international investment position expressed as percentage of GDP (*IIP*); *EX* export growth rate expressed on year-on-year basis in percentage (*EX*); political stability index (*PSI*); corruption control index (*COC*); index of investment freedom (*IFI*); rule of law index (*RLI*); and random component.

The analysis will be based on an econometric model with the explanatory variables in the models being the same at the beginning, only the explained variable, the country's risk expressed by rating will be changed. In the first model (model M) Moody's rating as the country risk dependent variable is used. In the second (model SP) S&P is used and as the last initial model Fitch rating is used (model F).

As we mentioned, we are working with cross-sectional data for EU countries, where we also see how they change over time. When using panel data, we can generally consider two types of models, namely the fixed effect model and the random effect model. We applied the Hausman test and decided which model suited our conditions.

*Table 1*

**Significance of explanatory variables in model M**

	<b>estim. <math>\beta</math></b>	<b>p-value</b>
<b>GDPpc</b>	2.881e <sup>-05</sup>	0.039 *
<b>GFCF</b>	7.967e <sup>-03</sup>	0.144
<b>CPI</b>	-0.140	0.020 *
<b>UNEMPL</b>	-0.102	0.011 *
<b>DEBT</b>	-0.079	<0.001 ***
<b>CuA</b>	0.041	0.078 .
<b>IIP</b>	0.013	0.010 **
<b>EX</b>	-8.834e <sup>-03</sup>	0.198
<b>PSI</b>	0.150	0.785
<b>COC</b>	-0.575	0.043 *
<b>IFI</b>	0.011	0.322
<b>RLI</b>	4.347	<0.001 ***
<b>R<sup>2</sup></b>	0.782	
<b>R<sup>2</sup> adj.</b>	0.778	

Significance level: 0 '\*\*\*' 0,001 '\*\*' 0,01 '\*' 0,05 '.' 0,1 ' ' 1

Source: calculated in R program.

In all three variants of the model, all assumptions put on the panel data models, so we eliminated model deficiencies by applying the robust Allerano

variation-variation matrix used in the fixed effect model. For the further evidence on Allerano matrix, see Croissant and Millo (2008).

Among the three models as the most appropriate for assessing country risk follows the first model (model. M) with the desired pointer credit rating by Moody's evaluation, by which we can explain about 78% of the total variability of the indicator. The other two models are able to explain the smaller percentage of the total variability of the indicator. They also show a smaller number of statistically significant variables compared to the first model. For this reason, only the first model (model M) is considered for our analysis.

According to our investigation, the GDP per capita, inflation, unemployment, gross government debt, current account balance, international investment position and political control index of corruption and the rule of law are the main factors influencing country risk.

### Conclusion

We provide a detailed literature review of country risk, its definition and specific aspects. We also describe and test the significance of selected political and economic factors using panel data regression. We conclude the GDP per capita, inflation, unemployment, gross government debt, current account balance, international investment position and political control index of corruption and the rule of law are the main factors influencing country risk in our analysis.

### Literature

1. Asiri B. An Empirical Analysis of Country Risk Ratings. In: *Journal of Business Studies Quarterly*. 2014. Vol. 5, No. 4. ISSN 2156-8626.
2. Bouchet M. H., Clark E. Gros Lambert B. *Country Risk Assessment: A Guide to Global Investment Strategy*. John Wiley & Sons, 2003. ISBN 978-0-470-84500-4.
3. Cosset J. C., Siskos Y., Zopounidis C. Evaluating country risk: A decision support approach. *Global Financial Journal*. Vol. 3, No. 1. P. 79-95, 1992. ISSN 1044-0283.
4. Croissant Y., Millo G. Panel Data Econometrics in R: The plm Package. *Journal of Statistical Software*. 2008. Vol. 27, Issue 2. ISSN 1548-7660.
5. Damodaran A. Country Risk and Company Exposure: Theory and Practice. *Journal of Applied Finance*. 2003. Vol. 13, No. 2. ISSN 1534-6668.
6. Hoskisson R. E., Eden L., Lau Ch., Wright M. Strategy in emerging economies. *Academy of Management Journal*. 2000. Vol. 43, No. 3. ISSN 0001-4273.
7. Kosimidou K., Doumpos M., Zopounidis C. *Country Risk Evaluation*. Springer, 2008. ISBN 978-0-387-76679-9.
8. Leitner J., Meissner H., Martyna-David E. The Debate About Political Risk: How Corruption, Favoritism and Institutional Ambiguity Shape Business Strategies in Ukraine. *EU Crisis and the Role of the Periphery*. Springer, 2015. ISBN 978-3-319-10132-3.

9. Leitner J., Meissner H. *Political Risks in Post-Soviet Markets. A Theoretical Approach*. Forschungsforum der Österreichischen Fachhochschulen, 2016.
10. Nath H. *Country risk analysis: A survey of the quantitative method*. Working paper 0804, Sam Houston State University, Department of Economics and International Business, 2008.
11. Teixeira M., Klotzle M., Ness W. Determinant Factors of Brazilian Country Risk: An Empirical Analysis of Specific Country Risk. *Revista Brasileira de Finanças*. 2008. Vol. 6, No. 1, P. 49–67. ISSN 1679-0731.

**Myroslava Hupalovska, Anna Mokrytska**  
*Ternopil National Economic University*

## **MODERNIZATION OF THE PROCESS OF FORMATION OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF THE STATE**

The social transformations of today determine the imperatives of formation of budgetary policy and the modernization of its instruments. The solution of current and strategic goals of socio-economic development depends to a large extent on effective management of public finances, which helps to ensure sustainable growth.

A significant indicator and criterion for the effectiveness of budget policy and organization of the budget process is budget security, which ensures a state of solvency and financial stability of public finances, enabling public authorities to perform their functions as efficiently as possible [1].

Budget security is a key component of a country's financial and economic security. Its primary role is determined by the objective necessity of the existence of the budget, its purpose to financially ensure the fulfillment of the state's functions and implementation of its economic strategy: redistribute part of the gross domestic product, regulate economic and social processes in the country while maintaining its economic sovereignty and macroeconomic stability.

Practice shows that in 2019 the formation of the State Budget was not qualitatively different from the usual one. The practice of budget changes (especially spending increases) continued without being tied to strategic priorities, as the medium-term budget resolution for 2018-2020 was not adopted by Parliament. Moreover, proposals for new expenditures submitted by parliamentarians are not always supported by appropriate sources of revenue. Therefore, the deficit is usually widened when making changes to the draft budget.

The estimates of the state budget indicators for 2019 were made on the basis of the nominal gross domestic product amounting to UAH 3946.9 billion. The increase in nominal GDP by 14.1% compared to the expectations of this year, taken into consideration the projected real GDP growth rate of 3.0% and consumer prices by 7.4%, is overstated. The state budget revenues for 2019 were set at UAH 1026.1 billion, which is 9.9% more than the amount specified in the State Budget Law for 2018 [2]. At the same time, the revenues of the state budget calculated using the GDP deflator<sup>1</sup> (1.108), i.e. without taking into account the inflation factor, will decrease by 0.8% with the projected economic growth of 3.0%.

The draft budget for 2019 provides for expenditures of the state budget in the amount of UAH 1112.1 billion or 27.7% of GDP, down 1 pp. GDP less than in 2018 [2]. In the context of extremely high level of poverty and social decline in the country, key sectors of human capital development, such as education, health care, social protection of the population, have traditionally been outsiders in the allocation of budgetary resources. This indicates the inability of the country's political elite to provide basic public goods and neglect the interests of the population.

The state budget deficit is planned to amount of almost 90 billion UAH or 2.3% of GDP, which is relative to 2018 [2]. However, taken into consideration the excessive level of debt load and the difficulty of refinancing of the debt, the risks of debt sustainability in Ukraine will remain high and the debt structure will remain unfavorable.

Therefore, the key to stabilizing the dynamics of socio-economic development and ensuring the implementation of public functions is the formation of an effective budgetary policy and an effective model of public finance management. Therefore, the primary measures aimed at reducing the challenges and risks that have arisen in the budgetary sphere of Ukraine should be: reducing the budget deficit and ensuring the balance of the budget system; improving the efficiency of tax mechanisms to stimulate socio-economic development; improving budgetary efficiency and introducing medium-term budgetary planning and forecasting; ensuring transparency in budgeting.

### **Literature**

Koren N. V. Budget security is undergoing a socio-economic transformation. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. Seriya «*Ekonomika*». 2017. No. 4 (32). P. 159-164.

The Law of Ukraine “Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2019 rik”. The Verkhovna Rada of Ukraine, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (Accessed 16.08.2018)

## **POTENTIAL OF IT BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE**

In simple words, IT (Information Technology) is all about data processing, storage and transfer. And today, they surround us in all walks of life. The notebook on your phone is a database, your favourite news site is a malicious code, onboard computer is a special computer system. Whether we want it or not, IT has become an integral part of modern life and will occupy a significant place in the society of the future.

In a relatively short period of time, the information technology industry has become one of the main drivers of the global economy, becoming a catalyst for tectonic changes and transformations in many other industries. According to Gartner Research and Forecasts, 1 by the end of 2018, global spending on IT products and services will amount to \$ 3.7 trillion and show a 6.2% year-over-year growth, even above world GDP growth [1].

Meanwhile, the development of the IT industry in Ukraine, which is mostly represented by service (outsourcing) IT companies, is far ahead of the average pace of development of the segment in the world.

According to official data, about half of the companies are registered in Kiev.

The Ukrainian IT industry is now successfully competing in the global market and is a reliable source of foreign exchange earnings, which helps to maintain the hryvnia exchange rate. Thus, despite the decline in exports and the economy as a whole, the industry has shown a steady growth of 11-26% annually. This development is accompanied by an increase in budget revenues.

On average, taxes paid by IT companies in 2014-2018 grew by 27% annually and reached UAH 4.1 billion. This dynamic continues in 2018: in the first six months, revenues increased by 30.1%. In the structure of taxes paid by companies, the largest is the personal income tax, and its share is increasing every year. This demonstrates the utmost importance of payroll tax issues for the industry [1].

The prime problem for the industry is the lack of staff, 16 specialists are graduated annually, and the industry requires 25-30 thousand specialists. To this end, the government proposes that the IT industry create a Human Capital Development Fund, which will be managed by industry representatives. He will spend on scholarships to young talented students, grants for young scientists, strong educational institutions, and the creation of laboratories based on educational institutions.

The government aims to create the conditions that will allow it to export IT services at \$ 13 billion a year in ten years. The number of IT specialists should

increase to 650 thousand people. The fee will be paid by the IT companies that will transfer their specialists to the IT-KVEDs. The transition will be voluntary, but there will be a strong incentive to do so [2].

Another important vital factor for the functioning and development of the Ukrainian IT industry is Ecosystem. Although the IT ecosystem in Ukraine is relatively young, it can still be characterized as multifaceted and dynamic at this stage. Such systems include specialized business associations, regional associations (clusters), higher education institutions (which are actively developing the field of technical education) and private educational projects, innovation parks, technological hubs, large-scale industrial events, professional formal and informal communities.

There are currently 17 regional IT Clusters operating in Ukraine, and their number is increasing every year.

When generalizing, we can highlight several key areas of work of IT clusters:

- Modernization and development of IT education within their cities and regions (both in the framework of systematic work with universities and in the field of career-oriented initiatives);
- Dialogue with local authorities;
- Formation of a positive image of the country and the region in the international arena.

The IT field is a promising and rapidly evolving industry that needs to be stimulated and encouraged in various ways as much as possible. The main problem is the shortage and outflow of personnel abroad and imperfect legislation. The solution to this problem is to create different schools and educational platforms that can attract the attention of young and prospective citizens. Also creating a comfortable and balanced tax system to attract more investments from abroad.

### **Literature**

1. Розвиток Української IT-Індустрії. Аналітичний звіт. Київ. 2018. URL: [https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian\\_IT\\_Industry\\_Report\\_UKR.pdf](https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf)
2. Некрасов В. Уряд шукає таланти: як новий прем'єр та IT-бізнес планують перетворити українців на IT-націю. *Економічна правда*. 2019. №5. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/09/5/651310/>

## **THE ROLE OF STATE FINANCIAL CONTROL IN THE ECONOMIC OF THE STATE**

The current stage of socio-economic development of Ukraine requires increasing the role of the state in the system of economic management, strengthening the fight against corruption and offenses in the economic sphere. At the same time, the desire for continuous improvement of the process of public administration requires understanding and awareness of those organizational and economic mechanisms used by the state in the exercise of its basic functions. The most important in this regard is the established system of financial control, which should ensure balance and balance in the functioning of society. The state cannot function effectively and develop without a well-organized system of control over production, distribution and redistribution of the social product and other spheres of public life [1].

Public financial control is the most important management function in any country, a prerequisite for the successful functioning of its financial and credit system. It aims to accelerate the economic and social development of the state, improve the quality of work in all areas of public life.

On the basis of appropriate control and expert-analytical measures, the existing problems of the use of public funds and property should be concentrated, the effectiveness of budget expenditures should be analyzed and, as a consequence, reasonable proposals should be made for their optimization, elimination of irregularities and deficiencies in this field.

At present it will be to run into numerous violations of "internal logic" organizations of state financial control, which show up in contradictions, inconsistency and duplication of control measures which are carried out the organs of financial control of legislative and executive power of different levels. The need to create a coherent and effective system of state financial control is objectively conditioned by the requirements of time, since today there are practically no uniform legal and methodological bases for its implementation, legal mechanisms of interaction and a clear delineation of functions and powers of control bodies to prevent, detect and eliminate financial misconduct.

Control is the main independent source of information for identifying the causes of irregularities arising in the process of managing public finances and state property, as well as an effective means of influencing decisions to prevent one or another violation [2].

Effective financial control over the management of public funds is, above all, the most important factor in strengthening public confidence in the state

power, a means of consolidating them in order to ensure the well-being of citizens and the stability of the state order. Of course, such control will only gain the trust of citizens when it is objective and independent from those executive bodies that are the managers of public funds.

In our opinion, another characteristic of the system of state financial control should be its comprehensiveness. The greater the amount of budget funds gets under control, the more complete and better the information provided to public authorities and the public; the volume of issues not checked by the employees of the control bodies will decrease and, therefore, violators of budgetary discipline will not go unnoticed. The financial control system should also be mobile, that is, promptly, adequately and professionally respond to any changes in the economy and legislation, and to ensure that the previous, current and subsequent controls are fully implemented. Moreover, special attention should be paid to the first, as the warning will avoid unwanted consequences in the future. Each body of the system should be assigned a place that will give a real opportunity to purposefully influence the financial policy of the state.

The successful development of any country's economy depends largely on reliable and timely information on the state of public financial and material resources, as well as on the ability to effectively manage them. Ensuring the effective formation and use of budget funds, which contributes to strengthening the economic power of the country and increasing the well-being of citizens, is one of the main problems of modern economic development of our country. One of the ways to solve it is to improve the system of state financial control, which in turn helps to improve the state of the state's economy.

### **Literature**

1. Dmitrenko G. V. Orgnizatsia i zdiysnennya derzavnogo kontroly v Ukraini (finansovo-ekonomichni aspekty) [Organization and realization of state control in Ukraine] (PhD Thesis). Kiev, 2010
2. On public internal financial control: the draft law of Ukraine. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/51285>

**Olena Petrushka**

*Ternopil National Economic University*

## **INFORMAL EMPLOYMENT AND ITS IMPACT ON PENSION INSURANCE**

The shadow economy, in particular, informal employment stimulates the development of new problems not only in the field of pension insurance, but also threatens with its consequences the financial and economic situation of the country as a whole. It acts as a reason for: reduction of the volume of insurance



contributions to state trust funds, tax revenues; reduction of the State Budget revenue forecasts; reduction of the replacement rate of lost earnings; reduction of insured persons' pension rights; reducing the average size of pensions, wages; rising unemployment, etc.

The main direction of expansion of the base of contributions accrual to state pension insurance, taking into account their economic properties, is the increase of real wages. Taking into consideration the fact that the functioning of the economic system takes place in the conditions of liberalization of foreign trade conditions, the implementation of measures aimed at improving the competitiveness of products and services produced in Ukraine comes to the fore. Therefore, in our opinion, the only way to solve this complex problem is to actually increase the productivity of the insured persons in the national economy. According to the research, labor productivity in Ukraine is 19% of labor productivity in the US, 22–25% - in Western Europe, 29–31% of labor productivity in Eastern Europe [1, p. 396-398].

Measures to improve labor productivity and remuneration of hired workers will ensure the desired increase in the amount of pension rights of hired workers and the necessary increase in contributions to the state pension insurance.

We consider reducing the share of the shadow economy and legalizing labor market relations in Ukraine a prior task in replenishing the Pension Fund's resources. It should be noted that according to the official data of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the level of the shadow economy is much lower and amounted to 32.0% of GDP in 2018 [2]. Despite the differences in estimates, it is obvious that the size of the shadow economy in our country is large, since its critical level for the country's economic security is 30%. A clear indication of the impact of the shadow economy on the labor market is the high proportion of those employed in the informal sector of the Ukrainian economy.

Another important manifestation of the impact of the shadow economy on the labor market is the widespread practice of paying wages without paying all the required payments, including a single social contribution. Surveys of the prevalence of unofficial payments revealed that in 2018, 14% of employees received money in this form, another 66% were not engaged in such activities, and 20% refused to answer for the nature of their income. During this period, the highest share of persons receiving shadow incomes by type of employment was among the self-employed population – 38%. The Ministry of Social Policy estimates the amount of shadow wages at UAH 112 billion [3].

Among the main factors in the spread of the practice of shadow relations in the sphere of remuneration are the following ones:

– significant gaps between the cost of labor resources for the employer and the actual amount that the employee receives for his work;

– tolerant attitude of employees to the practice of paying unofficial salaries and, accordingly, depriving them of their guarantees regarding pension and social security;

– feeling the unfairness of the pension distribution system due to the large number of special, occupational and preferential pension regimes;

– actual impunity for violations in the sphere of remuneration [4, p. 16].

Measures to improve the practice of raising the income of the Pension Fund of Ukraine in the context of pension reform should, in our opinion, make provisions aimed at minimizing the factors of shadowing remuneration mentioned above. Taking into consideration the information given above, we propose two blocks of recommended measures aimed at expanding the participation of employees in state pension insurance and expanding their insurance rights: proposals to enhance the motivation of employees and employers to participate fully in state pension insurance and to increase employment from the proper payment of a single social contribution.

Given the large scale of shadowing of the Ukrainian labor market and the lack of significant progress on the legalization of wages, it would be appropriate to introduce indicative minimum wages for different categories of employees. Doing that, it is advisable to take into account the types of professions, the qualifications of employees and the region in which a particular person works. The use of indicative wages for national economy workers will make it possible to diversify the regimes of control over the payers of the single social contribution. In such circumstances, stricter control regimes may be applied to payers of lower wages than the indicative minimum wage. This will minimize the risk of avoiding payment of the single social contribution provided by law and reduce the volume of informal employment in Ukraine as a whole.

### **Literature**

1. Kuzmenko A. V., Kozakova A. S. Labor productivity: a European approach; labor productivity in the context of ensuring the growth of the Ukrainian economy. *Global and national problems of economy*. 2017. Issue 20. P. 394-399.
2. The level of the shadow economy in Ukraine has fallen to 32% of GDP. URL: <https://www.thoughda.com.ua/news/2018/12/21/643796/> (accessed 27.08.2019).
3. The main trends and challenges of the labor market in 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2506257-basic-trends-in-runk-praci-v-umovah-stabilizacii-ekonomiki.html> (accessed 02.09.2019).
4. Tishchuk T. A. Shadow economy in Ukraine: scale and directions of overcoming. K.: NISD, 2011. 31 p.

## **PRACTICAL ASPECTS OF SAVING PUBLIC MONEY THROUGH THE SYSTEM PROZORRO**

Regardless of the level of its development, any state faces the need to procure certain goods, works or services of public administration bodies at the expense of taxpayers in order to carry out their functions and current tasks. Annual global spending on public procurement reaches 13-20% of GDP, which is about 9.5 trillion dollars USA. In developing countries, public procurement costs reach 40% of GDP. Given the capacity of the public procurement market, it can be argued that they have a significant impact on the efficiency and transparency of public finance management.

For many years, public procurement in Ukraine has been one of the most shady corruption-ridden systems. Problems in this area were among the first to be properly addressed to ensure a positive outcome for the development of the whole country. Serious positive changes in the field of public procurement in Ukraine were achieved only after the adoption in late 2015 of the Law of Ukraine "On Public Procurement". This enabled the introduction of the e-procurement system and the ProZorro electronic appeal system from 2016. The main purpose of this system was to create a modern and efficient public procurement system aimed at creating a competitive environment and further developing fair competition in the field of public procurement. The ProZorro system allowed online tenders to be purchased instead of paper tenders, and the process of selecting the winner was made public and clear. In addition, citizens can participate in the monitoring of public procurement, since all public procurement information is available on the ProZorro system.

Since the introduction of the ProZorro electronic system in 2016 till September 2019, over 3.5 million procurement procedures have been announced to Ukrainian customers. The number of bidders amounted to 37.6 thousand and the number of bidders reached 246.5 thousand. On average, 2.34 bids are submitted per announced procurement. The planned amount of public procurement amounted to 2.8 trillion UAH. By saving only 1% of the expected value of announced purchases in Ukraine, it would be possible to save about UAH 28 billion of public money. The largest number of tenders in the ProZorro system was created by the Kyiv City State Administration (285 thousand), the Ministry of Education of Ukraine (134 thousand), the Ministry of Infrastructure of Ukraine (133 thousand), and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (109 thousand).

The ProZorro analytics module calculates the savings of public money from the results of ProZorro purchases. Thus, over 4 years of functioning of the

ProZorro procurement system, the system reflects that over 92.5 billion UAH have been saved. The system calculates savings as the difference between the estimated purchase price of the procured customer and the actual purchase price of the ProZorro auction.

The ProZorro system shows different customer ratings by auction. One such indicator is the amount of public money savings as a result of the procurement procedures of ProZorro. Customers are aware of the submission of a slightly higher estimated purchase value in their procurement announcement and a successful bidder is selected at a price lower than expected value, then the customer will be characterized as one who saves taxpayers' money. Thus, the amount of public money saved through the usage of the ProZorro system reflects somewhat incorrect information.

To sum up, despite some of the shortcomings in the ProZorro system, its developers and the state leadership quite rightly consider it one of the most successful reforms in Ukraine in recent years. In addition, public procurement reform in Ukraine is positively endorsed by the international community, and some countries are gaining experience with the implementation of the ProZorro system in Ukraine. The introduction of the ProZorro electronic procurement system in Ukraine allows the public administration to save public money.

**Svitlana Savchuk, Viktoriia Savchuk**  
*Ternopil National Economic University*

## **MEDIUM-TERM BUDGET PLANNING: DOMESTIC REALITIES AND FOREIGN EXPERIENCE**

In modern conditions of budget decentralization an important stage of reform has been the introduction of medium-term budget planning in the context of distribution of program-targeted budget method. The predictability of budget indicators requires a clear definition of strategic priorities in the implementation of reforms within the available budgetary capacities, the responsibility of all participants of the budget process, its transparency, which assists to the restoration of public confidence to authorities of different levels of government and to the improvement of the quality of provided public goods.

In domestic practice, the introduction of medium-term budgeting is regulated by the Strategy of reforming the system of public finance management for 2017-2020, in which the distribution of budget resources are provided according to the priorities of development for 3 years. In addition, the adoption of the medium-term budgetary declaration, strengthening the transparency of the process of defining the priorities of budgetary policy, as

well as the responsibilities of the main spending units in the budget planning process are determined.

Thus, the first step to the introducing of medium-term budget planning in Ukraine was the development of the state budget by the Ministry of Finance for 2018 on the basis of the medium-term budget resolution.

With the changes made, the innovations regarding to the medium-term planning at the state level were:

- introduction of the Budget Declaration for the medium term;
- extension of budget rights;
- coordination of strategic and budget planning.

At the same time in the level of regional budget as an instrument of average term budget planning local financial plans for three years have been introduced.

In addition to this states which were determined annually in the Budget Policy Guidelines, the Budget Declaration defines:

- ceiling of expenses and the granting of credits as the maximum possible amount of budget funds that can be obtained under certain economic conditions;
- ceilings for each major spending unit;
- aims of the main managers and indicators of the result of their activity within the defined states;
- rating of fiscal risks.

In general, the Budget Declaration regulates the optimal allocation of the budget resources available in the medium-term.

According to all these things the absolute advantages of introducing medium-term budget planning in domestic practice can be:

- implementation of financial and macroeconomic stability in the country and regions;
- introducing mechanisms for forecasting budgetary resource flows by the Ministry of Finance and sectoral ministries;
- formation of budgets based on real indicators;
- establishment of control over the public debt;
- predictability and calculation of the effects of political factors on the economy of the state;
- strengthening of budgetary discipline by increasing the efficiency and effectiveness of budget expenditures;
- clearness in determining priorities in the use of budgetary funds;
- increasing the responsibility of managers according to allocation and usage budget funds;
- forecasting current expenditures that will arise in relation to finishing of budget projects;
- strengthening the overall budgetary control;
- ensuring stability in budget policy implementation, etc.

Despite of given advantages certain risks and challenges to the future implementation of medium-term budgetary planning in Ukraine cannot be ignored:

- unpredictability of medium-term inflation;
- reduction of employment;
- the unwillingness of local budget spending units to model medium-term planning, in particular, most of them are not able to make medium-term sectoral plans;

- significant influence of political factors, which is manifested in the negative impact on changes in budget priorities, which jeopardizes the main value of reform – planning and stable financing of long-term socio-economic programs.

- significant influence of political factors, which is manifested in the negative impact on changes in budget priorities, which jeopardizes the main value of reform – planning and stable financing of long-term socio-economic programs.

- instability of the macroeconomic situation, which has a direct impact on the accuracy of medium-term forecasts;

- lack or poor quality of medium-term sectoral strategies of the main spending units, insufficient capacity of the ministries to carry out sectoral budgeting in the medium-term.

Therefore, in such circumstances, it becomes relevant to apply the experience of foreign countries in domestic practice, which will facilitate the further development and improvement of medium-term budgetary planning.

It should be noted that in the countries where the medium-term budgetary planning is implemented, its implementation takes into account national peculiarities, which allows to distinguish different approaches to its implementation. However, the commitments of the authorities to monitor the situation of all sectors of the economy remain common; control over the implementation of budget programs; combination of short and medium-term budget goals; identifying budget priority goals in spending, etc.

In particular, the experience of Finland, the Netherlands and the United Kingdom is positive in the application of medium-term budget planning, where budget goals are defined not only declaratively but also its clearly defined the period of their usage. In France, however, it is not obligatory to review them annually. Expansion and refinement of defined goals occurs when it is needed. The use of methods for determining the marginal levels of budget expenditures in foreign practice is specific, which is mandatory within the medium-term budgetary planning. The high level of transparency is facilitated by the determination of the marginal cost ratio in nominal terms, as it is in Austria, the Czech Republic, the United Kingdom, Sweden and other countries that allow direct monitoring and control of the budget funds usage. However, calculating

the marginal amount of expenditure, based on its real growth, provides direct flexibility for medium-term planning in the Netherlands and Poland, while limiting the transparency of the planning process. For example, in the Netherlands, the annual expenditure ceiling can be adjusted and raised and revised, taking into account the level of inflation, but with the identification of sources of funding.

According to the experience of foreign countries, based on national peculiarities and specific economic development of the country, in the implementation of medium-term budgetary planning individual budget items may not be taking into account. In particular, in the Netherlands, Sweden. The UK is government debt interest payments, UK and Finland are cyclically sensitive expenditures (unemployment benefits) and more. It is the approval of the sliding three-year spending limit in the UK and Sweden that enhances fiscal discipline in the budget process.

Thus, medium-term budgetary planning plays an important role in the budgetary process both for Ukraine and developed foreign countries. However, its effectiveness and successful implementation depends both on the peculiarities of economic development of the state and regions, as well as on the influence of political factors, the specifics of the distribution of state power, and so on.

Therefore, further development of medium-term budgetary planning should be accompanied by:

- active implementation of the reforms which plan should provide a clear specification of the financial support of all planned innovations;
- increasing the efficiency of implementation of state programs;
- efficient use of resources by local authorities and constant search for alternative revenue sources of the state and local budgets;
- increasing transparency in the budget process and accountability of its participants.

This will contribute to the effective formation of the medium-term budgetary plan as the financial plan of Ukraine in the context of carrying out all reforms and eliminating the practice of non-systematic changes to the fiscal legislation.

### **Literature**

1. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy No 2456-VI, 8 July 2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy (2017-2020). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No 142, 8 January 2017. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/kabminukhvalyv-stratehiiu-upravlinnia-derzhavnymy-finansamy>.

3. Mizhnarodnyi dosvid serednostrokovoho biudzhetnoho planuvannia: Dosvid dlia Ukrainy. URL: [https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/FEAO\\_Sered\\_budget\\_planning\\_A5\\_05\\_web-2.pdf](https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/FEAO_Sered_budget_planning_A5_05_web-2.pdf)

**Oleksandr Shashkevych**

*Ternopil National Economy University*

## **IMPLEMENTATION OF IT AUDIT STANDARDS IN UKRAINE**

First of all, we have to recognize that IT Audit is necessary as an element of internal control of government organizations. But nowadays it is absolutely absent in all state control systems in Ukraine.

By the way, implementation of IT Audit is one of the main strategic tasks of the State Audit Service of Ukraine. So, the main purpose of this paper is analysis of possibilities of establishing IT Audit Standards in practice of internal control for good governance and management of government organizations (GO) in Ukraine.

This paper emphasizes the importance of IT Audit, the control procedures that go beyond just individual applications, and covers overall organization of IT processes.

IT processes today cover many areas, ranging from an IT application to control a government organization's (GO) accounting general accounting ledger to numerous laptop and handheld systems and connections to the all-pervasive Internet. Today government executive should have a strong understanding of IT internal control techniques covering these many technologies and processes.

Robert R. Moeller in his work [1] considers that IT general controls cover all information systems operations and include:

Reliability of information systems processing. Good controls need to be in place over all IT systems operations. These controls often depend on the nature and management of the specific size and type of systems used.

Integrity of data. Processes should be in place to ensure a level of integrity over all data used in various application programs.

Integrity of programs. New or revised programs should be developed in a well-controlled manner to provide accurate processing results. These control issues include the overall process of application program development.

Controls over the proper development and implementation of systems. Controls should be in place to ensure the orderly development of new and revised information systems.

Continuity of processing. Controls should be in place to back up key systems and to recover operations in the event of an unexpected outage what



was once called disaster recovery planning and is often known today as continuity planning.

There is the necessity to implement the IT Audit Standards in control activity of the State Audit Service of Ukraine. This will help the government sector of Ukraine to approach the European Union's control standards.

We propose such typical structure of IT Audit Standards that is used by the Information Systems Audit and Control Association (ISACA) [2] with some differences.

#### Standard 1. Independence

**Professional Independence.** In all matters related to the audit, the Information System (IS) auditor should be independent of the auditee in both attitude and appearance.

**Organizational Independence.** The IS audit function should be independent of the area or activity being reviewed to permit objective completion of the audit assignment.

#### Standard 2. Professional Ethics and Standards

The IS auditor should adhere to the Code of Professional Ethics in conducting audit assignments.

The IS auditor should exercise due professional care, including observance of applicable professional auditing standards, in conducting the audit assignments.

#### Standard 3. Professional Competence

The IS auditor should be professionally competent, having the skills and knowledge to conduct the audit assignment.

#### Standard 4. Planning

The IS auditor should plan the information systems audit coverage to address the audit objectives and comply with applicable laws and professional auditing standards.

The IS auditor should develop and document a risk-based audit approach.

The IS auditor should develop and document an audit plan that lists the audit detailing the nature and objectives, timing and extent, objectives and resources required.

The IS auditor should develop an audit program and/or plan and detailing the nature, timing and extent of the audit procedures required to complete the audit.

#### Standard 5. Performance of Audit Work

**Supervision** – IS audit staff should be supervised to provide reasonable assurance that audit objectives are accomplished and applicable professional auditing standards are met.

**Evidence** – During the course of the audit, the IS auditor should obtain sufficient, reliable and relevant evidence to achieve the audit objectives. The

audit findings and conclusions are to be supported by appropriate analysis and interpretation of this evidence.

Documentation – The audit process should be documented, describing the audit work performed and the audit evidence that supports the IS auditor's findings and conclusions.

#### Standard 6. Reporting

The IS auditor should provide a report, in an appropriate form, upon completion of the audit. The report should identify the organization, the intended recipients and any restrictions on circulation.

The audit report should state the scope, objectives, period of coverage and the nature, timing and extent of the audit work performed.

The report should state the findings, conclusions and recommendations and any reservations, qualifications or limitations in scope that the IS auditor has with respect to the audit.

The IS auditor should have sufficient and appropriate audit evidence to support the results reported.

When issued, the IS auditor's report should be signed, dated and distributed according to the terms of the audit charter or engagement letter.

#### Standard 7. Follow-Up Activities

After the reporting of findings and recommendations, the IS auditor should request and evaluate relevant information to conclude whether appropriate action has been taken by management in a timely manner.

#### Standard 8. Irregularities and Illegal Acts

In planning and performing the audit to reduce audit risk to a low level, the IS auditor should consider the risk of irregularities and illegal acts.

The IS auditor should maintain an attitude of professional skepticism during the audit, recognizing the possibility that material misstatements due to irregularities and illegal acts could exist, irrespective of his/her evaluation of the risk of irregularities and illegal acts.

The IS auditor should obtain an understanding of the organization and its environment, including internal controls.

When performing audit procedures the IS auditor should consider unusual or unexpected relationships that may indicate a risk of material misstatements due to irregularities and illegal acts.

The IS auditor should design and perform procedures to test the appropriateness of internal control and the risk of management override of controls.

If the IS auditor has identified a material irregularity or illegal act involving management or employees who have significant roles in internal control, the IS auditor should communicate these matters in a timely manner to those charged with governance.

The IS auditor should advise the appropriate level of management and those charged with governance of material weaknesses in the design and implementation of internal control to prevent and detect irregularities and illegal acts that may have come to the IS auditor's attention during the audit.

The IS auditor should document all communications, planning, results, evaluations and conclusions relating to material irregularities and illegal acts that have been reported to management, those charged with governance, regulators and others.

#### Standard 9. IT Governance

The IS auditor should review and assess:

- whether the IS function aligns with the organization's mission, vision, values, objectives and strategies;
- the effectiveness of IS resource and performance management processes;
- compliance with legal, environmental and information quality, and fiduciary and security requirements;
- the control environment of the organization;
- the risks that may adversely affect the IS environment.

A risk-based approach should be used by the IS auditor to evaluate the IS function.

#### Standard 10. Use of Risk Assessment in Audit Planning

The IS auditor should use an appropriate risk assessment technique or approach in developing the overall IS audit plan and in determining priorities for the effective allocation of IS audit resources.

When planning individual reviews, the IS auditor should identify and assess risks relevant to the area under review.

#### Standard 10. Audit Materiality

The IS auditor should consider audit materiality and its relationship to audit risk while determining the nature, timing and extent of audit procedures.

While planning for audit, the IS auditor should consider potential weakness or absence of controls and whether such weakness or absence of control could result into significant deficiency or a material weakness in the information system.

The report of the IS auditor should disclose ineffective controls or absence of controls and the significance of the control deficiencies and possibility of these weaknesses resulting in a significant deficiency or material weakness.

#### Standard 11. Using the Work of Other Experts

The IS auditor should, where appropriate, consider using the work of other experts for the audit.

The IS auditor should assess and be satisfied with the professional qualifications, competencies, relevant experience, resources, independence and quality control processes of other experts, prior to engagement.

#### Standard 12. Audit Evidence

The IS auditor should obtain sufficient and appropriate audit evidence to draw reasonable conclusions on which to base the audit results.

The IS auditor should evaluate the sufficiency of audit evidence obtained during the audit.

#### Standard 13. IT Controls

The IS auditor should evaluate and monitor IT controls that are an integral part of the internal control environment of the organization.

The IS auditor should assist management by providing advice regarding the design, implementation, operation and improvement of IT controls.

In cause of implementation of IT Audit Standards in few years Ukraine will receive a modern and effective public internal control system.

### **Literature**

1. Robert R. Moeller. Executive's Guide to COSO Internal Controls. Understanding and Implementing the New Framework. Hoboken, New Jersey: Wiley&Sons, Inc., 2014, P. 181-184.
2. IT Standards, Guidelines, and Tools and Techniques for Audit and Assurance and Control Professionals. URL: <https://www.isaca.org/knowledge-center/standards/documents/it-audit-assurance-guidance-1march2010.pdf>.

**Iryna Sydor**

*Ternopil National Economic University*

## **DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF INTER-BUDGETARY RELATIONS IN THE CONTEXT OF FINANCIAL ALIGNMENT OF TERRITORIES**

In the conditions of economic instability, modernization of social political and economic relations, the issues of formation of effective mechanisms of state stimulation and regulation of economic activity in the region, aimed at counteracting the destructive influence of factors of internal and external environment and creating favorable conditions for ensuring economic growth in the country, are significantly relevant. In recent years, the system of intergovernmental budgetary relations in Ukraine has undergone significant transformations - from the traditional unsystematic and unreasonable mechanism of intergovernmental budgetary reallocation of resources to the establishment of a market-based system of budgetary regulation based on effective methods and instruments. The main tool for implementing the system of financial relations between local and central government is intergovernmental relations. Their effective implementation is an effective factor in the economic and political development of Ukraine. That is why they are constantly in the process of improvement, which is aimed at solving the

problems of ensuring the socio-economic growth of individual administrative and territorial units, as well as the entire state, eliminating differences in the levels of regional development and strengthening the financial support of local self-government. In these circumstances, intergovernmental relations are one of the few instruments that, through the combination of forms, models, methods, tools, exert a state influence on the regions in order to stabilize and stimulate their development.

One of the positive aspects of the functioning of local budgets in the context of the development of democratic principles of society was a slight decrease in the share of official transfers in the structure of local budget revenues.

The formation of local budgets' own revenues is an important issue in the context of the decentralization of the budgetary system, since the budgets of the local self-government are the basic link of the budgetary system and, on the other hand, they are its foundation, which needs to be strengthened in accordance with the functions of the relevant level of government. Effective financing of expenditures from local budgets requires a substantial level of revenue and, according to the results of the analysis, local governments do not have sufficient resources, which leads to a high share of subsidies and subsidies.

Thus, there is a need to create conditions for increasing the interest of local governments in increasing their budget resources. We consider it expedient to expand the powers of local self-government bodies with regard to local taxation in order to stimulate the socio-economic development of the respective territories. The considerable autonomy of local authorities and management will ensure, above all, that the decisions and actions of local authorities are consistent with the interests of the inhabitants of these territories; a higher level of income, since the local population will pay taxes and other mandatory payments while understanding the real connection between the payments made and the amount and quality of services received; more responsible approach by local authorities to the management of budgetary resources in their respective territories [1].

As a practical recommendation to local governments to optimize their financial base in the conditions of unstable economic development, a number of directions are proposed to improve fiscal policy in terms of filling the revenue part of local budgets:

- daily monitoring of local budget revenues in the context of basic taxes;
- analysis of taxpayers and tax objects in the field of local taxes;
- inventory of communal land and property in order to use them effectively;
- individual work with unscrupulous taxpayers to activate arrears of taxes and fees, as well as arrears of penalties and penalties.

One of the priority tasks of economic transformation in Ukraine is reforming the financial relations of the state and local self-government, which envisage the extension of the functions and powers of local self-government bodies in the field of development and implementation of local and regional development policy. Undoubtedly, much depends on the efforts of local self-government bodies, their awareness of the need for innovative development of existing socio-economic potential and infrastructure in the conditions of industrial economy and scientific and technological progress.

Important aspects in strengthening the local budgets' own revenue base will be a stable legal framework for the organization of intergovernmental budgetary relations towards adherence to common principles in the process of determining the amounts of subsidies and subsidies (economic efficiency, social justice, political stability) and using a simple and clear methodology.

The system of intergovernmental budgetary relations in Ukraine in the conditions of formation of an independent budgetary system, built on the principles of decentralism, is not always formed consistently and rationally, which causes discussions about its improvement at all levels of government.

One of the major drawbacks of a decentralized model of intergovernmental fiscal relations is the difficulty of coordinating government action to achieve macroeconomic goals and to balance the country's financial capacity.

Economic factors governing intergovernmental budgetary relations relate to the principles of determining the organizational basis for the relationship between state and local governments regarding the distribution of revenues and expenditures by levels of the budgetary system. It should be noted that the current practice of regulation of intergovernmental budgetary relations in Ukraine does not meet the needs of local authorities in financial resources, given their obligations; not based on local financial needs; increases the dependence of local authorities on the volume of intergovernmental transfers from the State Budget. The above shows the complexity and contradiction of the organization of intergovernmental relations in Ukraine. At present, it is thought that the constitutional model of the organization of intergovernmental budgetary relations in Ukraine may also need to be improved.

The need to achieve financial stabilization in Ukraine sets new tasks in the field of regulation of intergovernmental relations, the optimization and streamlining of which should contribute to solving many financial, economic and even political problems in the country. Further reform of intergovernmental budgetary relations should ensure their balance and transparency, as well as form the basis for implementing national regional policy and stimulating local governments to increase local budget revenues.

We believe that the search for modern approaches to solving problems of optimization of the system of intergovernmental transfers in the conditions of

expansion of budgetary rights of local self-government bodies should be based on the following basic provisions:

- There is no need to aim for full budgetary equilibrium in the process of balancing budgets, since this reduces the incentives for local authorities to improve their financial position. On the contrary, in the context of a transitive economy, the incentive function of intergovernmental transfers should be implemented to a greater extent than in countries with developed, stable economies;

- equalization transfers should be distributed using a formulaic approach. In this case, it is advisable to ensure the stability of the formulaic calculation over a long period of time, which will improve the transparency of intergovernmental budgetary relations and increase their efficiency. If it is necessary to clarify the algorithm of calculations, it would be more expedient to use targeted subsidies rather than to make changes to the established formula;

- It is advisable to introduce direct calculations for intergovernmental transfers between the state budget and the budgets of territorial communities of all levels. However, this measure should be preceded by a reform of the administrative and territorial system in our country and optimization of the functioning of the domestic treasury system;

- needs improvement of the order of intergovernmental relations at the level of village, settlement, city of district subordination and administrative district. The main attention should be paid not only to the problems of improving the procedures for calculating the amount of transfer payments, but also to improving the legal regulation of the main aspects of the relations between the participants of the process of transferring intergovernmental transfers at the local level.

Thus, understanding the nature of intergovernmental relations is of great practical importance, it allows us to improve not only policy in this field, but also practical tools for its implementation. The problems of improving intergovernmental budgetary relations in Ukraine cannot be solved without guaranteeing, financial independence of local self-government bodies, without studying the progressive experience of developed countries, which will allow to justify the bases for their further reform.

As noted by O. Poleva and M. Mironenko, only budgetary regulation as a mechanism of intergovernmental relations should adjust the proportions of the distribution of financial resources between the budgets of the budgetary system of the country, taking into account the current rules of budgetary legislation. The concept of intergovernmental budget regulation is based on a set of financial instruments that influence directly and indirectly [2, p. 6].

Foreign experience shows that local government has become one of the main catalysts for economic growth. The main task now is to create capable and effective communities that will become the same catalyst in Ukraine. The main

issue now is to ensure that communities are able to concentrate their finances and direct them on regional development projects, as well as to form passports of territorial communities. Decentralization should be a catalyst for the implementation of education and medical reform, housing and communal services, and improving the energy efficiency of the national economy.

The main tasks that were accomplished in 2018 to further implement budgetary decentralization in Ukraine are:

– supporting the processes of integration of territorial communities and enhancing their capacity, as integrated territorial communities will receive better financial conditions and opportunities for further development;

– delegation of responsibilities to locations to optimize expenditures: responsibilities and responsibilities at different levels – communities, cities, districts, oblasts, in particular in the field of education and health – must be clearly allocated.

### **Literature**

1. The nuances of accounting for intergovernmental transfers. Accountant 24. Information Business Portal. URL: <https://www.buh24.com.ua/nyuansi-obliku-mizhbyudzhethnih-transfertiv/>
2. Fieldova O., Mironenko M. Intergovernmental budgetary relations in the context of reforming the state's regional policy. *Investment: practice and experience*. 2016. No 10. P. 5-10.

**Oksana Tulai, Lyudmyla Alekseyenko**  
*Ternopil National Economic University*

## **FINANCING OF EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT TRENDS TO QUALITY AND ACCESSIBILITY**

In a globalized world, education is a determined factor in human development and an alternative means of national affirmation. Only a country in which the intellectual professions have become widespread and investments in the development of human potential can be a full-fledged participant in the global economy is significant and effective. Countries with priority areas for science and education have become world leaders.

World experience shows that the fundamental element of this process is the growing importance of knowledge and information - extremely important, necessary resources for the development of society, which radically transforms the whole system of social relations and practice of economic life, since knowledge and information are very specific, different from the traditional material- financial elements, properties. In such a situation, the role of the human being as the carrier and the generator of information and the subject of



economic relations changes significantly. Of particular importance in this context is the field of education, the purpose of which is the transfer and dissemination of knowledge and information in order to carry out profound socio-economic transformations.

The proper functioning of the education sector, which promotes ecological and economic development and public welfare, requires a sufficient level of financial support from the state. Public education funding refers to the process of providing budgetary expenditures for the implementation of educational activities (institutions, enterprises organizations) on the principles of planning (funds are provided at the stage of budget planning); targeting (use of funds is only possible for specific goals and activities); irreversibility (the recipients of funds do not have obligations to return them) and the expediency (rational use of budgetary funds) in accordance with the principles of sustainable human development [1, p. 16; 2, p. 179].

The main source of financing of education and science in Ukraine is the state and local budgets (Table 1). This is not only our country. Developed countries are investing heavily in education. Budget funding is the basis of government support for education in many countries.

*Table 1*

**Expenditures on education in Ukraine in 2005–2018**

Years	Expenditures of the State budget, billion UAH	Expenditures of local budgets, billion UAH	Consolidated budget expenditures, UAH billion	% of GDP
2001	3,9	6,0	9,9	4,3
2002	5,0	7,3	12,3	4,8
2003	5,7	9,2	14,9	5,6
2004	7,2	11,1	18,3	5,3
2005	9,9	16,9	26,8	6,1
2006	12,1	21,7	33,8	6,2
2007	15,2	29,2	44,4	6,2
2008	21,6	39,4	61	6,4
2009	23,9	42,8	66,8	7,3
2010	28,8	51,0	79,8	7,4
2011	10,2	59,0	69,2	6,6
2012	11,4	71,3	82,7	7,0
2013	12,9	74,6	87,5	7,3
2014	28,7	71,4	100,1	6,3
2015	30,2	84,0	114,2	5,8
2016	34,8	94,6	129,4	5,4
2017	41,3	136,6	177,9	6,0
2018	44,3	165,7	210	6,7

*Source: compiled and calculated by authors according to data [3]*

As early as in 2002, the National Doctrine of Educational Development was approved in Ukraine, in which the financing of education was defined as a priority direction of budget expenditures of all levels. It also states that its

volume should meet the needs of the individual and society in quality education, and the state will increase education expenditures to the level of average European indicators [4]. However, in Ukraine, problems related to stable and sufficient financing of the educational sphere gradually aggravated, which negatively affected the activity of educational institutions.

Today, the educational sector in our country is reforming at a rapid pace. The Budget Code of Ukraine provides for the provision of an educational subvention to local budgets, which is distributed according to the appropriate formula. The first educational subsidy was planned in 2015, amounting to UAH 43.7 billion. In 2016, the educational subsidy amounted to UAH 44.6 billion, and in 2017 – UAH 52.6 billion. Expenditures on education subsidies in 2018 are estimated at UAH 61.3 billion. However, the problem is that the amount of subsidies is much less than the corresponding expenditures of local budgets on education, and the calculation of subsidies is complicated and does not take into account all the nuances. The disadvantage of the educational subvention is that it can be directed only to the payment of current expenditures of educational institutions, and for the needs of capital expenditures can be used only if the full needs for current expenditures for the budget period are met and in the absence of overdue budget indebtedness expenses. However, in the context of a budget deficit, the use of an educational subsidy to finance capital expenditures is unrealistic, which threatens to upgrade the material and technical base, carry out emergency works, etc.

Ukrainian education modernization takes into account international experience, but moves along its own trajectory. The organizational structure is being changed and the regulatory and legal framework of the functioning of the national educational system is being modernized, as well as directions of adaptation of educational institutions to the limitations of public funding are being developed. At the same time, ensuring access to and quality of education is today a major issue of public education policy in Ukraine. A promising direction for the effective development of human potential is the development of new models of public financial support for citizens to obtain quality education.

### **Literature**

1. Тулай О. І. Державне фінансування освіти: роль та значення в умовах формування засад сталого людського розвитку. *Академічний огляд*. 2015. №2 (43). С. 13–23.
2. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 416 с.
3. Звітність про виконання бюджетів. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (дата звернення 03.12.2018 р.).

4. Національна доктрина розвитку освіти від 17.04.2002 р. №347/2002 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>.

**Богдан Блащак**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

В сучасних умовах важливою методологічною особливістю формування фінансового потенціалу є адаптація планів підприємства до мінливих зовнішніх умов розвитку. А. М. Поддєрьогін під формування потенціалу підприємства розуміє процес ідентифікації та створення спектра підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм задля стабільного розвитку та ефективного відтворення [1, с. 67].

В. Н. Гавва, Е. А. Божко вважають, що формування потенціалу підприємства є процесом реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик і властивостей до необхідного рівня відповідно до поставлених цілей [2, с. 61].

І. А. Маринич, Н. Р. Кадилович виділяють такі основні наукові підходи до процесу формування потенціалу підприємства [3, с. 221-222]:

1. Системний, за якого на основі маркетингових досліджень формують спочатку параметри товару чи послуги. Потім визначають параметри входу.

2. Маркетинговий, який передбачає орієнтацію формування можливостей підприємства на споживача. Критеріями є: підвищення якості кінцевого результату реалізації потенціалу відповідно до потреб споживачів; економія ресурсів споживачів завдяки підвищенню якості всіх елементів потенціалу та, як наслідок, підвищення якості кінцевої продукції чи послуги.

3. Функціональний передбачає пошук зовсім нових, оригінальних технічних рішень для задоволення існуючих або потенційних потреб. Після визначення функцій, які потрібно виконати для задоволення потреби, визначається кілька альтернативних варіантів формування потенціалу для їхнього виконання та вибирається той з них, який забезпечує максимальну ефективність сукупних витрат.

4. Відтворювальний, який орієнтований на постійне поновлення виробництва продукції з меншою ресурсомісткістю та вищою якістю,

порівняно з аналогічною продукцією, на цьому ринку для задоволення потреб клієнтів.

5. Інноваційний – орієнтований на активізацію інноваційної діяльності, засобами якої повинні бути чинники виробництва й інвестиції.

6. Нормативний полягає у встановленні для найважливіших елементів потенціалу нормативів: якості та ресурсомісткості продукції, завантаженості технічних об'єктів, параметрів ринку; ефективності використання ресурсного потенціалу; розроблення й ухвалення управлінських рішень.

7. Комплексний – передбачає необхідність урахування технічних, екологічних, економічних, організаційних, соціальних, психологічних та інших аспектів діяльності підприємства.

8. Інтеграційний – спрямований на дослідження посилення взаємозв'язків, об'єднання та посилення взаємодії між окремими його елементами.

9. Динамічний – пов'язаний з необхідністю розгляду потенціалу в діалектичному розвитку, визначенні причинно-наслідкових зв'язків і співвідпорядкованості на основі здійснення ретроспективного аналізу поведінки аналогічних систем на певному етапі.

10. Оптимізаційний – реалізується через визначення кількісних оцінок і встановлення залежності між окремими елементами потенціалу з допомогою економіко-математичних і статистичних методів оброблення інформації.

11. Адміністративний – передбачає регламентацію функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, пов'язаних із реалізацією елементів потенціалу, у нормативних актах за допомогою методів примушування.

12. Поведінковий – ґрунтується на підвищенні ефективності сукупного потенціалу завдяки підвищенню ефективності його кадрової складової.

13. Ситуаційний – заснований на альтернативності досягнення цілей і забезпеченні максимальної адаптації до умов конкретної ситуації в процесі формування потенціалу підприємства.

14. Структурний – заснований на структуризації потенціалу і визначенні його значимості, пріоритетів серед елементів потенціалу з метою встановлення раціональності співвідношення і підвищення обґрунтованості розподілу ресурсів між ними.

### **Література**

1. Турило А. А. Потенціал підприємства: сутність та методологічні підходи до визначення. *Економічний вісник*. 2014. №3. С. 65-71.
2. Гавва В. Н., Божко Е. А. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 224 с.

3. Маринич І. А., Кадилович Н. Р. Наукові підходи до формування потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.15. С. 220-224.

**Олег Вацлавський**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

Контроль за використанням коштів місцевих бюджетів спрямований на виявлення відхилень у процесі використання коштів місцевих бюджетів, а також своєчасне прийняття коригувальних та превентивних заходів.

На нашу думку, пріоритетними напрямками удосконалення контролю за використанням коштів місцевих бюджетів є наступні заходи:

1) Надання повноважень Рахунковій палаті України здійснювати контроль за використанням коштів місцевих бюджетів. Потрібно провести чіткий розподіл контрольних повноважень між Рахунковою палатою та центральними органами виконавчої влади, а саме: Державною фіскальною службою України та Державною аудиторською службою України, котрі здійснюють контроль за використанням коштів місцевих бюджетів, з метою недопущення дублюючих функцій у діяльності цих органів. Особливо це стосується взаємодії Рахункової палати та Державної аудиторської служби. З приводу цього пропонується наступне:

– Рахунковій палаті України необхідно надати право здійснювати контроль за використанням коштів місцевих бюджетів, видатки, яких складають більше ніж 100 млн. грн., проте цю граничну межу потрібно змінювати в розрізі зростання обсягів місцевих бюджетів. Оскільки територіальні управління Рахункової палати не мають такої чисельності інспекторів і аудиторів, яка б дала змогу здійснювати контроль за використанням коштів усіх місцевих бюджетів;

– Державна аудиторська служба України повинна здійснювати контроль за використанням коштів місцевих бюджетів, обсяг яких не перевищує 100 млн. грн.

Таким чином, дотримання даного підходу дозволить розподілити обов'язки зазначених контролюючих органів щодо контролю місцевих бюджетів.

2) Надання статусу органу контролю за використанням коштів місцевих бюджетів Рахунковій палаті потребує розробки системи стандартів контролю з врахуванням ревізійних стандартів INTOSAI та

міжнародних стандартів аудиту (МСА). При цьому потрібно виділити такі групи стандартів:

- 1) визначальні загальні правила і процедури органу контролю за використанням коштів місцевих бюджетів;
- 2) зовнішнього аудиту місцевих бюджетів;
- 3) зовнішнього аудиту бюджетів державних позабюджетних фондів;
- 4) фінансового аудиту;
- 5) аудиту ефективності;
- 6) уніфікованої звітності органів контролю за результатами контрольно-ревізійної та експертно-аналітичної діяльності;
- 7) якості контрольних та експертно-аналітичних заходів, що здійснюються органами контролю єдиної системи [8, с. 151].

В рамках реформування діяльності Рахункової палати України на місцевому рівні доцільно додатково наділити її такими правами як:

– відстоювати в судовому порядку результати проведених контрольних заходів;

– притягувати до відповідальності винних осіб шляхом застосування різноманітних адміністративних санкцій.

3) Вагомим кроком щодо реформування контролю за використанням коштів місцевих бюджетів повинно стати запровадження в систему бюджетних структур новітньої бази даних Блокчейн (Blockchain), тобто бази даних, яка працює без централізованого керівництва. Це означає, що реєстр або більша його частина не зберігаються в одному місці, а розподілені між сотнями тисяч комп'ютерів по всьому світу, і будь-який користувач має вільний доступ до актуальної версії реєстру. Така відкритість дасть змогу підвищити рівень довіри в суспільстві до органів місцевої влади.

Сфер застосування даної технології може бути дуже багато, але головною умовою є існування угоди, або транзакції чи звичайного договору. Принцип роботи Блокчейна заснований на блоках з цифрових записів, які криптографічно і хронологічно пов'язані в ланцюжок. Процес зв'язки називається хешем, яке виконується сотнями / тисячами комп'ютерів в одній мережі. Якщо в результаті розрахунків всі вони отримують однаковий результат, то блоку присвоюється унікальний цифровий підпис, який зберігається в реєстрі на кожному комп'ютері. Зламати реєстр, змінивши цифровий запис, неможливо – для цього потрібно мати доступ до запису на всіх комп'ютерах мережі одночасно, а при зміні вона отримує новий підпис, і невідповідність миттєво виявиться системою.

Особливість Блокчейна полягає в його “прозорості”. Існує така концепція договору, за якої завжди є ймовірність, що одна зі сторін його порушить. Зараз для “мотивування” учасників договору дотримуватися

його умов місцева влада використовує органи контролю за використанням коштів місцевих бюджетів, юридичні механізми, судову систему тощо. Але це дуже довго, дорого, і не завжди доречно. Використання Блокчейна для укладення органами місцевого самоврядування угод дозволяє прискорити, спростити і здешевити процедуру, адже для укладення контракту необхідна участь обох сторін, і ні одна, ні друга не можуть обдурити Блокчейн з уже заданими параметрами виконання договору.

Застосування такої новітньої технології підвищить надійність і прозорість використання коштів місцевих бюджетів.

### **Література**

1. Басанцов І. В. Теоретичні і методичні основи оцінки ефективності державного фінансового контролю. *Вісник Сумського державного університету*. 2004. №6 (65). С. 149-156.

**Ірина Голяш**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

Упродовж останніх десятиліть помітно посилилася увага міжнародних інституцій, ділового співтовариства та наукової спільноти до аналізу проблем сталого розвитку. Посилення уваги зумовлено надзвичайною важливістю сталого розвитку для майбутнього планети і всього людства. Це бачення закріплено в Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, який було одностайно схвалено державами-членами ООН у Нью-Йорку в 2015 р.[5]. Кожна з держав взяла на себе зобов'язання забезпечити включення Цілей сталого розвитку в національну політику, а також виділити необхідні ресурси для їх успішного досягнення.

Цілі сталого розвитку спрямовані на правильний вибір кожною державою пріоритетів з метою стабільного підвищення якості життя для майбутніх поколінь. Вони визначають напрями та цільові показники, які запроваджуються для збалансованості економічних, соціальних та екологічних цілей суспільства.

Встановлення напрямів та цільових показників є важливими урядовими питаннями при здійсненні національного державного фінансування з метою подальшої оцінки їх виконання та визначення тенденцій для прийняття ефективних управлінських рішень в сфері сталого розвитку.

В Україні Цілі сталого розвитку адаптовано відповідно до специфіки національного розвитку. Особлива увага зосереджена на таких напрямках:

- справедливий соціальний розвиток;
- стале економічне зростання та зайнятість;
- ефективне управління;
- екологічна рівновага та розбудова стійкості.

Для досягнення Цілей сталого розвитку визначено перелік із 86 завдань та 183 індикаторів, у розрізних передбачено збір даних про стан їх реалізації в Україні. Таким чином, для державних органів встановлено чіткі орієнтири щодо обсягу необхідно інформації, її аналізу та узагальнення, а також передачі відповідним органам для прийняття системних управлінських рішень[4].

Збір даних про стан виконання Цілей сталого розвитку є інструментом оцінки прогресу у цих питаннях та основою вітчизняної системи моніторингу. У процесі моніторингу передбачається не лише збір даних, але й проведення ретроспективних досліджень та виконання розрахунково-прогнозної роботи з використанням сценарних підходів до визначення напрямів розвитку країни на тривалу перспективу. Внаслідок цього в Україні встановлено бенч маркінгові орієнтири до 2030 року.

На даний час визначено 73 суб'єкти моніторингу Цілей сталого розвитку. До них віднесено центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та наукові установи, а також міжнародні організації, які несуть відповідальність за розрахунок індикаторів та передачу даних Держстату.

Проведення якісного моніторингу Цілей сталого розвитку в Україні ускладнюється рядом проблем:

- недовершеність методики обчислення окремих індикаторів;
- невідповідність національних індикаторів міжнародним стандартам;
- відсутність відповідальності за надання достовірної інформації;
- недосконалість порядку ведення моніторингу;
- недостатність вітчизняної інформаційної бази;
- необхідність запровадження спеціальних обстежень тощо.

У 2018 році було проведено 104 державні статистичні спостереження, за результатами яких органи державної статистики підготували 530 статистичних збірників, 5412 статистичних бюлетенів, 1115 доповідей, 7527 експрес-випусків та іншу статистичну інформацію щодо економічної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в Україні та її регіонах. На офіційному web-сайті Держстату розміщено щомісячний і річний календарі оприлюднення такої інформації [1]. Однак, ця інформація не систематизована, а тому зацікавленим користувачам дуже складно отримати всі необхідні дані щодо Цілей сталого розвитку для подальшої обробки, візуалізації та аналізу цієї інформації. За цією ж причиною,



можливості наукових досліджень щодо реалізації Цілей сталого розвитку тако ж залишаються вкрай обмеженими.

Офіційний web-сайт Держстату, як основне джерело інформації про Цілі сталого розвитку, є застарілим та недосконалим. Він не дає змоги координувати інформаційну взаємодію між постачальниками даних при проведенні моніторингу. Система електронної звітності органів державної статистики використовує лише комерційне програмне забезпечення для електронного звітування, що зменшує кількість респондентів. Тому доцільним є оновлення web-сайту Держстату на основі використання новітніх інформаційних технологій з метою забезпечення користувачів сучасним інструментом для пошуку, обробки і аналізу інформації щодо Цілей сталого розвитку.

Дані моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку в Україні є важливими орієнтирами для визначення потреб фінансування. До основних категорій мобілізації фінансових ресурсів для фінансування сталого розвитку відносять:

- внутрішні державні;
- внутрішні приватні;
- міжнародні державні;
- міжнародні приватні;
- змішані [4].

Зазначимо, що сучасні моделі фінансування не спроможні забезпечити сталий розвиток. Очікувані прибутки від інвестицій, пов'язаних зі сталим розвитком, часто бувають не достатньо привабливими (особливо в короткостроковій перспективі), порівняно із альтернативними варіантами. Урядам також не вдається мобілізувати належне державне фінансування для здійснення необхідних інвестицій, від яких утримуються інвестори. Тому вважаємо, що узгодження приватних стимулів із державними цілями повинно бути пріоритетним питанням державної політики. Результатом стане вирішення економічних, екологічних та соціальних проблем на всіх рівнях, що і забезпечить досягнення сталого розвитку.

### Література

1. База даних законопроектів / Офіційний сайт ВРУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2019-%D0%BF>
2. Дейлі Г. Поза зростанням / Г. Дейлі // Економічна теорія сталого розвитку. – К. : Інтелсфера, 2002. – 298 с.
3. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>
4. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2018. – 90 с.

5. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [Електроннийресурс]./Режимдоступу:  
[http://www.mfa.gr/images/docs/pagkosmia\\_zitimata/resolution\\_sdgs.pdf](http://www.mfa.gr/images/docs/pagkosmia_zitimata/resolution_sdgs.pdf)
6. United Nations Millennium Declaration Resolution adopted by the General Assembly 8 September 2000 [Електроннийресурс]./Режимдоступу:  
<http://www.un.org/>

**Володимир Горин**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ**

Глобальні тенденції розвитку світової економіки на поч. ХХІ ст. вказують на поглиблення дисбалансу між високими темпами економічного зростання та погіршенням найважливіших показників людського розвитку. Характерними явищами сьогодення стали підвищення рівня безробіття, подальше поглиблення нерівності населення за доходами у більшості країн світу. Відповіддю на ці виклики став розвиток наукових концепцій, покликаних віднайти рецепти підтримання усталених високих темпів зростання економіки із забезпеченням більш рівного доступу до ресурсів.

В межах цієї парадигми глобального розвитку отримала широке визнання концепція інклюзивного сталого розвитку, що пропагує збільшення рівня участі усіх громадян в процесі економічного зростання та справедливий розподіл його результатів. Концепція інклюзивного зростання прийшла на зміну концепції соціальної держави, що пропагувала забезпечення рівності за рахунок активної політики соціальних трансфертів. Насправді, суспільство може забезпечувати вигоди від економічного зростання для пасивних учасників, що не беруть участі у збільшенні ВВП, за рахунок розвитку системи соціальних трансфертів. Однак, така політика може провокувати непомірне зростання дефіциту бюджету, ріст міграції, утриманства працездатних. Натомість, ідейне підґрунтя інклюзивного зростання інше – забезпечення високого рівня життя населення за рахунок залучення якомога більшої його частини до активної економічної діяльності.

Вирішальне місце серед складових забезпечення інклюзивного зростання й забезпечення соціальної рівності, справедливого розподілу ресурсів належить фіскальній політиці. Остання може впливати на доходи населення прямо, через регулювання обсягу особистих доходів індивіда, а

також опосередковано, через посилення конкурентоспроможності економіки, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності, а отже, – зростання зайнятості та рівня трудових доходів громадян. Традиційно, у наукових колах рецептами зниження нерівності визначають посилення прогресії в оподаткуванні особистих доходів, розширення бази оподаткування та ін. Однак, такі рецепти здатні забезпечити перерозподіл ресурсів і зниження нерівності лише в короткостроковому періоді і можуть послабити конкурентоспроможність країни, підриваючи таким чином основу для економічного росту в майбутньому. На перший план під час реформ у царині оподаткування виходять простота процедур виконання податкових зобов'язань, встановлення правил оподаткування, адекватних до економічних реалій. Додатковим чинником посилення конкурентоспроможності країни як передумови для забезпечення стійкого інклюзивного зростання є обґрунтоване регулювання рівня податкового навантаження на корпоративні доходи.

Торкаючись питання коригування ставки податку на прибуток, то у цьому питанні необхідно враховувати такі аспекти як збереження мотивації суб'єктів господарювання до ведення підприємницької діяльності, а також забезпечення конкурентоспроможності нашої країни порівняно з країнами-сусідами. З цієї точки зору ставка податку на прибуток в Україні є дещо завищеною, оскільки у більшості сусідніх держав вона є нижчою: в Угорщині – 9%, у Болгарії 10%, Молдові – 12%, Литві – 15%, Румунії – 16%. Не зважаючи на те, що базова ставка податку на прибуток підприємств у Польщі складає 19%, для малого бізнесу діє пільгова ставка на рівні 9% [6]. Крім цього, оподаткування прибутку в Україні позбавлене інвестиційного стимулюючого компонента, що значно стримує інвестиційні процеси. У зв'язку з цим, доречним було б повернення до ідеї про поступове зниження ставки податку на прибуток до рівня 10-14%, що посилює б інвестиційну привабливість України та, водночас, дало б змогу уникнути одномоментного падіння доходів бюджетів.

В останні роки у науковому середовищі активно дискутується питання заміни податку на прибуток податком на виведений капітал. Відповідно до проекту, оподаткуванню зі ставкою 15% підлягатиме тільки та частина прибутку компаній, яка буде спрямовуватись на споживання, тоді як частина прибутку, що реінвестується, буде звільнена від оподаткування. Однак, операції з виведення капіталу (виплата роялті, процентів, переказ коштів тощо) оподатковуватимуться за ставкою 20%. Перевагами впровадження цього податку називають мінімізацію стимулів для приховування прибутку від оподаткування, а також стимулювання інвестицій [5]. Головними негативними ознаками податку на виведений

капітал є те, що в перші роки після введення від спричинить величезні втрати доходів бюджету, а його ефективність щодо стимулювання інвестицій повною мірою не доведена. Податок на виведений капітал також неоднозначний з точки зору «вільного» трактування фіскальними органами операцій, які можуть належати до таких, що пов'язані з виведенням капіталу. Крім цього, стимулювати інвестиції можливо за рахунок введення відповідної пільги для усіх підприємств без заміни податку на прибуток.

Торкаючись питання реформування ПДФО в контексті його відповідності вимогам інклюзивного зростання, значні дискусії викликає питання повернення до прогресії ставок податку. П. Бечко, Л. Барабаш, Н. Бондаренко, С. Власюк вважають, що саме прогресія ставок в оподаткуванні доходів населення робить можливим втілення соціальної програми уряду, перерозподіл благ у суспільстві [1, с. 457]. На думку В. Тропіної, відмова від прогресивної шкали ставок ПДФО призвела до «втрати найефективнішого за своєю дією інструменту державної політики регулювання доходів населення» [4].

Здавалося б, доречність повернення до прогресії ставок ПДФО не викликає сумнівів. Втім, на думку Л. Задорожньої, жодна прогресія ставок не здатна повністю вбити стимули до нарощування капіталу, однак може мотивувати платника до пошуку більш сприятливої юрисдикції для ведення діяльності [2, с. 95]. Прогресивна шкала ставок ПДФО, з точки зору класичного розуміння податку, виступає як антистимул до праці, новацій, ризику, що втілюється у вищих доходах платника [3, с. 652].

На нашу думку, використання прогресивного підходу в оподаткуванні особистих доходів без дієвої боротьби із заниженням фонду оплати праці та використанням нелегальних трудових відносин не матиме належного ефекту, однак може викликати додаткове зростання масштабів ухилення від сплати ПДФО. На думку фахівців, масове поширення такого явища, як оплата праці в «конверті» призведе до того, що підвищені ставки податку будуть сплачувати тільки у державному секторі та працівники бюджетних установ. Натомість, бізнес зможе уникнути підвищеного податкового навантаження.

Процес вдосконалення справляння ПДФО не можна розглядати тільки як внутрішню справу, особливо в період активної глобалізації світо господарських зв'язків. На сьогодні застосування пропорційного підходу (єдиної ставки) до оподаткування доходів населення важливе з точки зору конкурентоспроможності країни. На сьогодні єдину ставку податку впроваджено у Литві, Румунії, Білорусі, з 2008 року – в Болгарії, у 2014-2015 рр. вона була впроваджена у Латвії та Естонії [7]. Примітно, що на відміну від країн Західної Європи, у державах сусідах України ставка прибуткового податку помітно нижча за нашу і складає від 10% у Болгарії

до 16% у Румунії. Таким чином, повернення до прогресивної шкали ПДФО може викликати погіршення позиції України у порівнянні з сусідніми країнами за критеріями сприятливості ведення бізнесу та рівня податкового тиску.

Зважаючи на наведені аргументи, повернення до прогресивної шкали ставок ПДФО на теперішній час вважаємо передчасним. Однак, з точки зору забезпечення соціальної справедливості оподаткування, вважаємо неприйнятним застосування зниженої ставки податку для пасивних доходів. Якщо взяти за критерій оцінювання зусилля, які має прикласти платник для отримання доходу, то пасивні доходи можна трактувати як привласнений результат діяльності сторонніх осіб. Для його отримання власник прикладає значно менші зусилля, ніж працівник, який одержав зарплату. З цієї точки зору, а також з огляду на зарубіжний досвід, більш справедливим було б оподатковувати пасивні доходи за ставками дещо вищими за базову ставку податку, яка складає 18%.

### Література

1. Бечко П., Барабаш Л., Бондаренко Н., Власюк С. Напрями посилення соціальної спрямованості оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 3. С. 452-461.
2. Задорожня Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Університет ДФС України, Ірпінь, 2017.
3. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика; пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. Ч. 1: Макроекономіка, 1997. 671 с.
4. Тропіна В. Б. Податок із доходів фізичних осіб: новий закон – нові питання. *Фінанси України*. 2004. №4. С. 63–68.
5. Що таке податок на виведений капітал і чому не всі хочуть його в Україні. URL: <https://www.buh24.com.ua/shho-take-podatok-na-vivedeniy-kapital-i-chomu-ne-vsi-hochut-yogo-v-ukrayini/>
6. Corporate Tax Rates 2019. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-corporate-tax-rates.pdf>
7. Tax Rates Online. URL: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/taxrates-online.html>.

## **ФІНАНСОВІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Перспективи інтеграції економіки України до ЄС вимагають прискорення темпів соціально-економічного розвитку держави у найближчій перспективі. Однак наявність об'єктивних та суб'єктивних чинників гальмує ці процеси.

На нашу думку, кількісні та якісні зміни у суспільстві, швидкий приріст показників економічного зростання можна забезпечити шляхом застосування різних фінансових стимулів, зокрема: залучення зростаючих обсягів розмаїтих джерел інвестування економіки, використання податкових пільг, запровадження практики надання податкових канікул, списання заборгованості окремим господарюючим суб'єктам, застосування різних форм і методів фінансової підтримки.

Безумовно, найбільш ефективним фінансовим стимулом розвитку вітчизняної економіки фінансова наука і практика вважає пошук нових джерел інвестування економіки та зростання їхніх обсягів. Серед внутрішніх джерел ми виділяємо кошти бюджету держави, а також вітчизняного бізнесу й громадян, доходи, одержанні від добування корисних копалин та використання природних багатств для здійснення комерційної діяльності, доходи від туризму, доходи українських заробітчан у зарубіжних країнах, які переказуються і привозяться в Україну, грошові кошти вітчизняного бізнесу, вивезенні в офшорні зони, конфісковані кошти у корупціонерів, доходи від транзиту товарів зарубіжних власників через територію України тощо. Отримання таких ресурсів та стимулювання зростання їхніх обсягів і можливостей інвестування у розвиток економіки вимагає нових підходів вітчизняної влади до створення належного інвестиційного клімату, подолання корупції та використання системи гарантій для інвесторів. Аналогічні заходи потрібні й для залучення зовнішніх інвестицій в Україну.

Важливими інструментами фінансового стимулювання розвитку економіки України є фінансова підтримка господарюючих суб'єктів шляхом застосування державних субсидій та дотацій.

Складовою такої підтримки є державні субсидії. В економічній літературі наводяться різні підходи до визначення субсидій, зокрема: «...невідплатні поточні виплати підприємствам, організаціям, які не передбачають компенсації у вигляді спеціально обумовлених виплат або товарів і послуг в обмін на проведені платежі, а також видатки, пов'язані з відшкодуванням збитків державних підприємств» [1, с. 139]; «...всі невідплатні поточні бюджетні виплати підприємствам та громадянам, які

не передбачають компенсації у вигляді спеціально обумовлених виплат або поставки товарів чи надання послуг в обмін на проведені платежі» [2, с. 271]. У зв'язку з тим, що межі поняття «субсидії» не визначені, окремі науковці пропонують субсидії умовно розглядати у вузькому та широкому розумінні. До субсидій у вузькому розумінні прийнято відносити трансферти підприємствам з боку держави на фінансування поточних витрат. Субсидії у широкому розумінні – це усі форми втручання держави. Ці субсидії включають не тільки бюджетне фінансування, але й «приховані субсидії (непрямі)»: пільгові кредити, багаторазова відстрочка виплати основної суми кредиту і процентів по ньому, списання податкової заборгованості, привілеї щодо отримання державних замовлень, користування державними землями і будівлями без оплати оренди і т. д. [3, с. 222].

Не має однозначних підходів до визначення терміна «субсидія» у вітчизняних нормативно-правових актах. Так, у Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» субсидією вважається «... фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки)» [4]. У Бюджетному кодексі України взагалі відсутнє трактування поняття «субсидія».

Необхідність уточнення у вітчизняному законодавстві терміну «субсидія» та приведення його змісту до визначення, яке застосовується у міжнародній практиці, пов'язані з вступом України до СОТ. У світовій практиці визначення субсидії базується на трьох основних положеннях: наявності фінансового сприяння (внеску), наданні цього сприяння урядом або будь-яким державним органом на території СОТ, наявності вигоди. Виходячи з цього у СОТ субсидією вважають тільки такі заходи, які застосовуються урядом у формі фінансового сприяння або у будь-якій формі підтримки доходу чи цін, яка прямо чи опосередковано приводить до зростання експорту будь-якого товару з території країни, котра субсидує, чи до зменшення імпорту будь-якого товару на її територію.

Спробу наблизити значення терміна «субсидія» в Україні до вимог СОТ було зроблено у Концепції перебудови системи державних субсидій, що надаються галузями національної економіки, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України №182-р від 31.03.2003 р., відповідно до якої субсидія – це «...фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання відповідного товару, в результаті чого суб'єкт господарювання отримує пільги (прибуток), тобто коли державні органи:

– здійснюють пряму передачу грошей (у формі дарування, дотацій, позики, участі в акціонерному капіталі тощо), потенційну пряму передачу грошей або зобов'язань(гарантій);

– відмовляються від справляння податків з доходів, які, як правило, підлягають справлянню, або не стягують їх (у разі встановлення податкових пільг, відстрочення сплати податку тощо);

– забезпечують суб'єктів господарювання майном (у тому числі товаром) чи послугами, крім призначених для створення загальної інфраструктури, або закупають товари чи послуги;

– здійснюють платежі або доручають приватній установі виконувати одну чи більше зазначених у цьому пункті функцій» [5].

Положення про визначення субсидій, наведене у Концепції, на нашу думку, доцільно доповнити державною підтримкою, пов'язану з відшкодуванням збитків. Упорядкування та уточнення терміну «субсидія» дасть змогу ввести його до чинного законодавства, включаючи Бюджетний кодекс України, забезпечити приведення вітчизняної термінології до норм СОТ.

Крім державних субсидій у процесі субсидіювання вітчизняна практика використовує державне дотування. Під державною дотацією розуміють кошти, що виділяються з бюджету підприємствам на покриття їхніх збитків, переважно у випадку, коли збитковість є результатом реалізації окремих напрямів державної політики. Поряд із дотаціями державне субсидіювання передбачає використання державних субвенцій як цільового виділення коштів з бюджету суб'єктам підприємництва на фінансування певних програм і проектів на умовах пайової участі бюджету та отримувача коштів.

У цілому державне субсидіювання у вигляді державних дотацій і державних субсидій є одними із важливих чинників захисту державних (суспільних) інтересів. На нашу думку, обсяг дотацій доцільно довести до оптимальної величини, не стимулюючи при цьому безгосподарність і марнотратство. Зважаючи на те, що субвенції у даний час використовуються для фінансування певних цільових проектів, програм і заходів, які мають загальнодержавне, регіональне чи місцеве значення, їхня роль у бюджетному фінансуванні буде зростати. Стосовно субсидій ми вважаємо доцільним проводити державну політику, спрямовану на їхнє поступове скорочення за рахунок розробки заходів, що сприятимуть пошуку інших ефективних джерел фінансування окремих потреб відповідних суб'єктів, котрим ці субсидії виділялися.

Таким чином, вітчизняна фінансова наука і практика володіє великим арсеналом фінансових стимулів розвитку економіки України. Ефективність використання цих стимулів залежить, у першу чергу, від політичної волі влади. Першочерговим завданням уряду є створення



належного інвестиційного клімату, який дасть можливість залучити достатній обсяг фінансових ресурсів для прискорення темпів соціально-економічного зростання та інтегрування нашої країни до Європейського економічного простору.

### Література

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
2. Бюджетний менеджмент: підручник / за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
3. Формування і функціонування бюджетної системи України: монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: Книга, 2003. 344 с.
4. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 р. №331-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14>.
5. Концепція перебудови системи державних субсидій, що надаються галузям національної економіки: затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.03.2003 р. №182-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2003-%D1%80>.

**Ольга Кириленко**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

В умовах реформування місцевого самоврядування України, що здійснюється в напрямку укрупнення територіальних громад та зміцнення їх фінансової спроможності актуалізуються питання формування та використання коштів місцевих бюджетів і, зокрема, бюджетів розвитку. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» дає визначення бюджету розвитку як «доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази».

В Бюджетному кодексі України зазначено, що бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. В даний час в результаті змін, внесених до порядку формування бюджету розвитку, до складу його надходжень віднесено:

- дивіденди, нараховані на акції господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно комунальної власності;
- плата за надання місцевих гарантій;

- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту;
- 10% коштів від використання частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції, що розподіляються між місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр;

- кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

- 90% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності;

- капітальні трансферти з інших бюджетів;

- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними;

- місцеві запозичення, здійснені у встановленому порядку;

- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної місцевої ради.

Як видно з даного переліку, а також на основі аналізу чинної практики, для більшості територіальних громад реальними джерелами надходжень виступають кошти від відчуження майна комунальної власності, капітальні трансферти та кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету. Всі інші джерела надходжень мають епізодичний характер і для більшості громад не характерно.

В Бюджетному кодексі визначено напрямки витрачання бюджету розвитку місцевих бюджетів, це:

- погашення місцевого боргу;

- капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам;

- внески органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

- проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

- підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;

- платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань обласної ради чи територіальної громади міста;

– розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Кодекс визначає також галузеве і цільове спрямування капітальних видатків бюджету розвитку, це видатки пов'язані із забезпеченням соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та здійсненням розширеного відтворення.

Слід зазначити, що внаслідок невеликих розмірів бюджетів розвитку, а також із-за відсутності власного досвіду щодо фінансування інвестиційних проектів, бюджет розвитку поки що не став дієвим інструментом фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. Поточні видатки превалюють у місцевих бюджетах, зокрема на освіту та медицину. В окремих громадах значно виросли видатки на управління. Ми згодні з тим, що у створених об'єднаних територіальних громадах необхідно проводити роботу з оптимізації видатків – переглянути структуру бюджетних видатків, провести аналіз можливості скорочення поточних витрат, перерозподілити бюджет на користь капітальних витрат та витрат розвитку, адже такі витрати можуть дати економію бюджетних коштів у майбутньому [1].

Співвідношення між поточними бюджетними видатками і видатками розвитку повинно поступово змінюватись в сторону збільшення капітальних видатків. За висновками фахівців, інвестування у великі інфраструктурні проекти дасть змогу забезпечити дієздатність важливих секторів економіки, сприятиме зростанню кількості робочих місць усіх категорій кваліфікації і позитивно вплине на формування дохідної частини бюджету (надходження податку на прибуток, податку на доходи з фізичних осіб тощо), а відтак і на виконання державою соціальних зобов'язань [2].

### Література

1. Бочі А. Прихований клондайк: як розкрити потенціал бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: <https://voxukraine.org/uk/prihovaniy-klondajk-yak-rozkriti-potentsial-byudzhativ-ob-yednanih-teritorialnih-gromad/> (дата звернення: 1.09.2019).
2. Оцінка дисбалансів у бюджетній сфері та шляхи їх подолання. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1800/> (дата звернення: 1.09.2019).

## **ОСОБЛИВОСТІ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ М. ТЕРНОПОЛЯ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЦІЛІ**

У сучасних умовах зростає інтерес держави до проблем людини, який передбачає захист прав і свобод, забезпечення достойних умов життя при задоволенні як індивідуальних, так і колективних потреб громадян. Місцеві бюджети забезпечують фінансування видатків, що спрямовані на підвищення рівня життя населення, вирішення проблеми соціального та економічного розвитку територій. Саме тому, в умовах стабільного зростання потреб суспільства особливої актуальності набувають питання пов'язані із дослідженням видатків місцевих бюджетів на соціально-культурні послуги.

Людина, її життя та здоров'я, особисті інтереси є об'єктом соціальної функції держави [1]. Важливе місце у задоволенні матеріальних та духовних потреб громадян займають місцеві бюджети, оскільки вони є фінансовою базою фінансування соціально-культурної сфери.

У процесі аналізу поглядів науковців щодо складових видатків бюджету соціально-культурного призначення виявлено близькі за змістом підходи до їх класифікації. Переважна більшість вчених до сфери соціально-культурних послуг відносять: освіту, культуру та мистецтво, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт, соціальне забезпечення, охорону навколишнього середовища [2, с. 98; 3, с. 111; 4, с. 12; 5, с. 137].

В Україні фінансування видатків соціально-культурного призначення переважно здійснюється із місцевих бюджетів. Аналіз динаміки та структури видатків на соціально-культурні цілі бюджету м. Тернополя дозволив визначити їх місце у видатках бюджету (табл. 1).

Оцінка показників табл. 1 свідчить, що понад 3/4 усіх коштів бюджету м. Тернополя витрачається на соціально-культурні цілі. Так, питома вага цієї групи видатків упродовж 2015 –2018 рр. становила 76,0–78,6%. При цьому, частка видатків бюджету м. Тернополя на соціально-культурні цілі суттєво не змінювалась, однак їх абсолютний обсяг стабільно зростає: від 943,4 млн. грн. у 2015 р. до 1901,5 млн. грн. у 2018 р.

Моніторинг структури видатків бюджету м. Тернополя на соціально-культурні цілі у динаміці свідчить, що найбільшою питомою вагою вирізняються видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (26,8–34%). Значні обсяги видатків даної групи зумовлено соціально-економічною нестабільністю в державі, зниженням доходів громадян, зростанням рівня бідності населення. Адже соціальні трансферти у різних їх формах спрямовані на зниження гостроти соціальних проблем та

забезпечення найбільш потребуючим верствам населення матеріального добробуту на рівні мінімальних соціальних стандартів. Причому, у видатках бюджету м. Тернополя на соціальний захист і соціальне забезпечення найбільшою питомою вагою вирізняються виплати населенню на оплату житлово-комунальних послуг (субсидії), які є інструментом захисту окремих категорій споживачів житлово-комунальних послуг.

*Таблиця 1*

**Динаміка та структура видатків на соціально-культурні цілі у бюджеті м. Тернополя за 2015–2018 рр. [6]**

Показники	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
Освіта	368,4	29,7	495,5	28,7	709,9	29,9	846,1	34,5
Охорона здоров'я	184,3	14,8	186,2	10,8	250,2	10,5	286,6	11,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	332,9	26,8	561,7	32,6	806,1	34,0	684,7	27,9
Культура і мистецтво	38,2	3,1	44,1	2,6	64,1	2,7	46,9	1,9
Фізична культура і спорт	19,6	1,6	21,9	1,3	35,6	1,5	37,2	1,5
Разом видатків на соціально-культурні цілі	943,4	76,0	1309,4	76,0	1865,9	78,6	1901,5	77,5
Всього видатків	1241,4	100	1723,7	100	2372,2	100	2454,4	100

Серед видатків бюджету м. Тернополя на соціально-культурні цілі значними обсягами вирізняється фінансування освіти. Упродовж 2015–2018 рр. видатки за даною статтею зросли від 368,4 млн. грн. до 846,1 млн. грн., що становило 28,7–34,5% від загального обсягу видатків бюджету м. Тернополя (табл. 1). Освіта належить до галузей нематеріального виробництва, тому основну частину витрат на надання відповідних послуг становить зарплата та єдиний соціальний внесок [6].

Значними як за обсягами, так і за питомою вагою є видатки бюджету м. Тернополя на охорону здоров'я (10,5–14,8%). Оцінка динаміки даної групи видатків свідчить про їх зростання упродовж аналізованого періоду від 184,3 млн. грн. до 286,6 млн. грн. (табл. 1). У процесі моніторингу видатків бюджету м. Тернополя на фінансування закладів охорони здоров'я виявлено, що їх структура є подібною до закладів освіти:

переважають видатки на оплату праці та сплату єдиного соціального внеску.

Частка видатків бюджету м. Тернополя у 2015–2018 рр. на культуру і мистецтво, фізичну культуру і спорт є незначною (3,1–1,9% та 1,3–1,6% відповідно (табл. 1). За рахунок цих витрат переважно фінансується оплата праці працівників.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що видатки на соціально-культурні цілі є одними із пріоритетних напрямків фінансування із місцевих бюджетів. За рахунок даної групи видатків забезпечується фінансування таких сфер як: освіта, охорона здоров'я, фізична культура та спорт, культура і мистецтво, соціальний захист населення. При чому, понад 3/4 усіх коштів бюджету м. Тернополя витрачається на соціально-культурні цілі.

Основна частина видатків на утримання установ соціальної сфери припадає на оплату праці та єдиний соціальний внесок, капітальні видатки на розвиток соціально-культурної сфери є незначними. Вважаємо, що підвищення результативності фінансування закладів даної сфери можна досягнути шляхом вкладення коштів у її розвиток та підвищення доступності послуг для широких верств населення незалежно від місця проживання та матеріального становища.

### Література

1. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 2.08.2019).
2. Скуратівський В. А., Лібанова Е. М., Палій О. М. Соціальна політика: навч. посіб. Київ: УАДУ, 2003. 364 с.
3. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур та ін.; за заг. ред. Б. М. Данилишина. 2-ге вид. доповн. і переробл. Черкаси: Брама-Україна, 2006. 620 с.
4. Шулюк Б. С. Бюджетування видатків сфери соціально-культурних послуг в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2014. 254 с.
5. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні доміанти та діалектична єдність: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 415 с.
6. Виконання видаткової частини бюджету м. Тернополя за 2015–2018 рр. (за функціональною структурою). URL: <https://tmrada.gov.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogo-komitetu/18480.html>. (дата звернення 5.08.2019).

## **ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ**

В умовах сучасних економічних перетворень проблеми фінансового забезпечення сталого розвитку національної економіки пов'язані із нарощенням зовнішньоторгових зобов'язань, стагнаційними процесами в інвестиційній сфері та сфері банківського кредитування, зниженням основних фінансових результатів діяльності підприємств, падінням реальних доходів населення. Відтак, перешкодою незбалансованому та неконтрольованому розвитку є визначення системних позицій щодо перетворення економіки держави у стійку суспільну цілісність, здатну самовідтворюватися та самоорганізовуватися на основі впровадження нових механізмів управління її фінансовими ресурсами.

Необхідність залучення зовнішніх позикових коштів зумовлюють бюджетні дефіцити, залежність від імпорту енергоносіїв, від'ємне сальдо платіжного балансу, а також потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки. Такі запозичення дозволяють збільшити сукупні витрати при нижчому рівні національного доходу та обсяги інвестицій, що не забезпечуються внутрішніми заощадженнями. При цьому виконання зовнішньоторгових зобов'язань призводить до вилучення значної частки фінансових ресурсів держави зі сфер нагромадження та внутрішнього споживання, що пригнічує виробництво, сприяє неплатоспроможності країни, знижує її інвестиційну привабливість [2]. Залучення у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій та неконтрольоване надання державних гарантій може також спровокувати кризу державної заборгованості. При цьому за умови дії ефективного боргового менеджменту державні запозичення на міжнародному фінансовому ринку можуть стати стимулом для внутрішніх капіталовкладень та інструментом сталого економічного розвитку.

Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє впровадженню нових технологій, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу держави. Однак об'єктивними причинами, що зменшують можливість залучення іноземних інвестицій є недосконалість законодавства стосовно іноземного інвестування та його нестабільність, нерозвиненість інфраструктури, постійні зміни в рівнях митних платежів.

Кредитна політика в Україні, як система заходів, спрямованих на фінансову підтримку її сталого розвитку, не враховує пріоритети цього розвитку, можливості кредитної підтримки суб'єктів господарювання та населення з метою посилення стимулюючого впливу кредиту на

соціально-економічні процеси. Разом з тим, ефективність небанківських механізмів акумуляції фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку національної економіки визначається особливостями внутрішнього фондового ринку. Належний розвиток фондового ринку дозволяє нагромадити капітал для інвестицій в економіку країни, сприяє зростанню її реального сектору та пожвавлює відтворювальний процес інших інфраструктур [3]. Однак, в Україні небанківські механізми не можуть залучити значні обсяги фінансових ресурсів через обмеженість попиту та пропозиції на цінні папери. Водночас, пряме зовнішнє фінансування шляхом розміщення боргових фінансових інструментів є ризиковим та дорогим.

Значний резерв фінансових ресурсів на забезпечення сталого розвитку економіки держави становлять заощадження фізичних осіб, які можна ефективно трансформувати в інвестиції. Стан заощаджень населення країни відображає процеси її економічного розвитку, включаючи соціальні аспекти, а також ефективність функціонування фінансової і банківської системи. При цьому протягом останніх років низькі темпи зростання заощаджень населення та незначна їх частка в сукупних доходах вказують на низький рівень довіри населення України до держави, комерційних банківських структур через можливість їх банкрутства чи реорганізації, низькі ставки за депозитами, відсутність гарантій повернення депозитів фізичних осіб за рахунок відповідного страхового фонду.

Поповнення оборотних коштів суб'єктів господарювання відбувається за рахунок прибутку, тому його зростання або зменшення визначає відповідні тенденції економічного розвитку. Однак, суттєве зниження фінансових результатів діяльності підприємств у 2014-2018 роках поглибило проблему забезпечення сталості розвитку економіки держави.

Для вирішення низки вищезазначених проблем фінансового забезпечення сталого розвитку економіки держави доцільним є: підвищення фінансової самостійності підприємств на основі зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації основних фондів, реорганізації системи оплати праці; спрямування інвестицій на підтримку пріоритетних галузей, виробничу діяльність структуроутворюючих підприємств з метою нівелювання дії чинників, що викликають її дестабілізуючий стан; формування ефективної кредитної політики як одного із важелів реформування економіки шляхом збільшення обсягів кредитів та раціонального їх спрямування на забезпечення розвитку наукоємних галузей і підприємств; залучення нових зовнішніх запозичень з метою забезпечення сталого розвитку національної економіки в обсягах, що



відповідатимуть реальним можливостям України з огляду на мінімізацію їх вартості та утримання обсягу боргу в економічно безпечних межах.

### **Література**

1. Вахович І. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання: монографія. Луцьк: Волинь-поліграф, 2014. 331 с.
2. Круп'як І. Факторна оцінка зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах трансформації сучасних економічних процесів. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 17. URL: [www.economyandsociety.in.ua](http://www.economyandsociety.in.ua)
3. Круп'як І. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави. Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія / за ред. д-ра економ. наук, проф. О.П. Кириленко, доц. О.І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 410 с.

**Зоряна Лободіна**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ**

Трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні від моменту проголошення її незалежності, супроводжуються зростанням суспільних потреб та посиленням ролі держави у їхньому задоволенні. Це призводить до розширення функцій органів державної влади і місцевого самоврядування та зумовлює необхідність пошуку джерел формування бюджетних ресурсів на фоні перманентного зростання обсягу та напрямів їх витрачання.

З огляду на обмежені можливості використання державою податкового методу формування бюджетних ресурсів через імовірність збільшення податкового тиску, внаслідок чого пригнічується підприємницька ініціатива, зменшуються сукупний попит і пропозиція, зростає рівень тінізації економіки, виникає необхідність застосування позикового методу бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави та відмінних від податків боргових інструментів.

Погоджуємося з твердженням А. Крисоватого, який зазначає, що податки як першооснова функціонування системи перерозподільних відносин формують базові межі експансії фіску. Оподаткування передбачає вилучення державою частини грошових доходів індивідів та суб'єктів господарювання для фінансування бюджетних видатків (продукування суспільних благ). Позики дають змогу розширити фінансову активність держави: ресурси бюджету, акумульовані кредитним

методом, спочатку використовуються як забезпечення продукування суспільних благ, але пізніше вони повертаються (із процентами) кредиторам держави за рахунок податкових надходжень. Світова економічна думка розглядає позикові джерела фінансування бюджетних видатків як альтернативні податковим фінансам кредитні форми і механізми забезпечення суспільних потреб (відкладене в часі оподаткування), які за економічно не обґрунтованого використання замість позитивного впливу на відтворювальні процеси, здатні поставити під загрозу функціонування всієї бюджетної системи і фінансовий добробут суспільства [1, с. 132, 139].

Застосування позикового методу бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави передбачає формування бюджетних ресурсів за рахунок запозичень – позик банківських установ, міжнародних фінансових організацій, органів управління іноземних держав й ін.

У Бюджетному кодексі України державне запозичення визначено як операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету [2].

У результаті здійснення державних та місцевих запозичень сформовано від 9,91% у 2004 р. до 31,54% у 2017 р. (19,02% у 2018 р.) обсягу бюджетних ресурсів, середній темп приросту яких за період 2004–2017 рр. – 33,35% (за 2004–2018 рр. – 25,91%) – перевищив середній темп приросту податкових надходжень до бюджету держави на 11,46 в. п. (4,22 в. п.). У 2004–2007 рр. та 2015 р. у складі боргових інструментів держави переважали зовнішні запозичення, а у 2008–2014 рр. і 2016–2018 рр. – внутрішні.

Активне використання позикового методу бюджетного механізму супроводжується значним збільшенням обсягу державного і гарантованого державою боргу (з 24,7% ВВП станом на 31.12.2004 р. до 71,8% ВВП станом на 31.12.2017 р. та 61,54% ВВП станом на 31.12.2018 р.) та видатків державного бюджету на його обслуговування (з 3,9% від загального обсягу видатків державного бюджету в 2004 р. до 13,16% у 2017 р. та 11,71% у 2018 р.). У 2017 р. питома вага витрат бюджетних ресурсів на обслуговування і погашення боргових зобов'язань досягла 15,9% обсягу ВВП, 46,6% обсягу доходів бюджету держави та 57,3% обсягу податкових надходжень, а у 2018 р. – відповідно 3,24%, 9,75% та 11,7%.

Таким чином, використання боргових інструментів спрямоване на розширення фінансових можливостей держави за рахунок додаткових видів фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення соціально-економічного розвитку країни та макроекономічної стабілізації.

Результати оцінювання практики застосування боргових інструментів [3, с. 154-170] дають підстави стверджувати, що нераціональний підхід до їхнього використання, виявами якого є незбалансована структура боргових виплат у часі, висока вартість залучення ресурсів і зорієнтованість на вирішення короткострокових цілей бюджетної політики, призвів до посилення боргового навантаження на державні фінанси, критичного рівня загроз борговій безпеці України та є причиною зменшення потенційних темпів зростання національної економіки і збільшення її вразливості до зовнішніх шоків.

Зазначене актуалізує розроблення комплексу заходів щодо вдосконалення використання державних запозичень як інструменту бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави в контексті мінімізації загроз борговій безпеці держави. На наш погляд, доцільно:

– забезпечувати виконання визначеного Бюджетним кодексом України [2] граничного обсягу дефіциту державного бюджету (3% прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік), державного і місцевого боргу (60% річного номінального обсягу ВВП України щодо загального обсягу державного і гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду; 200% (для міста Києва – 400%) середньорічного прогнозного обсягу надходжень бюджету розвитку (без урахування обсягу місцевих запозичень та капітальних трансфертів (субвенцій) з інших бюджетів) щодо загального обсягу місцевого і гарантованого Автономною Республікою Крим, обласною радою чи територіальною громадою міста боргу (без урахування гарантійних зобов'язань, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій) станом на кінець бюджетного періоду), надання державних і місцевих гарантій (3% планових доходів загального фонду державного бюджету);

– мінімізувати вартість державних запозичень і ризиків щодо фінансування дефіциту державного бюджету та забезпечення боргової стійкості [4];

– диверсифікувати структуру боргового портфеля запозичень із урахуванням при цьому валют, термінів погашення і процентних ставок, що дасть змогу мінімізувати фіскальні ризики, пов'язані з управлінням державним боргом (бюджетні, валютні, процентні, ризики ліквідності, рефінансування);

– обмежити надання державних гарантій та здійснення державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання (капіталізації банків, господарських товариств, кредитування фонду гарантування вкладів фізичних осіб) за рахунок державних запозичень в умовах перевищення питомої ваги державного боргу та гарантованого державою боргу у ВВП України граничного рівня 60%;

– використовувати залучені у вигляді запозичень бюджетні ресурси для фінансування інвестиційних проектів, тобто спрямовувати їх на потреби реального сектору економіки, а не уряду.

### Література

1. Крисоватий А. І. Парадигма податкових та позикових фінансів. *Вісник економічної науки України*. 2008. №1. С. 132–140.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 412 с.
4. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. №142-р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80/page>.

**Олександр Максимчук**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ЕНДАВМЕНТ-ФОНДИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ**

З метою здійснення бюджетних інвестицій органи місцевого самоврядування в Україні використовують бюджет розвитку, який є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Законодавством визначено широкий перелік джерел доходів даного бюджету. Проте, як свідчить статистика, в останні роки більшість з цих джерел не відіграє вагомої ролі у формуванні бюджету розвитку, адже понад 90% його обсягу формують кошти, що передаються з загального фонду місцевого бюджету (табл. 1).

В таких умовах набуває актуальності необхідність пошуку додаткових джерел фінансування бюджету розвитку, одним з яких можуть стати ендавмент-фонди. Відповідно до Податкового кодексу України, під ендавментом розуміють кошти або цінні папери, що вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому бенефіціар отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму ендавменту [2].

Основними особливостями ендавмент-фондів є: недоторканість основного капіталу ендавменту; використання для фінансування цілей діяльності лише інвестиційного доходу; використання частини доходу фонду на реінвестування в основний капітал; управління ендавментом здійснюється незалежною від бенефіціара юридичною особою [3, с. 372-

374]. Якщо говорити про використання ендавменту для фінансування видатків бюджету розвитку, доцільним є застосування т. зв. квазі-ендавменту, який, на відміну від класичного, створюється не благодійником, а безпосередньо бенефіціаром [4]. Джерелами надходжень фонду є благодійні пожертвування, цільові внески, частина доходів бюджету розвитку, інвестиційні кредити, залишки коштів місцевого бюджету та ін. [5].

*Таблиця 1*

**Структура доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів України в 2016-2018 рр.**

Джерело доходів	2016	2017	2018
Кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, млн. грн.	1353,7	1853,3	1560,3
Питома вага,%	2,87%	3,09%	2,14%
Кошти від продажу земельних ділянок не с\г призначення та прав на них, млн. грн.	918,3	1265,0	1436,9
Питома вага,%	1,95%	2,11%	1,97%
Кошти, що передаються із загального фонду до бюджету розвитку, млн. грн	44323,3	56303,3	69301,4
Питома вага,%	94,08%	93,76%	94,91%
Інші надходження, млн. грн.	518,8	631,8	721,0
Питома вага,%	1,1%	1,05%	0,98%
Разом, млн. грн.	47114,1	60053,4	73019,6

\* Складено автором на основі даних ДКСУ [1].

Основними завданнями, виконання яких забезпечують ендавмент-фонди, як засіб фінансування бюджету розвитку, є: збільшення обсягу доходів; забезпечення стабільності здійснення капітальних видатків; згладжування впливу економічних циклів на бюджет розвитку; підвищення якості життя населення громади; підвищення ефективності управління коштами бюджету.

Для того, щоб органи місцевого самоврядування отримали можливість створювати ендавменти, необхідно внести зміни в законодавство. Ендавмент є позабюджетним фондом, а тому органам місцевого самоврядування слід дозволити створювати такі фонди. Крім цього, на нашу думку, потрібно розробити законодавство щодо застосування ендавментів в Україні, яке міститиме основні положення щодо створення, застосування та оподаткування таких фондів.

Отже, ендавмент-фонди можуть стати реальним інструментом фінансування бюджету розвитку. Недоторканість основного капіталу та реінвестування частини інвестиційного доходу від ендавменту дозволяють забезпечити стабільне зростання його обсягу, і, відповідно дивідендів, які

можуть використовуватися органом місцевого самоврядування для здійснення капітальних видатків. Для використання ендавмент-фондів необхідно створити відповідне нормативно-правове поле, однак в довгостроковій перспективі вони можуть бути вагомим джерелом доходів бюджетів розвитку та забезпечити стабільний обсяг капітальних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

### Література

1. Звітність. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
2. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Яровенко Т. С. Ендавмент, як перспективна форма освітнього інвестування в Україні. *Економічний форум*. 2016. №2. С. 371-376.
4. Endowment Definition. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/endowment.asp#understanding-endowment>
5. Магута О. В. Методичні підходи до формування цільового капіталу (ендавменту) для інноватизації вищої освіти в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. №6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5050>

**Василь Телеп**

*Головний спеціаліст відділу економічного розвитку та інвестицій Байковецької сільської ради*

## МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Незалежно від того, наскільки громада спроможна, завжди залишаються питання, які важко вирішити за рахунок місцевого бюджету. Це може бути придбання обладнання, будівництво чи реконструкція приміщення для потреб ЦНАП, реставрація об'єктів культурної спадщини для подальшої інтеграції в сучасне життя тощо. Як показує практика, низка питань місцевого значення, вирішення яких не під силу бюджету об'єднаної громади, можуть успішно вирішуватися за рахунок інших ресурсів.

В багатьох країнах одним із завдань органів місцевого самоврядування є організація пошуку позабюджетних джерел фінансування та налагодження співпраці з різноманітними фондами, грантовими програмами та пошук інших шляхів залучення ресурсів. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів навіть найспроможніших громад в Україні, одним із напрямків діяльності органів місцевого самоврядування та окремих посадових осіб, мала б стати робота,

спрямована на пошук позабюджетних джерел фінансування та залучення для вирішення питань місцевого значення необхідних коштів.

Які ж є джерела залучення фінансових ресурсів в об'єднаних територіальних громадах окрім власного бюджету?

Децентралізація надала громадам різні інструменти наповнення місцевих бюджетів. Окрім податкових надходжень, громади використовують «матеріальну допомогу» від держави на розвиток у вигляді субвенцій на формування інфраструктури ОТГ, на соціально-економічний розвиток окремих територій, коштів Державного фонду регіонального розвитку та інші. Загалом на таку допомогу у Державному бюджеті на 2019 рік передбачено понад 14,5 млрд. грн.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) – спеціально створений для опосередкування держбюджетного фінансування проектів регіонального розвитку. У Державному бюджеті України на 2019 рік на ДФРР закладено 7,6 млрд грн на ДФРР. У 2019 році Уряд затвердив перший перелік інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що фінансуватимуться за рахунок коштів ДФРР у 2019 році. Це 340 проектів на 3,3 млрд грн. нерозподілений залишок ДФРР наразі складає 4,3 млрд грн. [2]. Щороку на фінансування проектів через ДФРР з державного бюджету повинні виділяти кошти у сумі не менше 1% прогнозного обсягу доходів загального фонду держбюджету на відповідний рік. Проте дана норма з 2016 року призупинена і сума виділених коштів є меншою 1%. Зокрема, на 2019 рік виділено 7,7 млрд. грн, або неповних 0,8% усіх доходів загального фонду держбюджету. Тобто, один з найпрогресивніших механізмів державної фінансової підтримки розвитку регіонів не дофінансовують. Загалом, починаючи з 2015 року, на проекти регіонального розвитку з держбюджету виділили 23,1 млрд. грн. [2].

Кошти ДФРР в недалекому майбутньому можуть стати чи не головною фінансовою підтримкою розвитку громад і, в першу чергу, утворених в процесі децентралізації ОТГ. Оскільки з кожним роком із збільшенням їх кількості сума субвенції на формування інфраструктури ОТГ в розрахунку на одну громаду зменшується. Однак, для «боротьби» за гроші з ДФРР потрібні фахівці із складання та супроводу проектів. Лише їх залучення дасть реальний шанс «позмагатися» із обласними та міськими громадами за обмежені держбюджетні кошти.

Іншим інструментом залучення фінансових ресурсів є співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво) – це механізм місцевого розвитку та фінансування, який ґрунтується на співпраці між територіальними громадами, спрямованій на забезпечення їх сталого розвитку завдяки об'єднанню ресурсів різних муніципалітетів.

Цей механізм дедалі частіше застосовується, оскільки дає змогу об'єднувати зусилля різних суб'єктів місцевого самоврядування для розв'язання проблем місцевого розвитку, що виходять за межі повноважень та спроможностей окремого муніципалітету. Міжмуніципальне співробітництво може бути реалізоване у різних формах. ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» передбачаються такі його форми:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

2) реалізації спільних проектів;

3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів;

4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій - спільних інфраструктурних об'єктів;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління.

Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад, розміщений на веб-сайті Мінрегіону, станом на 05.09.2019 р. містить інформацію про 475 договори, 379 з яких про реалізації спільних проектів [3].

В Україні є ряд грантів та конкурсів, які пропонують ресурси для міжмуніципального співробітництва громад, це наприклад може бути:

– секторальна підтримка ЄС – 0.5 млрд. грн. У 2018 році в рамках програми було обрано 70 інвестиційних проектів-переможців, які будуть реалізовані в регіонах України протягом наступних років;

– програма DOBRE 200 000 дол. США;

– програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020;

– європейські грантові програми співробітництва.

Проте недостатня спроможність міст, громад забезпечити таке співробітництво необхідними ресурсами зумовлює його переважно декларативний характер. Співробітництву органів місцевого самоврядування перешкоджають брак досвіду та відсутність бачення чітких цілей, пріоритетів та форм співпраці.

Іншим джерелом фінансових ресурсів для громад є субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій. На 2019 рік у Державному бюджеті на неї передбачено 4.7 млрд грн.

Проте тут є декілька проблемних моментів [5]:

– розподіл субвенцій відбувається «в ручному режимі», бо відсутні критерії, на основі яких ухвалюються рішення щодо вибору об'єктів, які



варто фінансувати. Для отримання даних коштів потрібно лобіста (народного депутата мажоритарника чи політичну партію), який, з-поміж тисячі територіальних громад, прощтовхне інтереси саме конкретної ОТГ і отримає для неї фінансування.

– не проводяться публічні консультації щодо тих об'єктів, які потрібно фінансувати у першу чергу.

– робота Комісії для підготовки пропозицій щодо розподілу субвенції не висвітлюється, її засідання не анонсуються.

Водночас ефективним інструментом, який поступово набуває поширення для стимулювання розвитку регіонів, стає державно-приватне партнерство (ДПП). У межах ДПП відбувається розподіл видатків, ризиків та майбутніх прибутків між публічним і приватним учасниками партнерства. Застосування цього механізму дає змогу органам влади забезпечувати потреби економічного розвитку за рахунок інвестиційних коштів, не втрачаючи впливу на об'єкти інфраструктури та контролю за ними.

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.07.2019 на засадах ДПП укладено 186 договорів, з яких реалізується 52 договори (35 – договорів концесії, 15 – договорів про спільну діяльність, 2 – інші договори). Основні сфери реалізації – це утилізація відходів, очищення води та водопостачання, розбудова транспортної інфраструктури. Отже, сьогодні найпоширенішою формою співробітництва між державним і приватним секторами залишається концесія. Не можна стверджувати, що це найефективніша форма такого співробітництва, проте саме вона прописана у правовому полі України [4].

Не варто недооцінювати і ролі громадських організацій (ГО) у розвитку громад, які перебирають на себе частково певний сферу діяльності (екологія, освіта, інфраструктура, туризм, культура, соціальна сфера). Дані організації здатні акумулювати ресурси з різних джерел і спрямовувати їх на певні цілі.

У багатьох сферах неприбуткові організації часто є ефективнішими за комерційні підприємства та органи влади завдяки відсутності орієнтації на отримання прибутку, гнучкому управлінню організацією, швидкому реагуванню на запити суспільства, індивідуальному підходу. У розвинених країнах держава все частіше передає неприбутковим організаціям частину своїх функцій

Сфера діяльності ГО в країнах Європи та США охоплює практично всі галузі життя людини – економіку, політику, науку, культуру, освіту.

На початку XXI ст. у США функціонує близько 1,4 млн. ГО. Простий розрахунок показує, що на 130 американців припадає одна громадська організація.

Кількість громадських організацій в Україні у 2017 році становила 25988 од. із надходженнями 7,3 млрд грн., де 6,1% надходжень з державного та місцевих бюджетів, 10% – членські внески, 52,3% – надходження від благодійної діяльності, 15% – надходження від господарської діяльності товариств, підприємств (юридичних осіб), створених громадською організацією для виконання її мети (цілей) та напрямів діяльності, 16,5% – інші джерела [1].

На сьогоднішній день пропонується ряд міжнародних та вітчизняних грантів та конкурсів для підтримки та розвитку громадських організацій.

Потужним джерелом для залучення ресурсів також виступає Міжнародна технічна допомога. Основними характеристиками донора, на які у першу чергу слід звернути увагу при виборі грантодавця, є наступні – це напрямки його фінансування; географія інтересів та тип одержувачів грантів. Незважаючи на те, що більшість донорів у світі діє на локальному рівні та фінансує проекти лише у своїй країні, багато грантодавців оголосили про свій інтерес до Східної Європи (або країн колишнього СРСР) та України. Різні джерела фінансування та програми в рамках цих джерел, як правило, обмежують тип одержувачів грантів, наприклад, громадські організації, органи місцевого самоврядування, науково-дослідні інститути тощо.

Отже, перелік механізмів фінансування місцевого розвитку, який сьогодні використовується у світовій практиці, є досить широким. Кожна ОТГ має притаманний лише їй, набір можливостей та проблем, тому мусить застосовувати індивідуальний підхід до вибору механізмів фінансування свого розвитку.

### Література

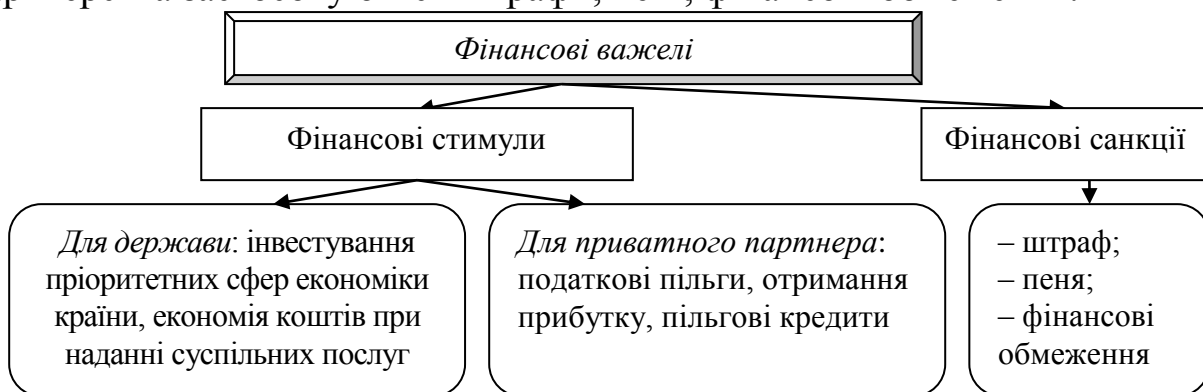
1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Державний фонд регіонального розвитку: гроші для розвитку чи проїдання? Ціна держави. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11021> (дата звернення 30.09.2019 р.).
3. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад. Міністерство розвитку громад на території України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/reestr-27.09.2019.pdf>
4. Стан здійснення ДПП в Україні. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>
5. Боднарчук А. Субвенція на соцеконом. У чому проблема і що з цим робити? *Радіо свобода*. 11.06.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29992026.html>. Дата звернення 30.09.2019

## ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Функціонування фінансового механізму неможливе без використання відповідних фінансових важелів та інструментів. За допомогою них держава може активно впливати на економічну діяльність у суспільстві.

Здебільшого науковці під фінансовими важелями розуміють прийом дії фінансових методів [1, с. 72; 2, с. 99]. Вони використовуються як регулюючий вплив на розвиток фінансових відносин завдяки створенню сприятливих умов для оптимального формування, ефективного використання та нарощування фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів.

В структурі фінансового механізму державно-приватного партнерства (далі – ДПП) фінансові важелі спрямовані на отримання стимулюючого або ж стримуючого ефекту від реалізації спільної мети діяльності держави і бізнесу (рис. 1). Використовуючи фінансові стимули, органи влади активізують інвестиційні процеси в пріоритетних сферах економіки країни, економлять бюджетні кошти при якісному наданні суспільних послуг; здійснюють вплив на діяльність приватного партнера завдяки наданню податкових пільг, пільгових кредитів, створенню можливостей для збільшення прибутку. Водночас при неналежному виконанні зобов'язань, порушенні вимог чинного законодавства до учасників партнерства застосовуються штрафи, пені, фінансові обмеження.

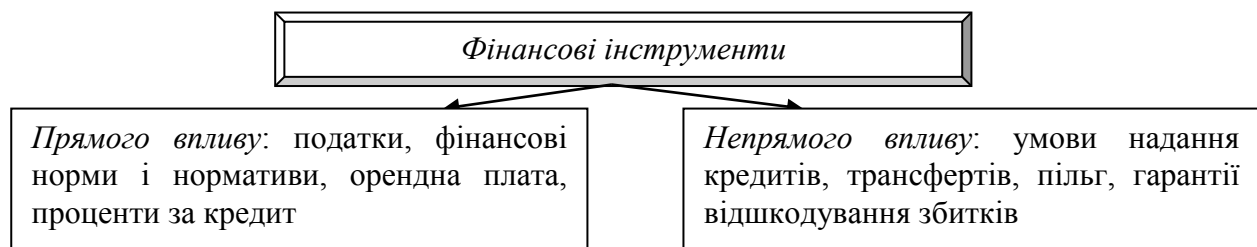


**Рис. 1. Фінансові важелі фінансового механізму державно-приватного партнерства\***

*\*Побудовано автором*

Досліджуючи сутність фінансового важеля, В. Опарін зазначив: «Іноді складається враження, що важелі діють самі по собі. Але це не так, вони

тільки приводять в рух відповідні інструменти, без яких вони нічого не значать» [3, с. 62]. Інструменти фінансового механізму ДПП – це засоби, що застосовуються учасниками партнерства для регулювання фінансових відносин, що виникають між ними в процесі реалізації проекту. Вважаємо, що такі інструменти є прямого впливу (податки, фінансові норми і нормативи, орендна плата, проценти за кредит), які використовуються учасниками партнерства при фінансуванні проектів. Згадані інструменти можуть застосовуватися у поєднанні із інструментами непрямого впливу, метою застосування яких є досягнення визначеного результату або певної якості інфраструктурних послуг. Відтак, в процесі їх застосування, держава бере на себе непрямі фінансові зобов'язання, зокрема: надання гарантій стосовно відшкодування збитків у разі невиконаних зобов'язань органами влади, здійснення оплати за надані споживачам послуги із державного бюджету через систему державних субсидій на комунальні послуги, взятих позик (рис. 2).



**Рис. 2. Фінансові інструменти фінансового механізму державно-приватного партнерства\***

*\*Побудовано автором*

Таким чином, використовуючи різний вид фінансових важелів та інструментів, органи державної влади повинні підтримувати і стимулювати розвиток партнерських відносин з бізнесом. Адже тільки деякі проекти державно-приватного партнерства можуть бути рентабельними при відсутності будь-якої державної фінансової підтримки. При цьому важелі й інструменти, які будуть застосовуватися в будь-якому конкретному випадку, повинні бути ретельно розроблені для того, щоб забезпечити необхідну інвесторам передбачуваність, а державі – гнучкість.

### Література

1. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посібник. Львів: «Новий світ – 2000», 2006. 568 с.
2. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посібник / за ред. В. І. Оспіщева. Київ: Знання, 2008. 567 с.
3. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2005. 240 с.

**Секція 4. Сучасні пріоритети розвитку фінансів  
ДОМОГОСПОДАРСТВ**  
**Sections 4. Fiscal-budgetary aspects of the development of  
household finance**

**Nataliia Karpushyn**  
*Ternopil National Economic University*

**BEHAVIORAL FINANCIAL DECISIONS  
OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE**

Two models characterize the process of financial decision-making: classical (“rational”) and behavioral (“irrational”).

The classic model consists of theories in which a person is presented as an economic agent who must act rationally, process information effectively, and choose the best alternative from the possible options to maximize profit.

The behavioral model is based on theories that explore how people make financial decisions in real life, and which they do predictable and systemic errors. The basic idea of Cognitive Theory is that the behavior of an individual is determined by his/her mind and depends on personal contemplation, self-perception, and emotions. Perspective Theory describes how investors perceive profit and loss. Making experiments and empirical investigations, Kahneman and Tversky (1979) stated that loss makes a greater emotional impact on investors than gain [1].

The basic behavioral factors that affect the financial decisions of citizens such are heuristics, emotions, framing, the impact of a market, mental accounting bias, loss aversion.

In our research work, we used the results of the student sociological survey in which took part 150 citizens of different age categories from Ternopil city [2].

So an "anchorage" heuristics significantly influences financial decisions of consumers in Ukraine. In many cases, citizens make quick financial decisions without deep analysis and under the influence of marketing incentives (like price manipulation). Only 24% of the respondents don't pay attention to the discounts and their consumer behavior is rational and impartial. Another part of citizens considers that discounted goods are a profitable purchase.

The heuristics “bandwagon effect” also influences the financial decisions of Ukrainians. The people respond very quickly on any negative information about rising prices on the commodities or bankruptcy of the bank. The people quickly panic and afraid of lose their money. For example, in case of appearing of

negative information about the bank 22% of persons will immediately withdraw their deposits, losing interest income and the behavior of 23% of respondents will depend on the reaction of other depositors.

Ukrainian households are reluctant to make investment decisions. The main reasons are low income, distrust of financial institutions, self-doubt, and aversion to spending and risk. In most cases of investing money, households choose the way of least spends and risk.

There are often when people don't know and don't want to learn how to use financial services. Almost a third of the Ukrainians are not inclusive in the financial system, don't have deposit accounts, loans and use only a debit card [3]. 85% of Ukrainians don't support life in debt. Older people have a negative attitude toward loans but the younger generation is more tolerant of borrowings.

About 60% of Ukrainians keep cash at home due to lack of confidence in financial institutions. The level of trust is a major psychological factor that forces citizens to keep money "in-hands" and the situation becomes worse in recent years. In particular, if in 2015 the number of those who trusted financial institutions was 15%, then in 2017 – 53%. This was caused by the financial crisis and bankruptcy of a large number of banks in Ukraine during 2014–2017. Today, about 20% of Ukrainians trust financial institutions and only 3% trust completely financial institutions. However, it is paradoxical that despite such total mistrust, Ukrainians invest in the financial pyramids.

Such emotions as pessimism, depression and negative expectations have a negative influence on the development and welfare of Ukrainian households. Ukraine has 2nd in the ranking of the most pessimistic countries [4]. The Ukrainian government should anticipate the conditions of "happiness" in the development strategy of the country.

The effective strategy of financial literacy will increase the level of financial knowledge and skills of households also. It will help better understand financial risks, improve management of personal finance and make quality financial decisions. All measures have a positive effect not only on improving the standard of living of citizens but also on the financial market and activation of the investment process in the national economy.

### **Literature**

1. Raman V., Antony A. "Evolutions and Challenges of Behavioral Finance". *International Journal of Science and Research (IJSR)*. 2015. Vol. 4. P. 1055-1059.
2. Поведінкові чинники фінансових рішень домогосподарств. Конкурсна робота. 2019. URL: <https://knute.edu.ua>
3. Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: Звіт про дослідження. Додатковий проект IP-FSS в Україні. Проект регіонального економічного розвитку. USAID. 2017. 68 с.

4. Опублікували неочікуваний факт про песимізм українців. URL: [https://24tv.ua/opublikovali\\_neochikuvaniy\\_fakt\\_pro\\_pesimizm\\_ukrayintsiv\\_n687897](https://24tv.ua/opublikovali_neochikuvaniy_fakt_pro_pesimizm_ukrayintsiv_n687897). (дата звернення: 03.09.2019).
5. Illiashenko P. Behavioral finance: History and Foundation. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2017. No. 239. P. 28-54.

**Anatoliy Sydorчук**

*Ternopil National Economic University*

## **THE ROLE OF HOUSEHOLDS IN THE FINANCIAL SYSTEM**

Financial relations in Ukraine do not involve households in identifying a family or community of persons that we may consider to be a family, which is more appropriate to the entomological meaning of the word. They would be the subject of financial relations if, in accordance with current legislation or the established practice of GDP distribution in Ukraine, the family or members of the family was subject to taxation or enjoyed tax benefits, or the wages of a person were dependent on whether or not a single person was in residence, married, whether or not she has children, how many children, etc. Given that there are no such conditions for distribution in Ukraine and we cannot make a prediction or they are possible at all in the future, the term «household finances» appears somewhat artificial in the existence of our financial system. Based on the established practice, the term – «individuals' finances», «population finances» or «personal finances» would be legitimate [1]. At the same time, we would like to point out that in Western financial science, the term «household finance» is often used and its existence is conditioned by the practice when the family itself is the subject who participates in the process of distribution and redistribution of the product produced in the country [2, p. 76; 3]. Given the fact that this practice, according to the author should take place in Ukraine, we will use the term «household finance» in the present.

The existence of a household as a subject of financial relations is characterized by the following features:

– Today it directly participates in the process of social production and, as a consequence, participates in the process of distributing the product produced in the country as its participant (receives financial resources at the stage of distribution);

– Participated in social production in the past and today enjoys certain preferences that affect the process of distribution of the manufactured product (receives financial resources at the stage of redistribution);

– Will participate in social production in the future and today enjoys certain preferences that affect the process of distribution of the manufactured product (receives financial resources at the stage of redistribution).

Thus, it is the participation or non-participation of the household in the relations of distribution or redistribution of gross domestic product (in some cases of national wealth) in the past, today or in the future and will determine the existence or non-existence of household in the financial system.

The functioning of household finances within such a financial system should be characterized by the following features:

1) All spheres of the financial system are located on one horizontal level, which means the equality of all subjects of financial relations in the process of distribution and redistribution of GDP or national income among themselves. This equality is legal on the one hand and economic on the other. Legal, since neither entity, can and should not be «above» the other. Failure to comply with the requirement (as it was in the USSR) when the state stood above other entities, leads to the existence of the so-called «cost economy» and as a consequence – the impossibility of having such a financial system at all (the collapse of the USSR). Economic equality is that the population participates in distributive relations as an active participant in GDP creation.

Each of the spheres characterizes the individual aspects of the country's financial system. In particular, household finances are the efficiency of its construction. Based on the view that the main purpose of financial relations in society is to provide all financial relations entities with the financial resources necessary for their normal functioning – precisely in the specified area by comparing the size of financial resources received by households with the norms of their provision (for example, the established size the living wage, the poverty line, etc.), we can answer the question of whether the financial system in society is effectively or ineffectively built.

It is the opportunity to assess the effectiveness of the country's financial system in general through the sphere of household finances and determine their important role in the course of financial relations in society.

### **Literature**

1. Ясинська Н. А. Наукове пізнання розвитку особистих фінансів. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2014. №6. С. 197-203. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk\\_2014\\_6\\_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_6_29)
2. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2010. 431 с.
3. Юрій С., Кізіма Т. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. №8 (153). С. 3–10.



## **РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ПІДВИЩЕННІ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ**

Сьогодні необхідність прискорення процесу підвищення фінансової грамотності населення стає цілком закономірною, оскільки належний рівень освіченості сприяє поліпшенню рівня життя громадян, а також розвитку економіки та суспільного добробуту.

Фінансова грамотність та оперування ключовими фінансовими поняттями допомагає при здійсненні планування особистого бюджету, управління власними фінансами, прийнятті рішень при витрачанні та заощадженні коштів, виборі відповідних фінансових інструментів, інвестуванні коштів, оцінці фінансових ризиків, тощо.

Основною метою фінансової грамотності є зміна поведінки людини через збагачення її інформацією та виробленням практичних навичок стосовно пошуку джерел й ефективного використання фінансових продуктів при мінімальних фінансових ризиках та здійснення інших ефективних заходів з метою покращення свого фінансового добробуту. Саме фінансова грамотність дає змогу населенню приймати виважені фінансові рішення та відновити довіру до фінансових установ, що є вкрай важливим для соціально-економічного розвитку держави.

Фінансово грамотні люди добре розуміють основні економічні поняття та принципи управління фінансами, ухвалюють відповідальні фінансові рішення і почуваються захищенішими, адже піклуються про особистий фінансовий добробут і фінансову незалежність на кожному етапі життя, завчасно формують фінансову подушку безпеки на випадок криз та форс-мажорних ситуацій. Вони більш захищені від фінансових ризиків та непередбачуваних ситуацій.

Від фінансової грамотності населення залежить не тільки добробут домогосподарств, але й економічний успіх країни. Водночас, фінансова грамотність першочергово потрібна кожній людині щоб ефективно користуватися грошима й швидко досягати нових рівнів матеріального добробуту. Населення ефективніше та розсудливіше користується фінансовими послугами, якщо знає, як вони можуть допомогти в управлінні особистими фінансами та примноженні статків.

При цьому нестача економічних знань, так само як і сформованих норм поведінки, робить проблему фінансового виховання населення дуже актуальною. Зауважимо, що підвищення рівня фінансової грамотності потрібно розпочинати із шкільної молоді та сприяти зацікавленості у

фінансовій освіті, яка є запорукою прийняття правильних фінансових рішень і підвищення їх добробуту.

Принагідно зазначимо, що саме знання основ економіки та фінансів допоможе як молодому поколінню так і іншим верствам населення у вирішенні задач щодо: планування сімейного бюджету, грамотне управління витратами; заощадження, накопичення капіталу, інвестування; управління власними ресурсами, створення джерел пасивного доходу; вибору джерел фінансування, кредитів; користування банківськими послугами; забезпечення гідної пенсії на старість; забезпечення майбутнього для дітей.

У підвищенні фінансової грамотності громадян має бути зацікавлена перш за все і держава, адже високий рівень фінансової грамотності сприяє притоку тимчасово вільних коштів населення у фінансовий сектор країни, стимулює розвиток конкуренції на фінансовому ринку та забезпечує макроекономічну стабільність у суспільстві. Водночас, низький рівень фінансової грамотності населення обмежує можливості і знижує ефективність державного регулювання фінансового ринку. До того ж, з макроекономічної точки зору недостатній рівень знань у сфері функціонування фінансових послуг означає низький рівень залучення широких верств населення до їх споживання, а отже, обмежує рівень і якість заощаджень та інвестицій, які загалом і формують потенціал економічного зростання країни [1].

З метою підвищення рівня фінансової грамотності населення необхідно більш активно використовувати засоби масової інформації, Інтернет, можливості дистанційного навчання. У цьому контексті доцільним бачиться створення державного (чи місцевого) освітнього каналу, який здійснюватиме транслявання програм щодо основ фінансової грамотності шляхом залучення провідних навчальних закладів, відомих науковців та практиків у сфері фінансів, або ж проведення кампанії соціальної реклами (просвітницька ініціатива) на телебаченні «Фінансова грамотність – шлях до успіху». Цікавим є створення спеціалізованого освітньо пізнавального веб-сайту з фінансових питань для населення, який міститиме матеріали освітнього характеру (ігри для дітей, мультфільми, курси для школярів, студентів, просвітницькі програми для дорослого населення тощо).

Велику роль у підвищенні добробуту громадськості також може відіграти створення «гарячої» лінії для консультування з актуальних питань фінансового законодавства, організації та ведення власного бізнесу, оподаткування тощо.

Не менш важливим напрямком підвищення рівня фінансових знань для категорії громадян з низьким доходом або без вищої освіти є доцільність створення публічних інформаційно-консультативних заходів

для різних категорій слухачів (майстер-класи, конференції, семінари, лекції, круглі столи тощо), видання та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів (брошури, книги, довідники тощо).

Підвищення рівня фінансової грамотності є невід'ємною складовою освіченості громадян та дієвим інструментом забезпечення фінансової безпеки країни. Так як сьогодні в Україні рівень фінансової грамотності населення ще залишається низьким, тому важливо чітко визначити, які саме верстви населення потребують допомоги в підвищенні рівня фінансової грамотності, інклюзії та якості фінансового життя та тільки тоді вирішувати їх потреби. Все це вказує на актуальність розроблення окремого стратегічного документу щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України, реалізація якого сприятиме формуванню необхідних знань та навичок раціональної та виваженої фінансової поведінки домогосподарств.

### **Література**

1. Шахназарян Г. Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования. *Финансы и кредит*. 2008. №20 (308). С. 51-58.

**Тетяна Кізіма, Андрій Кізіма**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ШАХРАЙСТВО З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ТИПОЛОГІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

У нинішніх умовах стрімкого розвитку національної економіки все більше урізноманітнюються та модифікуються прояви шахрайських дій, під ризик яких нині потрапляють практично «усі сфери суспільних відносин, починаючи від фінансово-кредитної та страхової і завершуючи зовнішньоекономічною діяльністю та мережею Інтернет»[1, с. 231]. Не є винятком і шахрайство з фінансовими ресурсами домогосподарств. А сучасні аферисти, нерідко прикриваючись вівісками цілком добросовісних компаній (інвестиційні фонди, кредитні спілки, інтернет-магазини, страхові, туристичні компанії, релігійні та благодійні організації тощо), урізноманітнюють свою діяльність цікавими для пересічних громадян атрибутами, закладаючи навіть у назвах таких організацій ідеї швидкого отримання надприбутків («Твій шанс»; «Швидкі гроші»), використання передових технологій бізнесу та приналежності до світових технологічних новацій («Бізнес-капітал», «Еліта-центр»), покровительства міфічних сил чи причетності до релігійних культів («Меркурій», «Гермес», «Церква «Посольство Боже»); міжнародних зв'язків («Golden Circle International»;

«Глобальна система тренінгів»); шляхетних мотивів соціальної допомоги («Оберіг», «Фонд Відродження») тощо[2]).

Відтак надзвичайно важливим і необхідним у сучасних умовах вважаємо проведення типологізації шахрайства з фінансовими ресурсами домогосподарств із групуванням основних його видів за певними ознаками. Оскільки наявні в Україні дослідження шахрайства з фінансовими ресурсами домогосподарств носять, в основному, фрагментарний характер, тому переконані, що насамперед розрізненість переліків і класифікацій цього різновиду шахрайства не дає можливості проводити ефективні заходи щодо запобігання та протидії йому у нинішніх вітчизняних реаліях.

Передусім зазначимо, що під типологізацією шахрайства з фінансовими ресурсами домогосподарств ми розуміємо систематизацію найбільш поширених видів, типів, схем такого шахрайства, що реалізується у різних сферах за допомогою відповідних способів та інструментів.

Безумовно, видів і способів вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами домогосподарств сьогодні існує безліч, до того ж вони постійно модернізуються. Тому досить складно згрупувати усіх їх за певними ознаками. Тож, зважаючи на найбільш типові характеристики фінансового шахрайства, пропонуємо серед основних видів шахрайства з фінансовими ресурсами домогосподарств виділяти такі:

1) за сферою реалізації:

- у банківській сфері;
- у сфері кредитних відносин;
- у сфері обігу цінних паперів;
- у сфері страхування;
- на ринку нерухомості;
- на ринку праці;
- в інтернет-просторі;

2) за способом вчинення:

- здійснене шляхом обману чи надання неправдивої інформації;
- здійснене шляхом зловживання довірою або необізнаністю;
- здійснене шляхом зловживання службовим становищем, суттєвим впливом, примусом внаслідок матеріальної чи психологічної залежності, потреби;
- здійснене шляхом невербального впливу (фешенебельний декор офісів, складів, імітація заможності, обсягів бізнесу тощо);

3) за способом реалізації:

- фінансова піраміда;

– інтернет-шахрайство (шахрайства через платіжні системи та банкомати, шахрайські інтернет-аукціони та електронна торгівля, фітінг, вішинг, фармінг, «нігерійські листи», хайп тощо);

– хабарництво та отримання неправомірної вигоди (комерційний підкуп);

– привласнення активів (готівка в національній та іноземній валютах, цінні папери, золото та інші дорогоцінні метали і камені тощо);

– телефонне шахрайство.

Насамкінець зазначимо, що періодичні соціально-економічні кризи, фінансова неграмотність населення та невпевненість у майбутньому спонукають населення брати на себе підвищені ризики. Однак громадянам варто пам'ятати, що легальних офіційних способів отримання надвисоких захмарних прибутків без реалізації шахрайських схем практично не існує. Тож шахраї продовжують цинічно користуватися фінансовою неграмотністю наших співвітчизників, одвічним людським бажанням легкої наживи та законодавчими прогалинами у системі регулювання фінансового ринку.

Проте хочемо акцентувати, що ані прийняття відповідних нормативно-правових актів, ані будь-які економічні реформи не здатні будуть сповна захистити українців від різного роду шахрайських дій, якщо вони самі не прагнуть убезпечити себе і свої родини від різного роду шахрайських посягань.

### **Література**

1. Чернишов Г. М. До питання про визначення фінансового шахрайства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 26. С. 230-234.
2. Князев С. М. Фінансова піраміда: поняття та криміналістичні ознаки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2011. №1. С. 30-37.

**Юрій Хамига**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ОСНОВНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ**

Явище фінансового шахрайства в Україні, на жаль, різнопланове. Може йтися, наприклад, про картельні змови, про надмірні бонусні виплати топ-менеджерам комерційних компаній, які передбачаються або корпоративними документами (статутом організації, рішенням ради директорів), або трудовими договорами, про шахрайські схеми

співробітників організацій (використання інсайдерської інформації, розкрадання і продаж за заниженою ціною власності компанії з утворенням окремої юридичної особи або реєстрацією як ПП і т. д.).

Контроль за виявленням тих чи інших схем фінансового шахрайства в країні здійснюється і на державному рівні, і локально - всередині організацій. У першому випадку мається на увазі перш за все антимонопольне регулювання і контроль, здійснюваний державою за дотриманням відповідного законодавства, а також діяльність правоохоронних органів - прокуратури і слідчих органів. У другому випадку мова йде про роботу внутрішніх відділів компаній: служб безпеки, внутрішнього аудиту та комплаєнса.

Як показує практика, організаціям в залежності від їх забезпеченості відповідними ресурсами необхідно впроваджувати в організацію своїх бізнес-процесів ті чи інші механізми контролю. Експерти рекомендують представникам малого та середнього бізнесу, наприклад, використовувати гарячу лінію, при зверненні через яку повинна гарантуватися анонімність, а також ретельно розробляти локальні нормативні акти і укласти з працівниками угоди про нерозголошення і підписувати згоду на обробку персональних даних.

Серед корпоративних шахраїв 47% є менеджерами середньої ланки, 39% належать до вищого керівного складу та 14% - це молодші менеджери. Компаніям важливо звертати увагу в першу чергу, звичайно, на діяльність топ-менеджменту, але при цьому не забувати про ризики скоєння правопорушень «рядовими» співробітниками.

Експерти відзначають, що шахраї стають винахідливішими в міру розвитку інформаційних технологій і принципів бізнес-управління, тому організаціям варто уважно ставитися до мінімізації ризиків корпоративного шахрайства, зокрема до комплаєнс-контролю.

Ключовими внутрішніми відділами компаній, діяльність яких спрямована на запобігання та виявлення фінансового шахрайства, є служба безпеки, відділи по комплаєнс-контролю та внутрішнього аудиту. Як правило, всі перераховані підрозділи функціонують одночасно тільки в великих компаніях, в той час як в невеликих організаціях може функціонувати, наприклад, один з названих відділів або навіть працювати окремий менеджер, на якого покладаються функції по контролю за дотриманням суб'єктом господарювання і його співробітниками чинного законодавства. Іноді такі функції можуть частково або повністю відводитися юристам або єдиному юристу компанії, а також передаватися на аутсорсинг.

Служби безпеки компаній займаються, як правило, проведенням розслідувань по вже виявленими фактами фінансового шахрайства, перевіркою контрагентів і ситуацій конфлікту інтересів спільно з

комплаєнс-відділами. Департаменти внутрішнього аудиту займаються подальшим контролем, тобто перевіряють підсумкову звітність інших відділів компаній, включаючи відділи по комплаєнс і безпеки. Основними ж напрямками діяльності комплаєнс-контролю є оцінка шахрайських ризиків і розробка заходів по їх мінімізації, моніторинг транзакцій компанії по зонам ризику, попереднє узгодження таких транзакцій, розгляд повідомлень про порушення та проведення розслідувань, спільно зі службою безпеки, вжиття заходів щодо профілактики корпоративного шахрайства, включаючи вироблення корпоративних кодексів етики і т. д.

Можна визначити чотири головних стадії в організації роботи в компаніях в цьому напрямку. Перш за все, необхідно вживати заходів з профілактики фінансового шахрайства. У рамки цього етапу роботи, як правило, включаються:

- створення атмосфери недопущення шахрайства (розробка кодексів ділової поведінки, політик компанії, процедур реагування на порушення);
- фінансовий контроль (багаторівневе візування, заборона на готівковий розрахунок, електронний документообіг);
- встановлення меж повноважень для співробітників;
- обмеження доступу працівників і третіх осіб до інформації;
- визначення зон ризику і введення відповідних контрольних механізмів;
- скринінг кандидатів на посади (анкетування, рекомендації, перевірка по базах даних дійсності паспортів, бази даних судових рішень та ін.).

Другий етап роботи комплаєнс-контролю полягає у виявленні випадків фінансового шахрайства. На даному етапі слід проводити аналіз підозрілої активності співробітників і (або) третіх осіб (наприклад, робота у вихідні, активне лобіювання інтересів будь-якого постачальника, низький відсоток виконання робіт), аналіз наявності у співробітника активів, які не відповідають рівню зарплати, звернень, що надійшли по гарячій лінії, даних з камер відеоспостереження, бесіди з співробітниками, що звільняються.

Третім етапом роботи в разі виявлення факту шахрайства стане безпосередньо проведення внутрішньокорпоративного розслідування. Стадія розслідування може поділятися на дві фази: внутрішню і зовнішню. У першому випадку мова йде про попередню підготовку до розслідування, яка має на увазі збір даних, аналіз отриманої інформації і вибудовування робочої гіпотези, а також про безпосереднє розслідування всередині організації з опитуванням свідків, перевіркою бухгалтерської звітності і т. д. Зовнішня фаза внутрішньокорпоративного розслідування має на увазі подання запитів про надання інформації в держоргани і (або) третім особам, збір доказів при вивченні даних про контрагентів, опитування сторонніх свідків.

Четвертий етап – за результатами розслідування, обов'язково потрібно вживати адекватних заходів. Не можна допускати, щоб робота проводилася «даремно». Проведення розслідування не залишається непоміченим співробітниками в компанії, тому необхідно інформувати колектив про прийняте рішення, в тому числі, щоб уникнути поширення некоректної інформації. Роботодавцю після закінчення розслідування слід:

- прийняти рішення про дисциплінарне стягнення;
- визначитися з питанням про передачу справи до правоохоронних органів;
- прийняти рішення про розголошення результатів розслідування всередині компанії і за її межами;
- визначити необхідність вживання профілактичних заходів.

На нашу думку, заходи комплаєнс-контролю і виявлення випадків корпоративного шахрайства є ефективними. Витрати на забезпечення діяльності відповідних відділів окупаються завдяки тим коштам, які в підсумку вдається зберегти для компанії при запобіганні фінансового шахрайства.

### Література

1. Глебов О. А. Актуальные методы противодействия мошенничеству. *Банковское дело*. 2014. №9. С. 74–76.
2. Дейнеко Є. В. Актуальні проблеми реформування системи державного фінансового контролю в Україні. *Технологический аудит и резервы производства*. 2012. №4/2 (6). С. 23-24.
3. Мельник С. С. Сутність фінансового шахрайства в комерційному банку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №6. Ч. 2. С. 91–95.
4. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
5. Шахрайство на фінансовому ринку: практичний посібник з протидії / за ред. В. Феценка. К.: Українське агентство з фінансового розвитку, 2011. 424 с.



**Секція 5. Парадигма розвитку фінансового менеджменту під впливом глобальних змін і мегатрендів**  
**Sections 5. Paradigm of financial management development under the influence of global changes and megatrends**

**Volodymyr Kostetskyy**  
Ternopil National Economic University

**CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS UKRAINIAN BUSINESS STRUCTURE DEVELOPMENT PRIORITY**

The development of Ukrainian business together with Ukraine's integration into the world economic system set new challenges for Ukrainian enterprises, one of which is related to social responsibility, their ability and willingness to voluntarily promote the social needs of their employees and the region in which the businesses operate.

Corporate social responsibility is the responsibility of an enterprise for direct and indirect impact on the economic, environmental and social systems in which it is integrated. Little is known and heard about corporate social responsibility in Ukraine. This is explained by the fact that the history of Ukrainian business development differs from the western one and has its own peculiarities. So, the development of corporate social responsibility in Ukraine is different.

Corporate social responsibility is not just a modern concept that underlies PR-events of enterprises. This is a necessary component of the functioning of any successful business entity whose purpose is to achieve and maintain its leadership positions in the market. Corporate social responsibility is a voluntary business contribution to the development of society, which is carried out through social investments aimed at professional development and social protection of personnel, support for health, sports, culture, education, environmental protection, etc.

Consequently, corporate social responsibility is the active social position of the enterprise aimed at sustainable development, which includes conscientious execution of regularity acts and agreements on social partnership, as well as voluntarily accepted additional commitments to meet the economic and social needs of both internal and external stakeholders and society as a whole.

Social responsibility arises on the basis of social norms and is implemented both through forms of social control (law, statute, public opinion), and through the understanding of the subjects of society of their social role, through horizontal ties that connect elements of social life more closely and informal

relations. Social responsibility can be manifested in different forms depending on the field of social activity and connection with specific social norms.

Corporate social responsibility is expressed in the following factors: creation of workplaces; payment of regular wages to its employees and making its contribution to their social security; investments in the development of human potential; affiliate programs; local and regional development projects; full payment of all types of taxes.

The economic regulators of corporate social responsibility are material, technological, managerial and other resources, as well as financial resources of the enterprise, directed by the decision of its management on the implementation of social programs designed to take into account the interests of civil society, in the assumption that strategically the enterprise will gain social and economic effect. With any attitude to corporate social responsibility, it should be noted that its development creates more favorable conditions for improving the social climate in civil society and serves to improve the quality of life of the population.

The company's financial management ultimately aims at increasing the efficiency of investments, which is expressed in the enterprise financial and economic activity results, and its incurred aggregate expense ratio. This refers, to a large extent, to the social output of production, in maximizing the well-being of workers.

This goal, in comparison with the target setting for maximizing profits, is more optimal, since it takes into account the following aspects: an increase in the well-being of shareholders in the future; distribution in time of income, incoming cash flows; risks and uncertainty; shareholder income.

Social investments include all expenses of the enterprise for implementation of social programs, including expenses for social development of its employees, provision of environmental safety, production and labor protection, growth of production potential, etc.

Corporate social responsibility should be reflected primarily in the business strategy of the enterprise, its practice of doing business and its internal operational processes, and in the last turn in its public relations.

A well-implemented concept of corporate social responsibility can provide a number of competitive advantages for the company, including: wider access to capital and market, higher sales and profits, improvement of decision making and risk management, cost savings, productivity and quality increase, efficient human resources base, strong reputation, greater customer loyalty, etc.

Adhering to the principles of social responsibility, the organization maximizes its result in the long run, which, on the one hand, motivates to adhere to corporate social responsibility and on the other hand has a positive effect on society as a whole. Thus, business realizes its basic needs for survival, economic security and stability.

To summarize, we note that social responsibility is an important part of effective business management. A prerequisite for this should be the development of social partnership at the level of both the whole society and individual enterprises. The main objective of the enterprises in the social sphere is to increase human potential, and social planning should become an important tool for its implementation.

Under the conditions of market economy, the social responsibility of enterprises is an important part of their business reputation, and it depends on both the goals of the owner of the enterprise and the enterprise itself as an organization. However, the need for corporate social responsibility for most Ukrainian enterprises is still not clear, as they have other priorities.

The advantages of an enterprise that uses corporate social responsibility principles include the following:

1. Employees carry out their duties with greater devotion and feel more loyal to the employer.
2. Suppliers and buyers are interested in stable cooperation and associate their reputation with the reputation of a responsible partner.
3. Local administration, tax authorities and investors have more confidence in such enterprises.

Therefore, better and wider introduction of social responsibility of business by Ukrainian enterprises can help create new markets in Ukraine and abroad, solve social and environmental problems, improve the access of enterprises with Ukrainian capital to international markets, increase their capitalization and ensure the sustainable development of the country as a whole.

**Олександр Квасовський**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

На фінансово-господарську діяльність підприємницьких структур в умовах економіки ринкового типу постійно впливають несприятливі внутрішні та зовнішні чинники, які можуть зумовити настання фінансової кризи і, навіть, їхнє банкрутство. Тому виникає потреба в оволодінні мистецтвом антикризового фінансового управління, що передбачає вміле застосування специфічних методів і прийомів управління фінансами для нейтралізації кризових явищ на підприємствах. Разом з тим, сьогодні триває наукова дискусія з приводу визначення сутності антикризового фінансового управління як економічного поняття, з одного боку, та як особливої комплексної цілеспрямованої дії – з іншого.

Відомий вчений І. А. Бланк в своєму дослідженні сутності антикризового фінансового управління застосовує системний підхід, трактуючи його як цілісну систему, котра включає в себе принципи, методи розробки та реалізації комплексу спеціальних управлінських рішень, направлених на превенцію та подолання фінансових криз на мікрорівні, а також на мінімізацію їхніх негативних фінансових наслідків [1, с. 462].

Низка науковців (Г. Г. Бондарева [2], Є. Г. Бровкова та Є. В. Мартиненко [3], Л. О. Кукурудза [7], Ю. С. Шембель [12]) розглядають антикризове фінансове управління як сукупність фінансових методів попереднього діагностування та можливого захисту суб'єкта господарювання від банкрутства. При цьому ми погоджуємося з їхньою позицією, що превентивна діагностика загрози банкрутства на ранніх стадіях її виникнення дає змогу своєчасно задіяти спеціальні фінансові механізми її нейтралізації (мінімізації) чи обґрунтувати доцільність здійснення реорганізаційних процедур.

Н. М. Давиденко під антикризовим фінансовим управлінням розуміє комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання й нейтралізації кризи, спрямований на досягнення цілей діяльності підприємства, реалізацію його стратегії та подальший розвиток [5]. Схожа, але дещо відмінна точка зору наводиться у працях Ю. В. Прохорової, яка під антикризовим фінансовим управлінням розуміє конкретні дії щодо застосування специфічних методів і прийомів управління фінансами підприємства, що дають змогу забезпечити його безперервну діяльність шляхом управління зовнішніми та внутрішніми ризиками, здійснення заходів із профілактики та нейтралізації фінансової кризи [9].

І. О. Школьник і В. М. Кремень вважають антикризове фінансове управління підприємством невід'ємною складовою його загальної фінансової стратегії та комплексом взаємозумовлених і взаємопов'язаних компонентів управлінського процесу, направлених на запобігання, профілактичне попередження та подолання фінансових криз чи усунення їхніх негативних наслідків для суб'єкта господарювання шляхом використання всього потенціалу управління його фінансовою службою (підрозділом) [11, с. 423].

Спираючись на концепцію стратегічного антикризового фінансового управління, М. Л. Гончарова вважає антикризове управління сукупністю таких послідовних стратегічних заходів: аналіз стану макро- та мікросередовища функціонування підприємства; вибір (зміна) місії компанії в антикризовому контексті; дослідження причин виникнення кризових ситуацій та формування системи моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища фірми для раннього виявлення слабких сигналів

про кризу, яка наближається; стратегічний контролінг діяльності підприємства та розробка стратегії запобігання його неплатоспроможності; оперативна оцінка й аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання, виявлення можливості настання неплатоспроможності; розробка адекватної політики дій фірми в умовах кризи, що виникла, та виходу з неї; постійне врахування ризику підприємницької діяльності та розробка заходів щодо його зниження [4]. Можна повністю погодитися з таким розширеним трактуванням, бо ефективність антикризового управління у стратегічній перспективі справді значно підвищується.

Таким чином, можна виокремити декілька наукових напрямків щодо трактування сутності антикризового фінансового управління. Одні дослідники (Прохорова Ю. В. [9], Терещенко О. О. [10, с. 422], Дейніс Л. М. та Фучеджи В. І. [9, с. 52-53] та ін.) пов'язують антикризове фінансове управління із використанням специфічних методів і прийомів управління фінансами підприємства, цілеспрямованих на профілактику та нейтралізацію фінансової кризи. Інші науковці (наприклад, Гончарова М. Л. [4], Давиденко Н. М. [5]) вважають його самостійним комплексом заходів підприємства з виявлення кризогенеруючих чинників, запобігання та нейтралізації кризи. Третя група дослідників (зокрема, Бланк І. А. [1, с. 462], Лігоненко Л. О. [8, с. 102]) вважають антикризове фінансове управління особливою управлінською системою, призначенням якої є попередження та подолання фінансової кризи, а також мінімізація негативних наслідків кризових явищ для підприємницьких структур. Ще одна група авторів (серед них Школьник І. О. та Кремень В. М. [11, с. 423]) розглядають вказане управління як складову загальної фінансової стратегії та управлінського процесу на мікрорівні загалом. Отже, як бачимо, уніфікованого підходу до визначення сутності антикризового фінансового управління підприємством у сучасних науковців немає, що свідчить про ще недостатнє наукове опрацювання дослідниками цієї економічної категорії.

Виходячи із сказаного, вважаємо, що антикризове фінансове управління підприємством найбільш доцільно розглядати у двох ракурсах:

– з одного боку, як комплекс превентивних заходів, направлених на попередження фінансової кризи, який включає в себе: системний аналіз сильних і слабких сторін діяльності фірми, оцінку вірогідності її банкрутства, управління ризиками (ідентифікація, оцінювання (квантифікація) та нейтралізація), впровадження системи профілактичних заходів тощо;

– з іншого боку, як спеціалізовану систему управління фінансами підприємства, орієнтовану на його виведення зі стану фінансової кризи, у тому числі за допомогою проведення фінансового оздоровлення або

реструктуризації підприємства. З метою більш ґрунтовного розуміння сутності антикризового фінансового управління підприємством можна виокремити такі властиві йому ключові риси, що підкреслюють специфічний характер згаданого управління:

– воно має стратегічну спрямованість та повинне активізуватися з моменту започаткування діяльності суб'єкта господарювання;

– пріоритетна мета антикризового фінансового управління полягає у забезпеченні стійкого функціонування фірми та її успішного розвитку, незважаючи на негативні тренди ринкової кон'юнктури та несприятливі соціально-економічні і політичні трансформації в країні;

– вказане управління завжди потребує пошуку тих виходів із кризового стану, які б забезпечили отримання прибутку не тільки у короткотерміновий період, а й у довгостроковій перспективі;

– у процесі антикризового фінансового управління переважно використовують такі управлінські інструменти, які дають змогу ліквідувати не лише тимчасові фінансові труднощі та деформації, а й вирішити інші більш системні проблеми поточної діяльності та стратегічного розвитку підприємства;

– антикризове фінансове управління базується на постійному пошуку можливих інновацій в усіх сферах і ланках діяльності суб'єкта господарювання;

– воно орієнтоване на те, щоб навіть при виникненні найскладнішої господарської ситуації, підприємницька структура могла задіяти такі фінансово-управлінські механізми, які уможливають вихід із фінансової кризи з мінімальними для неї втратами (збитками).

### Література

1. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ: Ельга, 2008. 724 с.
2. Бондарева Г. Г. Сутність політики антикризового фінансового управління та критерії діагностики банкрутства підприємства. *Зовнішня торгівля – проблеми та перспективи*. 1997. №1. С. 34-39.
3. Бровкова Е. Г., Мартыненко Е. В. Проблемы антикризисного управления украинских предприятий. *Економіка: проблеми теорії та практики*. Дніпропетровськ, 2002. №131. С. 39-42.
4. Гончарова М. Л. Основні завдання антикризового управління підприємством. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* 2002. №140. С. 28-32.
5. Давиденко Н. М. Антикризове фінансове управління на підприємстві. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2015. Вип. 211(1). С. 76-80.
6. Дейніс Л. М., Фучеджи В. І. Сутність антикризового фінансового управління підприємством. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. Вип. 41(2). С. 49-53.

7. Кукурудза Л. О. Банкрутство: причини, наслідки, організація протидії. *Вісник КДТЕУ*. 1999. №1. С. 36-58.
8. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: підручник. Київ: КНТЕУ, 2005. 824 с.
9. Прохорова Ю. В. Стратегічні та тактичні аспекти формування антикризового фінансового управління підприємством. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 14-15 грудня 2007 р. Харків, 2007. Ч. 1. С. 166-168.
10. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 560 с.
11. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / І. О. Школьник, В. М. Кремень, С. М. Козьменко та ін.; за заг. ред. І. О. Школьник, В. М. Кремень. Київ: ЦУЛ, 2015. 488 с.
12. Шембель Ю. С. Прогнозування кризового стану підприємства й обґрунтування комплексу заходів антикризового управління: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Дніпропетровськ, 2002. 18 с.

**Ольга Кнейслер, Наталія Спасів,**  
*Тернопільський національний економічний університет*

**Хрістофер Даніель Колелл**  
*Дрезденський технічний університет (Німеччина)*

## **ДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Сьогодні фінанси ОТГ стали головним інструментом реалізації місцевої політики соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад, які з часом перетворюються на домінуючу адміністративно-територіальну одиницю. З огляду на це, у науковій спільноті ствердною є точка зору щодо необхідності визначення і дослідження фінансів ОТГ як детермінанти соціально-економічного розвитку не тільки окремих ОТГ, а й держави загалом.

Дефініція «фінанси ОТГ» у теорії економічної та фінансової науки є новою. Підґрунтям для її трактування є наукові підходи, які здебільшого відображають постулати теорії місцевих фінансів, що вважаємо одним із аргументів необхідності висвітлення саме сутності фінансів ОТГ. У цьому напрямку спостерігається два підходи. Найчастіше у дослідженнях здійснюється ототожнення фінансів ОТГ з їхнім фінансовим забезпеченням і фінансовою спроможністю з позиції трактування як системи фінансування місцевими органами влади різнопланових завдань або ресурсного забезпечення. Такий підхід відображають праці

О. Покровської, Т. Гургули, Д. Шевченка, О. Сизоненко, Г. Гички, В. Дрешпака, Ю. Петрушенка, І. Сторонянської, А. Ткачука, Л. Білухи, А. Сухарської, що є неприйнятним, оскільки це різні за значенням і змістовим наповненням поняття, які апріорі не можуть бути тотожними. Другий підхід зводиться до визначення крізь призму формування і використання фінансового потенціалу регіону (І. Вахович, Г. Возняк, Р. Щур, В. Боронос, Є. Волковський, М. Козоріз, О. Тимошенко, С. Шумська, І. Лукяненка), що також є дискусійним. При цьому фінансовий потенціал трактують як сукупність фінансових (грошових) ресурсів, як резерв регіонального розвитку чи результат економічних відносин, що здебільшого відповідає дефінітивній характеристиці місцевих бюджетів, а не фінансів ОТГ. Наголосимо, що у науковому доробку вітчизняних учених на сьогодні немає трактування дефініції «фінанси ОТГ», як і в нормативно-правових актах. Відповідно можна констатувати, що теоретичне осмислення сутності фінансів ОТГ є доволі «...складним та відповідальним творчим процесом, оскільки лише на основі пізнання глибинних основ явища або процесу можна виявити чинники, що впливають на нього, дослідити причинно-наслідкові зв'язки та використовувати здобуті знання у практичній діяльності» [1, с. 19].

Оскільки фінанси ОТГ виникають у процесі формування економічних відносин, суб'єктами яких є відповідні територіальні громади, органи місцевого самоврядування ОТГ і органи державної влади на місцях, то результатом цих відносин є доходи і видатки, які відображені у бюджеті ОТГ. В той же час об'єктом – фінансові ресурси, які мобілізуються, розподіляються і використовуються в контексті функціонування грошових потоків органами місцевого самоврядування ОТГ відповідно до покладених на них функцій через призму виконання власних і делегованих повноважень з метою забезпечення добробуту членів територіальної громади. Вони, будучи у розпорядженні органів місцевого самоврядування, сформованих при об'єднанні територіальних громад, є матеріальним носієм цих економічних відносин. Фінансові ресурси – єдиний вид ресурсів, який за порівняно короткотривалі терміни може бути перетворений у будь-який інший вид ресурсів [2, с. 332]. Серед представників наукової спільноти, які акцентують увагу у дослідженнях на фінансових ресурсах мезорівня, спостерігається різнополярність у трактуванні фінансових ресурсів, що також продукує теоретичні колізії, виокремлюючи два підходи щодо вивчення цього поняття: фондний підхід – як грошові фонди та ресурсний підхід із деталізацією сфери походження і напрямів використання. У значній кількості трактувань фінансових ресурсів акцентується не на сутнісних характеристиках, а на переліку їхніх складових, джерел формування, напрямів використання, мети призначення, що вносить неузгодженість у поняттєвий апарат,



призводячи до розуміння фінансових ресурсів, виходячи із власних наукових переконань. Наголосимо, що під фінансовими ресурсами на мезорівні ми розуміємо сукупність грошових коштів, які перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування і спрямовуються на задоволення потреб членів територіальних громад.

Зауважимо, що органи місцевого самоврядування ОТГ можуть формувати і використовувати тільки ту частину фінансових ресурсів, яка була сформована за розподільних відносин (податкова система, неподаткові інструменти, інструменти фінансового ринку), акумульована у місцевий бюджет (цільові фонди органів місцевого самоврядування) і з них використана з метою соціально-економічного розвитку ОТГ. Фінансові ресурси в процесі руху між суб'єктами економічних відносин формують грошові потоки, розкриваючи змістову сторону фінансів ОТГ – розподільні відносини. Як зазначив С. Юрій, «...особливість відносин ... знаходить свій прояв у тому, що вони завжди мають грошову форму вираження» [3, с. 5].

На обсяг фінансових ресурсів, які здатні генерувати ОМС ОТГ, впливають чинники, серед яких домінуючими є розподіл повноважень між органами державної влади і органами місцевого самоврядування ОТГ, розподіл дохідних джерел між державним бюджетом і бюджетом ОТГ, діюча податкова система, міжбюджетні відносини та трансфертна політика, кількість комунальних підприємств і фінансових установ, а також фінансовий стан суб'єктів господарювання комунальної форми власності, що формують господарство ОТГ. Отже, фінансові ресурси ОМС ОТГ, здійснюючи рух у формі грошових потоків, за чіткої взаємодії між суб'єктами у контексті злагоджених економічних відносин, результатом яких є доходи і видатки, що відображені у бюджеті ОТГ, забезпечують ефективний розвиток об'єднаних територіальних громад і добробут кожного члена територіальної громади.

Виокремивши основоположні елементи, що характеризують сутність фінансів ОТГ, яка за нашими переконаннями проявляється через економічні відносини в контексті розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для виконання ОМС ОТГ своїх функцій, зазначимо: «для того, щоб глибше зрозуміти сутність поняття ... та мати змогу запропонувати агреговане визначення, яке б повніше висвітлювало його економічний зміст та функціональне призначення, доцільно було б розглянути класифікаційні ознаки цієї категорії» [4, с. 43]. До іманентних ознак виключно фінансів ОТГ належать: акумулювання фінансових ресурсів декількох громад, які територіально входять до складу ОТГ, і відповідно формування єдиного бюджету ОТГ; запровадження прямих міжбюджетних відносин із державним бюджетом, що значно підвищує фінансову спроможність ОТГ; концентрація значних ресурсів у бюджеті

ОТГ внаслідок законодавчих змін; зростання бюджетних ризиків внаслідок відсутності досвіду управління фінансами ОТГ.

Враховуючи обраний нами методологічний інструментарій дослідження фінансів ОТГ, який передбачає системний розгляд, наголосимо на властивих тільки їм нових якісних характеристиках. Дані характеристики, доповнюючи сутність фінансів ОТГ, описують їх з позицій явища, змісту і форми. Відповідно, як явище фінанси ОТГ є грошовими потоками, які сформовані внаслідок руху фінансових ресурсів внаслідок економічних відносин між суб'єктами в процесі розподільчих і перерозподільних процесів. В той же час зміст проявляється у формуванні фінансових ресурсів, акумулюванні та їхньому використанні з метою забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ і забезпечення добробуту членів територіальної громади. Водночас за формою фінанси ОТГ – це матеріальне вираження економічних відносин – доходи і видатки, відображені у бюджеті ОТГ.

Прояв через явище, зміст і форму позиціонує фінанси ОТГ як цілісну підсистему економічних відносин, наукове пізнання якої, виходячи із системної методології можливе через призму використання дескриптивного і конструктивного підходів. Оскільки сутність будь-якого феномена не може бути описана якоюсь однією рисою або тенденцією розвитку, тому що вона сама собою є системою й може виражатись лише системою найбільш загальних і внутрішніх, інваріантно-глибинних тенденцій розвитку, рис, закономірностей і т. ін. [5, с. 40], вважаємо, що трактування визначеної дефініції має ґрунтуватися саме на цих двох підходах. Дескриптивний підхід зводиться до дослідження функціонування системи за її структурою, елементами [6, с. 57] та характеризується описовим характером. Протилежність йому конструктивний підхід, який є основою системного синтезу та покликаний за заданою метою сконструювати відповідну структуру системи [7, с. 160].

Враховуючи визначені теоретико-методологічні основи дослідження та надбання сучасної фінансової науки, сформулюємо власне визначення фінансів ОТГ. Відповідно за дескриптивним підходом фінанси ОТГ є сукупністю економічних відносин ОМС ОТГ з іншими суб'єктами щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, матеріалізованих у грошових потоках і відображених у доходах і видатках бюджету ОТГ з метою підвищення рівня якості надання публічних послуг кожному члену ОТГ та забезпечення соціально-економічного розвитку об'єднаної території. У наведеному підході відображено філософське пізнання сутності і явища, змісту і форми фінансів ОТГ та конкретизовано їхнє основне призначення, що уможлиблює системно та всебічно досліджувати цю дефініцію.

За конструктивного підходу фінанси ОТГ є системою, яка складається із взаємопов'язаних структурних елементів – доходів, видатків, бюджету ОТГ, місцевих позик, фінансів комунальних підприємств і фінансових установ, при злагодженій взаємодії яких здійснюється забезпечення повноти реалізації функцій і завдань імперативного характеру на мезорівні в процесі досягнення самодостатності, фінансової спроможності й економічного розвитку ОТГ. Вважаємо, що досягнення самодостатності та зміцнення фінансової спроможності є детермінантами соціально-економічного розвитку ОТГ.

Таке твердження мотивоване визначенням фінансів ОТГ на основі системної позиції, яка є одним із критеріїв науковості знання та формою розуміння дійсності. Саме використання принципу діалектичної логіки крізь призму дескриптивного і конструктивного підходів уможлиблює розгляд фінансів ОТГ як системи, сформованої із відповідних елементів із внутрішніми і зовнішніми зв'язками, так і елемента більш глобальної системи з властивими йому впливами інших компонентів. Розгляд фінансів ОТГ із двох напрямків дає змогу відобразити внутрішню їхню сутність, зовнішні форми їхнього вияву, головну мету та призначення.

### Література

1. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. та ін. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.
2. Латинін М. А., Бобровська О. Ю., Дорошенко Г. О. та ін. Державна економічна політика регіонального розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2015. 402 с.
3. Юрій С. І. Дивергенція фінансів при розгортанні ринкових відносин. *Фінанси України*. 1996. №9. С. 5–12.
4. Коваленко Н. І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави. *Економіка та держава*. 2012. №12. С. 42–44.
5. Системные исследования. Ежегодник 1997 г. / под ред. И. В. Блауберг. Москва : Наука, 1977. 236 с.
6. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : уч. пособ. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
7. Прохорова В. В. Системні завдання дослідження управління розвитком підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2009. №31. С. 153–164.

## **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ**

На сучасному етапі функціонування системи фінансового менеджменту у межах вітчизняного підприємства відбувається під впливом посилення ролі глобалізаційних процесів в економіці, прискорення темпів науково-технічного прогресу, підвищення значення корпоративної соціальної відповідальності у бізнесі. За таких умов система фінансового менеджменту повинна відповідати критерію гнучкості, тобто забезпечувати пристосування діяльності суб'єкта господарювання до зовнішніх факторів економічного середовища, а також враховувати цілі та завдання, які ставить перед собою підприємство (підвищення рентабельності, зростання продуктивності праці, створення позитивного іміджу, запровадження інновацій, зміцнення конкурентних позицій на ринку, залучення матеріальних і фінансових ресурсів та інші).

У загальній системі управління підприємством фінансовий менеджмент займає місце однієї з ключових підсистем, зважаючи на те, що саме на нього покладаються завдання з управління фінансами суб'єкта господарювання. Точніше кажучи, у межах підсистеми фінансового менеджменту вирішуються завдання, які пов'язані з: формуванням оптимального складу активів та пошуком цільової структури джерел фінансування для досягнення мети підприємницької діяльності; організацією поточного і перспективного управління діяльністю суб'єкта господарювання з метою забезпечення його платоспроможності та фінансової стійкості [1, 190].

За нашим спостереженням, у сучасних економічних умовах розвиток фінансового менеджменту відбувається за важливими напрямками, один з яких – управління прибутком підприємства. Виокремлення цього напрямку обумовлено тим, що саме прибуток відіграє велику роль у розвитку суб'єкта господарювання і забезпеченні інтересів його власників. При управлінні прибутком підприємство може застосувати одну зі стратегій: стратегію одержання такого обсягу прибутку, якого вистачить на покриття усіх витрат та розвиток суб'єкта господарювання у довгостроковому періоді; стратегію отримання мінімального обсягу прибутку, який забезпечить рентабельну діяльність, а також розвиток суб'єкта господарювання; стратегію одержання максимального обсягу прибутку, ефект від якої буде спостерігатися тільки у довгостроковому періоді [3, 301–302].

Інший напрямок, за яким відбувається розвиток фінансового менеджменту в економічних умовах сьогодення, – це управління фінансовими ризиками підприємства. На практиці підприємство може реалізувати стратегії уникнення або утримання фінансових ризиків у процесі управління ними. При першій стратегії складають безризиковий сценарій розвитку подій та приймають його як базовий. Проте, в умовах невизначеності здійснення будь-якої господарської операції такий сценарій реалізувати неможливо. Натомість, друга стратегія реалізується шляхом застосування методів нейтралізації фінансових ризиків – страхування, лімітування, хеджування та диверсифікації [4, 62].

Зважаючи на те, що явище фінансової кризи доволі часто супроводжує господарську діяльність вітчизняних підприємств, актуалізується значення антикризового фінансового менеджменту. Його здійснюють з метою недопущення фінансової кризи на підприємстві, а також виведення суб'єкта господарювання з такого стану, зокрема, шляхом санації чи реструктуризації [2, 36]. Вважається, що підсистема антикризового фінансового менеджменту у межах підприємства повинна функціонувати постійно, а бути створеною – ще на початку його діяльності.

До основних проблем розвитку системи фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах, які залишаються актуальними дотепер, належать такі: короткострокова спрямованість функціонування системи фінансового менеджменту; нерівномірний розвиток системи фінансового менеджменту на підприємствах, які застосовують зарубіжний досвід у процесі управління фінансами, та підприємствах, що реалізують вітчизняну практику управління фінансами; відсутність чіткого розмежування підходів до управління фінансами на підприємствах, різних за видами діяльності та формами організації бізнесу (промислових, сільськогосподарських, торгівельних та інших підприємствах) [5, 293–294].

Таким чином, система фінансового менеджменту у межах підприємства має здатність постійно розвиватися. Разом з нею змінюються пріоритети у діяльності суб'єкта господарювання, ставляться нові цілі та завдання, виконання яких забезпечує його розвиток у довгостроковій перспективі.

### Література

1. Верстяк О. М. Основні принципи та напрямки покращення фінансового менеджменту суб'єкта господарювання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2012. Вип. 3. С. 189–194.
2. Гончар І. О. Сутність та місце антикризового фінансового менеджменту в структурі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 11. С. 36–40.

3. Николишин С. Є. Прибуток підприємства та особливості управління ним. *Молодий вчений*. 2017. №2 (42). С. 299–303.
4. Тимошик Н., Семчишин Є. Формування ефективної системи управління фінансовими ризиками. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 31 березня 2018 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. Т. 1. С. 61–63.
5. Шишова Ю. Г. Трансформація системи фінансового менеджменту на підприємстві: нові завдання та вимоги. *Економічний простір*. 2012. №68. С. 290–300.

**Ігор Стефанів**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАСТОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

Процес формування в Україні ефективних економічних відносин передбачає необхідність розробки нових підходів до функціонування фінансово-кредитної системи, яка відіграє значну роль у процесах відтворення, створюючи умови для удосконалення економіки нашої країни. Однією з провідних економічних сфер України є банківська, від ефективності функціонування якої залежать якість і темпи розвитку решту галузей економіки, окремих суб'єктів господарювання. Становлення ефективної банківської системи в Україні покликане забезпечити умови для фінансування процесів розвитку, гарантуючи наявність для цих цілей достатнього обсягу коштів. Диверсифікація джерел ресурсів суб'єктів господарювання сприяє стабілізації господарських процесів, прискорює їх оборотність, підвищує ефективність діяльності, формує стійкі економічні відносини між власниками ресурсів. Розвиток систем фінансування економічних суб'єктів є запорукою стабільності.

Незважаючи на ряд позитивних тенденцій у банківській системі, сьогодні їй доводиться вирішувати велику кількість проблем, які стримують розвиток. Значна частина операцій банків стає збитковою із-за зміни структури ринку, що спричиняє втрату активів і негативно позначається на обсягах та вартості кредитних операцій. Банкам все важче формувати інвестиційні та кредитні портфелі, розміщати їх результативно. З іншої сторони, вітчизняні кредитні установи ще не здатні ефективно конкурувати на зовнішніх ринках, тому що мають низький рівень фінансової активності та капіталізації. Усе це призводить до потреби використовувати агресивну фінансову політику, яка дозволяє нагромадити максимальний обсяг активів упродовж мінімального періоду часу.

Результатом є різке коливання величини доходів, рентабельності, зниження рівня довіри клієнтів. Така ситуація не сприяє стабілізації діяльності, є причиною нестачі ресурсів та загальної неефективності.

Сьогодні кредитні установи потребують нових систем з управління активами, які здатні забезпечити їх ресурсами та створити необхідні передумови для розвитку. Однією із таких систем є траст. Загалом, трастові операції – це форма взаємовідносин банків із клієнтами, які передають кредитним установам право управляти власним майном з метою отримання додаткового доходу чи решта переваг.

Значна кількість трастових операцій здійснюється із високоліквідними активами і є найбільш складним типом фінансово-кредитних послуг. Використовуючи активні операції – банк підвищує оборотність ресурсів; пасивні ж сприяють стабілізації доходності. Для банків активний траст є більш вигідним, оскільки дає можливість змінювати матеріальну структуру майна власника. І хоча такі операції супроводжуються значним рівнем ризику, який повинен бути оптимізованим, покритим відповідним рівнем доходу, кредитним установам він дає можливість наростити ліквідність. З іншої сторони, банк несе повну відповідальність за можливі втрати клієнта як результат здійснених помилок, недотримання умов угод, неефективного управління майном.

Загалом трастова компанія чи банк, використовуючи довірчі операції, може отримати наступні переваги:

- мати змогу диверсифікувати власні послуги та ресурси;
- розвивати професійну систему власних послуг;
- розширювати власний вплив на ринок.

Значна частина трастових операцій здійснюється за рахунок коштів клієнта, а тому фінансові їх аспекти є дуже привабливими для професійних учасників ринку, які у такому випадку не несуть значних фінансових ризиків і здатні отримувати певний рівень прибутковості упродовж усього терміну управління майном. Приймавши в управління активи трастова компанія може отримувати комісійну винагороду навіть у випадку несприятливої кон'юнктури на ринку.

Кредитні установи, диверсифікуючи власні ресурси, можуть здійснювати різні типи зазначених операцій, зокрема по зберіганню матеріальних ресурсів, їх використанню за дорученням клієнтів з метою отримання певних вигод у майбутньому. Значного розповсюдження, на наш погляд, отримують операції з розпорядження майном, виконання певних видів агентських доручень, з управління цінними паперами, з обслуговування облігаційних послуг, здійснення тимчасового управління справами компаній на випадок їх реорганізації, управління діяльністю доброчинних фондів.

Перспективним напрямком розвитку трасту є управління портфелем цінних паперів. Такі операції здійснюються банками разом із брокерськими чи інвестиційними компаніями і мають на меті формування стабільного обсягу грошових потоків для клієнта і слугують додатковим джерелом його доходів. Вони потребують доступу до фінансових ринків, значного рівня досвіду та знань і підвищують оборотність та ліквідність. Проведення таких операцій є важливим додатковим джерелом ресурсів для банків.

Оскільки трастові послуги оплачуються, як правило, за рахунок коштів клієнтів, то процеси розподілу грошових потоків від такого типу операцій прямо впливають на зацікавленість банків у їх проведенні та загальну ефективність. Зокрема, стабільна дохідність банку та його клієнтів сприяє формуванню сталих фінансових відносин у довготривалому періоді часу.

Управляючи певними типами майна клієнтів банк користується послугами спеціалізованих посередників, що сприяє формуванню розгалуженої мережі користувачів довірчих послуг.

Загалом, значний рівень конкуренції на кредитному ринку в Україні, розвиток дистанційних систем управління ресурсами вимагає появи нових методів та форм управління капіталом, запровадження нових послуг, які здатні реалізувати економічний потенціал клієнта і забезпечити його додатковим джерелом доходу. Але для цього банкам потрібно:

- розвивати діючі системи ризик-менеджменту;
- підвищувати якість власних послуг на основі використання інформаційних технологій;
- впроваджувати нові банківські продукти;
- формувати нові інвестиційно-кредитні проекти;
- розвивати технологічну складову кредитних та фінансових операцій;
- спрямовувати зусилля на формування власної репутації і на її основі розвиток довіри людей до кредитної системи.

Удосконалення діючих механізмів управління довірчими активами та запровадження нових їх видів дозволить банкам наростити обсяги здійснюваних операцій, отримати додаткові фінансові вигоди у майбутньому, досвід та нових клієнтів, що є запорукою майбутньої стабільності. Планомірне і послідовне впровадження комплексу новітніх послуг здатне прискорити розвиток усієї кредитної системи, створивши реальні передумови для появи повноцінного конкурентного середовища та формування конкурентоздатності вітчизняних банків у світі.

### **Література**

1. Босак О. В. Інноваційна діяльність як основний чинник підвищення конкурентоспроможності банку. *Економіка, планування і управління галузі* : Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.5. С. 131–136.



2. Науменкова С. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку. *Вісник НБУ*. 2007. №1.
3. Соломіна Г. В. Функціонування компаній з управління активами: світовий досвід і вітчизняна практика. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2012. №2. С. 28-32.
4. Сороківська З. К. Теоретичні та практичні аспекти вдосконалення фінансово-кредитного механізму. *Вісник ТНЕУ*. 2008 №2 URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/26764/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%97..pdf>.

**Микола Стецько**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **РИНОК КАПІТАЛУ ЯК ФАКТОР КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ**

У контексті глобалізації економічних процесів, загострення проблеми обмеження усіх видів ресурсів та посилення ризиків особливого значення набуває використання інноваційних технологій прийняття фінансових рішень, зокрема рішень щодо залучення капіталу. З огляду на це, досить високим є вартість-формулюючий потенціал досліджень методів та технологій оптимізації рішень щодо фінансування підприємств.

В останні роки в Україні з'явилась велика кількість наукових публікацій з питань фінансових стратегій на ринку капіталу, фінансового менеджменту, інвестиційної поведінки в глобальному середовищі. Вагомий внесок у розробку цих проблем зробили такі вітчизняні науковці, як В. В. Зимовець [1], О. М. Мозговий [2], Н. С. Рязанова, О. О. Терещенко, В. М. Федосов [3] та ін. Найбільш відомими західними дослідниками в сфері фінансових стратегій та корпоративного розвитку є Г. Міллер [4], С. Росс, Ю. Фама [5], К. Френч, Р. Фолкарт, У. Шарп та ін.

Одним з пріоритетних завдань корпоративного управління компаній реального сектора є формування механізму оновлення та вдосконалення підприємства. В даний час таке завдання повинно вирішуватися на основі принципів інноваційного розвитку, що вимагає все більших інвестиційних витрат. Отримання коштів на розвиток і оновлення в значній мірі забезпечує ринок капіталу. Ефективність ринку капіталу багато в чому визначає ефективність розвитку реального сектора.

Національні вимоги до організації ринку капіталу розрізняються у різних країнах. В Україні в даний час не до кінця визначена концептуальна платформа розвитку національного ринку капіталу, хоча необхідність його якнайшвидшого розвитку визнається на всіх рівнях

влади. З практичної точки зору, національний ринок капіталу – це механізм, що дозволяє купувати і продавати інвестиційні ресурси. Організаційно, ринок капіталу може бути або місцем, куди дійсно приходять представники покупців і продавців, або ж комунікаційною мережею, яка пов'язує покупців і продавців і не вимагає їх фізичної присутності.

Якщо більш детально дослідити організаційну сутність національного ринку капіталу, то необхідно звернути увагу, що даний ринок володіє двоякими властивостями. З одного боку, це цілісна соціоекономічна система, що складається з взаємопов'язаних елементів, з іншого – це середовище, що представляє собою сукупність зовнішніх умов, в яких реалізують свій фінансовий і економічний інтерес різні види власників, юридично і організаційно відокремлених.

Національний ринок капіталу як цілісна соціоекономічна система являє собою сукупність елементів, що складається з економічних агентів, що діють в своїх приватних, державних та інтересах громадських інститутів, що регулюють ринок капіталу правовими і організаційними заходами в інтересах фінансового ринку в цілому, а також в інтересах системи більш високого рівня – держави. До числа елементів системи ринку капіталу входить також і так званий регулятор, який являє собою створену в межах національної фінансової системи підсистему інститутів. Регулятор має юридичну незалежність в питаннях прийнятті рішень. Діють регулятори виходячи з політико-економічної доктрини, прийнятої на рівні влади, використовуючи економічні методи. Це обумовлено тим, що економічні інтереси регулятора перетинаються з економічними інтересами правлячої еліти, так як регулятор організаційно вибудовується по принципу афілійованості з державою.

Центральним елементом регулятора, як правило, є Центральний банк. Центральний банк зазвичай створюється у формі акціонерного товариства. При цьому в більшості країн його капітал належить державі або держава володіє часткою капіталу), або акціонерами ЦБ є комерційні банки або інші фінансові установи. Подвійна природа національного ринку капіталу, з одного боку, ріднить його з підприємством. Обидва об'єкта є відносно відокремленими соціоекономічними системами, що мають індивідуальний вектор розвитку, певну місію, а також межу, що відокремлює дану систему від інших споріднених і забезпечують відносну незалежність її розвитку. З іншого боку, національний ринок капіталу має схожість з соціально-економічними середовищами, наприклад з правовим середовищем. Це означає, що до реформування ринку капіталу повинні бути застосовані спеціальні підходи: частково аналогічні до підходів щодо забезпечення розвитку підприємств, які мають місце при формуванні та розвитку соціоекономічних середовищ.

Національний ринок капіталу, як і підприємство, має певні межі. В цілому вони збігаються з географічними межами відповідної держави, але крім того, можуть включати резидентів, які перебувають за межами даних кордонів. У той же час нерезиденти, що знаходяться на території даної держави, можуть як бути, так і не бути елементами національного ринку капіталу. Якщо банк або інший фінансовий інститут отримав офіційну акредитацію на національному фінансовому ринку, то він може бути елементом національного ринку капіталу. Якщо іноземний банк або інший фінансовий інститут не акредитований для праці з резидентами даного національного ринку капіталу, але має право працювати з нерезидентами на території даної країни, то він не є елементом національного ринку капіталу.

Національний ринок капіталу – відкрита система, межі якої проникні, а елементи внутрішнього середовища значною мірою схильні до впливу з боку зовнішніх сил. Але в той же час, наявність досить чітко позначених меж свідчить про відносну відособленість об'єкта від інших ринкових систем. Відособленість повинна бути притаманна національному ринку капіталу, але на різних етапах розвитку можливий різний рівень відособленості.

Глобальні виклики з боку економічно розвинених країн про необхідність максимально позбавлятися від кордонів національного ринку капіталу, перетворюючи національний ринок капіталу в периферію глобального ринку, повинні бути піддані глибокому аналізу, тим більше що ні один із загальновизнаних найбільш ефективних національних ринків капіталу (ні ринок Великобританії, ні США, ні Німеччині і так далі) напочатках не формувався на глобалістичній основі, тобто без кордонів. Глобалізація відбувалася пізніше, після того як національний ринок досягав певного рівня зрілості.

Розвиток національного ринку капіталу, як і окремо взятого підприємства, обумовлюється як внутрішніми процесами, так і зовнішніми чинниками. В той же час, сприятливі зовнішні умови можуть тільки полегшити розвиток, але не зумовити його. Без внутрішнього цілеспрямованого руху ринкова система не відбудеться. Акцент в даному випадку робиться саме на цілеспрямованість. Цим, в свою чергу, пояснюється цей факт, що в процесі становлення і розвитку найбільш ефективних національних ринків капіталу обов'язково з'являлася якась глобальна мета, місія національного ринку капіталу. Ця місія об'єднувала всі елементи ринку, що дозволяло їм діяти як єдине ціле по відношенню до зовнішніх чинників, а також здійснювати економічну співпрацю між собою, незважаючи на конкуренцію.

Таким чином, місія – це один з базових елементів організації національного ринку капіталу, роль місії полягає в синхронізації інтересів

контрагентів національного ринку капіталу і формування напрямку розвитку для системи загалом. Місія повинна забезпечити розвиток системи таким чином, щоб, по-перше, внутрішня конкуренція економічних агентів не приводила до розвалу єдності системи і хаосу, а навпаки, створювала внутрішні стимули для розвитку системи; по-друге, регулювання ринку капіталу забезпечувало допустимий рівень прозорості кордонів, з тим, щоб не допустити крайнощів (їх закриття для переміщення капіталів і внаслідок цього відторгнення від світового ринку капіталу, або остаточного розмивання кордонів і передчасної інтернаціоналізації та глобалізації національного ринку капіталу); по-третє, регулювання ринку капіталу забезпечувало синхронізацію внутрішніх інтересів агентів ринку капіталу та інтересів реального сектора економіки. Відрив інтересів ринку капіталу від інтересів реального сектора спричинить формування фінансових бульбашок і як наслідок – криз.

Таким чином, проблему формування і розвитку ринку капіталу необхідно розглядати в тісному зв'язку з проблемою корпоративного розвитку в реальному секторі економіки, точно так, як проблеми формування і розвитку корпоративного розвитку повинні розглядатися в тісному зв'язку з проблемами становлення ринку капіталу.

### Література

1. Зимовець В. В., Терещенко О. О. Корпоративні фінанси як домінанта фінансової науки. *Фінанси України*. 2015. №9. С. 78–95.
2. Мозговий О. М., Стукало Н. В. Інтегративно-індексний метод оцінювання рівня фінансової глобалізації країн світу. *Міжнародна економічна політика*. 2009. №8. С. 5–26.
3. Федосов В., Рязанова Н. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. *Ринок цінних паперів України*. 2013. №3–4. С. 39–55.
4. Modigliani F., Miller M. H. The Cost of Capital, Corporation Finance, and the Theory of Investment. *American Economic Review*. 1958. No 48. PP. 261–297.
5. Fama E. F., Fench K. R. Business Conditions and Expected Returns on Stocks and Bonds. *Journal of Financial Economics*. 1989. Vol. 25, No. 1. P. 23–49.

**Секція 6. Актуальні проблеми й інноваційні  
підходи до розвитку страхування та підвищення  
конкурентоспроможності страхового ринку  
в сучасних умовах**

**Sections 6. Current problems and innovative approaches to the  
development of insurance and increasing the competitiveness of  
the insurance market in modern conditions**

**Галина Кулина, Ірина Федорович**  
*Тернопільський національний економічний університет*

**ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ  
СТРАХУВАННЯ У СВІТІ**

Одним із ключових аспектів забезпечення зростання та значимості фінансової системи у покращенні загального економічного клімату є стійкий ефективно функціонуючий страховий ринок. Він дозволяє убезпечити суб'єктів господарювання та населення від перманентного впливу економічних викликів і загроз за рахунок функціонування розширеної інфраструктури та фінансово стабільних страхових компаній. Останні, беручи на себе частину страхового ризику і перерозподіляючи його між іншими суб'єктами страхової системи, забезпечують мінімізацію негативних наслідків від настання певних подій або ж нівелюють їх і, тим самим, гарантують страховий захист своїм клієнтам. Таким чином, страхування пов'язує інтереси суб'єктів господарювання, населення, держави, суспільства.

На сьогодні можна простежувати за змінами, які відбуваються в основах функціонування світового страхового ринку й організації діяльності страхових компаній на ньому відповідно до нової парадигми розвитку економічної спільноти – цифровізації, лібералізації та конвергенції. Останні визначають ключові чинники зростання та стримування еволюції страхування (табл. 1) в якісно нову сферу бізнесу та захисту світової спільноти.

**Детермінанти та перешкоди розвитку страхування у світі\***

<b>№ з/п</b>	<b>Ключові чинники зростання</b>	<b>Перешкоди</b>
1.	Інтегровані екосистеми для створення нових пулів ризиків та можливостей монетизації	Торговельні війни та зростаючий протекціонізм можуть вплинути на обсяги торгівлі та попит на страхування
2.	Цифровізація з метою збільшення доступу до даних і підвищення ефективності процесу через RPA/AI	Підвищена волатильність ринку впливає на інвестиційні міркування та пропоновані пропозиції
3.	Використання технології Blockchain, що дозволяє скоротити час циклу та підвищити надійність процесів	Небажання здійснювати обмеження у сфері інвестування та обмеженість здатності управляти змінами
4.	Big data аналітика дозволяють зрозуміти велику кількість генерованих даних і, отже, створюють цінність	Швидкоплинність очікувань клієнтів є перешкодою планів для менш динамічних страховиків
5.	Підвищення попиту на страхові продукти на ринках, що розвиваються	Продовжується регуляторний тиск в напрямку обмеження фокусу на зростанні
6.	Зменшення ролі держави у формуванні попиту на прийняття рішення щодо приватного страхування та багатства	Термін погашення гарантованих зобов'язань призведе до зниження рентабельності капіталу
7.	Більше використання безпілотників та автомобілів, що керують самостійно	Підвищення інфляції на розвинених ринках з ціллю збільшення вартості страхових вимог, впливає на інвестиції у зростання
8.	Кіберстрахування залишається однією з найбільш ефективних напрямків у світі	Обмежена інформація для моделювання кіберстрахування в контексті обмеження довгострокового зростання кіберстрахування

\* Складено автором на основі [1].

Найбільшою мірою це позначається на удосконаленні процесів страхування та спрощенні й простоті реалізації страхових послуг на основі використання сучасних технологій, платформ і додатків. Більше того, страхові продукти стають більш зрозумілими і відповідно затребуваними. Неменш важливу роль у цьому відіграє підвищення рівня

страхової культури населення та усвідомлення необхідності формування персонального страхового захисту.

Як результат, у сфері страхування відбуваються й інші трансформації:

- переосмислення окремих бізнес-процесів і філософії ведення бізнесу;

- нове бачення механізму андеррайтингу;

- удосконалення підходів до ведення страхової справи;

- розробку та впровадження інноваційних каналів реалізації страхових продуктів з метою їх спрощення (придбання “в один клік”) та доступності;

- покращення технологій обслуговування клієнтів;

- новелізацію страхових послуг тощо.

Як результат, самі ж страховики переходять на:

- віртуальне врегулювання вимог (наприклад, програмне забезпечення американської СК Trōv дозволяє користувачам миттєво отримувати на вимогу поліси страхування мікро-тривалості);

- платформи P2P-страхування (так, компанії Lemonade і Friendsurance пропонують групам людей, які добре знають один одного, створювати “пули” взаємного страхування. Обидні компанії досягли вражаючих результатів);

- інноваційні системи управління та порівняння (наприклад, компанія Embroker у Сан-Франциско надає безкоштовну платформу для малих і середніх компаній керувати і купувати страхування бізнесу. Таким чином, Embroker “будує першу в світі комерційну систему управління страхуванням”. Британська компанія Broolly також пропонує безкоштовний доступ до платформи управління страхуванням, але для приватних осіб, а не для бізнесу [2]);

- ширший спектр використання мобільних додатків задля забезпечення покриття на ходу (наприклад, такі страхові компанії, як Sure, Trōv і Lemonade);

- дизайн продукту, орієнтованого на клієнта, тим самим демонструючи користувачам, чому приймаються рішення про страхування, навіть якщо вони не сприяють клієнту;

- системи моніторингу Smart Homes, що сприяє просуванню продуктів зі страхування майна за рахунок їх здешевлення;

- у сфері медичного страхування – на біометричні датчики, такі як FitBits (страховики вже пропонують до використання біометричні датчики своїм клієнтам, щоб стимулювати їх перейти на здоровий спосіб життя);

- розвиток технологій телематики (так, ринок страхування і телематика швидко розширюються, починаючи з 857 дол. США у 2015 р. до 2,2 млрд. дол. США у 2020 р. [2]);

– застосування технології Drone, що according to Tobias Büttner, head of claims at Munich Re, “Drone techniques may become standard in loss adjustment and claims management” [2].

### **Література**

1. Future of insurance will be determined by the net effect of multiple enablers and impediments // Global insurance trends analysis 2018: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-insurance-trends-analysis-2018/\\$File/ey-global-insurance-trends-analysis-2018.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-insurance-trends-analysis-2018/$File/ey-global-insurance-trends-analysis-2018.pdf).
2. Innovation in Insurance: how technology is changing the Industry, available at: [https://www.iif.com/portals/0/Files/private/32370132\\_insurance\\_innovation\\_report\\_2016.pdf](https://www.iif.com/portals/0/Files/private/32370132_insurance_innovation_report_2016.pdf).

**Наталія Налукова**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Страховий бізнес в Україні прагне розвивати в суспільстві страхову культуру, сформувати лояльне ставлення до інституту страхування та повагу до учасників ринку, який повинен розвиватися на принципах чесної конкуренції та захисту прав споживачів. Саме тому дослідження питань, що стосуються соціальної відповідальності страхового бізнесу є актуальним та набуває значної популярності, як один із чинників підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості страховиків та зростання вартості для клієнтів.

Незважаючи на значний внесок науковців, і досі соціальна відповідальність бізнесу як економічна категорія викликає у них дискусію щодо її суті, доцільності та методів упровадження. Також залишаються нерозкритими теоретичні аспекти переваг соціальної відповідальності страхового бізнесу в Україні, а також специфічні її особливості.

У наукових дискусіях часто обговорюють соціальну відповідальність як складову стратегії розвитку бізнесу акцентуючи увагу на таких її напрямках: дотримання прав людини; дотримання вимог законодавства; ділова та корпоративна етика; захист навколишнього природного середовища; співпраця із зацікавленими сторонами; дотримання міжнародних норм поведінки; прозорість та підзвітність [1].

Широке коло науковців досліджуючи питання соціальної відповідальності бізнесу як підґрунтя безпеки і охорони праці сучасних підприємств роблять такі висновки: соціальна відповідальність бізнесу є вкладом бізнесу в досягнення мети сталого розвитку, який передбачає



збалансованість економічних, соціальних та екологічних цілей суспільства, інтеграцію їх у взаємовигідні приписи та підходи; це спосіб покращити ефективність роботи компанії – як у короткостроковому, так і довготривалому періодах; для реалізації соціально відповідального бізнесу важливо, як компанії взаємодіють із внутрішніми та зовнішніми групами впливу (працівниками, клієнтами, громадами, громадськими організаціями, державними структурами тощо) [2].

У економічній науці виділено три рівні для визначення соціальної відповідальності бізнесу: перший рівень – бізнес платить податки у повному обсязі і легально, тим самим кошти надходять до бюджету, звідки розподіляються на ті ж самі соціальні програми; другий рівень – соціально відповідальний бізнес повинен платити економічно обґрунтовану зарплату; третій рівень – соціально відповідальний бізнес на добровільній основі займається благодійництвом. З одного боку, потенційний інвестор має більше довіри, якщо компанія може дозволити собі проводити масштабні соціальні програми, безпосередньо не пов'язані з виробництвом, та її знають в суспільстві. З іншого боку, ці програми показують, що бізнес відкритий, він займається не лише внутрішніми корпоративними програмами, але і працює на благо суспільства [1].

У контексті розвитку страхової справи соціальна відповідальність має вагоме значення для страхового бізнесу. Враховуючи природу та сутність страхування відзначимо, що теорія страхування базується на теорії ймовірності, ризикології, методиці формування резервів [3]. Саме тому цілком логічним є твердження вчених стосовно того, що зростає актуальність становлення практики страхової культури, етичних відносин між сторонами страхового процесу. Також підтримуємо висновки фахівців стосовно того, що для керівників страхових компаній важливим є введення соціальної компоненти в усі бізнес-процеси управління. Функція убезпечення, яку виконує страхування, охоплює широкий спектр відносин, пов'язаних зі страховим інтересом, задовольняючи потреби застрахованих осіб у відшкодуванні збитків. Її можна вважати соціальним компонентом страхових відносин, оскільки страхування частково виконує державну соціальну функцію, формуючи відповідні фонди для виплати компенсацій.

Соціальну відповідальність страхового бізнесу можна розглядати у контексті таких аспектів: у внутрішньому аспекті це проявляється в орієнтації соціальної відповідальності на працівників (програми навчання, колективного страхування, формування корпоративної культури тощо); у зовнішньому аспекті – на ділових партнерах (репутація компанії), споживачах (програми підвищення якості, соціальна реклама), суспільстві (надання соціально значущих послуг, програми охорони довкілля, освіта

та дослідження, програми співпраці з владою, підтримка спортивних, культурних та художніх заходів, спонсорство) [4].

Підтримуємо наукову позицію вчених, котрі термін «соціальна відповідальність страхового бізнесу» розглядають як відповідальність страховика за власні дії, наслідки своєї діяльності (страхової, інвестиційної, фінансової) перед суспільством. Відповідальне ставлення страхової компанії має бути по відношенню до своїх страхових продуктів, послуг, до споживачів, працівників, партнерів, суспільства у цілому. Активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем відіграє важливу роль.

З огляду на напрямок впливу страхового бізнесу, інструменти корпоративної соціальної відповідальності можуть бути спрямовані на співробітників, широку громадськість, на турботу про навколишнє середовище. Самі ж інструменти соціальної відповідальності представників страхового бізнесу дають можливість збільшувати надходження страхових платежів, рівень знання торгової марки, вартість для клієнта та в сучасних умовах стають все більш креативними. Відзначимо, що в зарубіжних країнах широкого застосування набули саме такі інструменти як соціальні кампанії, технології соціально відповідального маркетингу, етичні програми для співробітників, соціальна (нефінансова) звітність, корпоративний нагляд, пропаганда зменшення емісії викидів відходів, забруднення і парникових газів, соціально відповідальні інвестиції, корпоративне волонтерство, міжгалузєва співпраця.

### Література

1. Комарова К.В., Ковальчук Н.В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України. *Економіка та інноваційний розвиток національного господарства*. 2016. №5–6. С. 25–30.
2. Скоробогатий Я.П., Бужанська М.В. Соціальна відповідальність бізнесу як підґрунтя безпеки та охорони праці сучасних підприємств. *Вісник Львівської комерційної академії: Серія товаровознавча / Львів. комерц. акад.* С. 138–142.
3. Охріменко О.О. Гранченко Е.Е. Соціальна відповідальність страхового бізнесу як інструмент міжнародної конкурентоспроможності. *Економіка і суспільство*. 2018. №15. С. 616–625.
4. Кукурудз О.М. Мальцева В.В. Тринчук В.В. Інструменти реалізації корпоративної соціальної відповідальності страхового бізнесу. *Фінансові услуги*. 2017. №4. С. 14 – 19.

## **Секція 7. Глобальні тенденції сучасного банківського бізнесу**

### **Sections 7. Global trends of modern banking business**

**Bogdan Adamyk**

*Ternopil National Economic University*

#### **BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND THE FUTURE OF BANKING**

For nearly ten years, blockchain has experienced a booming success. It is on everybody's lips, in particular in the banking and finance world where it finds its source. A lot of articles, studies, speeches and debates are themed around the 'Blockchain revolution'.

The Blockchain is an encrypted, distributed database that records data, or in other words it is a digital ledger of any transactions, contracts - that needs to be independently recorded. One of the key features of Blockchain is that this digital ledger is accessible across several hundreds and thousands of computer and is not bound to be kept in a single place.

With Blockchain technology in financial sector, the participants can interact directly and can make transactions across the internet without the interference of a third party. With all the fraud resistant features, the blockchain technology holds the potential to revolutionize various business sectors and make processes smarter, secure, transparent, and more efficient compared to the traditional business processes.

Let's see some important features of the whole system: 1. Blockchain will keep score of all type of data exchanges. This is called a ledger system, and the data exchanges are called 'transactions.' After verification, every transaction gets to add up to the ledger as a block. 2. It uses a different kind of distributed network to ensure that every transaction is on the point between P2P nodes. 3. After a block gets added and verified, no one can alter its information.

Blockchain ensures security in this network by using the concept of 'Key.' If you use a set of encrypted keys, you'll get a unique identification that no one can break. You'll get a private and public key, using this combination you'll get a unique identity. Others will use your public key to find you on the network. With the help of your private key, you'll be able to sign any action or authorize transactions associated with your public key.

Broadly, there are three levels of blockchain utilization: storage of digital records, exchange of digital assets, recordation and execution of smart contracts.

Blockchain's ecosystem, like its technology, is rapidly evolving and we are witnessing the development of new platforms, applications, consortia, and partnerships. Many companies are collaborating with blockchain start-ups and some of the large players are even developing their own solutions and filing patents. In addition, most companies are opting to be a part of a consortium, which typically includes industry players, regulators, and governments. These groups typically support the development of decentralized business platforms and applications.

Well, there are different kinds of blockchain technology you can use. Blockchain systems are classified as public, private and consortium.

**Public blockchain.** Everyone has the full right to download the code and run any public node on their own device. Anyone can even check their current status and also decide to add any blocks to the chain.

One of the leading blockchain networks is Bitcoin. Ethereum, Dash, Dogecoin, Litecoin, Monero are also different public blockchain networks. All these blockchain networks have the access for anyone to join them as participants, use their codes and also send any transaction or even read them.

**Private Blockchain.** It is also called a permissioned blockchain since unknown users cannot get access to it, unless they receive a special invitation.

Usually, people don't have access to the blockchain network such as auditing and database managing. Individual companies can get the access with proper permission and process. They will be able to access in transaction verification internally.

Private Blockchain technology is opposite to the public one in some cases. It's a centralized system. With the private blockchains the security break risk increases. Multichain, MONAX are two private blockchain networks.

**Consortium Blockchain (Federated Blockchains).** A consortium blockchain can be considered as a partially private and permissioned blockchain, where not a single organization but a set of pre-determined nodes are responsible for consensus and block validation.

Everyone doesn't have the right to read this blockchain. A group of leaders operates the Federated Blockchains. Generally, the banking sectors use the Federated blockchains. It is a partially centralized system, owing to the control by some selected validator nodes, unlike the private blockchain which is completely centralized, and the public blockchain which is completely decentralized. B3i (Insurance), R3 (Banks), Corda, EWF (Energy); these are some of the Federated or Consortium blockchains.

Unlike the bitcoin blockchain and other public networks, permissioned blockchain networks are typically developed by companies for their own private commercial use. Organizations may develop their own network or customize a basic network previously developed by a vendor. In some cases, a group of companies in an industry may collaborate to develop and share a

proprietary network to facilitate transactions among them, such as the R3 blockchain consortium, which offers a blockchain system for financial institutions.

Blockchain will disrupt most aspects of banking. Some of the transformations or use cases that you should expect to see include:

**Payment.** Banks and financial institutions can implement Blockchain technology, in general, to reduce costs and increase speed when making bank-to-bank and international transfers. Blockchain technology is very likely to replace the SWIFT bank transfer system in the near future. The blockchain can speed up and simplify this process, cutting out the unnecessary middlemen.

**Client identification system.** With the use of blockchain, users will be identified on a single occasion, and the information will be stored in a secure location where all banks in the system can access it.

**Loans and credits.** There is a straightforward relationship between banking and financial services and insuring deposits and loans. The banking system has however been proven to be highly unreliable and vulnerable even in the most developed countries. State regulators use traditional currency to insure private bank deposits. A distributed system for loans and deposits that is based on ledger technology is not only decentralized but also immune to bankruptcy since one specific organization does not control the deposits.

Insurance can also be enhanced significantly by automating payment on insurance cases. Implementation of smart contracts that are performed automatically will eradicate the long bureaucratic delays that involve a large number of managers making it possible for people to receive payments instantly.

So, Blockchain technology could have an enormous impact on the procedures for conducting and confirming transactions, optimizing assets, managing cash and a variety of other businesses processes which account for billions of pounds in expenses for banks every year.

The technology will increase efficiency, speed, security, and lower costs in a majority of bank's operations. This will result in a significant improvement in the quality of their services to their end- users.

Through the use of blockchain technology, banks will be able to have near real-time settlements of transactions, reduce risk and provide enhanced customer service.

We have witnessed how R3 and its consortium members have successfully developed a proof-of-concept application for KYC in order to address challenges associated with regulatory requirements while allowing the user to manage their own identities.

VISA on the other hand has developed a B2B Payment Solution – VISA B2B Connect on a Blockchain platform for the facilitation of payment transactions. The challenges and opportunities are immense and time will tell if

the opportunity cost outweighs the opportunity lost in not adopting blockchain technologies in our banking system.

Conclusions. The global business world is yet to explore the intricacies of the Blockchain concept to its fullest. However, we believe that with explorations happening in this space, the business world will soon realize the massive potential of this technology and it will drive a new wave of decentralized applications.

However, history is not stopped by current obstacles, as the technical, regulatory, and other problems of blockchain technology will ultimately be resolved. Hence, the prospect of integrating blockchain technology into the banking industry will most likely occur in the near future.

**Agnieszka Piotrowska-Piątek**  
*Kielce University of Technology*

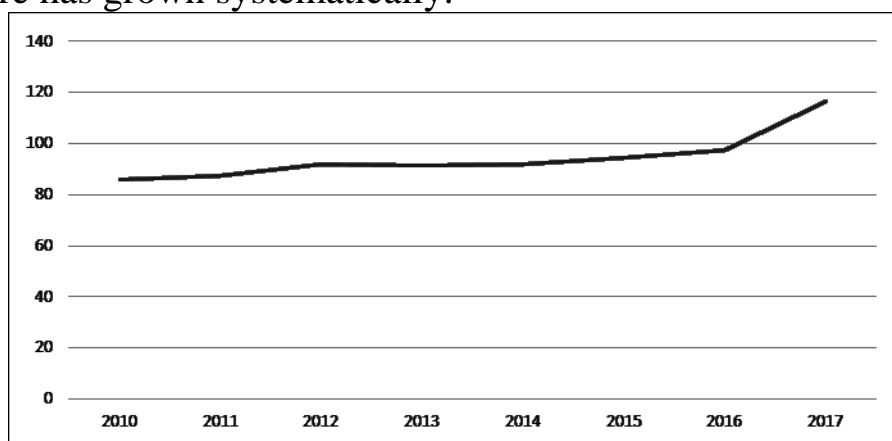
## **INDICATORS FOR MEASURING ACCESS TO BANKING IN POLAND IN THE CONTEXT OF THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

The 2030 Agenda for Sustainable Development is a comprehensive development plan for the world with a perspective up to 2030 established by the United Nations (UN) in 2015. All UN member countries have committed themselves to taking actions to implement 17 Sustainable Development Goals (SDGs), which focus on ensuring a dignified life for all inhabitants of the world, peace and economic progress, at the same time protecting the environment and combating climate change. The European Commission, in 2016 joining the 2030 Agenda initiative, announced the statement Next steps for a sustainable European future, in which it was declared that the SDGs would be included in EU policies and regularly reported. To monitor them, it was decided to adopt a set of 100 monitoring indicators based on the resources of the European Statistical System.

Research results and analysis of various reports prepared by finance specialists allow to conclude that the development of the banking sector, both in Poland and in other EU countries, depends on the pace of economic growth and the situation on the labor market.

The 8th goal of SDGs – Decent jobs and economic growth includes task 8.10 – Strengthen the capacity of domestic financial institutions to encourage and expand access to banking, insurance and financial services for all. In this article, the results of indicators for measuring this task in Poland are presented.

The first indicator refers to the availability of commercial banks and ATMs to the adult population. As shown on Graph 1, availability of banking infrastructure has grown systematically.



**Fig. 1. Number of commercial bank branches and automated teller machines (ATMs) per 100,000 adults in Poland in 2010-2017**

Source of data: Statistics Poland, National Bank of Poland, Co-operating Savings and Credit Unions SKOK (until 2017)

This has a positive impact on the quality of Poles' professional and personal life and overall economic well-being.

The second indicator refers to the percentage of adults (15 years and older) with an account in a bank or other financial institution. The results for this indicator come from the survey conducted by the National Bank of Poland in 2015 (Table 1).

*Table 1*

**Percentage of adults (15 years and older) with an account at a bank or other financial institution by age and sex**

Dimension	Result (in%)
Total	71
Males	71
females	71
15-24 years	52
25-34 years	75
35-44 years	83
45-54 years	79
55 years and over	69

Source of data: National Bank of Poland

Sustainable economic growth, which is the basic idea of the 2030 Agenda, requires societies create conditions that enable people to engage in high-quality jobs and increase access to financial services, which in turn, will enable proper income management, wealth accumulation and effective investment. An

increase in funds for the development of banking infrastructure will also contribute to the achievement of these goals.

### **Literature**

1. Eurostat, Sustainable development in the European Union Overview of progress towards the SDGs in an EU con Communication 2018 edition, August 2018.
2. European Commission, Next steps for a sustainable European future, (COM (2016) 739).
3. Pekasiewicz D., Szczukocka A., Analiza rozwoju usług finansowo-bankowych w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej, „Wiadomości Statystyczne”, 10 (677) 2017, 38-51.
4. [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

**Tetiana Stechyshyn**

*Ternopil National Economic University*

## **PROBLEMS OF BANKING LOANS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES**

It is not a secret that small and medium-sized businesses are the basis for sustainable development of the country's economy. Due to these enterprises it is possible to create normal conditions for competition and rising GDP, social security, formation and support of the middle class, etc. Moreover, a small and medium-sized business, as the institutional sector of the economy, is becoming dominant in number and production volumes in the leading countries of the world.

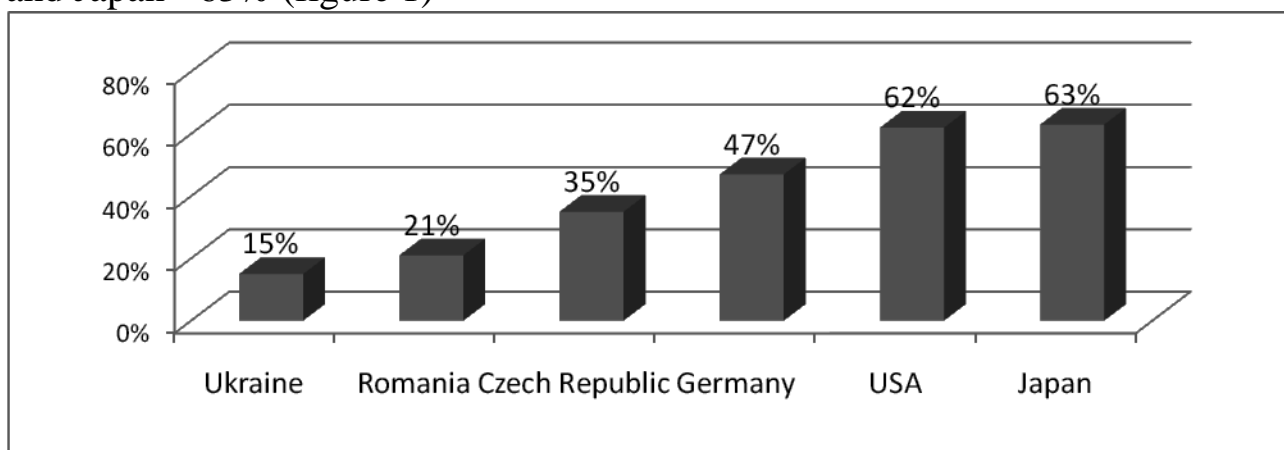
In terms of quantity, small and medium-sized enterprises occupy a significant share of the market, and therefore deserve considerable attention and support from the state. However, there are a number of factors that have a negative impact on the pace of development of the discovered objects. Among them we can call, the political-military conflict, the financial crisis of 2013-2016, attempts to implement tax reform, instability of the national currency, and the immigration of able-bodied people, which caused the decline in the number of SMEs in Ukraine.

By 2014, the share of small and medium-sized enterprises was 99.96% of the total number of economic entities. This situation complied with the established European standards. At present, this figure is somewhat smaller, but quite high. (95.6% of all registered SMEs).

In terms of the share of products and services provided, this figure is somewhat smaller. SMEs account for 15% of GDP. We tried to analyze the same figure in other European countries. It turned out that in Romania this



figure is 21%, the Czech Republic 35%, Germany 47%, the United States 62%, and Japan - 63% (figure 1)



**Fig. 1. The share of products and services provided by SMEs in GDP [1]**

To address these issues, a Strategy for the Development of Small and Medium-Sized Enterprises in Ukraine for the Period up to 2020 was developed. The main aims of the Strategy are to properly support small and medium-sized enterprises and to create an enabling environment for doing business. It is supposed that such actions will unlock the potential of the SME sector and helps to ensure sustainable economic and social development of Ukraine.

In addition to state support for SMEs, there is an important issue of financial support for property. We tried to analyze the actual structure of financial resources for small entities. As it turned out, there are some peculiarities and some objective limitations in usage. For example, small businesses have limited financial resources. This leads to the fact, that they are often unable to carry out costly investment projects. This has the effect that small businesses are limited in their own research into high-tech innovation. To solve this problem, a considerable part of the enterprises' resources are obtained through bank loans.

But discovering such situation we faced with the problem is that today there is no effective mechanism for cooperation between small and medium-sized businesses and banking institutions, which would take into account the factors of the enterprise's creditworthiness and the bank's interest in granting SME credit.

The share of loans to small and medium-sized enterprises is not high and is only 20-25%, while in developed countries it is 60%. For medium-sized enterprises, it ranged from 8 to 21% over the period under review. In turn, small business entities received loans steadily over the analyzed period. This figure was within 20% [1]

The structure of bank loans to small businesses indicates a relatively short term of credit. The funds, according to research, went to industry (42%), wholesale and retail trade (almost 35%), that is, as we see in activities with a

short operating cycle. The short term of crediting is conditioned by: insufficiency of long-term resources at domestic banks, limited access to borrowing in international markets, increase of reserves as a result of high problem of loan portfolios, deterioration of borrowers' solvency due to the recession in the economy.

Analysis of the credit offer of different banks of Ukraine showed a significant variation in interest rates on loans - from 13.9% to 26%. For domestic businesses, such loans still remain expensive.

Research into problems in the field of lending to small and medium-sized businesses has identified the following: high risks of lending; insufficiency and high cost of credit resources; lack of liquidity in SMEs; short term of crediting; low profitability of lending to banks; imperfection of the legal framework; the difficulty of objectively assessing the real creditworthiness of small business; reducing the motivation of some banks to lend; reduction of income and creditability of small business; lack of long-term funds from banks.

One more reason for constraining SME lending in Ukraine may be the lack of information needed by banks and microfinance institutions to assess SME credit risk.

To sum up it worth to say that three parties - the state, the banking sector and enterprises - play an important role in solving the problem of lending to small and medium-sized businesses in Ukraine.

At the state level, the main task is to reduce the cost of bank loans by regulating refinancing rates and minimizing the cost of loans by the National Bank of Ukraine. The new government has declared intentions to reduce the cost of loans, but has not identified ways to implement these actions. Equally important is the development of alternative ways of securing credit in Ukraine, such as insurance of financial risks, setting up guarantee funds or providing state guarantees. First steps were made in such direction. It is cooperation of local authorities with local branches of banks and partial compensation of interest on loans. It works in 7 regions of Ukraine with Privatbank. Negotiations are underway in the Ternopil region within the CUB program (country of successful business) [2].

Another area is cooperation with various foreign funds and structures (German-Ukrainian Fund, Western NIS Fund, European Investment Fund, etc.). They enable the gradual introduction of new types of financial support in Ukraine, namely: partial offsetting of interest rates on loans provided for business projects, offsetting leasing payments; the extension of the micro-credit programs, and appropriate infrastructure support.

Over the past year and a half, the German-Ukrainian Fund has allocated around 300 million hryvnias for investment project support programs to its partner banks. In April this year, the Program's transformation into SME loans amounted to about 60%. Overall, in 2017, partner banks that received funds

from the Fund increased their total SME loan portfolio by 64%. Thus, targeted financing of NUF promotes not only doing business, but also directly development of the banking system through diversification of bank loan portfolios.

In addition, the Fund's programs, which allow attracting cheap credit, often, become an incentive to operate transparently, which generally contributes to avoiding the shadow economy. It is also important for the Fund that projects receiving funding help to increase the value added of goods and services in Ukraine, import substitution.

Businesses, in turn, need to trust banks more, present authentic and truthful information about their operations, as this influences a bank's positive decision. Credit bureaus and clean legal businesses are ways to improve the situation in this area.

### **Literature**

1. NBU Official Website. URL: <https://www.bank.gov.ua/>.
2. Privatbank's official website. URL: <https://privatbank.ua/en>.

**Ганна Балянт**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯД В КРИЗОВИХ УМОВАХ**

Економічні кризи надзвичайно негативно впливають на економічний та соціальний розвиток не лише країн з низьким економічним рівнем, а й промислово розвинених. Дія останньої економічної кризи поширилася в тій чи іншій мірі на більшість країн світу, її вплив виявився особливо руйнівним, а з наслідками доводиться боротися до теперішнього часу.

В посткризовий період все більшої актуальності набуває вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки держави, тобто формування сприятливих умов для досягнення незалежності, стійкості, стабільності національної економіки, її здатності до поступового відновлення та розвитку. Важливою складовою економічної безпеки держави є фінансова безпека – такий стан фінансового ринку за якого держава може в певних межах гарантувати суспільству загальноекономічні умови функціонування державних владних інституцій і ринкових інститутів. Одним із механізмів забезпечення фінансової безпеки є система регулювання фінансово-банківського сектору. За останнє десятиріччя багато країн визнали за доцільне впровадження певних змін у структурі регулятивних систем, підходах до здійснення регулювання фінансового ринку, пошуку нових організаційних рішень, націлених на підвищення ефективності й

оптимізацію наглядових функцій. Зокрема, здійснення прогнозування впливу широкої сукупності факторів, що характеризують стійкість банківської системи, виявлення дії позитивних і негативних чинників її функціонування з метою попередження загроз діяльності всіх елементів цієї системи. Здійснені реформи у сфері регулювання фінансових ринків спрямовані на запровадження превентивних антикризових заходів.

Вартість фінансових програм держав світу з подолання кризи становить 13 трлн. дол., що дорівнює 5,7% світового ВВП. Заходи з фінансового оздоровлення банків і компаній оцінені в 3,6 трлн доларів, стимулюючі програми – в 9,4 трлн. доларів. Україна надала на антикризові заходи 10,4% ВВП 2008 року, що становило 99 млрд. грн. Основними статтями витрат довгострокове рефінансування Національним банком комерційних банків, яке становило 48 млрд. грн., рекапіталізація банків – 19,5-19,7 млрд. грн. Крім того, урядом було дофінансовано статутний фонд НАК “Нафтогаз України” на суму 31 млрд. грн. для здійснення оперативних розрахунків за газ з “Газпромом”, а не для, приміром, інвестування оновлення обладнання підприємств НАК “Нафтогаз України” [1].

Аналітики стверджують, що високий показник співвідношення витрат на фінансове оздоровлення до номінального ВВП держав свідчить про тривалий термін економічного відновлення цих країн. По суті, програми фінансового оздоровлення не мали інвестиційного характеру та зводилися виключно до підтримки регулюючими органами кредитної системи та надання урядом грошової допомоги “депресивним” секторам економіки, як у випадку з “Нафтогазом”. Разом з тим, держави, які в кризовий період фінансували інвестиційні програми, доволі за короткий період часу відновили свій економічний потенціал. В Україні і досі зберігається тенденція високого рівня втрат від банківської кризи: за 2014-2017 роки вони оцінюються в 40% валового внутрішнього продукту [1].

Варто зазначити про тісний взаємозв'язок між ефективністю регулювання і нагляду та стійкістю фінансового ринку країни. Тому важливо визначити функції, які повинна виконувати система регулювання і нагляду з позицій забезпечення сталого функціонування фінансово-кредитних установ. Ними, на нашу думку, є наступні:

– виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам суб'єктів фінансового ринку, здійснення комплексу оперативних та довготривалих заходів щодо їх попередження та нейтралізації. Без виконання цієї функції неможливе дотримання балансу життєво важливих інтересів індивідуума, суспільства і держави, і їх взаємної відповідальності щодо забезпечення стійкості фінансового ринку. Вважаємо, що виконання регулюючим органом наведеної функції

дозволить на якісно новому рівні вирішувати багато проблем, характерних для банківської системи України.

– створення і підтримання в готовності засобів забезпечення стійкості банківської системи полягає в наявності інституту (або сукупності інститутів), що володіє необхідним обсягом компетенцій і повноважень для ефективного виконання функцій з банківського регулювання і нагляду в цілях забезпечення безпеки держави. Складність функціонування такого роду інститутів у всьому світі сьогодні полягає в тому, що розширення асортименту фінансових послуг, ускладнення структури пропозиції фінансових продуктів призвело до розмивання традиційного секторального поділу фінансових ринків.

– управління засобами забезпечення стійкості банківської системи за звичайних умов та надзвичайних ситуаціях. Для ефективного виконання своїх функцій щодо забезпечення стійкості банківської системи система банківського регулювання і нагляду повинна володіти певними широкими повноваженнями, мати інструментарій, здатний ефективно впливати на діяльність економічних суб'єктів.

Таким чином, регулюванню та нагляду за фінансовим ринком відведено важливе місце в системі забезпечення економічної безпеки країни. Це пояснюється тим, що фінансовий ринок, а відтак основні його учасники – банки та небанківські фінансово-кредитні установи є сполучною ланкою в механізмі реалізації відтворювальних відносин в економіці. Саме ступінь його стійкості відображає загальний стан економіки, соціальний рівень, міжнародні відносини та інші аспекти функціонування країни. Крім того, саме банківська система нагромаджує основні економічні ризики, зумовлені недоліками механізмів функціонування і, відповідно, високий рівень вразливості саме банківської сфери економіки. Зазначена вище особливість банківської системи як сполучної ланки в економіці спричиняє появу небезпеки проникнення ризиків з банківської системи в інші сектори економіки. Економічні кризи супроводжуються великомасштабними кризами соціального характеру. Рівень довіри суспільства до держави прямо пропорційний рівню його довіри до національної банківської системи.

### Література

1. Лізингова галузь в Україні: тенденції та рекомендації для зростання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2547130-vtrati-ukraini-vid-bankivskoi-krizi-ocinuutsa-u-40-vvp-usaid.html>.
2. HM Treasury (2011) A new approach to financial regulation: the blueprint for reform, June 2011, permitted under the terms of the Open Government Licence. URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/p.8>
3. Bank of England and FSA (2012) 'The Bank of England, Prudential Regulation Authority, October 2012 [Online]. URL:

<http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/other/pr/bankingappr1210.pdf> (Accessed 16 November 2012).

4. Compliance Guide to the FCA Handbook 2014: Issue 1 threshold conditions and principles for businesses [Online]. URL: [http://www.csa-uk.com/assets/documents/compliance-and-guidance/fca/compliance\\_guide\\_to\\_fca-handbook\\_issue\\_1.pdf](http://www.csa-uk.com/assets/documents/compliance-and-guidance/fca/compliance_guide_to_fca-handbook_issue_1.pdf)

**Юлія Галіцейська**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

Поступове зростання економіки України висуває на перший план необхідність вирішення важливої проблеми – виявлення внутрішнього потенціалу вітчизняної економіки та своєчасного стимулювання його розвитку. Особливу роль у поживленні економічної діяльності в Україні, мають виконати комерційні банки, які виступають посередниками у перерозподілі тимчасово вільних коштів. При цьому визначальною формою участі комерційних банків у процесі забезпечення та підтримання на належному рівні економічного зростання є кредитування малих підприємств.

Підприємництво – це важливий елемент розвитку економіки, в якому підприємець діє на свій страх і ризик, виступає основним новатором у суспільстві, а також є носієм науково-технічного і технологічного прогресу. Малі підприємства відрізняються високою організаційно-функціональною гнучкістю, високим рівнем конкуренції, простотою організації структури виробничих підрозділів; орієнтування виробництва на використання місцевих ринків збуту продукції; обмеженість грошових і матеріальних ресурсів.

Такі ознаки надають малим підприємствам особливого значення у розвитку економіки країни, оскільки їхнє функціонування сприяє формуванню конкурентного середовища. Малі обсяги виробництва та обмежені ресурси надають мобільності малому та середньому бізнесу в переорієнтуванні на нові потреби ринку, здатності швидко забезпечувати швидкозмінні потреби споживачів. На відміну від великих підприємств, малі й середні підприємства здатні ефективніше пристосувати власні стратегії до нових тенденцій в економіці. Функціонування великої кількості малих підприємств надає ринковій економіці гнучкості, прискорює реалізацію новітніх технічних та комерційних задумів.

Важливою залишається роль малого бізнесу у створенні нових робочих місць та передумов створення середнього класу.

Необхідність забезпечення розвитку малого і середнього бізнесу зумовлена тим, що саме малі та середні підприємства утворюють більшу частину валового внутрішнього продукту в державах із розвинутою ринковою економікою. За даними ООН у малому бізнесі зайнято більше половини працездатного населення світу.

Отже, підтримання розвитку малого підприємництва в Україні банківськими кредитами є вкрай необхідною умовою подальшого розвитку економіки нашої країни, що значною мірою обумовить також її соціальну спрямованість.

Малий та середній бізнес в Україні дає 55% ВВП. Але якщо виділити малий бізнес, то це лише 16% ВВП, в Європі цей показник удвічі вищий. Щодо кількості, то в Україні трохи більше підприємств, ніж в Європі, але водночас ефективність у 10 разів нижче. Тому на сьогодні важливим є концентрація уваги саме на малих і мікропідприємствах.

Комерційні банки, які працюють на сьогодні в Україні, звернули свою увагу в бік мікрокредитування і готові кредитувати малий бізнес, однак, суттєвого поживлення кредитування малих підприємств не зазнало. Існує низка стримувальних факторів, які заважають повно мірою малим та мікропідприємствам використати можливості кредитних ресурсів.

Головною проблемою при кредитуванні малого бізнесу в Україні для банків є мала кількість надійних позичальників. Наявність спрощеної системи оподаткування дозволяє дещо вільну інтерпретацію «оптимізації податків» та робить можливим відмивання грошей. Для банків кредитування таких підприємств є ризиком, відповідно кредити не реалізуються.

По-друге, одним з головних критеріїв для позитивного рішення про надання кредиту малому підприємству є строк його функціонування на ринку. В Україні ще відсутня традиція «працювати на репутацію», вести бізнес через одну компанію, напрацьовувати позитивну кредитну історію. Тому малі підприємства, які бажають отримати кредит не можуть продемонструвати мінімально необхідну тривалість ведення бізнесу. Ризик надання кредитів таким підприємствам надзвичайно великий, а тому банки відмовляють таким підприємцям.

Велика кількість малих підприємств у Європі працює у тандемі з великим бізнесом. Банки часто надають кредити малим та середнім підприємствам і компаніям тільки тому, що вони мають ділові зв'язки або довгострокові контракти із крупними корпораціями. Нажаль, таким підприємств в Україні вкрай мало. В Україні велика частика бізнесу працює у «тіні», відповідно поширення кредитних банківських програм на такі підприємства не відбувається.

Відтак, головним завданням для вітчизняного малого бізнесу є переорієнтація на легальну роботу, відповідальне ставлення до законодавчих зобов'язань та робота над позитивною діловою та кредитною репутацією.

Державним органам влади слід покращувати бізнес-клімат в країні. Передусім покращення бізнес-клімату передбачає дерегуляцію й спрощення ведення бізнесу. Прості й зрозумілі «правила гри» стимулюють приплив нових підприємців та інвесторів. Підвищення позиції України у рейтингу Doing Business Світового Банку впливають на інвестиційні рішення, а також чинять непрямий вплив на місце держави в інших економічних рейтингах.

Банкам, своєю чергою, слід шукати шляхи зниження відсоткових ставок за кредитами малим підприємствам та проводити активну роботу з популяризації кредитних продуктів для малих підприємств.

### **Література**

1. Малий та середній бізнес в Україні. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10596576-maliy-ta-seredniy-biznes-v-ukrajini-daye-55-vvp-kabmin.html>

**Олександр Дзюблюк**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Сучасні процеси глобалізаційного впливу на організацію усіх економічних відносин, посилення конкуренції на світових фінансових ринках, а також поява й активний розвиток усе нових технологічних досягнень об'єктивно позначаються на функціонуванні банківського сектора та обумовлюють його вимушене залучення до реалізації політики нововведень, позаяк нині банківські інновації є ключовим фактором стабільності, конкурентоспроможності та сталого економічного зростання банків.

Банківські інновації зазвичай трактуються як продукти, послуги або технології, впровадження яких призводить до якісних змін в банківській діяльності. У цьому контексті, щодо особливостей банківської системи, то про інновації можна вести мову як про створення банківського продукту або послуги, що володіє більш привабливими споживчими властивостями у порівнянні із пропонованим раніше, що власне і сприяє підвищенню конкурентоспроможності банку на фінансовому ринку.



Ряд економістів наголошують на зростанні прибутковості банку як сутності і головній меті його інноваційної діяльності. Так, зокрема Дж. Сінкі стверджує про те, що інновації у сфері фінансового та банківського обслуговування викликані необхідністю отримувати прибуток в умовах конкурентної боротьби [4, с. 810]. На думку Т. С. Смовженко, під банківськими інноваціями слід розуміти будь-які зміни, нововведення у всіх сферах функціонування банку, що володіють певним позитивним економічним або стратегічним ефектом [5, с. 52]. З позицій С. М. Козьменка, до інновацій у банківській сфері відносять ті нові процеси і моделі, за допомогою яких кредитно-фінансові інститути мають намір вийти на відносно новий рівень функціонування, а також покращити свої позиції на ринку банківських послуг [3, с. 14].

Однак більш правильно, на наш погляд, банківські інновації трактувати комплексно. Адже з одного боку, інноваційний процес у банку є складною системою організаційно-економічних відносин, що супроводжують розробку та впровадження інноваційних банківських продуктів. З іншого боку, з інституційних позицій банківські інновації можна визначити як взаємодію між учасниками інноваційного процесу в банку, що регулюються сукупністю усталених формальних і неформальних норм та виникають у процесі надання нових або вдосконалених існуючих банківських послуг.

Тому банківські інновації можна і навіть потрібно розглядати також і з позицій інституціонального підходу, а саме як систему інституційної взаємодії суб'єктів і об'єктів банківської діяльності, яка виникає у процесі реалізації банківських послуг, пропонованих споживачеві для задоволення його потреби в банківському обслуговуванні. Такий підхід дозволяє оцінити результативність банківських інновацій з позицій різних рівнів їх суб'єктності:

1) для клієнтів – поліпшення якості і доступності банківських послуг та розширення їх асортименту з урахуванням останніх досягнень новітніх інформаційних технологій;

2) для банків – підвищення рівня конкурентоспроможності і прибутковості за рахунок розширення клієнтської бази, а також ефективності роботи загалом за рахунок оптимізації організаційної структури та збільшення технологічних можливостей;

3) для суспільства – поліпшення якості життя за рахунок доступу до ширшого кола банківських послуг та новітніх фінансових технологій, що в результаті сприяє поживленню господарської активності та оптимізації економічних відносин загалом.

Головним стимулом інноваційних перетворень у банківській сфері є специфіка її розвитку в умовах глобалізації та конкурентної боротьби, а також необхідність протистояння високим ризикам бізнесової діяльності

та усе зростаючим загрозам розгортання глобальних фінансових криз. Тому необхідною умовою успішного розвитку банків у сучасних умовах слід вважати активізацію інноваційного процесу, що може здійснюватися за наступними основними напрямками:

– по-перше, впровадження інноваційних банківських продуктів та новітніх послуг, здатних задовольнити максимально широке коло потреб споживачів на фінансовому ринку, а також модифікування уже існуючих видів банківських послуг із застосуванням технологічних інновацій;

– по-друге, зміна концепції просування банківських продуктів до кінцевого споживача, запровадження інноваційних методів їх продаж та новітніх маркетингових стратегій, що виводять комерційні банки далеко за межі посередницької діяльності у перерозподілі кредитних ресурсів і здійсненні розрахунків;

– по-третє, модернізація організаційних структур банку і його окремих структурних підрозділів, а також систем внутрішнього контролю у банках, що сприяють підвищенню ефективності функціонування банку, швидкості проходження управлінських рішень та формуванню ефективної системи банківського ризик-менеджменту.

Систематизовані у такий спосіб інновації у відповідних сферах нині відображають найважливіші аспекти сучасного банківського бізнесу, оскільки сприяють забезпеченню підвищення лояльності клієнтів, зниження витрат праці банківського персоналу та зростання ефективності діяльності самого банку. Інноваційні напрями розвитку банківського бізнесу по суті дозволяють перетворити сучасний комерційний банк із посередника у здійсненні розрахунків та джерела кредитних ресурсів на високотехнологічний фінансовий інститут, готовий комплексно обслуговувати складні комерційні угоди та проекти з партнерами у різних частинах світу. Цим і визначається широке впровадження продуктових, технологічних, організаційних, управлінських інновацій у банківській системі в умовах глобалізаційних змін економічного середовища.

Економічна цінність банківських нововведень за вказаними напрямками визначається зростанням прибутковості, розширенням масштабів бізнесу і можливостей для подальшого реінвестування капіталу. В умовах усе зростаючої конкуренції на глобальних фінансових ринках банківські інновації мають бути передусім спрямовані на залучення нових і утримання існуючих клієнтів, а також на розширення спектру банківських послуг і вдосконалення технологій їх надання відповідним споживачам. Це означає, що для того, щоб не втратити конкурентні переваги, комерційні банки повинні постійно удосконалювати свої операції і послуги, впроваджувати більш прогресивні структури управління, які дозволяють б гнучко реагувати на мінливі зовнішні умови і одночасно забезпечували б якість своєї

діяльності, контроль витрат і ефективності, тобто реалізовувати ефективну інноваційну стратегію свого розвитку.

### Література

1. Васильєва Т. А. Банківське інвестування на ринку інновацій: монографія. Суми: СумДУ, 2007. 522 с.
2. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество. Избранное; пер. с англ. М.: Эксмо, 2008. 1200 с.
3. Козьменко С. М., Васильєва Т. А., Леонов С. В. Маркетинг банківських інновацій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №1. С. 13-28.
4. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1024 с.
5. Смовженко Т. С., Егорычева С. Б. Инновационные стратегии зарубежных банков. *Деньги и кредит*. 2010. №8. С. 51-56.
6. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія / за ред. д.е.н., проф. М. І. Дибби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. К.: КНЕУ, 2013. 425 с.
7. Яковенко С. Н. Генезис финансовых инноваций в деятельности коммерческих банков. *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. 2015. №5. С. 42-52.

**Жанна Довгань**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ**

В даний час в банківській сфері відбуваються величезні зміни, ключовим фактором яких виступає розвиток фінансових технологій. Фінансова структура майбутнього – це «банк на дивані», «банк в подорож», «банк в ході переговорів», коли за допомогою смартфона або планшета в будь-яку секунду можна задовольнити свої фінансові потреби.

За даними фінансового гіганта Citigroup п'ять років тому річні інвестиції в компанії фінансово-технологічного сектора становили \$ 1,8 млрд., а на сьогоднішній день ця цифра збільшилась до \$ 19 млрд [1].

В сфері банкінгу фінансові технології (фінтех) включають в себе безліч напрямів, які на даний момент швидко розвиваються: цифрові платежі і однорангові платежі (Peer-to-peer payments); однорангове кредитування (Peer-to-peer lending); краудфандінг і краудінвестинг (Equity crowdfunding); ризик-менеджмент; аналіз Big Data і прогнозне моделювання (Predictive modeling); технології безпеки (Security tech).

Протягом 2010–2017 рр. найбільший обсяг фінтех-фінансування отримали компанії, що працюють у сегментах платежів (26%), P2P

кредитування, краудфіндингу (20%), аналітики даних (17%) та планування (16%) [2]. Блокчейн, який порівнюють з винаходом Інтернету, з точки зору його потенційної важливості, протягом 2010–2016 рр. отримав лише 2% від фінтех-фінансування.

Вітчизняні банки останні десять років мало інвестували в нові технології. За винятком Приватбанку і ще декількох банків, автоматизація банківського бізнесу перебуває на рівні середини 2000-х. Дослідження, проведене McKinsey і Finalta на замовлення НБУ на початку 2016 року, показує, що через недостатню автоматизацію банківська система працює з продуктивністю в 9,5 разів нижче, ніж у Великій Британії [3]. Банки мають величезні витрати і на персонал, і на організацію процесів там, де у зарубіжних банків вже працюють роботи і штучний інтелект.

У сучасних умовах у банківських установ є кілька шляхів розвитку. Простіше за все тим, хто створює банк з нуля, – сьогодні вони можуть отримати дуже серйозну перевагу перед конкурентами, просто вибудовуючи спочатку програмне забезпечення під завдання нового часу – онлайн-платежі та інші послуги і супутні сервіси – і не витрачаючи грошей на офіси. На Заході такі гравці фінансового ринку вже отримали назву необанків – до них відносяться американський Moven, британські Atom і Monzo, континентальні ING Direct, EVO Banco, Lunarway і т.д. Ці організації об'єднує саме підхід до спілкування з клієнтами – робота з ними вибудована повністю онлайн, через мобільні додатки. При цьому необанк може як володіти банківською ліцензією, так і працювати в симбіозі з традиційним банком або на його основі. Власне, побудова цифрового банку з нуля класичним банком – другий шлях розвитку в сучасному світі фінансових технологій. І третій шлях – кооперація з фінтех-серверами або ж їх покупка і вбудовування в існуючий банківський бізнес.

Однак, необхідно провести межу між можливостями фінтех-сервісів і банків. У банків є масштабна клієнтська база і налагоджена інфраструктура продажу своїх послуг. Перевагою фінтех-сервісів є більш високі показники ефективності. Справжню загрозу для банків фінтех-компанії зможуть представляти тільки тоді, коли вони знайдуть маркетплейси і роздрібні мережі для збуту своїх послуг і можливостей.

Експерти-оптимісти пропонують наступний підхід: потрібно брати фінансові технології на озброєння, тобто перетворювати потенційних конкурентів в союзників, партнерів або навіть в частину власного бізнесу. Загалом, банки повинні будуть вибрати стратегію роботи в нових умовах. Ці стратегії варіюються від концентрування зусиль на базових банківських сервісах до перетворення в фінтех-банки, тобто активний розвиток нових цифрових сервісів, що розширюють базові банківські

сервіси. Необхідність змін може привести до консолідації малих і середніх банків для оптимізації витрат по проведенню цих нововведень.

Разом з тим, щось нове, не перевірене часом, – це завжди ризик безпеки. Банки спільно повинні реагувати на ризики, ділитися інформацією один з одним, спільно вирішувати проблеми. При дотриманні правил впровадження нових рішень ризики не перевищують ті, що можуть бути при використанні будь-якої нової технології. В цілому банк повинен бути досить гнучким і швидким в пілотному запуску такого роду сервісів і випробуванні їх на групи лояльних клієнтів. Такий підхід дозволяє знизити ризик помилки при виборі сервісів для впровадження. При цьому, невикористання банком нових, привабливих

Таким чином, фінансові технології вкрай популярні в банківському середовищі. Багато банків хоче залучити клієнтів, підвищити внутрішню ефективність саме за рахунок прогресу технологій. При цьому банківські установи, що працюють офлайн, вже усвідомлюють, що у них з'явився серйозний конкурент. Такі банки купують частки в фінтех-компаніях і створюють власні онлайн організації. Відповідно, фінтех-компанії, що орієнтуються на клієнтів, мають лідируючі позиції в сфері інновацій в банківській сфері. Тому безумовно, банківська система в Україні має розвиватися в активній синергії з фінтех-компаніями.

### Література

1. Офіційний сайт Citigroup. URL: [www.deutsche-bank.de.https://www.citigroup.com/citi/](http://www.deutsche-bank.de.https://www.citigroup.com/citi/)
2. Шкляр А. І. Класичний банкінг: напрями трансформації в умовах технологічної революції. *Український соціум*. 2018. №1 (64). С. 49-58.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

Галина Забчук

*Тернопільський національний економічний університет*

## ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Основою економічних успіхів сучасної країни є надійна фінансова стабільність, забезпечена відповідним розвитком банківської системи. Зміни, що відбуваються останнім часом у економічній системі країни, кардинально впливають на напрями та темпи розвитку банківської системи. За таких обставин вимоги до ефективності діяльності банківської системи та окремо взятого банку значно зростають. Підвищення ефективності набуває особливої ваги в умовах посилення процесів глобалізації, що вимагає від банків підтримання на високому рівні

фінансової стійкості та конкурентоспроможності не тільки на внутрішньому ринку, а й на міжнародних фінансових ринках.

Ефективність банківської системи включає в себе два рівні: 1) мікроекономічна ефективність, суть якої полягає у досягненні банківською системою позитивних значень операційної ефективності, рентабельності і прибутковості; 2) макроекономічна ефективність, суть якої полягає у бездоганному виконання функцій банківською системою та створенні умов для досягнення цінової, валютної стабільності і економічного зростання.

Аналізуючи розвиток банківської системи України з часів здобуття незалежності, можна зробити висновок, що її ефективність залежить від кількох зовнішніх макроекономічних і політичних аспектів, а також прорахунків у внутрішній організації банківської справи Національним банком. Зупинимося на цих аспектах детальніше.

1. Імпортозалежність української економіки. У зв'язку з тим, що Україна отримала у спадок від СРСР надзвичайно енергозатратну економіку при обмежених внутрішніх ресурсах енергоносіїв вирішувати питання забезпечення промисловості природнім газом доводиться завдяки імпорту. Імпортозалежність української економіки породжує ще одну досить суттєву проблему для ефективності банківської системи – доларизацію кредитів, адже для обслуговування імпортних операцій у вітчизняних підприємств виникає необхідність залучення ресурсів в іноземній валюті, фактори які підривають валютну стабільність одночасно є факторами, які знижують ефективність банківської системи.

2. Відсутність внутрішнього ринку і сировинна спрямованість українського експорту. Відсутність внутрішнього ринку і сировинна спрямованість українського експорту поглиблює негативні ефекти на валютну стабільність та ефективність банківської системи. Сировинна спрямованість експорту ставить в залежність платіжний баланс і всю економіку від кон'юнктури світових цін на сировину, а це в свою чергу впливає на валютні надходження в Україну і формування офіційних резервних активів.

3. Тіньова економіка і тіньовий валютний ринок. Тіньова економіка і тіньовий валютний ринок є наслідком правового нігілізму в Україні та має негативний вплив на ефективність банківської системи, який проявляється в мінімізації банківських ресурсів та зниженні можливостей ефективної оцінки кредитоспроможності позичальника.

4. Політична нестабільність. Політична нестабільність поглиблює негативний вплив на ефективність банківської системи, адже підриває довіру до банків, що позначається на строковості ресурсної бази та відсоткових ставках за кредитами, оскільки вимагає від банків врахування вищого рівня ризику при побудові процентної політики.

5. Прорахунки в грошово-кредитній політиці. Прорахунки в грошово-кредитній політиці Національного банку України найбільше проявляються в процесі реагування на кризу і в процесі подолання наслідків кризових явищ в економіці. Оцінюючи особливості проведення грошово-кредитної політики в процесі подолання економічної і банківської кризи 2014-2017 років можна відмітити три ключових прорахунки, які суттєво знизили ефективність банківської системи.

По-перше, це впровадження монетарного режиму інфляційного таргетування, що було передчасним з точки зору готовності економіки і правового середовища, а по відношенню до української доларизованої, сировинної та імпортозалежної економіки неефективним. Сам факт оголошення переходу до інфляційного таргетування посилив панічні настрої на валютному ринку та підвищив ажіотажний попит на іноземну валюту, що разом із об'єктивними макроекономічними і політичними факторами в кінцевому підсумку призвело до трикратної девальвації національної валюти.

По-друге в грошово-кредитній політиці є деформація процентної політики Національного банку України, яка, з одного боку, стала основним чинником дестимулювання банків до кредитування реального сектору економіки і, таким чином, фактично «заморозила» посередницькі функції банківської системи, а з іншого – мінімізувала обсяги міжбанківського кредитного ринку, що знизило внутрішні ресурси для підтримки ліквідності банківської системи.

Так, Національний банк України використовуючи процентну політику і процентні ставки у якості основного інструменту грошово-кредитної політики для стабілізації девальваційних та інфляційних процесів допустив надмірне підвищення відсоткових ставок за депозитними сертифікатами овернайт до 17-18 відсотків річних, а за строковими депозитними сертифікатами до 26-27%. Така висока дохідність депозитних сертифікатів, які для банків є безризиковим і надприбутковим напрямком розміщення своїх активів, стала причиною накопичення ліквідності банківської системи на кореспондентських рахунках в НБУ замість спрямування її в реальний сектор економіки і таким чином виконання функції фінансового посередництва.

По-третє, відсутність довгострокових програм рефінансування і стабілізаційних кредитів для підтримання ліквідності банківської системи і стимулювання кредитування реального сектору економіки.

Таким чином, ефективність банківської системи України з точки зору виконання нею посередницьких функцій перебуває на низькому рівні. Тому кінцева мета НБУ не тільки підвищення операційної ефективності банківської системи і рентабельності, а й досягнення високого рівня функціональної ефективності. В цьому контексті необхідним є розвиток

механізмів «очищення» банківських балансів від проблемних активів шляхом створення спеціального госпітального банку, або державної компанії з управління активами з метою викупу проблемних активів у вітчизняних банків.

Викуп проблемних активів у вітчизняних комерційних банків з одного боку дозволить збільшити їх ліквідність, а з іншого – збільшить прибутковість внаслідок зменшення витрат на формування резервів за активними операціями. Для ефективного контролю за наданими банкам коштами, шляхом викупу проблемних активів, необхідно запровадити конкретизовані цільові програми з викупу активів, які передбачатимуть можливість викупу активів виключно за умови спрямування отриманих банком коштів на кредитування тієї чи іншої галузі економіки чи конкретного виробника.

Варто зауважити, що запропонований захід не буде ефективними без оптимізації грошово-кредитної політики, зокрема в частині вибору монетарного режиму, процентної політики та політики рефінансування.

Що ж стосується процентної політики, то суттєвого зниження потребує ставка за депозитними сертифікатами з метою вивільнення банківської ліквідності з депозитних сертифікатів та спрямування її на кредитування реального сектору економіки. Однак, в цьому випадку існують ризики збільшення інфляції та девальвації, а тому необхідно застосовувати механізми гарантування банківських кредитів з боку держави. Для цього доцільно створити державний гарантійний фонд за банківськими кредитами. У випадку наявності гарантій за кредитами банки зможуть кредитувати підприємства малого і середнього бізнесу із значно меншим ризиком, ніж це відбувається сьогодні. Збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки є запорукою зниження імпортозалежності національної економіки та розвитку внутрішнього ринку, що дозволить уникнути постійної загрози формування від'ємного сальдо платіжного балансу та девальваційних очікувань, а це, в свою чергу, буде відображенням найвищої ефективності банківської системи.

Щодо політики рефінансування, то Ключовою умовою в механізмі рефінансування є контроль за використанням коштів банками, які отримані шляхом рефінансування. Цільове використання коштів для кредитування національного виробника не матиме інфляційного ефекту, а розвиток промисловості сприятиме зростанню робочих місць, заробітної плати, що через ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків сприятиме збільшенню банківських ресурсів за обсягами та строками погашення.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що ефективність банківської системи повинна виражатися не тільки у операційній ефективності та рентабельності, а у функціональній ефективності, забезпечення якої в сьогоднішніх реаліях розвитку



економіки України потребує дієвих рішень Національного банку України та Уряду, щодо створення умов для перерозподілу банківської ліквідності з рахунків центрального банку в кредитування реального сектору.

### Література

1. Гриценко А. А. Валютна політика: рефлексійний взаємозв'язок з економікою та грошово-кредитною сферою. *Наукові праці НДФІ*. 2018. Вип. 2. С. 6-13.
2. Кузнєцова А. Я. Теоретична концепція таргетування цінової стабільності: ревізія засадничих принципів провадження монетарного режиму. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 2. С. 388-396.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

Ольга Іващук

*Тернопільський національний економічний університет*

## НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

На сучасному етапі функціонування банківської системи актуальною проблемою є ефективне забезпечення фінансової стійкості банків. В працях вітчизняних та зарубіжних вчених поняття стійкості банку часто пов'язується з поняттями стабільність, рівновага, надійність. Науковець Н. Шелудько пропонує визначати фінансову стійкість, як динамічну інтегральну характеристику спроможності банку як системи трансформувати ресурси та ризики повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [5, с. 43]. Р. Михайлюк фінансову стійкість комерційного банку трактує як якісну характеристику його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і котрий здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування. Стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність комерційного банку ефективно працювати, досягати окреслених цілей, протидіючи різноманітним ризикам у процесі діяльності на ринку фінансових послуг, а також зберігати та поновлювати життєздатність в разі раптового її порушення [1].

Таким чином, говорити про стійке становище можна лише у тому випадку, коли банк володіє стійким капіталом, має ліквідний баланс, є платоспроможним і задовольняє вимоги щодо якості його капіталу.

Розвиток вітчизняного банківського сектору відбувається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх тенденцій, тому збереження його стійкості повинно супроводжуватися забезпеченням довгострокової ефективності банківської діяльності, поверненням довіри клієнтів до банківських установ, вдосконаленням банківського нагляду згідно світових стандартів.

Разом з тим, забезпечення стійкості банківської системи загалом, і кожного банку, зокрема, є об'єктивною потребою і закономірністю розвинутої економіки. З огляду на те, що світова фінансова криза стала черговим викликом для національних економік, країни змушені були корегувати стратегії економічного розвитку та розробляти нові заходи із врегулювання ситуації, яка погіршувалася в економіці та банківському секторі, зокрема.

Так, протягом останніх років структуру вітчизняного банківського сектору було докорінно змінено. Станом на 01.08.2019 р. ліценцію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 76 банків. З них, 36 банків з іноземним капіталом, у тому числі зі 100% іноземним капіталом – 24 установи [3]. Починаючи з 2014 року кількість банків суттєво скоротилась (станом на 01.01.2015 р. функціонувало 163 банки, 01.01.2016 р. – 117) [3].

З метою уникнення виникнення кризових явищ у банківському секторі, починаючи із 2018 р. Національним банком України запроваджено процес оцінювання стійкості банків та банківської системи загалом. Даний процес передбачає три етапи оцінки стійкості банків:

- перевірку аудиторями якості активів банку та прийнятності забезпечення за кредитними операціями;
- екстраполяцію результатів першого етапу на портфель банку та оцінювання достатності капіталу;
- оцінювання регулятором достатності капіталу банку за результатами стрес-тестування, що базуватиметься на розроблених Національним банком моделях. Стрес-тестування проводитиметься за базовим і несприятливим макроекономічними сценаріями на трирічному горизонті [4].

За даними Національного банку України протягом 2019 р. оцінювання стійкості та стрес-тестування проходять 29 банківських установ, на які припадає 93% активів банківської системи. Саме ці установи, за результатами діяльності у 2018 р., були найбільшими за наступними показниками: обсяг активів зважених на ризик, депозити фізичних осіб, кредити фізичним особам.

Таким чином, результати аналізу сучасного стану та оцінка фінансової стійкості банківського сектору України свідчать про необхідність формування системи антикризового управління банками, основним завданнями якою повинно бути забезпечення довгострокового

стабільного розвитку банківської системи. У цьому контексті на мікрорівні банківський менеджмент слід спрямувати на розроблення альтернативних дієвих стратегій управління залежно від виду кризи та очікуваних наслідків, що дозволить визначити цілі та методи антикризового управління, адекватні змінам на зовнішньому і внутрішньому фінансових ринках.

### **Література**

1. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль: Терно-граф, 2009. 316 с.
2. Дзюблюк О. В. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності: монографія. Тернопіль: Вектор, 2016. 276 с.
3. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України: Постанова Правління Національного банку України від 22.12.2017 р. №141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17>.
5. Шелудько Н. М. Управління фінансовою стійкістю комерційних банків: монографія. К.: Інститут економіки НАН України, 2002. 229 с.

**Ольга Метлушко**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **БАНКИ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ**

Однією з форм прояву процесів глобалізації в Україні є присутність банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку. Глобалізація сприяє переміщенню капіталу між банківськими системами окремих країн і розвитку міжнародного банківського бізнесу. Це посилює конкуренцію і веде до одночасної консолідації банківського капіталу.

Присутність іноземного капіталу стала невід'ємним елементом розвитку вітчизняної банківської системи. Іноземні інвестори вкладають у національну економіку не лише власні кошти, але й сприяють використанню зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу, забезпеченню прозорості банківської діяльності, налагодженню відносин із зарубіжними державами, інтеграції вітчизняної банківської системи у світовий фінансовий простір.

Отже, на сучасному етапі розвитку банківської системи й економіки України присутність іноземних інвесторів у фінансовому просторі є цілком закономірним та природним. Нині саме від державної політики в частині регулювання цих процесів залежить можливість використання

усіх переваг від іноземних інвестицій у банківську систему та нівелювання ймовірних ризиків.

В нашій державі склалась оптимальна ситуація з присутністю іноземного капіталу. Так, за даними НБУ станом на початок 2019 р. з 77 діючих банків 37 з іноземним капіталом, з них 23 – зі 100% іноземного капіталу (табл. 1).

*Таблиця 1*

**Структура банківської системи України  
за період 2008-початок 2019 рр.\***

	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т. ч. з 100% іноземним капіталом	Частка іноземного капіталу, %
на 01.01.2008	175	47	17	26,8
на 01.01.2009	184	53	17	28,8
на 01.01.2010	182	51	18	28,0
на 01.01.2011	176	55	20	31,3
на 01.01.2012	176	53	22	30,1
на 01.01.2013	176	53	22	30,1
на 01.01.2014	180	49	19	27,2
на 01.01.2015	163	51	19	31,3
на 01.01.2016	117	41	17	35,0
на 01.01.2017	96	38	17	39,6
на 01.01.2018	82	38	18	47,5
на 01.01.2019	77	37	23	48,1
на 01.04.2019	77	36	23	46,7

*\*Побудовано на основі [1]*

За даними таблиці 1 можемо спостерігати, що розмір іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі за останні 10 років зріс на 20%. Варто зауважити, що й нині дискусійним залишається питання частки іноземного капіталу в банківській системі України. На думку Голови АУБ О. А. Сугоняко, вона не повинна перевищувати 30% [2]. Разом з тим, в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» вказується, що ця частка має бути на рівні 20-25%. При цьому задовільним є показник в 26-30%, незадовільним – 31-35%, небезпечним – 36-40%, критичним – 41-60% [3].

Власне, частка присутності іноземного капіталу в банківському секторі країни станом на 01.04.2019 р. становила 46,7%, що вище рекомендованого «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня

економічної безпеки України» значення у 40% та свідчить про загрозу для банківської системи країни.

Характерною ознакою банківських установ з іноземним капіталом є його концентрація, яка знаходиться в найсильніших банках. Зауважимо, що частка іноземного капіталу у статутному капіталі складає майже 50%. Внаслідок значних обсягів докапіталізації державних банків в структурі власності банківської системи України відбувались перегрупування. Так станом на 1 січня 2019 р. структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 15%, банки іноземних банківських груп – 30,4%, державні банки – 34% і ПриватБанк – 20,7%.

Найбільше інвестують в банківську систему України Російська Федерація (30,1%), Італія (5,8%), Кіпр (4,2%), Австрія (2%), Угорщина (2%), Франція (2,4%).

В банках з іноземним капіталом зосереджено майже чверть (22,3%) депозитів фізичних осіб усієї банківської системи України. Загалом чисті активи банків з іноземним капіталом на початок року становили 414 млрд. грн., що складає 30,4% загального обсягу активів усієї банківської системи. Якщо говорити про обсяги кредитування, то зазначимо, що обсяг кредитів суб'єктам господарювання, які видали банки з іноземним капіталом, зріс на 33,5% порівняно з 2016 р., що є найвищим показником за групами банків.

Щодо кредитування фізичних осіб, то банки з іноземним капіталом не були такими активними в цій сфері. Обсяг виданих кредитів фізичним особам за останні 2 роки зріс на 60%, що в 2,5 рази менше, ніж видали приватні банки. Такі показники свідчать про те, що банки з іноземним капіталом зосереджені на кредитуванні реального сектора економіки.

Стосовно якості кредитного портфеля, то найбільша частка непрацюючих кредитів у портфелях російських банків: рекордне значення 82,4%, що лише на 1% менше, ніж в ПриватБанку. І цей показник продовжує зростати. Інші банки з іноземним капіталом демонструють позитивну спадну динаміку. Загальний обсяг непрацюючих активів банків з іноземним капіталом склав 151,2 млрд. грн., що на 54,2 млрд. грн. менше, ніж на початок 2017 р., і в 1,5 рази менше, ніж ПриватБанк. Причому покриття резервами складає 89,4%.

Рейтинг надійності ТОП-15, складений на основі офіційної статистичної інформації, наданої НБУ, очолюють банки з іноземним капіталом. За рейтингом стійкості банків перші місця теж у банків з іноземним капіталом. Очолює його Райффайзен Банк Аваль.

Зауважимо, що прогнозується подальше скорочення частки банків іноземних банківських груп внаслідок виходу банківських установ з російським капіталом з українського ринку. З 15 березня 2017 р. діють

санкції щодо українських банків з російським державним капіталом, запропоновані НБУ на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України. Застосування таких санкцій передбачає заборону на здійснення будь-яких фінансових операцій цих банків на користь пов'язаних з ними осіб, зокрема, материнських структур. У тому числі вводиться заборона на: 1) пряме та опосередковане здійснення будь-яких активних операцій (надання міжбанківських кредитів, депозитів, субординованих боргів, придбання цінних паперів, розміщення коштів на коррахунках тощо); 2) виплату дивідендів, процентів, повернення міжбанківських кредитів/депозитів, коштів із коррахунків, субординованого боргу; 3) розподіл прибутку; 4) розподіл капіталу.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що вплив іноземного капіталу на банківську систему України є багатограним і суперечливим. З одного боку іноземний капітал у вітчизняній банківській системі є абсолютним благом завдяки поширенню новітніх технологій, розширенню спектру та якості фінансових послуг, а з іншого – загрожує втратою суверенітету через зниження рівня економічної безпеки.

### Література

1. Основні показники діяльності банків. Офіційний сайт НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Сугоняко О. А. Уроки банківської кризи 2008-2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України: Аналітична записка. URL: <http://www.aub.org.ua>.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277. URL: [http://cct.com.ua/2013/29.10.2013\\_1277.htm](http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm)
4. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://bank.gov.ua>

Богдана Сас

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ПРИВАТНИМИ ПАРТНЕРАМИ У ГАЛУЗІ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Сучасна світова практика модернізації та розвитку інфраструктури економіки свідчить про застосування складних схем фінансування проектів ДПП. Державно-приватне партнерство (ДПП) є порівняно новою для України системою відносин між державою і бізнесом і поки не знайшло повної імплементації в економічні відносини. На відміну від

багатьох прогресивних країн світу, де держава та приватний сектор використовують механізм ДПП як основу під час реалізації інфраструктурних соціальних проєктів, в Україні такі відносини між владою та бізнесом перебувають тільки на початковій стадії.

У державно-приватному партнерстві, приватний сектор відіграє важливу роль в питаннях розвитку та підтримки громадської (соціальної) інфраструктури та наданні послуг, які, як правило, відносяться до сфери відповідальності державного сектору. Державно-приватне партнерство є формою договору про партнерство, яке, в самому широкому вигляді, відноситься до будь-якого типу відносин між державним і приватним секторами в наданні (виробництві) товарів і послуг та управлінні/розвитку інфраструктури.

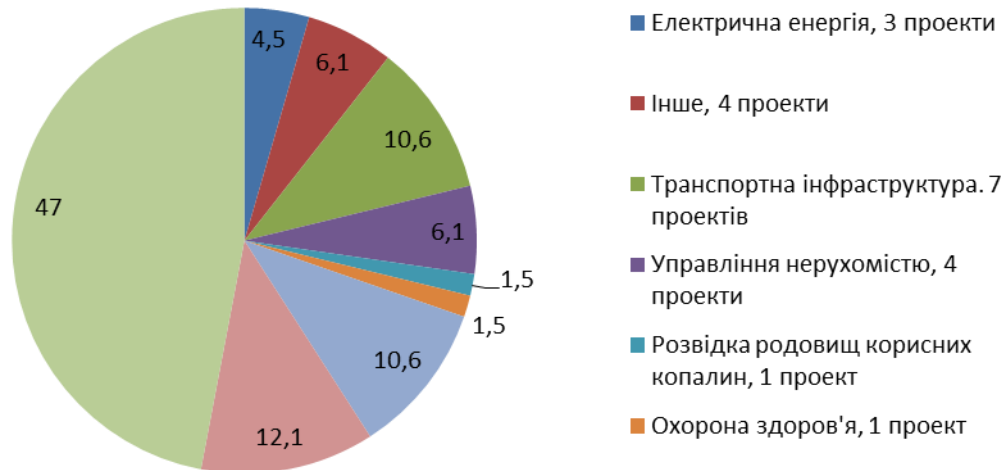
Протягом 1980-х рр. уряди окремих країн почали започатковувати нові форми співпраці між державним і приватним секторами для надання соціальних послуг, особливо в проєктах оновлення міст і розвитку інфраструктури. ДПП отримали підтримку на міжнародному рівні від Світового банку, міжнародного валютного фонду й Організації економічного співробітництва та розвитку з метою розширення участі приватного капіталу в наданні державних послуг.

У широкому розумінні під терміном «інфраструктура» розглядаються проєкти в галузі енергетики, телекомунікації, транспорту, міської та соціальної інфраструктури.

Інфраструктурні інвестиції розширюють виробничий потенціал нації завдяки створенню нових об'єктів і підвищенню продуктивності існуючих ресурсів. Країни з якісною інфраструктурною мережею мають більш низькі витрати, високу конкурентоспроможність, залучають значні інвестиції, створюють додаткові робочі місця, що призводить до більш високих доходів. Нині країни з ринковою системою, що формується, мають інфраструктурні прогалини (на відміну від промислово розвинених країн). Крім недоліків для життя громадян, дефіцит інфраструктури значно знижує здатність залучати приватні інвестиції, що стримує зростання. Висока позитивна кореляція у світових рейтингах конкурентоспроможності та доступності інфраструктури вказує на тісний взаємозв'язок між ними.

Структуру та кількість проєктів державно-приватного партнерства в Україні за сферами господарської діяльності подано на рис. 1.

З рис. 1 можна зробити висновок, що в Україні ДПП знаходиться на зародковому етапі. Для переходу на більш високий рівень розвитку державно-приватного партнерства потрібно подолання недовіри, яка поки що існує між бізнесом і державним сектором.



**Рис. 1. Структура та кількість проектів державно-приватного партнерства в Україні за сферами господарської діяльності [3, с. 64]**

Аналіз зарубіжного досвіду використання проектів державно-приватного партнерства показав, що в кожній країні є своя найбільш пріоритетна галузь із його використання. Так, у США такою галуззю є автодороги, у Великобританії – охорона здоров'я та освіта, в Німеччині – освіта, в Італії, Канаді та Франції – охорона здоров'я [4].

У країнах із перехідною економікою – країнах Центральної і Східної Європи (Болгарія, Чехія, Угорщина, Хорватія, Польща, Румунія, Україна) такі галузі, як охорона здоров'я та освіта, знаходяться вже далеко не на 1-му місці. За застосуванням державно-приватного партнерства лідирують автодороги, будівництво мостів і тунелів, легкого наземного метро, аеропорти. У країнах із перехідною економікою їм приділяється увага насамперед, у них вкладаються кошти [5]. Таким чином, як ми бачимо із рис. 1, саме проекти у сфері транспортної інфраструктури займають значну частку в проектах державно-приватного партнерства в Україні.

Серед численних сфер, де можуть реалізовуватися проекти державно-приватного партнерства, нині найбільшого поширення в Україні вони отримали лише в транспортній галузі, охороні здоров'я, енергетиці та телекомунікаціях. Основною причиною цього є те, що ці сфери є прибутковішими й найбільш запитуваними, отже, приватні партнери надають поки перевагу саме їм. З іншого боку, сфери, що потребують більшої участі приватних партнерів, залишаються поза їхньою увагою. Таким чином, інвестування в найприбутковіші галузі та не досить ефективна державна політика щодо залучення приватних інвесторів до менш привабливих сегментів державного сектору економіки також не сприяють розвитку механізму державно-приватного партнерства.



Водночас, за оцінкою Світового банку, переважна частка цих проектів не відповідає сутності ДПП та кращим світовим практикам. Отже, актуальним завданням є вдосконалення механізмів реалізації таких проектів, і передовсім механізмів їх державної фінансової підтримки, зокрема тих, що мають на меті розбудову транспортної, житлово-комунальної та соціальної інфраструктури, модернізація якої є критичною для нашої країни з огляду на досягнення Цілей сталого розвитку.

Світовий досвід демонструє, що державно-приватне партнерство є справді дієвим та ефективним механізмом розбудови інфраструктури будь-якої країни. Залучення приватного сектору з усім його досвідом, фінансовими та технічними ресурсами є ключовим елементом у стимулюванні економічного зростання кожної країни, а також у досягненні глобальних Цілей сталого розвитку.

У світі існує достатня кількість реалізованих проектів державно-приватного партнерства; опрацьовано різні механізми фінансування таких проектів залежно від економічної ситуації в країнах та стану їхньої інфраструктурної сфери. Наявний досвід формує достатню базу для подальшого порівняльного аналізу та можливостей запозичення найкращих прикладів у країнах, які тільки розвивають основи державно-приватного партнерства, зокрема в Україні. На сьогодні Україна потребує значних фінансових ресурсів для відновлення та модернізації інфраструктури, зокрема тієї, що була зруйнована внаслідок конфлікту на сході країни. Ані державний бюджет, ані кошти міжнародної допомоги не можуть покрити потреби країни у фінансових ресурсах для розбудови її інфраструктури.

За таких умов державно-приватне партнерство могло б стати ефективним фінансовим механізмом прискорення інфраструктурного розвитку. Проте без розбудови механізмів державної підтримки державно-приватного партнерства залучення приватного бізнесу в інфраструктурні проекти в нашій країні, особливо в соціальній та житлово-комунальній сферах, можна вважати проблематичним, оскільки доходи населення перебувають на низькому рівні, а платоспроможного попиту на більшість суспільно важливих послуг загалом немає. Зауважимо, що проекти державно-приватного партнерства потребують суттєвих зусиль для їх впровадження, тісної співпраці приватного та державного секторів, якісного законодавчого підґрунтя, стабільної економічної ситуації, високої кваліфікації публічної влади та повного розуміння процедури реалізації таких проектів усіма учасниками цього процесу. А для таких держав, як Україна, ще й дієвих механізмів державної підтримки.

## Література

1. Бабяк Н. Д., Нагорний Є. О. Перспективні напрями фінансування проектів державно-приватного партнерства в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2017. Т. 22. Вип. 5 (58). С. 158-162.
2. Делмон Дж. Государственно-частное партнерство в инфраструктуре. Практическое руководство для органов государственной власти. URL: <https://ppiaf.org/documents/1921/download>.
3. Измайлов Я. О., Єгорова І. Г. Аналіз державно-приватного партнерства в Україні та світі. *Бізнес-інформ*. 2019. №1. С. 60-66.
4. Круглов В. В. Впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних проектах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. №4. Т. 29 (68). С. 68-72.
5. Мар'янович М. Е. Роль державно-приватного партнерства в досягненні цілей сталого розвитку до 2030 року. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2017. Т. 2. Вип. 1. С. 98-102
6. Стан державно-приватного партнерства в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=196d3373-eb07-4834-a61e-b3608f28eb22&title=SutnisterzhavnoprivatnogoPartnerstva>.

Людмила Сегеда

*Тернопільський національний економічний університет*

## ВПЛИВ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР КРАЇНИ

За ефективність фінансово-банківської системи країни основну відповідальність несуть Уряд поряд із Національним банком України. Та на жаль, регулятором на сьогодні ще досі не встановлені дієві та чіткі правила, які б дозволили в стратегічному аспекті забезпечити ефективне функціонування банківського сектору та сфери грошового обігу, на основі яких би забезпечувалось довготермінове зростання вітчизняної економіки та стабілізація фінансового стану країни.

Так, 2014 рік був одним із ключових в політиці НБУ, адже саме тоді почався перехід на інфляційне таргетування та відв'язка курсу гривні від долара. Та такі дії носили досить дискусійний характер.

У кризовий період, в умовах відтоку капіталу, НБУ почав фінансувати держборг, що обумовило переважання внутрішнього кредитування над зовнішнім, наслідком чого стало значне знецінення гривні. Також простежується чіткий зв'язок між динамікою курсу гривні та покриттям грошової бази резервами, коли зменшення резервів призводило до валютних шоків, відтак порушувалась макроекономічна стабільність

держави, адже поряд з ними (як наслідок) розкручувалась інфляційна спіраль із одночасним ростом цін на товари і послуги. Але нівелювати наявні в той час в банківській системі негативні явища не дозволяв низький рівень золотовалютних запасів, а тотальне знецінення гривні сприяло виникненню нових витків інфляційної спіралі, що, в свою чергу, відображалось на конкурентоздатності нашої продукції, а тому спричиняло дефіцит платіжного балансу, що створювало нові передумови для знецінення гривні.

Центральний банк, замість того, щоб стимулювати кредитну діяльність банків особливо в частині розвитку реального сектору, продовжував нераціонально здійснювати грошово-кредитну політику, яка була далекою від потреб вітчизняної економіки. Зокрема, натомість розробити та впровадити дієві антикризові заходи, політика НБУ спричинила підвищення процентних ставок, що скоротило фінансові можливості банківської системи підтримати підприємництво, спричинило зростання заборгованості клієнтів та зниження ліквідності, резервів і якості капіталу банківського сектору та підвищило ризики. А активне використання НБУ власних депозитних сертифікатів зумовило «ефект витіснення» та негативно відобразилось на кредитуванні реального сектору [1].

Через обмеженість у залученні коштів ззовні та всередині країни, з одного боку, та необхідність здійснення діяльності в умовах підвищення інфляції та девальвації гривні, стрімкого підвищення облікової ставки – з другого, банки не мали альтернатив докапіталізації, як це від них вимагав НБУ. Низька капіталізація банківської системи спричинила слабкість багатьох банків з настанням кризи в країні, що зумовило зростання недовіри до банківської системи та зниження рівня монетизації економіки, а відтак спричинило неможливість знизити ризики та активізувати кредитування підприємств, особливо реального сектору. Передумовою такого стану банківської системи стала інспірована НБУ суттєва девальвація гривні, що спричинило істотне зниження заощаджень та значні витрати на покриття ризиків банківської діяльності.

Вказані причини поряд із зниженням ліквідності банківського сектору та банкрутством ряду підприємств із несприятливими макрочинниками призвели до безпрецедентних збитків й критичного зниження рівня капіталу банківської системи країни.

Не останню роль у вказаних процесах зіграв регулятор, адже непродумана валютно-курсова політика почала відлякувати іноземних інвесторів, а подекуди спірні процеси ліквідації банківських установ похитнули і так нестійку макроекономічну стабільність країни. В умовах слабкої, недостатньо капіталізованої, збиткової банківської системи НБУ запустив процес її очищення через виведення з ринку проблемних

банківських установ. Та банки, зіткнувшись з дефіцитом пасивів через їх вилучення населенням після ажіотажу з причини банкрутства великої кількості банків, були змушені обмежити кредитування та активізувати дострокове стягнення кредитів, що спровокувало звуження їх дохідної бази. Натомість зросли витрати на формування страхових резервів під проблемні кредити. В таких критичних для банківської системи умовах, в 2014 р. НБУ приймає рішення підняти мінімальний рівень регулятивного капіталу – до 500 млн. грн. Проте за наявності таких проблем, як: значний обсяг проблемних кредитів, доларизації вкладів, негативні показники фінансової діяльності, деформація балансу – підвищити надійність та фінансову стійкість банківської системи досить проблематично.

Досить низькою була якість активів банківської системи при низькій кредитоспроможності більшості позичальників в результаті знецінення гривні та скорочення попиту на вітчизняну продукцію. Відповідно, реакцією підвищення частки проблемних кредитів стало збільшення витрат на формування резервів. При цьому, боржники, які отримали кредити в банку, не могли вчасно за ним розрахуватись через порушену ліквідність, причиною чого була недоступність до своїх ресурсів у неплатоспроможних банківських установах. Відтак, втративши власні активи, підприємства все-таки змушені були покривати свої зобов'язання перед банками-кредиторами. А внаслідок неможливості повернення кредитних коштів, якість банківських активів знижувалась, що спричиняло зниження ліквідності самих банків.

За даними НБУ, практично половина виданих банками кредитів є дефолтними, наслідком чого є значні відрахування в резерви, при чому наслідком заборони регулятора відраховувати під кредити, видані у валюті, валютні резерви стало збільшення втрат банків через необхідність конвертації. Така ситуація зумовила перевищення витратних статей балансу банків над дохідними, що спричинило їх подальшу збиткову діяльність.

Разом з тим, в умовах сьогодення важливим завданням виступає урізноманітнення джерел залучення ресурсів банками, що забезпечить їх довгостроковою ресурсною базою та дозволить уникнути проблеми надання «довгих» кредитів «короткими» коштами, що також впливає на рівень ризиковості банківської діяльності. Тому, економічний ріст неможливий без завоювання довіри з боку населення до банківської системи, щоб стимулювати людей повернути кошти в банківський сектор, і стати базою для відновлення кредитної активності банків. В іншому ж випадку, вільні гривневі ресурси спрямовуватимуться у валюту, що спричинятиме девальваційний тиск на гривню. Наслідком такого розвитку подій може стати нездатність НБУ і в майбутньому знизити рівень інфляції. Ситуацію загострювали ще й низькі показники індексів

економічного очікування, споживчих настроїв та поточного становища, що цілком відображало бачення економічних агентів щодо перспектив власного розвитку в наявних та прогнозованих макроекономічних умовах. Зокрема, в експертів gfk.com, найвище значення показників індексів економічного очікування, споживчих настроїв та поточного становища були в 2014 р. з подальшою спадною динамікою. Станом на лютий 2019 р. переважали негативні настрої домогосподарств та суб'єктів господарювання до позитивних макроекономічних змін в країні [2].

Отже, аналізуючи грошово-кредитну політику НБУ, можна стверджувати, що вона була далекою від досягнення задекларованої в Конституції стабільності гривні та забезпечення підґрунтя для зниження безробіття і росту ВВП. Характерною рисою її проведення стала практична відсутність позитивного тренду в макроекономічній стабільності країни, що проявилось у зниженні рівня ВВП, зростанні втрат банківської системи, підвищенні частки проблемних кредитів, зниження показника кредитного мультиплікатора, погіршенні економічних та фінансових умов діяльності суб'єктів господарювання, значній відкритій та прихованій інфляції, високих негативних очікуваннях населення, колосальному знеціненні національної грошової одиниці, що в деякій мірі було спричинено й курсом на вільне плавання валюти та використанні інфляційного таргетування в непідготовленій для таких рішень політично, економічно, технічно та фінансово вітчизняній економіці.

### **Література**

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
2. Офіційний сайт компанії GfK. URL: <http://www.gfk.com/ukua/rishennja/press-release/cci-jan-2019/>

**Богдан Сенів**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **РИЗИКИ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ**

Потреба у кількісній і якісній оцінці величини ризиків банківських установ виникає внаслідок взаємозв'язку між сучасним станом банківської системи і економічним зростанням країни. Однак підтримка цього взаємозв'язку неможливе без уявлення про ризики що виникають у банківській системі.

Складність процесу оцінки банківських ризиків можна визначити за наступними чинниками:

- недосконалістю розроблених нормативних документів за якими можна проводити оцінку ризику;
- недостатністю інформації яку можна отримати від форм звітності;
- відсутністю систематизованої інформації для визначення рівня ризику у банківських установах;
- відсутністю відповідних систем для дистанційного аналізу ризиків у сучасних умовах.

В сучасних умовах є недостатньо висвітленим питання практичного використання підходів дистанційного аналізу з урахуванням специфіки банківської діяльності, створення нових методів оцінки та управління ризиками, що відповідають сучасним вимогам. Для ефективного використання системи оцінки ризиків необхідно враховувати і поточний стан банку чинники які можуть вказувати на коливання та зміну рівня ризику.

Згідно із системою оцінки ризиків існують наступні компоненти визначення параметрів ризику банку:

- кількісний рівень ризику та його коливання, які може бути у банку;
- якісний рівень ризику, його управління, контроль та моніторинг;
- сукупний ризик та чинники, які можуть вплинути на його рівень;
- напрям ризику.

Однією із проблем є керування ризиками як на макро-, так і на мікрорівні.

На рівні банківської системи є інформація про стан і загальний ризик банків, мінімальний розмір капіталу для нових банківських установ, стандарти та нормативи для керування службами внутрішнього контролю і керування ризиками. На мікрорівня – це механізми управління ризиками, внутрішні моделі оцінки і методи керування та інші.

Успішна діяльність банку в цілому значною мірою залежить від обраної концепції управління ризиками. Мета процесу управління банківськими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо.

Однією з найважливіших цілей управління банківськими ризиками є запобігання одноразовим значним по величині збиткам, котрі можуть мати негативні для банку наслідки. З цією метою у ПАТ КБ «ПриватБанк» проводяться розрахунки і розроблена методика проведення стрес-тестування, котра призначена для вимірювання максимальних збитків від різних ризиків, що виникають в умовах глобальних стресів на фінансових ринках. Стрес-тестування не носить імовірнісного характеру настання збитків, оскільки є методикою, заснованою на сценарних підходах, а лише указує на можливість їх настання.

Комплекс дій з ризик-менеджменту повинен забезпечувати такі цілі: ризики повинні бути достатньо зрозумілими для банку, конкретними і

чіткими для прийняття рішення, чіткий взаємозв'язок із очікуваною дохідністю і прийнятим ризиком. Мета управління ризиками повинна сприяти досягненню цілей як клієнтів, так і працівників банківської установи.

Розробка підходів щодо вдосконалення системи управління банківськими ризиками є основним елементом підвищення ефективності банківської діяльності та ефективними шляхами реалізації інноваційної політики у банківських установах.

**Зоряна Сороківська**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ**

Дослідження процесів глобалізації світової економіки посідають одне із ключових місць в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Це пов'язано в першу чергу із важливістю даного процесу в сучасних умовах, і зростанням значущості дослідження основних аспектів даної проблематики не тільки у теоретичному полі, але із точки зору практики. Даний процес охоплює практично усі сфери суспільного життя, це і економіку, політику, соціальну сферу, екологію та безпеку. Глобалізація є основною тенденцією, яка притаманна розвитку сучасної економіки загалом, та фінансового ринку зокрема.

До основних особливостей прояву глобалізації слід віднести:

- інтернаціоналізацію капіталу та посилення конкурентної боротьби на світових ринках;
- залучення національних економік у міжнародний економічний простір;
- лібералізацію торгівлі товарами та послугами, а також ринків капіталів;
- наявність впливу кризових явищ, які виникають в окремому регіоні, та мають потужній вплив на світову економіку;
- появу нових інституційних учасників міжнародних економічних відносин;
- виникнення нових форм ведення економічної діяльності;
- активну діяльність міжнародних економічних інститутів;
- утворення великих транснаціональних корпорацій, які охоплюють як провідні країни, так і країни, що розвиваються;
- вихід ринків капіталів за національні межі;

– швидкий розвиток світових ринків капіталів та інвестиційних ринків;

– необхідність створення механізмів глобального регулювання.

Таким чином, враховуючи особливості прояву глобалізації можна стверджувати, що світове економічне співтовариство, яке складається із сукупності національних економік в сучасних умовах перетворилося на цілісну економічну систему, окремі елементи якої залежать від функціонування інших, а інколи навіть не можуть відособлено без них функціонувати. І банківський сектор не є виключенням, оскільки основна частина прибутку в таких умовах утворюється у фінансовій сфері, яка має більшу дохідність у порівнянні із реальним сектором економіки. Банківська система, будучи найбільш чутливою до зовнішніх факторів реагує на будь які зміни на міжнародних ринках капіталів.

Стабільність банківської системи кожної країни є одним із важливих факторів від якого залежить стан економіки як даної країни, так і світової. Банківській діяльності притаманним є високий ступінь ризиковості, що вимагає постійного контролю щодо забезпечення стійкості функціонування. Займаючи домінуючі позиції на фінансових ринках, та будучи найбільш гнучким інструментом мобілізації капіталу, банківська система найшвидше реагує на будь які зміни на фінансовому ринку, з найменшим часовим лагом. В умовах глобалізації діяльність банків набуває міжнародного характеру, що робить їх ланкою світової фінансової системи, яка одна із перших відчуває на собі вплив фінансової глобалізації.

Таким чином, розглядаючи вплив глобалізації на банківську систему, мова буде йти саме про фінансову глобалізацію, під якої слід розуміти процес поступового об'єднання національних та регіональних фінансових ринків в єдиний світовий фінансовий ринок, а також посилення взаємозв'язку між ринками окремих фінансових інструментів [1, с. 416].

Вплив глобалізаційних процесів на банківську систему можна окреслити наступними векторами:

1. Збільшення кількості транснаціональних компаній, що обумовлює не тільки відповідне банківське обслуговування та появу новітніх банківських послуг, але й активну безпосередню участь банків у їхній діяльності.

2. Застосування уніфікованих засад ведення бізнесу та обліку як у банківському секторі, так і стосовно небанківських фінансово-кредитних установ, що в кінцевому результаті вимагає розробки єдиних правил, які регламентують внутрішні та зовнішні економічні операції.

3. Інтернаціоналізацію банківських послуг із проникненням в економіку країн що розвиваються іноземних банків, а також інших фінансових інститутів.



4. Нарощення обсягів боргових зобов'язань, які переміщуються між країнами, основними індикаторами яких є рівні відсоткових ставок і валютні курси.

5. Трансформацію міжнародного ринку капіталів у самостійний фактор розвитку світової економіки, та його зростаючий вплив на національні банківські системи.

6. Зростання частки міжнародних операцій у загальному обсязі банківських операцій.

7. Уніфікацію банківського нагляду.

8. Зміну форм конкуренції у банківському секторі. Внаслідок впливу фінансової глобалізації на банківську систему міняється як характер банківської діяльності, так і форми конкуренції на фінансовому ринку. Банки вимушені вступати у конкурентну боротьбу не тільки між собою, але із іншими суб'єктами фінансового ринку, пенсійними фондами, інвестиційними компаніями, страховими компаніями та іншими фінансовими інститутами.

Банківська діяльність під впливом процесів глобалізації трансформується та набуває нових рис, зокрема:

- відбуваються зміни стосовно кола операцій та послуг, що надаються клієнтам. Так банки вимушені міняти стратегію ведення бізнесу і переорієнтовуватися із традиційних банківських послуг на новітні, які за своїми якісними характеристиками більш повно задовольняють потреби клієнтів;

- стимулюється інноваційний розвиток як важлива умова досягнення конкурентної переваги;

- здійснюється обмін кращими управлінськими навичками, новітніми інформаційними продуктами та системами;

- розширюються дочірні та зарубіжні філіальні мережі банків, які сприяють формуванню міжнародного банківського бізнесу;

- відбуваються процеси злиття і поглинання, що призводить до концентрації капіталу у банківському секторі, як на національному, так і на міжнародному рівнях;

- мають місце процеси кооперації діяльності банків та небанківських фінансово-кредитних установ (для прикладу банків та страхових компаній), що дає можливість зміцнити свої конкурентні переваги та завоювати сфери впливу як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Не дивлячись на великий позитивний вплив фінансової глобалізації на банківську систему, даний процес має й ряд недоліків, які не повинні залишатися поза увагою. Однією із таких загроз є те, що здійснення фінансових операцій в умовах глобалізації банківськими установами проводиться за участю транснаціонального капіталу, який швидко

переміщується в будь яку країну, де появляється можливість отримання високого рівня прибутку, вилучаючи його із країн де рівень дохідності є нижчим. При цьому не беруться до уваги економічні наслідки такого відтоку капіталу для економіки країни.

Друга загроза полягає у постійно наростаючій швидкості фінансових потоків внаслідок розвитку систем електронних трансакцій, наявності в різних країнах значного обсягу фіктивного капіталу у формі цінних паперів, які не мають реального забезпечення, але в той же час сприяють надходженню або ж виведенню спекулятивного капіталу і дають підстави в подальшому очікувати посилення загроз економічній безпеці тієї чи іншої країни в результаті дії цього фактору [2, с. 48].

Підсумовуючи все вище викладене можна стверджувати, що процес глобалізації є об'єктивним процесом, який має як позитивний, так негативний вплив на банківську систему країни. Національним банківським системам в умовах відкритості економік неможливо уникнути даного процесу. Для того, щоб адекватно реагувати на наслідки процесу глобалізації країнам необхідно адаптуватися до нових умов функціонування міжнародної економіки, а також врахувати неоднозначність та різновекторність впливу даних процесів на економіку різних груп країн в умовах зростаючих темпів глобалізації.

### **Література**

1. Рахлис Т. П. Роль банковской системы в условиях глобализации мировой экономики. *Европейский журнал социальных наук*. 2013. №3. С. 416.
2. Трифонов Д. С. Финансовая глобализация как современный этап интернационализации мирового хозяйства. *Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета*. 2014. №5 (54). С. 45-48.
3. Калініченко Л. Л. Глобалізація банківської діяльності та її вплив на банківську систему України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. №43. С. 77-81.

**Ярослав Чайковський**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Однією з важливих складових фінансового ринку є банківська система. Без ефективного функціонування банківської системи неможливе досягнення стійкого зростання вітчизняної економіки та забезпечення належного рівня соціального добробуту населення. В умовах глобалізації

банківська система України продовжує відчувати наслідки фінансово-економічної кризи і фактично перебуває на етапі посткризового відновлення.

Політика Національного банку України (НБУ) щодо реформування банківської системи, яка проводиться в останні п'ять років, з 2014 року по 2019 рік, має на меті передусім зменшення кількості неплатоспроможних банків. Водночас заходи з очищення банківської системи впливають на її стійкість і спонукають до пошуку шляхів вирішення накопичених проблем.

На сучасному етапі банківська система України знаходиться у дуже складному становищі. Серед проблем, які відображають теперішній кризовий стан банківської системи України, доречно виокремити [2, с. 26; 4, с. 4-5]:

- низький рівень довіри до НБУ та банків;
- у результаті оголошення великої кількості банків неплатоспроможними і виведення їх з ринку змінилася структура банківської системи;
- недостатність банківського кредитування корпоративних клієнтів;
- значний розмір проблемних кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банківськими установами;
- недостатній рівень власного капіталу банків;
- зростання банківських витрат і збитковість банківської діяльності;
- брак дієвого механізму управління ризиками, розробленого банками.

За результатами соціологічних опитувань рівень недовіри до НБУ в червні 2018 року становив 62,1%. Схожим, однак трохи вищим є рейтинг недовіри до самих банківських установ – 69,6% [1].

За такого рівня недовіри громадян до банківської системи ефективність сучасних інструментів грошово-кредитної політики НБУ не може бути належною щодо широкого кола учасників фінансового ринку та суб'єктів економіки, зокрема юридичних і фізичних осіб.

За різними оцінками, громадяни України мають понад 50 млрд. дол. З метою їх залучення до банківської системи потрібно збільшити довіру до банківської системи та гарантовану суму відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

На рівень довіри до банківської системи, на нашу думку, вплинула також політика НБУ щодо зменшення кількості банків. Так, починаючи з 2014 року кількість банків, які мають банківську ліцензію, скоротилася зі 162 на 84 установи, або на 51,9%, і становила 78 банків за станом на 01.01. 2019 року [3].

Якщо проаналізувати організаційно-правову форму банківських установ, то в Україні всі банки сформовані у формі публічних акціонерних

товариств (ПАТ). В Україні відсутні важливі елементи банківської системи, зокрема кооперативні банки.

У багатьох країнах ЄС кооперативні банки відіграють велику роль. Так, у Польщі крім комерційних банківських установ та філій (відділів) кредитних організацій, розбудована широка мережа кооперативних банків.

В останні роки банківське кредитування, особливо кредитування підприємств реального сектору економіки, не розвивається. З 2015 року співвідношення обсягу кредитів до ВВП зменшувалося. Так, у 2014 році цей показник становив 64%, у 2015 році – 49%, а 1 січня 2019 року – 30%. Це значно нижче, ніж в інших країнах. Зокрема, у Польщі цей показник становить 70% [5].

Проблемами, які стримують розвиток банківського кредитування є: неефективна судова система та незахищеність прав кредиторів, невелика кількість державних програм з підтримки реального сектору та малих і середніх підприємств, відсутність грошово-кредитних і податкових стимулів сприяння розвитку кредитування та інвестування економіки, борги державних банків, відсутність достатньої кількості платоспроможних позичальників.

Підтвердженням неефективності кредитних операцій банків є стрімке зростання прострочених кредитів. Частка проблемних кредитів у банківській системі України на 1 січня 2019 року становила 52,85%.

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації банку не може бути меншим ніж 500 млн. грн. Для вже діючих банків, статутний капітал яких не відповідає зазначеному, НБУ розробив графік поступового приведення його обсягу відповідно до вимог до 2024 року. Враховуючи, що не всі банківські установи зможуть виконати графік підвищення обсягу статутного капіталу, варто очікувати, що частина банківських установ прийме рішення про об'єднання з іншими гравцями на ринку або про припинення діяльності та ліквідацію. Тому проблема підвищення рівня капіталізації банків України, зокрема малих, як одна з передумов їхньої фінансової стійкості та надійності, залишається надзвичайно актуальною.

На нашу думку, необхідно послабити вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу банків та зменшити його до рівня 150 млн. грн., що еквівалентно 5 млн. євро.

Діяльність банківського сектору у 2014-2017 роках була збитковою, що зумовлено насамперед погіршенням якості активів банків, і як наслідок необхідність подальшого доформування резервів, політикою НБУ та відсутністю розробленого банками дієвого механізму управління ризиками.

Згідно з Глобальним рейтингом конкурентоспроможності, стабільність української банківської системи є однією з найгірших у світі. Так, за даними 2016-2017 років за критерієм стабільності банківської системи (Soundness of banks) українська банківська система посідала 130-е місце.

Для покращення стану розвитку банківської системи України необхідно:

- створити сприятливі умови для іноземних інвесторів, щоб не допустити їх виходу з банківського сектору економіки України, тому що саме за їх допомогою вдається зберігати відповідну стабільність та протистояти фінансово-економічній кризі;

- посилити контроль НБУ за питомою вагою іноземного капіталу в статутному капіталі банківських установ;

- підвищити конкурентоспроможність державних банків і банків з приватним національним капіталом;

- посилити ефективність грошово-кредитної та регуляторної політик НБУ, що вимагає відновлення інституту довіри до банківської системи загалом та до діяльності НБУ зокрема. Без зростання довіри банківські установи та НБУ ще доволі довго не матимуть можливості повноцінно виконувати власні функції. Напрямами підвищення довіри до банківської системи з боку громадян, а також покращення іміджу банків є, насамперед, забезпечення стабільності курсу гривні, не зменшення кількості банків, а їх реорганізація шляхом злиття та приєднання (поглинання), удосконалення механізму гарантування вкладів фізичних осіб та ін.;

- зменшити реальну частку проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків через ряд законодавчих змін і проведення реформ, зокрема судової, а також розвиток вторинного ринку купівлі проблемних кредитів шляхом створення компанії з управління активами.

- відновити кредитування банківськими установами реального сектору економіки, малих і середніх підприємств та оптимальний перерозподіл капіталу для фінансування економічного зростання;

- розробити державні програми з підтримки та розвитку малих і середніх підприємств, створити державну агенцію з розвитку малих і середніх підприємств. У багатьох країнах уряди або центральні банки фінансово підтримують розвиток малих і середніх підприємств;

- удосконалити нормативно-правову базу, що регулює банківську діяльність, та закріпити на законодавчому рівні механізми управління банківськими установами в умовах фінансово-економічної кризи;

- підвищити інвестиційну привабливість банківської системи;

- посилити інноваційний розвиток банківського сектору економіки.

## Література

1. Відновлення довіри до банків – завдання НБУ. URL: [https://dt.ua/finances/vidnovlennya-doviri-do-bankiv-zavdannya-nbu-302948\\_.html](https://dt.ua/finances/vidnovlennya-doviri-do-bankiv-zavdannya-nbu-302948_.html). (дата звернення: 21.09.2019).
2. Гармашова Ю. О. Сучасний стан розвитку банківського сектору національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №5. С. 15-21. URL: [http://www.investplan.com.ua/pdf/5\\_2017/5.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2017/5.pdf). (дата звернення: 20.09.2019).
3. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Офіційний сайт Національного банку України. URL: [https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=27843415&cat\\_id=44578](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578). (дата звернення: 22.09.2019).
4. Дзюблюк О. В. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України. *Банківська справа*. 2016. №1. С. 3-32.
5. Фурман В. Чи потрібен кардіостимулятор для кредитування економіки в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/02/27/645605/>. (дата звернення: 23.09.2019).

## **Секція 8. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: основні тренди розвитку**

### **Sections 8. Accounting, analysis, audit and taxation: the main trends of development**

**Nataliya Melnyk**

*Ternopil National Economic University*

#### **MODERN TRENDS IN ACCOUNTING PROFESSION**

Change isn't comfortable – especially when it comes to industries steeped in tradition, such as accounting. Modern accounting firms are forced to adjust their activity as their previously static sector grapples with major alteration [1].

Modern world – is the world of a watershed moments for accounting, which creates repercussions throughout the business. It's the end of “old school” accounting, but entrepreneurs should feel fine. A new, modern and futuristic accounting will rise from the ashes of the archaic industry, and this revival will lower costs and increase transparency for businesses in every sector.

In identifying modern accounting trends, it's helpful to take a look at reports from reputable organizations that have studied where markets are heading in the years to come. The World Economic Forum (WEF) just recently put out its 2018 “Future of Jobs Report” and the report helps gives insight into the trends facing the workforce in the upcoming 5 years to come [4]. According to this report the 4 trend takeaways affect the future of accounting profession:

- Automation needs to be central to accounting firms` strategy;
- Emphasis will need to be placed on professional development in technology and soft skills;
- The shift towards the gig economy means that lots of workplace flexibility needs to be provided;
- Accounting firms will need to start hiring for roles that have not been typical.

Modern accountants provide services relating to financial reporting, taxation, auditing, insolvency, accounting information systems, budgeting, cost management, planning and decision-making by companies and individuals and provide advice on associated compliance and performance requirements to ensure statutory and strategic governance. The survey conducted by Chartered Institute of Management Accountants in cooperation with the UK's University of Bath showed that accounting professionals around the world are embracing the increased responsibilities that come with a more strategic role. Generally,

they view this shift as necessary for both career progression and personal job satisfaction [5].

Responses to the survey indicate that financial professionals are dividing their time among a variety of responsibilities. From the overall respondent pool, management accounting (forecasting, budgeting, cash flow management and other responsibilities) and accounting operations (traditional tasks such as internal financial reports and transaction processing) together account for almost half the time spent by respondents on the job, 22% and 20%, respectively. Management support (strategic counsel and risk management, for example) follows closely at 18%. So the global study shows that the role played by accounting professionals is evolving into activities that directly guide and support a company's strategic direction [5].

Today accountants play an important public interest role, working throughout society to strengthen companies and improve economies. In the modern world there is a strong link between a robust profession, economic prosperity and improved living standards – including better life expectancy, more years of schooling, and higher income. The report by International Federation of Accountants analyses the accountancy profession's link to national economic growth and improved living standards. It estimates that the global profession contributes USD \$575 billion annually to the global economy. Importantly, the report reveals the correlation between the share of accountants in total employment, and both GDP per capita improvement and improved human development outcomes [2].

The accounting world of the 21st century has been shaken by globalization, accounting software and changes in financial regulation. The shake-ups have given the field a whole new set of challenges, but they also offer opportunities for accountants who can adapt to them.

Firstly, the digitization of accounting, artificial intelligence and Internet-related changes meant that the traditional “hard skills” of accounting such as bookkeeping, preparing accounts and reporting no longer needed humans to do the work. All that was left for accountants to focus on was leading and managing the team, producing the numbers, negotiating adjustments based on judgment, presenting to and influencing users of management and financial reporting, and resolving strategic and operational conflicts arising [3].

Accountants should look to develop soft skills such as leadership, communication, creative thinking and ethics to lift their career prospects. Those soft skills will become more important as robotic process automation and artificial intelligence take over everyday accounting tasks. The accountancy profession will evolve significantly and professional accountants of the future will need to develop and demonstrate the ability to combine their technical knowledge, skills and abilities with softer skills concerned with interpersonal behaviours and qualities.



## Literature

1. Burdick M. The Accounting Industry's Death is Great News for Your Business / Michael Burdick // Entrepreneur [Electronic Journal]. – Available at: <https://www.entrepreneur.com/article/298649>.
2. Nexus 2: The Accountancy Profession – A Global Value Add // Centre for Economics and Business Research (Cebr). – Available at: <https://www.ifac.org/publications-resources/nexus-2-accountancy-profession-global-value-add-2>
3. Nixon P. Soft skills and your future as an accountant / Peter Nixon // A Plus. Hong Kong Institute Of Certified Public Accountants [Electronic Journal]. – Available at: <https://aplusmag.goodbarber.app/home-order/c/0/i/22601839/soft-skills-and-your-future-accountant>
4. The Future of Jobs Report 2018 // Insight Report Centre for the New Economy and Society. – 2018. – Available at: [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_Future\\_of\\_Jobs\\_2018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf).
5. Van der Stede W.A. Accounting trends in a borderless world / Wim A. Van der Stede, Roger Malone. - London: Chartered Institute of Management Accountants, 2010. – 13 p.

**Viktorija Rozheliuk**

*Ternopil National Economics University*

## **THE EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF THE DOMESTIC: REALITIES AND PROSPECTS OF THE ACCOUNTING SYSTEM**

Ukraine, as a European country, is in the process of actively implementing harmonization processes through the gradual increase in the number of entities that are required to make IFRS statements. Those entities are effective tools for enhancing transparency and clarity of information. Also, they highlight the activities of economic entities and create the basis for recognition of income and expenses, valuation of assets and liabilities, allow to objectively disclose and reflect the financial risks of the entities and to compare the results of their activities to ensure that their potential is adequately assessed.

When implementing accounting harmonization processes in Ukraine, it is important to be aware of the fundamental differences in the financing sources of domestic and foreign enterprises. In the USA shareholders who act as major investors are the main users of enterprise's financial statements, while in Ukraine the state is the main user of statements. Taxation comes first, and financial statement is more formal. The fundamental differences in the level of stock market development may be the reason.

Progress towards the declared harmonization is the European integration vector of the national accounting system. Methods of its achievement in our

country are not perfect. We consider the Ministry of Finance of Ukraine's instruction to prepare statements according to IFRS using standard reporting forms to be one of such methods for a number of reasons. The absence of approved IFRS forms presupposes the adherence to the materiality principle implemented by the entity's choice of the set of indicators that is necessary for the user to make decisions without burdening with any excess information. According to the author, such decision of the Ministry of Finance testifies to the immaturity of the current national accounting system to comply with Western market principles because of the remnants of the administrative psychology of management inherited from the administration system of the past.

The vagueness of the provisions used by domestic accountants is explained by the extremely wide range of individuals for whom they are assigned, the market content of the relationship and their advisory nature. International standards are difficult to understand. Given the overwhelming ignorance of Ukrainian accounting practitioners with their basic provisions, this fact makes it impossible to study the standards independently. Long-standing discussions about mastering international standards by domestic accountants are underway.

In modern conditions, the accounting of enterprises is maintained according to the national system, and the reporting is made according to international rules, transforming the accounting data. That is, IFRS financial statements may include assets that are not in the accounting, for example, due to the absence of primary documents confirming ownership of the asset. However, while an asset is not recorded in accounting, if an entity controls it, it must be reflected in its financial statements. At the same time, an asset recorded in accounting may not be reflected in the financial statements, for example, due to the fact that it does not bring economic benefits. Similar examples can be found for commitments. Thus, in accordance with the requirements of IFRS, financial statements should reflect so-called constructive obligations that are not documented but have arisen from the practice of business.

According to the law of social development, no nation or nationality can retain complete independence and originality if it wants to live in community with other nations and nationalities. That is why the idea of harmonizing accounting, comprehensibility of financial reporting to users from different countries, including foreign investors is appropriate at first sight.

However, if one delves into the problems of introducing international standards in Ukraine, the historical and ideological differences of nations, and the availability of various sources of financing for enterprises of national and western economies, the fundamental shortcomings of the harmonization process in Ukraine, which fundamentally disrupt the organization of a historically complex accounting system, appear.

According to the results of the study, the author concludes that accounting reform in Ukraine should take into account the interests of different groups of

specific users of financial information in order to practical implementation of the envisaged measures to unify and harmonize the domestic accounting system with IFRS.

Thus, the harmonization of accounting in Ukraine in accordance with the requirements of international accounting standards and reporting in the context of European integration and comprehensive development of global partnership requires compliance with the requirements of the international accounting system. It can be possible with the implementation of the harmonization process necessary for the effective development of economic entities.

### **Literature**

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2018. URL: <https://mof.gov.ua/uk>.
2. Рожельюк В. М. Організація бухгалтерського обліку діяльності переробних підприємств: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 488 с.
3. Problems of harmonization of accounting in Ukraine with international and requirements. Accounting in Ukraine under implementation of the European legislation: monograph. Ternopil : TNEU, 2017. P. 139-154.

**Nataliia Zarudna, Oleksandr Kundeus**  
*Ternopil National Economic University*

## **STRUCTURE OF ECONOMIC PROCESSES IN ENTERPRISES FOR ACCOUNTING AND TAXATION**

The process of approaching to the activity of the enterprise is a theoretical basis for distinguishing the perspectives of business processes within the strategic development of the enterprise. Under this approach, on the one hand, there will be a regulation of the flow of flows that take place in the activity of the enterprise, and on the other – the development of specific indicators with the expansion of the composition of accounting nomenclature for their registration. Such expansion of accounting data and approaching to the organization of enterprise management also changes the rules of implementation of accounting process – process-oriented information systems. These systems are based on cost accounting for processes and activities. The purpose of their operation is to collect and process information on the effectiveness of these processes and activities. It is possible to achieve this goal due to the fulfillment of a number of tasks before the processing of accounting system, namely: the formation of information on costs and revenues of processes; determining the effectiveness of these processes; analysis of the efficiency of using the necessary resources to carry out these processes.

To build a process-oriented system of accounting and taxation, the separation of individual processes of economic activity of the enterprise is vital

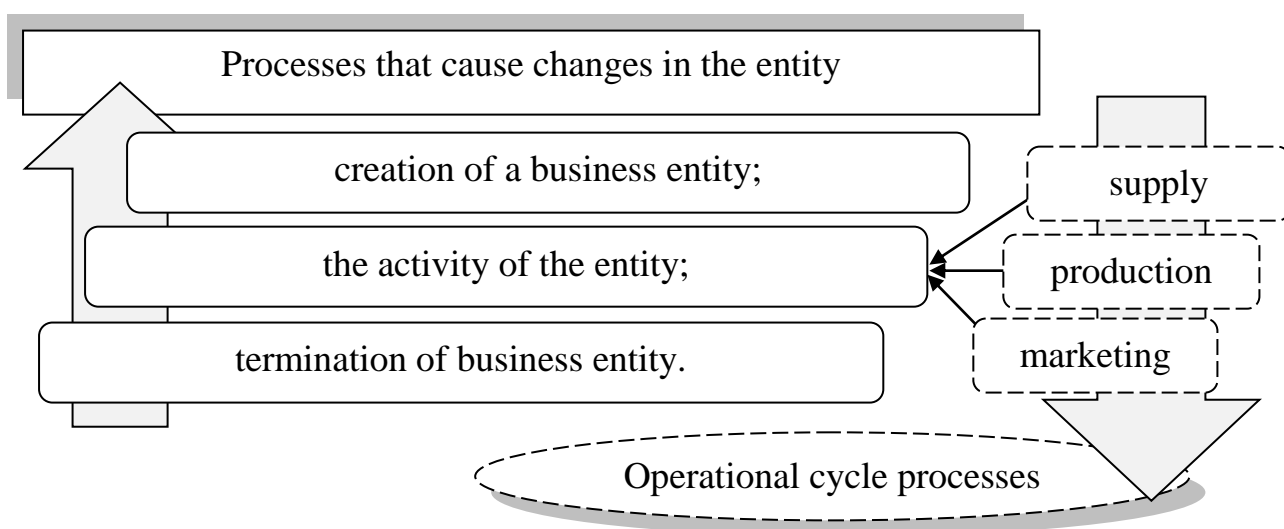
and is based on the ideas of modern management – grouping business operations by their main characteristics in terms of management structures (powers and costs of maintaining different costs) for the purpose of transitional.

Economic processes that take place in business activities are a set of similar operations that are aimed at performing a specific economic task. That is, the interaction of material, technical, labor and financial resources, as a result of which products are created, works are performed or services are provided.

There is no standard list of processes that take place in an economic activity. Enterprises should develop their own structure of processes and determine the sequence of their passage, based on specific organizational and technological features of the activity. By considering the activity of a particular enterprise through the lens of processes, a deeper knowledge and understanding of the situation that takes place in a specific period of time is achieved.

However, in the scientific and educational literature, in essence, everything boils down, basically, to the separation of the main three economic processes that are to be reflected in the accounting system – supply, production, marketing. In terms of the regularity of the processes and the sequence of the production cycle, the extension or modernization of the material and technical base (the investment process) should not be included in this series.

At the same time, they should be grouped and distinguished such economic processes that cause changes in the entity and operating cycle processes (Fig. 1). Each of them should be subject to mandatory accounting in order to obtain complete information on its effectiveness in order to further tax, respond promptly and make an effective management decision.



**Fig. 1. Composition of business processes for accounting and tax purposes<sup>1</sup>**

Therefore, the first type of economic processes should be understood as the establishment of an entity by contributing to the share capital by the founders or by changing the legal form of a pre-existing entity. At this time, the accounting department is tasked with the proper organization of accounting, the formation

of accounting policies of the company, the reflection of the formation of authorized capital, etc.

For a manufacturing enterprise, obtaining the finished product is usually cyclically continuous. The cyclicity of obtaining the result of entrepreneurial activity is characterized by three main processes: supply, actual production and marketing. It is logical that the second type (that is, the enterprise's own activity) is characterized by processes of operating economic activity and includes processes of supply, production and sale (realization). In general, the activity of any enterprise consists of three continuous and interrelated economic processes:

supply – that is, the acquisition of the means and objects of labor necessary for the enterprise to meet its production needs;

production – the process of direct production of finished products (or the provision of services or works);

marketing – which is responsible for fulfilling the contractual obligations to customers and buyers to provide them with finished products, works or services and to obtain revenue for it, to make payments for the transaction.

The main tasks of accounting of the supply process are: optimal and timely establishment of the volume of necessary purchases; accounting and control of receipt of material values at the enterprise; make payments with suppliers for purchased funds and display them in the account.

With regard to the tasks of accounting for the production process, the key issues here are the development of an order of accounting for the cost of production of finished products, control of production and calculation of its planned and actual cost.

At the exit of the production system, after the production process is completed, finished products are sold to final consumers (buyers) directly during the sales process. From the buyers to the enterprise comes the money that goes out of the system when paying the suppliers of input factors of production, leading to a cyclic repetition of these processes.

The accounting tasks of the process of sale of finished products, works and services are: formation of information on the volume and structure of products (works and services) sold by the enterprise for a certain period; control of fulfillment of contractual obligations with buyers and customers; accounting for accrual and payment of taxes and fees dependent on the volume of budget; calculation of financial results at all, at the enterprise and by particular types of products, works and services. As the result of the implementation process, the company receives the result of its operating activities, at this stage, the main task of accounting is to determine whether it is profit or loss. That is, the processes that change the condition of the means and sources of their formation, form new objects, new results, in general, create in the whole system a new

increase in quality, which some economists (including O.B. Pugachenko) equate to the so-called synergistic effect [2, p. 64].

If the company has achieved the desired result for which it was created, or for other reasons is unable to continue the usual consistent activities – it must go through the process of termination (which is a process of liquidation). Therefore, the third and final process involves the liquidation of the entity and involves the termination of the entity for certain objective reasons. Such reasons may be: either an arrangement to terminate with the consent of the founders, or by changing the entity's legal form as a result of its reorganization, or by conducting a bankruptcy procedure of the entity, etc. At this stage, it is necessary to first determine the responsible persons for accounting, to create a liquidation commission. The task of accounting is to make the necessary settlements with creditors according to their turn, to cooperate with state and controlling bodies on liquidation of the enterprise, formation of liquidation balance sheet, etc.

In any process, the accounting system is in close liaison with the tax authorities. It is the application of the process approach to the activity of the enterprise that is relevant for determining the system of taxation of the enterprise, because for example to the operating activity of the enterprise and the process of liquidation, completely different rules of taxation legislation apply.

### **Literature**

1. Облік і правове забезпечення господарських процесів підприємства: навчальний посібник / Г.І. Ляхович, Н.Я. Зарудна, О.М. Кундеус, Т.А. Яковець. Тернопіль: КРОК, 2017. 343с.
2. Пугаченко О.Б. Облік процесів матеріального забезпечення в системі управління хлібопекарними підприємствами : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Одеса, 2008. 220 с.

**Ірина Бенько**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ОЦІНКА СТАНУ ОБЛІКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ**

Проблеми організації обліку фінансового-господарської діяльності торговельних компаній у період впровадження міжнародних стандартів обліку досліджували провідні українські та зарубіжні вчені-науковці: О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, І.В.Жолнер, В.М.Костюченко, М.В. Кужельний, В.Ф.Палій та інші.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень фінансового-господарської діяльності підприємств виникає потреба у їх систематизації,

вдосконаленні, уніфікації та приведенні до конкретного суб'єкта діяльності. Це дозволить зберегти міцні ринкові позиції в умовах жорсткої конкуренції підприємств, визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, його фінансову стабільність, плато і кредитоспроможність, ступінь використання фінансових ресурсів і капіталу в період впровадження та застосування міжнародних стандартів обліку.

Різносторонній розгляд проблематики організації обліку торговельних компаній свідчить про наявність специфічних аспектів та значний інтерес до цих питань. Разом з тим комплексне дослідження господарської діяльності торговельних компаній як об'єкта обліку і звітності, його методології та організації майже не проводилось. Не вирішено низку проблем у дослідженні теоретико-методологічних засад бухгалтерського обліку торговельних компаній. Все це потребує удосконалення методології та організації бухгалтерського обліку, застосування сучасних інформаційних технологій, що обумовило вибір теми даного дослідження та його актуальність.

У секторі роздрібної торгівлі дохід є одним з найважливіших показників, які використовуються для інформування зацікавлених сторін про результати діяльності компанії.

Може здатися, що особливих проблем з обрахунком доходів у компаній роздрібної торгівлі бути не повинно. Однак не варто недооцінювати масштаб труднощів, з якими доводиться зіштовхуватися роздрібним операторам. Одним з таких проблемних напрямів є облік коштів стимулювання продажів, включаючи різні програми підвищення лояльності покупців, знижки та ваучери. Правила обліку засобів стимулювання продажів за МСФЗ в останні роки набули більш директивного характеру і тепер розкриваються компаніями роздрібної торгівлі у своїй фінансовій звітності [2].

Закупівля і управління запасами – одні з найбільш важливих факторів успіху компаній роздрібної торгівлі. Як правило, компанії утримують досить великі обсяги запасів, щоб виконати різноманітні і постійно мінливі вимоги різних груп споживачів.

Деякі роздрібні оператори щоденно відстежують споживчий попит для того, щоб забезпечити достатній рівень запасів у своїх магазинах.

Різноманітні продукти, що реалізуються компаніями, мають обмежений термін зберігання, інші змінюються під впливом моди і попиту, і, нарешті, на більшість з них чинять тиск ціни конкурентів. Всі ці ризики вимагають проводити регулярну перевірку запасів на предмет наявності ознак знецінення. Інші труднощі, з якими зіштовхуються компанії роздрібної торгівлі, – це порядок обрахунку знижок, отриманих від постачальників, і порядок розрахунку собівартості запасів.

Практично всі компанії розкривають інформацію про порядок розрахунку собівартості запасів за методами середньозваженої вартості та ФІФО, деякі компанії також застосовували метод роздрібних продажів [1].

Демографічні характеристики споживачів у різних регіонах можуть відрізнятися, тому вибір місця розташування магазину є одним з найважливіших чинників успіху компанії роздрібною торгівлі.

У роздрібних операторів, як правило, є інвестиційний план для кожного регіону або району, в яких вони працюють, включаючи стратегію придбання або оренди об'єктів майна.

Хоча з операційної точки зору істотних відмінностей у тому, купує компанія об'єкти або орендує їх, нема, відповідно до діючих МСФЗ значний вплив на показники бухгалтерського балансу може спричинити факт оренди магазинів за договорами операційної оренди, що відповідають критеріям, встановленим для обліку операційної оренди.

Нематеріальні активи, зокрема бренди, товарні знаки, відображають взаємини з клієнтами та відіграють важливу роль в успішній діяльності компаній роздрібною торгівлі. Незважаючи на те, що ці активи мають вагоме значення, як правило, вони не представляють собою великих сум за статтями в бухгалтерському балансі. Одна з причин полягає в тому, що стосовно таких активів часто діє високе граничне значення визнання, якого звичайно дотримуються при їх прямому придбанні або придбанні в результаті об'єднання бізнесу, але якого складніше дотримати, коли активи створюються самим підприємством. З метою розширення бізнесу роздрібні оператори часто укладають договори на використання своїх брендів і товарних знаків. Зокрема, така тенденція поширена на ринку предметів розкоші, а також серед роздрібних магазинів, що практикують модель франчайзингу.

Найчастіше в бухгалтерському балансі зазначають активи, пов'язані з програмним забезпеченням, а також значне сальдо зафіксовують за брендами, товарними знаками і ліцензіями.

Компанії роздрібною торгівлі схильні до ряду ризиків, пов'язаних як з поточною, так і з минулою діяльністю, які можуть призвести до відпливу грошових коштів у майбутньому. Ці ризики найчастіше стосуються реалізованої продукції, судових розглядів з конкурентами і клієнтами, зобов'язань за різними програмами реструктуризації та закриття магазинів.

МСФЗ містять жорсткі критерії, які необхідно виконати до визнання резерву на реструктуризацію, а також вимоги до детального розкриття інформації про характер зобов'язання і терміни відтоку грошових коштів на його виконання.

Всі компанії розкривають ставлення своєї облікової політики щодо визнання резервів. Найбільш часто розкривається інформація про резерви



щодо реструктуризації, обтяжливих контрактів і видатків на виведення з експлуатації або закриття магазинів.

Для оцінки результатів фінансової та операційної діяльності компанії роздрібної торгівлі використовують широкий спектр ключових показників ефективності. Найчастіше такі показники повинні давати акціонерам і аналітикам можливість сформулювати точне та повне уявлення про фінансовий стан і являють собою заходи, яким в інвестиційному співтоваристві надається величезне значення. Найпоширенішими показниками операційної діяльності є кількість магазинів і загальний розмір торгових площ.

З метою залучення більшої кількості покупців торговельні компанії надають широкий спектр знижок. Їх правильний облік має важливе значення.

Для того, щоб торговельні компанії успішно функціонували і розвивалися далі в Україні необхідно:

- удосконалювати діюче законодавство, що регулює підприємницьку діяльність та прийняти нормативні акти, спрямовані на забезпечення розвитку ринкових відносин;

- створити дієву систему мікрокредитування спеціалізованими установами;

- зменшити кількість ліцензійних процедур, що знаходяться у компетенції центральних органів виконавчої влади;

- створити умови для збільшення кількості працівників, які зайняті в сфері торгівлі, що сприятиме підвищенню рівня зайнятості та скороченню безробіття;

- послуги торговельних компаній повинні задовольняти найрізноманітніші сегменти ринку: населення, комерційні структури, державний сектор економіки;

- активна цінова політика повинна бути спрямована на доступність послуг для різних категорій споживачів;

- активізувати процес залучення коштів юридичних і фізичних осіб до інвестування проектів розвитку торговельного бізнесу.

### **Література**

1. Лучко М.Р., Бенько І.Д. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2016. 370 с.
2. Лучко М.Р., Бенько І.Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2016. 360 с.
3. Мельник А.Ф., Іващук І.О., Бенько І.Д. Європейський союз: інституційні та економічні основи інтеграції: навч. посіб. Тернопіль: Матвей, 2014. 410 с.
4. Хорунжак Н.М. Облік в управлінні витратами бюджетних установ: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 232 с.

5. Яцишин С.Р., Бенько І.Д. Форми організації підприємств у процесі укрупнення. Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. Хмельницький: Сталий розвиток економіки, 2015. – №2 (27). С.98–108.

**Тарас Бурденюк**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ**

Сьогодні зростає інтерес до практичного використання показників балансу в управлінні економічними процесами, особливо в галузі інвестування, кредитування, збереження, відчуження, розподілу та перерозподілу власності, а також у формуванні фінансових, податкових відносин і в багатьох інших ситуаціях. У національній економіці, на жаль, більшість рішень оперативного, тактичного і стратегічного характеру не завжди ухвалюються на основі складених і підтверджених балансів. Вони у поєднанні з іншими формами фінансової звітності є джерелом інформації, яке здатне забезпечити прозорість і ефективність взаємовідносин у сфері господарювання.

“Баланс” походить від латинського слова “bilanx” – двочашовий, яке разом зі словом “libra” (ваги) означало у римлян двочашові ваги (libra bilanx); тому у ряді мов з’явилися слова, близькі до слова “bilanx”, що означали ваги: італійське – la bilancia, французьке – la balance, англійське – balance і т.д. У загальному розумінні баланс – це кількісне вираження співвідношення сторін, які врівноважуються. В обліку та аналізі фінансово-господарської діяльності широко застосовується балансове узагальнення інформації для обґрунтування і прийняття відповідних управлінських рішень. З економічної точки зору баланс – це система взаємопов’язаних показників, які характеризують наявність матеріальних, технічних, трудових і фінансових ресурсів, та їх використання. Економічні баланси характеризують сукупність предметів і явищ, які зіставляються між собою у грошовому виразі та в натуральній формі [1]. Бухгалтерський баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов’язання та власний капітал. Баланс відображає різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього періоду, що робить можливим горизонтальний та вертикальний аналіз оцінювання фінансового стану підприємства із застосуванням коефіцієнтів (структури ресурсів, ліквідності й

платоспроможності, фінансової стійкості), прогнозування змін економічних ресурсів та їх джерел.

Аналітичні можливості балансу часто пов'язують із аналізом фінансового стану підприємства. Фінансовий стан це сукупність параметрів, які виражають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства. Він є синтетичним виразом виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства. Аналіз і загальну оцінку фінансового стану підприємства визначають з метою реагування на зміну ситуації внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства та прийняття управлінських рішень, пов'язаних із зміцненням фінансового стану, забезпеченням фінансової стабільності на перспективу. Аналіз фінансового стану передбачає такі етапи [1, с.205]: підготовка звітних даних до аналізу (технічна перевірка правильності заповнення фінансової звітності, приведення даних у порівняльний вигляд тощо); визначення критеріїв і показників оцінки фінансового стану (небагатьох і найбільш важливих); обчислення показників за певний період (квартал, півроку, рік, кілька років); оцінка фінансового стану за показниками в динаміці; розробка заходів на основі виявлених тенденцій. Фінансовий стан підприємства визначають на основі показників ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, платоспроможності і рентабельності.

При дослідженні методики аналітичних можливостей бухгалтерського балансу на перший план виходить методика порівняльного комплексного рейтингового аналізу. Ця методика особливо актуальна в сучасних умовах, коли актуалізувалося питання об'єктивної оцінки прибутковості, ефективності, конкурентоспроможності різнопрофільних підприємств і прийняття на цій основі правильного управлінського рішення, для чого необхідне ранжування підприємств відповідно до комплексного рейтингового числа. Рейтинг визначають на основі ряду показників, що характеризують різні аспекти діяльності підприємства. В основу розрахунку підсумкового показника рейтингової оцінки покладено порівняння підприємств за кожним із вибраних аналітиком показників із «еталонним», тобто таким, що має найкращі результати за всіма показниками. Таким чином, базою для отримання рейтингової оцінки підприємства є не суб'єктивні припущення експертів, а результати оцінки реальних об'єктів. Такий підхід відповідає практиці ринкової конкуренції, коли кожен самостійний товаровиробник намагається виглядати за всіма показниками діяльності краще, ніж конкурент [2, с.30]. Основна проблема застосування порівняльного комплексного рейтингового аналізу – обґрунтування системи вихідних показників та визначення інтегрального, за допомогою якого можна однозначно оцінити ефективність фінансово-господарської діяльності досліджуваного об'єкта або розрахувати його місце в групі підприємств-конкурентів. З погляду ефективності

рейтингової оцінки система фінансових коефіцієнтів має відповідати таким вимогам: фінансові коефіцієнти мають бути максимально інформативними і давати цілісну картину стійкості фінансового стану; в економічному змісті фінансові коефіцієнти в основному мають бути однакового спрямування (збільшення коефіцієнта означає поліпшення фінансового стану); для всіх фінансових коефіцієнтів мають бути зазначені числові нормативи мінімального задовільного рівня або діапазону змін; фінансові коефіцієнти повинні розраховувати за даними публічної фінансової звітності підприємств, що дозволяє порівнювати результати; фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства як у просторі (порівняно з іншими підприємствами), так і в часі (за ряд періодів).

Таким чином бухгалтерський баланс є дзеркальним відображенням стану активів і пасивів підприємства на певний момент часу. На основі балансової інформації проводиться оцінка не тільки обсягу залучених підприємством коштів для фінансування діяльності, але й напрямків їх розміщення у виробничі та інші ресурси підприємства. Наявність достовірної інформації є запорукою вдалого розвитку підприємства і дозволяє уникнути фінансової кризи, а це, в свою чергу, вимагає своєчасного забезпечення інформацією процесу аналізу розміщення і стану майна підприємства та джерел його утворення. Між системою збору інформації й аналізом балансу (звіту про фінансовий стан) існують прямий і зворотний зв'язки. З одного боку, результати аналізу надходять до системи фінансового менеджменту і використовуються для прийняття відповідних управлінських рішень; а з іншого боку – від своєчасності, якості і повноти інформації залежить глибина і об'єктивність результатів аналізу.

### **Література**

1. Мощенський С. Г. Бухгалтерський баланс як засіб комунікації зацікавлених сторін бізнесу в інформаційній економіці. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 19. С. 519-522.
2. Бурденюк Т. Г. Особливості діагностики фінансово-майнового стану установ державного сектору економіки. Економіка, підприємництво та бізнес-культура: трансформації в умовах розвитку інновацій: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. Херсон, 2015. С.204-206.
3. Бурденюк Т. Г. Рейтингова оцінка як метод аналізу конкурентоспроможності підприємств АПК. Облік і контроль на підприємствах АПК: стан і перспективи розвитку: матеріали III-ої міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовтня 2008 р. К.: КНЕУ, 2008. С. 31-33.

## **АСИМЕТРІЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ**

Фундаментом успішного практичного впровадження проектів бізнесом у постіндустріальну епоху є інформація, яка зменшує невизначеність і знижує ризик прийняття помилкових рішень у конкретних ситуаціях. Спрямованість на уникнення ентропії й імітація вектору змін процесів господарювання властиво для інформації економічного спрямування, значну частину якої на підприємствах формує обліковий персонал. Тому корисність обліку як інформаційної, метрологічної та комунікаційної системи полягає у тому, що вона поєднана тісними зв'язками із іншими системами економічної одиниці, оскільки формує інформацію про них і для них.

Однак у період функціонування економіки знань, інформаційні запити користувачів фінансової й облікової інформації є різноманітними та можуть бути протилежними за змістом, рівнем складності та варіативністю, що формує проблему асиметрії інформації.

Названа проблема є суттєвою для учасників ринкових відносин, зазначає кожен із її дослідників (Джордж Акерлоф, Майкл Спенс і Джозеф Стігліц), оскільки навіть маленькі розходження або неточності в звітних даних можуть мати істотний вплив на поведінку економічного суб'єкта [3]. Тому вирішення такої проблеми означає уникнення низки перешкод на шляху до успішного розвитку підприємств у конкурентному середовищі.

Сутність інформаційної асиметрії полягає у тому, що тільки одна із кількох груп власників ресурсів, покупців чи інших учасників економічних відносин володіє необхідною для ведення діяльності інформацією, яка надає їм значні переваги при прийнятті певних рішень чи формуванні напрямів дій у порівнянні із іншими. Тому вочевидь, що проблема інформаційної асиметрії корелює із проблемою комунікації підприємств із суб'єктами власного внутрішнього та зовнішнього середовища.

Іншими недоліками, які формує асиметрія інформації є:

– відхилення від загальної ринкової рівноваги, загальноновстановлених традиційних елементарних економічних моделей;

– неефективне використання ресурсів через неповну інформацію про певні фінансові операції;

– несправедливість оцінки конкурентоспроможності підприємств.

Відхилення в економічній системі може бути спричинене інформаційною недосконалістю через дискретне використання відомостей про об'єкт чи суб'єкт. Наприклад, продавець знає про свій товар більше ніж його покупець, працівник краще знає ніж потенційний роботодавець про свої можливості виконання тої чи іншої роботи, а менеджери підприємства знають краще про особливості діяльності підприємства ніж інші, пов'язані із роботою підприємства суб'єкти. Саме тому, асиметричність інформації суттєво впливає на процес прийняття рішень і навіть незначне порушення ієрархії в даних може призвести до різного роду конфліктів. Таким чином, посилення інформаційної асиметрії на глобальному рівні призвело до фінансової кризи у 2008 році [1, с. 136].

Особливо помітно асиметрія інформації впливає на прийняття рішень в процесі залучення інвестицій. Неповнота чи неправдивість інформації може вплинути на обсяги інвестицій, термін інвестування та на рішення щодо доцільності капіталовкладень. Як зазначає Р. Бебчук, що в умовах недостатності або високої вартості інформації, або навіть коли інформацію неможливо коректно інтерпретувати, інвестиції стають незначними за величиною, короткостроковими й високочутливими до шоків у економіці [2, с. 322].

Асиметрія інформації також є причиною вищої конкурентоспроможності соціально безвідповідальних виробників у порівнянні із соціально відповідальними. Це відбувається через відсутність контролю за звітними показниками про результати діяльності підприємства соціального спрямування, оскільки не існує можливості перевірки повноти наведеної інформації. Тому підприємства мають можливість відвернути увагу від негативних наслідків господарської діяльності через розкриття тільки позитивних результатів його функціонування. Відтак суспільство володіє знаннями виключно про позитивні сторони діяльності бізнесу та не володіє даними про негативні сторони, що приводить до необ'єктивного збільшення вартості підприємства із нижчими витратами (економія на соціально відповідальних заходах) та зростання доходів.

Зважаючи на висловлені міркування, питання формування способу розкриття інформації про діяльність підприємства є особливо необхідними. Вирішення проблеми асиметрії інформації про результати господарської діяльності можна окреслити у двох основних напрямках:

– значно розширити спектр інформації, яку створює облікова система: тут слід облік розглядати як систему того ж рівня, що і систему управління, враховуючи мотиви отримання інформації та наслідки її використання контрагентами;

– розширити інформаційне відображення діяльності підприємства через створення повноцінних корпоративних звітів, які б у повній мірі

відображали як позитивний так і негативний вплив діяльності підприємства на зовнішнє і внутрішнє середовище.

### **Література**

1. Євдокимов В.В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації. Міжнародний збірник наукових праць. 2015. №3 (21). С. 135-146
2. Огієнко В.І., Луняков О.В. Асиметрія інформації в інвестиційних процесах. Актуальні проблеми економіки. 2012. №1. С. 320 – 333
3. Стігліц Дж. Асиметрія інформації: URL: <http://www.day.kiev.ua> (дата звернення 09.082019).

**Василь Дерій**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ПРИСКОРЕНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: МЕТА, КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМКИ РУХУ**

2019 рік увійде в історію України як рік (вперше за 28 останніх років) докорінної зміни політичних еліт нашої держави. Така зміна, безперечно, призведе до тектонічних змін в політичній та економічній системі, екологічній та соціальній сферах, технологіях. Прогнозуємо, що незабаром суттєвих змін має зазнати українська податкова система; продовжиться боротьба з корупцією, тіньовою економікою (насамперед у роздрібній торгівлі); триватиме робота зі створення і розвитку об'єднаних територіальних громад; поліпшиться якість та ефективність виробничої діяльності і сфери послуг; відбудеться швидкий перехід нашої економіки на новітні цифрові технології тощо.

Система бухгалтерського обліку в Україні буде динамічно розвиватись в напрямку застосування нових технічних засобів (персональних комп'ютерів, ноутбуків, сканерів, планшетів, смартфонів з численними додатками і т. д.) та програмних продуктів. В Україні також має з'явитись власна оригінальна комп'ютерна бухгалтерська програма (спільний проєкт українських та канадських програмістів. На ним вони уже працюють декілька років), яка замінить російську «1С: Бухгалтерія». До речі, у цій програмі треба було б закласти можливість складання не лише фінансових звітів, а й інтегрованих звітів підприємства. Це призведе до змін в організації роботи облікової служби в підприємстві і поєднання функцій менеджерів та облікових працівників. Облікові працівники повинні бути активними провідниками переходу підприємств від тіньових операцій, що не переходять законодавчі межі, до не тіньових (світлих).

Проте, це реально зробити лише тоді, коли за тіньові операції буде передбачена сувора відповідальність, насамперед, керівника підприємства.

Українське суспільство має усвідомлено перейняти у західного світу залізне правило – чесно платити податки державним та місцевим органам виконавчої влади. Зараз наша Українська держава проводить активну і послідовну інформаційно-роз'яснювальну роботу з цього приводу серед учнівської та студентської молоді. Така робота, на наш погляд, дасть позитивний результат через 8-10 років, коли поінформована молодь увійде в підприємницьке середовище і практично реалізовуватиме ідею відкритої (нетіньової) економічної діяльності та чесно сплачуватиме до бюджету відповідні суми податків і зборів, що передбачені законодавством України.

Через низку об'єктивних та суб'єктивних обставин, значно недооцінена роль аналітиків, особливо на рівні великих підприємств і мезорівні, тобто на рівні місцевих територіально-адміністративних одиниць. Йдеться про те, що аналітики мають сказати своє вагоме слово щодо стану розвитку цих одиниць та їхніх перспектив, ризиків і недоліків за різними видами та напрямками економічної діяльності. До слова додамо, що аналітична робота у підприємствах, організаціях, закладах, об'єднаних територіальних громадах має бути максимально автоматизована з наближенням її до ухвалення оперативних управлінських рішень. Завдання аналітика полягає в тому, щоб запропонувати для оперативного аналізу такі показники, які є найбільш впливовими на результативність діяльності об'єкта аналізу.

Щодо економічного контролю, то, на наш погляд, він зазнає найбільших змін, особливо на рівні центральних органів виконавчої влади. Зокрема, зовсім недавно Державна фіскальна служба України реформована у Державну податкову службу України, а з її складу виведено Державну митну службу України. Варто також повернути колишню назву Державній аудиторській службі України, яка раніше називалась Державна служба фінансового контролю (а перед тим – Контрольно-ревізійне управління при Міністерстві фінансів України). В боротьбі з олігархічними впливами на українську економіку послідовними і жорсткими мають бути дії працівників Антимонопольного комітету України.

Окремо хочемо звернути увагу на важливість зростання ролі та значення в українському суспільстві громадянського контролю і громадської свідомості щодо сплати податків та зборів. В нашому суспільстві занижена власна самооцінка, пов'язана з тим, що більшість людей не залучені до громадської роботи і не вміють або бояться її проводити (зважаючи на досвід попередніх поколінь українців, які зазнали



політичних переслідувань та гонінь з боку різних окупаційних влад і агентів). Проте лише активна громадянська позиція переважної більшості українців та законодавче закріплення правових норм громадського контролю, з нашої точки зору, дасть змогу подолати багато проблем українського суспільства (бідність значної частини населення України і, водночас, бездумна трата грошей на різні застілля через застарілі традиції від яких треба швидко і без жалю відмовлятися; згадки про тотальну «турботу» колишньої радянської держави про своїх громадян та неадекватне перенесення їх на нинішню капіталістичну реальність (ілюзорна надія, що держава за когось вирішить усі його проблеми); брак знань і небажання українців змінюватись у культурі поведінки в громадських місцях через реальну відсутність за це грошового покарання тощо) та вивести його належний рівень європейськості.

Ефективність внутрішньогосподарського контролю у функціонуючому підприємстві залежить, насамперед, від керівника і головного контролера (або головного бухгалтера, якщо там такої посади за штатним розписом не передбачено).

Таким чином, в умовах прискорених змін української економіки відчутно трансформується мета, ключові завдання та напрямки руху бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю. Ці трансформації є безпосереднім наслідком трансформаційних процесів в проблемній українській політиці, розбалансованій і неефективній економіці, зневаженій екології, відсталих та ненадійних технологіях.

**Світлана Жукевич, Наталя Жук**  
*Тернопільський національний економічний університет*

## **АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Побудова системи фінансово-економічної безпеки підприємства є складним завданням управлінської діяльності підприємства, результативність вирішення якого в подальшому значним чином впливатиме на ефективність функціонування системи безпеки в умовах жорсткої конкуренції. Основним завданням системи фінансово-економічної безпеки є убезпечення стійкості фінансового стану та дотримання певного заданого рівня його фінансово-економічної безпеки.

Сутність фінансової безпеки полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а

також місії і завдань, достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток [1].

Система фінансово-економічної безпеки підприємства не може бути універсальною, адже вітчизняні підприємства є дуже різноманітними. Кожне з підприємств має свої особливості, які практично неможливо врахувати у загальних положеннях розробки механізму фінансово-економічної безпеки підприємства. Відтак, виділяють особливості та їхній вплив на властивості, характеристики та функції системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Розуміння терміну «детермінант» набуває різного значення при використанні його у сучасних реаліях наукових підходів, вчень, галузях економіки. Електронна енциклопедія «Академік» надає більше сотні визначень терміну «детермінант». Слід зосередитись на тому що, «детермінант» (від лат. *determinans* визначальний) – це складова, компонент, визначник, причина, умова; домінуючий вплив чи головний чинник [2].

Детермінантами фінансово-економічної безпеки вважаються чинники та характеристики внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства, які безпосередньо визначають масштаб та складність системи визначеної безпеки. Актуальним завданням управління підприємством є побудова системи фінансово-економічної безпеки залежно від впливу таких детермінант та вимог до необхідної складності.

Побудова системи фінансово-економічної безпеки підприємства з урахуванням її детермінант базується на вирішенні низки завдань: визначення складу детермінант та характеру їхнього впливу на систему фінансово-економічної безпеки підприємства; визначення індикатора системи фінансово-економічної безпеки підприємства, який визначає особливості її побудови залежно від певних детермінант; опис особливостей механізму побудови системи фінансово-економічної безпеки підприємства залежно від певних детермінант.

Побудова системи фінансово-економічної безпеки підприємства з урахуванням її детермінант потребує уточнення їхнього розуміння та складу. У загальному випадку більш виправдано говорити про сукупність чинників, які впливають на побудову досліджуваної системи. Детермінанти системи фінансово-економічної безпеки підприємства розглядаються як чинники, вплив яких визначає зміст, склад, структуру, масштаб, складність та механізм функціонування системи. Тому детермінанти обов'язково мають бути враховані при побудові системи. А саме: розмір підприємства, привабливість його для рейдерів, сприятливість інституційного середовища, мінливість зовнішнього середовища, чітка ідентифікація загроз стану та діяльності підприємства.

А що стосується фінансової безпеки, то доцільно виділити забезпеченість фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільність їх розміщення та ефективного використання, фінансові взаємовідносини з іншими юридичними і фізичними особами, платоспроможність та фінансову стійкість [3].

Кожну з детермінант системи фінансово-економічної безпеки підприємства слід досліджувати окремо, як і їх вплив на побудову системи. Але на практиці вплив описаних детермінант виявляється разом, причому, з різною інтенсивністю, що зумовлює необхідність розгляду спільного впливу детермінант і узагальнення такого впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства. Саме такий узагальнений вплив детермінант системи визначає її масштаб, структуру, складність та механізм функціонування.

Для аналізу впливу зовнішніх чинників на стан фінансової безпеки конкретного підприємства слід використовувати дані управлінського та маркетингового аналізу, що мають проводитися на кожному підприємстві, інформацію спеціалізованих консалтингових фірм, статистичні дані за регіонами, країні в цілому, вибіркові статистичні та аналітичні дослідження за галузями і групами підприємств, які проводяться органами державної статистики.

Для аналітичної обробки отриманих даних щодо індикаторів фінансової безпеки підприємства і чинників, що впливають на її стан, використовуються методи економічного аналізу, а саме, кореляційного та регресійного аналізу, прямих розрахунків показників, коефіцієнтного та ін.

Для поглиблення аналізу впливу на стан фінансової безпеки підприємства чинників або загроз, особливо нових, потрібна додаткова інформація, яка потребує нетрадиційних джерел та її аналітична обробка. Такими джерелами можуть бути спеціальні обстеження фінансової діяльності конкретного підприємства, проведення зовнішніми спеціалізованими фірмами аудиту його комерційної діяльності, дані результатів соціологічного обстеження [4; 5].

Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки — це процес дослідження фінансового стану і основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку; це засіб накопичення, трансформації й використання інформації фінансового характеру [6].

Ключовим питанням для розуміння сутності та результативності фінансової діяльності в контексті її аналізу й оцінки, є концепція господарської діяльності як потоку управлінських рішень для вкладення ресурсів із метою отримання прибутку. Саме отримання прибутку

необхідне для збереження економічної життєздатності, можливості подальших вкладень капіталу та забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. При цьому всю сукупність рішень щодо досягнення цієї мети може бути зведено до трьох основних напрямів — рішення щодо вкладення ресурсів; операції, що здійснюються за допомогою цих ресурсів; визначення структури фінансової діяльності. Вчасне та якісне забезпечення цих напрямів фінансових рішень визначає ефективність механізму реалізації системи фінансової безпеки підприємства.

Отже, аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки є методом пізнання фінансового механізму підприємства, процесів формування та використання фінансових ресурсів для його ефективної діяльності, стану його майна, швидкості обертання всього капіталу та його окремих частин, дохідності використаних коштів. А метою є всебічна оцінка фінансового стану підприємства, резервів його діяльності та ділової активності задля підвищення рентабельності та зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи та забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

### **Література**

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
2. Словари и энциклопедии на Академике. URL.: <http://dic.academic.ru/>
3. Жукевич С.М. Діагностика фінансово-економічної стійкості суб'єкта господарювання: концептуальний підхід. Інноваційна економіка. 2016. №5-6 [63]. С.206-211
4. Рожелюк В.М. Жук Н.Т. Експрес-діагностика фінансового стану в системі управління безпекою підприємства / Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 232-234
5. Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016 450с.
6. Жукевич С.М., Кудлаєва Н.В. Діагностика фінансового стану в системі управління підприємством. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. 2009. №1(4). С. 234-246

**Григорій Журавель, Павло Денчук**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ДИЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРИБУТОК» В КОНТЕКСТІ БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ**

У вітчизняній та зарубіжній літературі досить активно обговорюється сутність економічної категорії «прибуток (збиток)» як джерела

оподаткування. Основними платниками податків в Україні є юридичні особи, вони забезпечують значну питому вагу всіх податкових надходжень, тому проблеми оподаткування прибутку підприємств для нашої держави мають важливе значення.

Донині не має однозначного тлумачення терміну «прибуток». Перш за все, «прибуток, обчислений в бухгалтерському обліку, не відображає економічного змісту – дійсного результату господарської діяльності. Усвідомлення цього привело крупних американських учених до чіткого розмежування понять бухгалтерський і економічний прибуток. Зокрема, за першим прибуток є результатом реалізації товарів або послуг, за другим – результатом роботи капіталу» [1, с.397].

У цьому контексті можна зауважити, що облікова теорія власне виникла як обґрунтування визначення прибутку, незважаючи на те, що така категорія ще не була в ужитку. Так, італійський вчений Б.Котрульї, попередник Л. Пачоллі, виклавши «порядок заповнення цього рахунка (тобто Збитків і прибутків – Авт.), вказав, що сальдо повинне переноситись на рахунок Капіталу» [1, с. 73]. У 1531 р. «бухгалтерський облік став розглядатись як засіб визначення прибутку», і «натуралістичне уявлення про те, що дохід – це сума грошей в касі й банку втратило будь-який смисл» [1, с.73].

Не зважаючи на те, що з того часу пройшло майже п'ятсот років, а «з точки зору будь-якого економіста ... прибуток – це перевищення доходів над витратами, донині ясності з цією категорією не має, оскільки прибуток, обчислений в бухгалтерському обліку не відображає економічного змісту – дійсного результату діяльності... З економічної точки зору прибуток – це різниця між грошовими надходженнями і грошовими витратами. З точки зору господарської: прибуток – це різниця між майновим станом підприємства на кінець і початок звітного періоду [1, с.109].

У теорії обліку англійських країн розрізняють «податкову й економічну концепцію прибутку», а самі визначення прибутку такі:

– фінансовий результат (прибуток) є приростом упродовж звітного періоду капіталу (засобів, укладених власниками фірми (підприємства) (відповідно збиток визначається як його зменшення) [1, с.442], так зване *статичне трактування балансу*;

– фінансовий результат є різницею між доходами й витратами фірми (підприємства). Ця різниця може бути позитивною – прибуток або від'ємною ... збиток [1, с.443], так зване *динамічне трактування балансу*;

– фінансовий результат (прибуток) є збільшення упродовж звітного періоду оцінки активів за рахунок зміни його доходності [1, с.400, 443];

– прибуток – сума, на яку доходи перевищують по'язані з ними витрати [2].

У Податковому кодексі України визначення прибутку подібне, хоча є певні відмінності: «Прибуток... визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень цього Кодексу» [3].

Якщо до цього додати відмінності, сформульовані М.Туган-Барановським щодо прибутку підприємства та прибутку власника, а також розбіжності за підходом французьких учених Е.-П. Леоте та А. Гільбо: вони вважали валовим прибутком грошову виручку за реалізовані цінності, а М. Туган-Барановський – величину вироблених цінностей, то очевидно, що твердження Д. Соломона про «концепцію прибутку, яке має трояку мету: 1) обчислення податків, 2) захисту кредиторів, 3) вибір розумної інвестиційної політики» [1, с.398], видається переконливим.

Проте, реалії сьогодення змушують підходити до проблеми визначення прибутку більш приземлено. Податок на прибуток в Україні тепер розраховується за даними фінансового обліку з урахуванням податкових різниць. Розбіжності між фінансовим та податковим обліком податку на прибуток стосуються насамперед великих та середніх платників податків, у яких сума доходів за звітний рік більше 20 млн. грн.

В контексті євроінтеграційних процесів стосовно оподаткування прибутку підприємств в Україні, існування двох системи обліку (бухгалтерського та податкового), на наш погляд, є не раціональним, що в свою чергу обґрунтовує доцільність скасування обліку податкових різниць для всіх категорій підприємств.

### Література

1. Соколов Я.В. Бухгалтерський учет: от истоков до наших дней. Москва : Аудит ЮНИТИ, 1996. 638с.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом МФУ від 07.02.2013р. №73. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.012.2010 р. №2755-VI. Дата оновлення: 23.11.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Журавель Г.П., Гарасим П.М., Гарасим М.П., Хомин П.Я. Облікове забезпечення податкової звітності на підприємствах України: навч. посіб. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 272 с.

## **АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У ФОРМУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ**

Маркетинг як функціональний напрям діяльності фінансової установи має об'єктивний характер, бо здійснюється незалежно від наявності у складі персоналу фахівців-маркетологів. Залежно від розмірів установи функції останніх виконують суб'єкти різних рівнів управління. Реалізація маркетингової політики фінансової установи, здійснюється через розроблення маркетингової програми. В основу її формування покладено визначення цілі та деталізація її на завдання.

Основною ціллю маркетингової програми фінансової установи слід вважати створення споживчої цінності для клієнтів і отримання певної вигоди від них. Дана ціль передбачає виконання таких стратегічних завдань:

- виявлення існуючих і незадоволених потреб клієнтів на ринку фінансових послуг;
- пропонування актуальних послуг для фінансового ринку;
- формування у клієнтів уявлення про фінансову установу як надійного партнера і на цій підставі створення стабільної клієнтської аудиторії;
- підвищення обсягів наданих фінансових послуг;
- ріст фінансового результату діяльності та зміцнення фінансових позицій.

Оцінювання можливостей суб'єктів маркетингу, проводиться з позиції самої фінансової установи, а також її клієнтів і конкурентів. Це вимагає вивчення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища її функціонування. За допомогою SWOT-аналізу оцінюють сильні та слабкі сторони установи за функціональними напрямками: маркетингом (асортимент наданих послуг, цільові сегменти фінансового ринку, наявність комунікаційних технологій та каналів надання послуг); логістикою (територіальна доступність, швидкість, зручність та безпека при наданні фінансових послуг); персоналом (кваліфікація, плинність кадрів, ефективність роботи, комфортність праці, корпоративна культура); фінансами (оцінка якості активів, прибутковості та ліквідності діяльності і т.д.).

Важливим інструментом аналізу зовнішнього середовища має стати PEST-аналіз, який дозволяє управлінському персоналу виокремити вплив політичних, економічних, соціальних, технологічних чинників, які опосередковано або безпосередньо визначають стратегічні цілі діяльності.

За результатами проведеного аналізу менеджери фінансової установи мають можливість діагностувати рівень задоволення потреб клієнтів (юридичних та фізичних осіб) за наданими послугами. Вивчення конкурентного середовища передбачає збір, опрацювання та аналіз різноманітних даних конкуруючих суб'єктів, які пропонують на ринку аналогічні послуги. Інструментом конкурентного аналізу може виступати «аналіз п'яти сил Портера» [1]. Відповідно до специфіки діяльності фінансової установи пропонуємо дещо трансформувати конкурентні сили запропоновані М. Портером. Такими конкурентними силами можуть стати: конкурентна боротьба на ринку фінансових послуг; поява нових фінансових установ, поява нових фінансових послуг; вплив клієнтів фінансових послуг; вплив інших зацікавлених осіб у діяльності фінансової установи. Доцільність запропонованих змін пояснюється необхідністю розгляду постачальників та споживачів як кредиторів і позичальників фінансової установи, які і є її клієнтами. Варто зазначити, що аналітичне дослідження конкурентної боротьби на ринку послуг слід здійснювати за виокремленими нами «п'ятьма силами» за допомогою інструментів SWOT-аналізу. Результати такого аналізу дозволять отримати інформацію про слабкі та сильні сторони кожного із конкурентів і сформувані досьє на кожного з них.

Розроблення маркетингової програми фінансової установи має на меті підвищити споживчий попит на фінансові послуги та ефективність діяльності. При її розробці необхідно врахувати такі елементи маркетингового планування як: формування асортименту; ціноутворення, просування фінансових послуг.

Специфіка формування фінансовою установою асортименту послуг визначається необхідністю та можливістю отримання дозволів державних регуляторних органів. Вважаємо, що портфель послуг фінансових установ, як і інших економічних суб'єктів, повинен бути оптимальним і враховувати споживчу корисність і їх привабливі характеристики (безпечність, ціна, комфортність і швидкість надання і т.д) та забезпечувати прибутковість діяльності.

Встановлення цін на різні види послуг у межах сформованого асортименту регламентується тарифною політикою фінансової установи відповідно до змін ринкової кон'юнктури та державної економічної політики.

Просування фінансових послуг вимагає використання різних маркетингових комунікацій, основною ціллю яких є формування попиту та стимулювання обсягів продажу. Підпорядкованими до основної цілі є :

- донесення до клієнтів інформації про установу, її послуги та їх якість;
- передбачення, формування і актуалізація потреб клієнтів;



- мотивування клієнта замовити послугу;
- формування привабливого іміджу фінансової установи;
- формування і підтримання доброзичливих відносин та ділового партнерства між установою та громадськістю, партнерами по бізнесу.

Оцінку ефективності маркетингової програми пропонуємо здійснювати за допомогою таких показників:

- кількість отриманих претензій, скарг щодо якості наданих послуг;
- робота з маркетинговим персоналом (кількість проведених тренінгів, кількість працівників, охоплених навчанням);
- наявність публікацій в пресі;
- наявність нових і актуалізованих фінансових послуг;
- частка нових, втрачених і постійних клієнтів;
- відвідуваність сайту (кількість відвідувань, час перегляду сайту, кількість укладених угод з клієнтами-відвідувачами сайту);
- наявність бренду фінансової установи (пізнаваність, тривалість відносин з клієнтами, своєчасність реагування на скарги клієнтів, відповідальність, надійність, безпечність і рівень споживчої відданості);
- частка витрат на маркетинг у витратах фінансової установи;
- кількість і темпи зміни дохідних фінансових послуг;
- кількість і темпи зміни витратних фінансових послуг;

Кожен із перерахованих вище показників повинен мати чітко визначений алгоритм розрахунку. Порівнянням фактичних значень показників з цільовими (нормативними) значеннями встановлюється рівень їх досягнення. Оскільки оцінювання ефективності маркетингової програми фінансової установи передбачає одночасне вивчення і узгодження досить значної сукупності показників, то це стає можливим за умови застосування методів багатомірного порівняльного аналізу, розглянутого нами в [2], і розрахунку інтегрального показника. Одним із можливих варіантів його визначення може бути наступний. Залежно від рівня досягнення показником свого цільового значення (не досягнуто, частково досягнуто, досягнуто) виставляють бальну оцінку. На основі зіставлення отриманих сумарних значень бальних оцінок з максимально можливими розраховується інтегральний показник. Його значення має бути максимально наближеним до 1. За цих умов маркетингову програму слід вважати ефективною, бо її основна ціль досягнута. У такому випадку, маркетингова програма актуалізується, відповідно, до змінних умов функціонування фінансової установи.

У разі низького значення інтегрального показника, маркетингова програма фінансової установи вважається неефективною, бо її основна ціль не досягнута. Це вимагає повторного аналізу наявних можливостей суб'єктів маркетингового процесу фінансової установи, її клієнтів та конкурентів і, на цій підставі, перегляду маркетингової програми.

## Література

1. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 715 с.
2. Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Економічний аналіз: навч. посібник/ за ред. проф. Р.В.Федоровича. Тернопіль: Видавництво «Астон», 2010. 416 с.

**Ярослав Крупка**

*Тернопільський національний економічний університет*

## ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЕТАПИ В ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

За останні 25-30 років облік інвестицій та інвестиційної діяльності в Україні пройшов кілька трансформаційних етапів. За радянських часів такий термін як «інвестиції» взагалі не використовувався, оскільки економіка базувалася в основному на державній власності, а окремі колективні господарства також знаходилися під повним контролем держави. До інвестицій у ті часи можна віднести, хіба що, спрямування коштів на капітальні вкладення. Таке розуміння інвестування надто звужував сферу його інформаційного відображення. Більшість показників в обліку і звітності базувалася лише на інформації про витрати щодо спорудження чи придбання основних засобів та їхньому фінансовому забезпеченні.

Далі, у часи становлення незалежності в Україні паралельно діяли дві системи обліку інвестицій: для державних і недержавних підприємств. У першому випадку збереглися традиційні затратні підходи до обліку капітальних вкладень. Поряд з цим зі створенням недержавного сектору в економіці, де основним джерелом забезпечення інвестицій стали вклади засновників, учасників, власників, набуває розвитку фінансове інвестування.

Більш пізній етап трансформації обліку інвестицій пов'язаний із запровадженням національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО), нового Плану рахунків. На цьому етапі інвестування на підприємстві визнано самостійним видом діяльності поряд з операційною та фінансовою діяльністю. Система обліку і звітності має надавати споживачу інформації уявлення про дану діяльність щонайменше з трьох позицій:

– структури інвестиційного майна (активів) та ресурсного забезпечення інвестиційної сфери (пасивів);

– результативності діяльності у результаті зіставлення доходів і витрат, виручки від реалізації і собівартості реалізованих інвестицій.

– руху коштів щодо інвестиційної діяльності з визначенням позитивного чи негативного значення даного показника.

Цей етап характеризується побудовою системи бухгалтерського обліку за національними обліковими стандартами, що не повинні суперечити міжнародним стандартам бухгалтерського обліку та фінансової звітності (далі МСБО). Та все ж між ними мають місце деякі відмінності. У світовій практиці не виділяються як окремі облікові номенклатури капітальні інвестиції. Міжнародними стандартами не передбачено таких активів як капітальні інвестиції. Термін «інвестиції» стосується в основному фінансових операцій, пов'язаних з вкладенням коштів у цінні папери, інші фінансові інструменти, придбані на стороні з метою одержання прибутку чи іншої вигоди. Спорудження й придбання основних засобів для власних виробничих і господарських потреб за МСБО не вважається інвестиційною діяльністю.

Згідно П(С)БО даний процес виділений у самостійний вид діяльності поряд з операційною та фінансовою діяльністю, до якої віднесено як фінансові, так і капітальні інвестиції. Такий підхід, на нашу думку, слід оцінити позитивно. Визнання капітальних інвестицій, виділення для їх обліку окремого рахунку дозволяє одержувати повнішу і об'єктивнішу інформацію щодо формування собівартості і вартості необоротних активів. Крім того, якщо розглядати інвестиційну діяльність як процес, пов'язаний з придбанням-реалізацією необоротних активів (саме так трактують даний вид діяльності і міжнародні, і національні облікові стандарти), то неминуче виникає потреба в обліку та розкритті інформації за двома напрямками:

а) здійснення інвестицій у придбання необоротних активів;

б) вилучення інвестицій шляхом реалізації (списання) необоротних активів.

Зараз, поряд з деякими незручностями, пов'язаними з розпорошенням на різних рахунках в обліку доходів і витрат інвестиційної діяльності, найбільше протиріччя викликають недавні зміни у вітчизняних стандартах з виділенням в окрему групу необоротних активів, утримуваних для продажу, що можна розцінити як ще один етап трансформації обліку інвестицій. За новим порядком необоротні активи, призначені для продажу, мають бути виведені зі складу необоротних і віднесені до оборотних, подібних до такої групи, як товари.

Такий крок спричинений аналогічними правилами, які діють у міжнародній практиці, що можна пояснити відсутністю у міжнародних стандартах таких активів як капітальні інвестиції. В наших умовах, з одного боку, придбання необоротних активів вважається інвестиціями, з

іншого, не визнається їх продаж. Це суперечить визначенню у національних П(С)БО самої сутності інвестиційної діяльності – як операцій з придбання і реалізації необоротних активів та фінансових інвестицій. Ці зміни спричинили ряд протиріч і непорозумінь при складанні фінансової звітності, зокрема:

- не вписується у загальну схему балансу відображення в окремих IV розділах утримуваних для продажу необоротних активів та груп вибуття і зобов'язань за ними, тому що актив балансу має будуватися за ознакою зростання ліквідності окремих видів майна підприємства, а пасив – за прискоренням терміновості погашення зобов'язань;

- для розрахунків за необоротними активами та групами вибуття уведено окремий пасивний рахунок 680 та статтю (розділ) у пасиві балансу, тоді як за такими розрахунками, зазвичай, виникають дебітори, а не кредитори;

- не узгоджуються показники Звіту про фінансові результати (сукупний дохід) та Звіту про рух грошових коштів, оскільки у першому звіті продаж необоротних активів вважається операційною діяльністю, а в другому – грошовими коштами від інвестиційної діяльності.

Іншою проблемою є те, що на практиці не завжди дотримуються прийнятих нормативних актів щодо обліку інвестицій. Для прикладу, згідно з П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» у пов'язаних осіб, що відповідають критеріям асоційованих чи дочірніх підприємств, облік інвестицій має вестись за методом участі в капіталі. За ним на величину прибутку чи іншого приросту капіталу дочірнього підприємства має збільшуватись, з одного боку, сума інвестиції, з іншого, – власний капітал (в т.ч. прибуток) материнської компанії. І навпаки, допущені збитки дочірньою структурою у відповідних частках зменшують саму інвестицію, а також капітал інвестора. Такий підхід стимулює інвестора до прийняття дієвих заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності діяльності інвестованого ним суб'єкта, оскільки цим досягається для нього за даними такого обліку «подвійна вигода» (збільшення інвестицій та капіталу), та недопущення зворотної ситуації – «подвійних втрат».

Такі дії інвесторів вигідні й для економіки країни загалом. Інвестор, зазвичай, є фінансово сильнішим, оскільки має вільні кошти для здійснення вкладень в інші суб'єкти. Дочірнє підприємство відчуває потребу в інвестиціях. Допомога, що надається сильнішим слабшому позитивно впливає на економіку регіону, галузі, країни в цілому.

Однак метод участі в капіталі не знайшов належного застосування у практиці. Через це непоодинокими є випадки, коли такі інвестиції мають ознаки рейдерства, придбання одним суб'єктом іншого з метою знищення конкурента, захоплення ринків постачання сировини чи збуту продукції, або супроводжуються іншими неправовими діями.

Сучасний етап обліку фінансових інвестицій має враховувати останні зміни в організації світового господарства, у формуванні корпоративних відносин в умовах глобалізації, інтеграції національних економік, їх цифризації. Оскільки основними користувачами облікової та звітної інформації є засновники, інвестори, тобто власники підприємств та корпорацій, саме на досягнення сприятливого інвестиційного клімату мають бути спрямовані інформаційні потоки. Важливим кроком у цьому напрямі може бути законодавче затвердження нового Звіту про управління, що має усі ознаки інтегрованої звітності. Звіт має містити фінансову та нефінансову інформацію, характеризувати стан і перспективи розвитку підприємства та розкривати основні ризики діяльності (структуру та опис діяльності підприємства; результати діяльності; ліквідність та зобов'язання; екологічні та соціальні аспекти; кадрову політику; ризики; дослідження та інновації; фінансові інвестиції; перспективи розвитку; схему корпоративного управління). Він оприлюднюється разом з фінансовою звітністю великими і середніми підприємствами та може слугувати важливою інформаційною базою для реальних та потенційних інвесторів.

Загалом, інформація з питань інвестування підприємств та корпорацій, набуває у даний час особливої ваги, оскільки стосується перспектив і ризиків підприємницької діяльності в Україні як на мікро-, так й на макрорівнях.

**Зоряна Литвин, Віра Серединська**  
*Тернопільський національний економічний університет*

## **АНАЛІЗ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Сучасні підходи до управління економічним суб'єктом вимагають знань та володіння законами функціонування складних соціально-економічних систем, впровадження методів збору та обробки інформації. І на цій основі прийняття обґрунтованих управлінських рішень, які спрямовані на виявлення пріоритетних і перспективних шляхів розвитку.

Забезпечення ефективного функціонування підприємств потребує економічно грамотного управління їхньою діяльністю, яке багато в чому визначається умінням її аналізувати. За допомогою аналізу вивчають тенденції розвитку, глибоко і системно досліджують фактори зміни результатів діяльності, обґрунтовують плани та управлінські рішення, здійснюють контроль за їх виконанням, виявляють шляхи підвищення

ефективності виробництва, оцінюють результати діяльності підприємства, виробляють економічну стратегію його розвитку.

Для підготовки та прийняття управлінських рішень потребує подальшого дослідження теорія і практика економічного аналізу, розширення його сфери застосування.

Особливість сучасного етапу розвитку економічного аналізу полягає у тому, що елементи його теорії, методології та організації у недостатній мірі враховують закони і тенденції ринку. З іншого боку, застосування аналітичного інструментарію зарубіжних країн, не адаптовано до умов господарської діяльності вітчизняних підприємств. Тому виникають додаткові труднощі у достовірному економічному оцінюванні. За сучасних умов господарювання виник розрив між потребами фінансового менеджменту та управлінням в цілому, і можливостями методології та організації аналізу, які застосовуються у практиці. Економічний аналіз ще не у повній мірі розглядається з позицій концептуальних положень та вимог ринкових відносин і потреб управління.

Управління це особливий вид діяльності, спрямований на ефективне досягнення мети суб'єктом господарювання шляхом планування, організації, мотивації і контролю за ресурсами. Умови, які необхідні для реалізації поставлених цілей і забезпечує система управління. Фінансово-господарська діяльність підприємства відзначається своєю багатогранністю та наявністю великої кількості різних ситуацій, що, в свою чергу, викликає необхідність проведення їх аналізу. Цю роль у процесі управління і виконує економічний аналіз [ 2, с.125].

Дослідженню ролі економічного аналізу в системі управління підприємством присвячені праці багатьох вчених, а саме: М. І. Баканова, С. І. Барнгольц, Є.В. Мниха, Г.В. Савицької, В. В. Сопка, М.Г.Чумаченка, С.І. Шкарабана та інші.

На думку Є. В. Мниха, саме функціональна диференціація науки управління зумовила виділення економічного аналізу, як для обґрунтування та оцінки управлінських рішень, так і для реалізації завдань інших функціональних систем знань (планування, регулювання, обліку, контролю, аудиту тощо). Становлення прямого і зворотного інформаційних потоків в управлінні можливе лише на базі аналітичних досліджень. Якщо у прямому зв'язку економічний аналіз забезпечує параметри можливого впливу на об'єкт управління, то у зворотному – дає оцінку ефективності такого впливу та доцільної його корекції [3, с.5].

Савицька Г. В. стверджує, що управлінські рішення і дії мають базуватися на точних розрахунках, на глибокому і всебічному економічному аналізі. Вони мають бути обґрунтовані, вмотивовані, оптимальні. Економічний аналіз передує рішенням і діям, обґрунтовує їх і

є основою наукового управління виробництвом, забезпечує його ефективність [4, с.16].

Професор С. І. Шкарабан зауважує, що однією із важливих функцій системи управління на всіх рівнях виступає аналіз. Він проводиться на усіх етапах, починаючи від аналізу стратегії діяльності будь-якого суб'єкта і закінчується кінцевим результатом [5, с.10].

Завданням управління є забезпечення безперервного функціонування економічного суб'єкта. Для вироблення стратегії розвитку потрібно вміти оцінювати, взаємоув'язувати і співвідносити процеси, що відбуваються у ньому, спрямовувати дії до досягнення поставленої мети. Встановлення взаємозв'язку та оцінювання діяльності підприємства і є завданням економічного аналізу у системі управління

На сучасному етапі розвитку економіки актуальним стало кількісне та якісне вимірювання прямих та непрямих, часткових та узагальнюючих причинно-наслідкових зв'язків у просторі й часі, використання у спеціальних методиках аналізу методів теорії ймовірностей, теорії ігор, теорії масового обслуговування, дослідження динамічних рядів тощо.

Управлінські рішення з урахуванням результатів економічного аналізу, сприяють економічному використанню ресурсів, запобіганню зайвим витратам, уникненню прорахунків, вирішенню проблемних ситуацій. За допомогою економічного аналізу досягається швидка адаптація до змін ринкової кон'юнктури, передбачення можливих змін поведінки партнерів, уникненню не виправданого економічного ризику.

Подальшого розвитку потребують теоретико-методологічні аспекти функціонування економічного аналізу в автоматизованому інформаційному середовищі. Розробка автоматизованої системи управління підприємством із включенням до її складу підсистеми економічного аналізу дозволить перевести управління на якісно новий рівень. Якщо у даний час система управління налаштована на ліквідацію відхилень, що виникають у процесі виробничо-господарської діяльності, то використання автоматизованих систем управління дозволить застосувати, так названий, «прогностичний» метод управління. При якому небажаним подіям і, всякого роду, відхиленням будуть запобігати у період, коли тільки виникають тенденції до можливих відхилень.

Отже, економічний аналіз є досить вагомим у системі управління підприємством, основою розробки науково-обґрунтованих управлінських рішень та інструментом контролю за їх виконанням.

Недооцінка ролі аналізу, помилки в планах і управлінських діях у сучасних умовах завдають відчутних втрат. А, ті господарюючі суб'єкти в яких належним чином організовано аналіз, мають хороші результати та високу економічну ефективність.

## Література

1. Економічний аналіз: навч. посібн. / за ред. М.Г. Чумаченка. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2003. 556 с.
2. Литвин З. Б. Необхідність економічного аналізу в системі управління підприємством. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.- практ. конф. Чернігів. 2014. С.125-127.
3. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 472 с.
4. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2005. 662 с.
5. Шкарабан С.І. Чи потрібен аналіз економісту. *Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу*. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 321с.

**Ірина Лукановська**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС**

Інтеграція України в європейську спільноту відкрила перед національною економікою нові можливості розвитку відносин із європейськими партнерами та одночасно визвала необхідність реформування існуючої системи бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору економіки, яка повинна відповідати вимогам міжнародних стандартів обліку та звітності і бути зрозумілою та доступною міжнародним інвесторам, кредиторам чи іншим зовнішнім користувачам.

Так, євроінтеграційні процеси спричинили значні зміни системи бухгалтерського обліку установ державного сектору економіки. Саме тому бухгалтерам-бюджетникам з впровадженням у 2017 році нового Плану рахунків не вдається розслабитися. Їм довелося врахувати нові поняття та принципи, і що головне – зміни і нові обов'язки стосовно фінансової звітності.

Світова бухгалтерська наукова спільнота, декларує позицію, що в умовах сьогодення система бухгалтерського обліку виступає основним інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень. Саме з цих причин на першому плані перебуває проблема забезпечення якості облікової інформації, що надається користувачам для прийняття управлінських рішень. Як відомо, метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та



рух коштів суб'єкта державного сектора та бюджету (частина 5 розділу І). [1]

Базовим документом щодо формування фінансової звітності є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 101 «Подання фінансової звітності» ( далі – НП(С)БОдс 101 ). Деякі положення НП(С)БОдс уточнюються в Методрекомедаціях №11 [2]. Але цей документ не є нормативно-правовим актом, і тому його норми застосовують, якщо вони не суперечать іншим нормативам.

Таким чином, склад і форми фінансової звітності в установах державного сектору економіки з 01.01.2017 встановило НП(с)БОДС 101, який розроблений з ціллю адаптації до міжнародних стандартів. Варто зазначити, що сьогодні ступінь відповідності національних стандартів міжнародним є досить високий, це насамперед зумовлено змінами типової кореспонденції рахунків та системи облікових рахунків.

З метою підвищення якості складання фінансової звітності деякі науковці (Корягін М. В., Куцик П. О.), вважають, що слід використовувати показники для оцінки якості фінансової звітності. Сьогодні серед вчених немає єдиного підходу стосовно набору критеріїв, на основі яких визначається рівень якості фінансової звітності, що зумовлено наступними причинами:

- відсутні загальні критерії визначення рівня якості, зокрема, це повинні бути кількісні чи якісні показники;

- відсутня загальна і єдина позиція серед вчених стосовно розуміння поняття «якість» в системі бухгалтерського обліку;

- відсутнє нормативно закріплене поняття якості фінансової звітності;

- у системі бухгалтерського обліку залишаються достатньо нерозмежованими поняття якості, точності, ефективності, релевантності та інші подібні характеристики фінансової звітності;

- недостатньо чітко сформульовані запити користувачів фінансової звітності щодо необхідності забезпечення підвищення рівня її якості. [3]

Зарубіжний досвід впровадження міжнародних стандартів свідчить про складність процесу та необхідність проведення великої підготовчої роботи з боку уряду, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України й розпорядників бюджетних коштів.

На нашу думку, модернізація системи бухгалтерського обліку сприятиме прозорості управління державними фінансами; удосконаленню системи стратегічного бюджетного планування на середньо та довгостроковий періоди; посиленню контролю за процесом виконання бюджетів; впровадженню національних стандартів бухгалтерського обліку та звітності на основі загальноприйнятих міжнародних стандартів; підвищенню статусу та ролі обліково-економічного персоналу. [4]

Отже, пріоритетним напрямком розвитку бухгалтерського обліку є його модернізація в державному секторі і перехід на методологічні засади, сформовані на основі міжнародних стандартів.

### **Література**

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2009 р. №1541. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
2. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору» від 23.01.2015 №1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-15>
3. Корягін М.В., Куцик П.О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2016. 276 с.
4. Китайчук Т.Г. Модернізація бухгалтерського обліку в державному секторі: проблеми перехідного періоду. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. №7. С.106-117.

**Інна Мельничук**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

В сучасних умовах вітчизняні підприємства орієнтують свою діяльність на посилення ринкових позицій за рахунок впровадження обґрунтованих управлінських дій під впливом змін у зовнішньому середовищі, виходячи з існуючих організаційно-технічних та фінансових можливостей. Слід зазначити, що в умовах кризи та жорстокої конкуренції більшість підприємств спрямовують свій фінансово-економічний потенціал на стабілізацію внутрішнього середовища, відмовляючись від реалізації перспективних стратегічних проєктів. В майбутньому це призведе до того, що підприємства не зможуть відповідати існуючим ринковим вимогам, і розвиваючись без нових, більш ефективних, стратегічно-орієнтованих дій в умовах динамічного середовища, ризикують опинитись за межею інтеграційних процесів управління та розвитку пріоритетних видів виробничо-господарської діяльності.

Питання формування обліково-аналітичної системи для забезпечення стратегічних цілей з метою сталого розвитку підприємства набуває значної популярності. Проблеми розвитку стратегічно-орієнтованої

системи обліку та звітності на основі на основі використання даних фінансового та управлінського обліку, а також інформації, отриманої з альтернативних джерел, висвітлюють Р. Ф. Бруханський [1], В. А. Дерій [2], Я. Д. Крупка [3], А. А. Пилипенко [4], М. С. Пушкар [5], А. О. Фатенок-Ткачук [6]. Поєднання даних стратегічного обліку та аналізу дасть нам можливість сформувавши надійне обліково-аналітичне забезпечення формування стратегії розвитку підприємства [1; 6]. А. А. Пилипенко, крім інтеграції систем управління та обліку, додає в алгоритм організації обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства – стратегічне прогнозування та планування (бюджетування) [4]. Іншим напрямом стратегічних орієнтирів обліково-аналітичної системи є охоплення нетрадиційних об'єктів відповідно до потреб управління, діяльності менеджменту, яка пов'язана з своєчасним реагуванням на зміни, внаслідок зміни економічних умов та появи нових видів діяльності [5]. Інноваційно-інвестиційну спрямованість управління стратегією підприємства, як пріоритетну, розглядає в своїх працях Я. Д. Крупка [3]. Не менш важливим для забезпечення ефективного управління в довгостроковій перспективі, як вказує В. А. Дерій, є вчасне виявлення економічних загроз та розробка заходів для зменшення втрат і підвищення економічної безпеки [2, с. 198].

Чинна нормативно-правова та методична база бухгалтерського обліку й звітності в Україні зорієнтована на традиційні види діяльності, а саме операційну, фінансову та іншу. Разом з тим, в сучасних умовах ведення виробничо-господарської діяльності суб'єктами підприємництва з метою підвищення конкурентоспроможності та прибутковості, виникає необхідність освоєння нових видів діяльності. Такі види діяльності як інвестиційна, інноваційна, науково-дослідна діяльності вирішують проблему конкурентоспроможності підприємства. Управління процесом формування прибутків та використання інвестиційних ресурсів в напрямку реалізації інвестиційно-інноваційних проектів та програм є основним джерелом фінансового благополуччя й подальшого розвитку суб'єктів господарювання. В зв'язку з чим, ставляться нові вимоги до інформації, необхідної для такого управління, що забезпечується сучасною системою бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Вітчизняна нормативно-правова база у сфері обліку зумовлює необхідність по-новому оцінити методичні принципи й прийоми щодо формування витрат і доходів від інвестиційної діяльності, застосування інновацій на підприємствах, процесу розподілу прибутку за напрямками, що в сучасних умовах мають пріоритетне значення. Помітно підсилилася потреба в більш глибокому і реалістичному з позицій практичної дійсності розробленні методологічних питань формування й використання інвестиційних ресурсів, і зокрема, капіталу підприємства. Результати

досліджень щодо вирішення організаційно-методичних проблем обліку доходів та витрат інвестиційно-інноваційної діяльності, її виокремлення та порядок списання на фінансові результати потребують детального вивчення й уточнення.

З метою розширення інформаційної бази для тактичного, стратегічного управління визнано за доцільне доповнити План рахунків відповідними субрахунками з обліку інновацій, а саме «Виробництво інноваційної продукції» (для узагальнення витрат з виробництва інноваційної продукції), «Інновації капітального характеру» (для обліку капітальних інновацій), «Інноваційна продукція» (для обліку новоствореної продукції).

В окремих випадках виникає необхідність ведення обліку інноваційних витрат, доходів і результатів за центрами їх виникнення, яка впливає з вимог внутрішньогосподарського обліку щодо забезпечення управління інформацією про ефективність створення, впровадження та використання нововведень у сфері виробництва і збуту. З цією метою може виникнути потреба у відкритті окремих субрахунків й аналітичні рахунки третього та четвертого порядків для відокремленого обліку доходів, витрат і результатів на підприємствах, що здійснюють реалізацію інноваційних проектів та програм. Застосування такого підходу сприятиме розширенню інформаційних потоків для розкриття інформації про інноваційні витрати, інноваційні доходи, прибутки (збитки) від виконання і впровадження інноваційних проектів та програм і прийняття на основі цього відповідних управлінських рішень. Така облікова інформація є достовірною базою для оцінки й аналізу ефективності інновацій.

Для ефективного функціонування підприємства в довгостроковій перспективі, важливе значення має обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою, що дасть можливість сформулювати надійну стратегію розвитку підприємства. Сучасна обліково-аналітична система має відповідати стратегічним цілям підприємства. Тому при її побудові слід враховувати інформаційні потреби управління, внутрішні фактори мікросередовища та вплив зовнішніх факторів макросередовища.

Формування методики та інструментів комплексної оцінки економічних можливостей і перешкод у діяльності суб'єктів господарювання, виявлення його сильних і слабких сторін повинна базуватись на достовірних обліково-аналітичних даних. Однак існують певні проблеми, пов'язані з удосконаленням інформаційного забезпечення економічної безпеки, можливістю розкриття витрат і вигод, пов'язаних з діяльністю, пов'язаною з економічною безпекою, в системі фінансового й управлінського обліку та їхньою аналітичною оцінкою.

Для управління важливо володіти інформацією про ефективність наявних виробничо-господарських процесів з деталізацією витрат і

доходів, пов'язаних із здійсненням тієї чи іншої діяльності (ефект від запровадження заходів із виявлення і запобігання економічних загроз, порушення економічної безпеки тощо). В цьому випадку виникає потреба в деталізації синтетичного обліку і конкретизації аналітичної складової реєстрів (звітності), і особливо, рахунків бухгалтерського обліку як способу групування і розшифрування інформації про елементи господарської діяльності підприємств.

Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства необхідно сприймати з двох позицій впливу: 1) внутрішніх чинників (крадіжки, навмисне завдання матеріальної шкоди підприємству, доведення його до штучного банкрутства, бухгалтерсько-звітні порушення, попередження спроб розкриття комерційної таємниці підприємства і т. д.); 2) зовнішніх чинників (виявлення недобросовісної конкуренції, проведення слідчих дій, відновлення первинного і зведеного обліку після пожежі, катастрофи, атак хакерів тощо).

Таким чином, при організації такої системи управління, коли менеджмент веде пошук та освоєння нових форм діяльності, сприяє прогресу і/або удосконаленню існуючих технологій виробництва, нові об'єкти обліку повинні розкривати повну інформацію з метою прийняття ефективних управлінських рішень, облікова система має бути варіативною і креативно налаштованою до змін господарського середовища і сприяти забезпеченню управлінських потреб у необхідній інформації.

### Література

1. Бруханський Р.Ф. Стратегічна обліково-аналітична система аграрних підприємств: вимоги, користувачі, суб'єкти генерування інформації. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації* : Міжнародний збірник наукових праць. 2016. Випуск 1. С. 5-14.
2. Дерій В.А., Мельничук І.В. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит у системі управління витратами на економічну безпеку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. №3. С. 197-208.
3. Крупка Я.Д., Питель С.В., Мельничук І.В. Облік, оподаткування і правове регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності : навч. посіб. – 3-тє вид., переробл. і доповн. Тернопіль : Крок, 2017. 264 с.
4. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства : наукове видання. Харків: ХНЕУ, 2007. 276 с.
5. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 334 с.
6. Фатенок-Ткачук А.О. Організація обліково-аналітичного забезпечення процесу формування стратегії розвитку підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №2. С. 82-88.

## **ВНУТРІШНІЙ АУДИТ КІБЕРБЕЗПЕКИ КОМПАНІЇ**

Активний розвиток цифрових технологій суттєво збільшує обсяги даних, які генеруються компаніями, їх партнерами і клієнтами. Разом з тим, у більшості компаній системи захисту інформації малоефективні проти кіберзлочинців. Тому існує високий ризик злому баз даних і крадіжки важливої інформації.

Міжнародні експерти з кібербезпеки Cybersecurity Ventures підрахували, що в 2019 році кібератаки відбуваються кожні 14 секунд. Із збільшенням кількості кібератак зростає і заподіяний ними збиток. Через хакерські атаки, що спричинили витік даних, у 2018 році компанії втратили \$ 3 трлн., а за прогнозом Світового економічного форуму до 2022 року сума планетарного збитку від кібератак може становити \$ 8 трлн. [2].

Зростання кількості кібератак змушує компанії забезпечувати свою кібербезпеку, що передбачає захист цифрових даних, інформаційних систем від кібератак.

Основними принципами кібербезпеки є:

- інтеграція кібербезпеки у стратегію компанії;
- захист ключових інформаційних активів;
- виявлення кібератак і ефективне реагування на них з метою мінімізації збитку;
- створення захищеної і стійкої компанії.

Важлива роль у захисті інформації від електронного злому належить внутрішньому аудиту. Кібераудит - це зріз поточного стану кібербезпеки, який дає можливість зрозуміти, де в даний час знаходиться компанія і куди потрібно їй рухатися, щоб стати більш безпечною. За допомогою такого аудиту можна зменшити кіберризик і наслідки їх виникнення.

Виділяють такі види внутрішнього аудиту кібербезпеки компанії:

1. Внутрішній аудит поточних процесів, політик і процедур кібербезпеки. Аудитор досліджує стан реальної безпеки, зокрема з'ясовує, чи проводився тест на проникнення, які його результати, чи виправлені виявлені недоліки; як навчають користувачів з питань кібербезпеки і як оцінюють рівень їх знань; які інциденти, пов'язані з кібербезпекою компанії, були зафіксовані за період, що підлягав аудиту, чи проводилося розслідування і які заходи вживалися для запобігання в майбутньому подібних інцидентів. Такий аудит доцільно проводити після переоцінки поточних ризиків бізнесу.

2. Внутрішній аудит поточного рівня захищеності від кіберзагроз. Включає пошук вразливих місць, моделювання хакерських атак, тести на проникнення і т.п. Цей вид аудиту є перевіркою реагування персоналу на кіберзагрози, а також перевіркою реального впровадження політик, процесів і процедур. Під час перевірки можуть бути виявлені тіньові ІТ-системи, які формально в компанії не задокументовані і невідомі ІТ-персоналу.

Робота внутрішніх аудиторів полягає у відстеженні і оцінці ризиків у сфері кібербезпеки. Вони з'ясовують, наскільки сильно бізнес компанії пов'язаний з інформаційними технологіями; які інформаційні системи і ресурси використовуються і наскільки вони критичні; які збитки будуть завдані компанії при порушенні конфіденційності, цілісності і доступності інформації. Зокрема, витік конфіденційної інформації про постачальників, покупців, клієнтів може зумовити їх відтік, або втрату конкурентної переваги; порушення доступності інформації - припинення бізнес-процесу.

Кожен ризик оцінюється за двома параметрами: ймовірністю і потенційним збитком. Виходячи з цих кількісних показників формується карта ризиків і визначається їх пріоритет. Після оцінки кожен кіберризик аналізують і розробляють заходи по роботі з ним. До класичного набору таких заходів належать мінімізація, прийняття, ухилення і диверсифікація. Кіберризики регулярно переоцінюються, а карта кіберризиків, відповідно, переглядається. Такий циклічний підхід допомагає компанії підтримувати максимальний рівень кіберстікості.

Безпосередньо внутрішній аудит кібербезпеки компанії включає декілька етапів:

1. З'ясування кваліфікації внутрішніх аудиторів та достатності ресурсів. Якщо у службі внутрішнього аудиту є співробітники з досвідом роботи у сфері інформаційних технологій або у сфері аудиту інформаційних технологій, то вони після додаткового навчання залучаються до проведення внутрішнього аудиту кібербезпеки. Внутрішні аудитори повинні знати, яка інформація є важливою, як повинні працювати інформаційні системи, що робити у разі виникнення проблеми.

Якщо таких фахівців у компанії немає, то розглядається питання про залучення зовнішніх експертів.

2. Планування і попереднє обстеження. Визначають, які інформаційні системи будуть охоплені внутрішнім аудитом, які сфери будуть вивчатися.

3. Тестування на проникнення. Проводять оцінку безпеки комп'ютерних систем або мереж засобами моделювання атаки зловмисника. Включає сканування, планування атак і проведення атак.

Сканування: збір і аналіз інформації про периметр безпеки; сканування периметру безпеки за допомогою спеціальних інструментів; ідентифікація вразливих зон.

Планування атак: розробка сценаріїв атак на підставі цілей атак і виявлених вразливих зон; підготовка необхідних спеціальних інструментів; оцінка ризиків реалізації атак; планування проведення атак (дата, час).

Проведення атак: проведення атак у запланований час; збір інформації про успішні і неуспішні атаки [3].

Результатом тестування на проникнення є звіт, який включає список виявлених вразливих зон, векторів атаки, досягнутих результатів, рекомендацій щодо їх виправлення.

### **Література**

1. Мусин Э. Аудит кибербезопасности [Электронный ресурс] / Э. Мусин. URL: <https://www.audit-it.ru/articles/audit/a105/974194.html>
2. Потери организаций от киберпреступности URL: <http://www.tadviser.ru/index.php/>
3. Уколов А., Богуш Д. Как компании противодействуют киберрискам. IT Risk & Assurance, ЕУ Киев, 27 апреля, 2016. URL: <http://mmsa.kpi.ua/sites/default/files/ey-itra-how-companies-face-cyber-risks.pdf>

**Наталія Мужевич**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ**

Встановлення ринкової економіки супроводжується удосконаленням бухгалтерського обліку діяльності суб'єктів господарювання. Особливої уваги потребують господарські операції, пов'язані з оборотними активами, які є важливою складовою виробленої готової продукції, визначають собівартість та мають безпосередній вплив на результати діяльності підприємств.

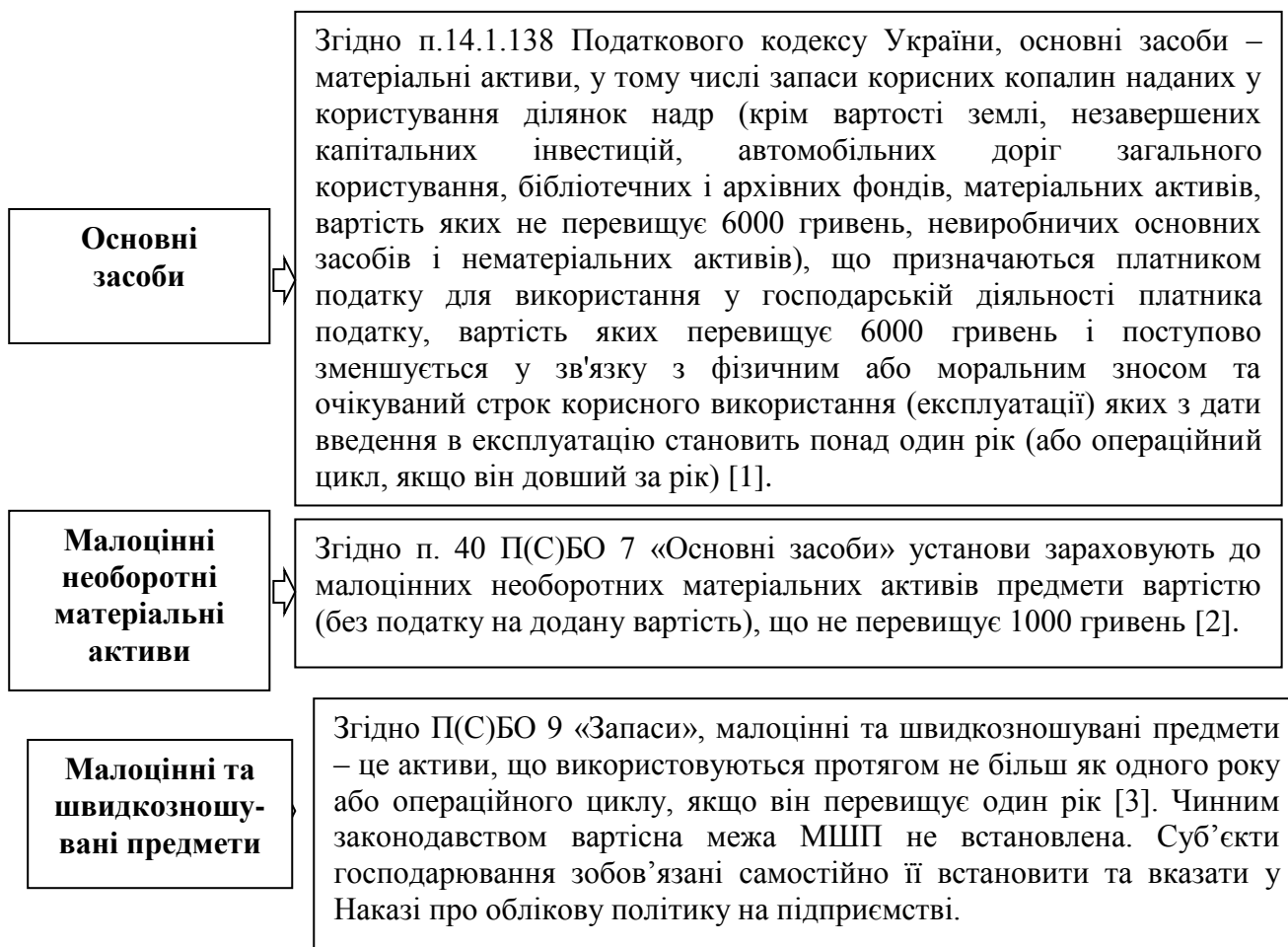
Однією з ділянок обліку, аналізу та контролю в підприємствах усіх форм власності є надходження та витрачання запасів, складовою яких є малоцінні та швидкозношувані предмети (далі – МШП). Даний актив викликає ряд дискусій через те, що МШП (інструменти, прилади, інвентар, канцтовари, спецодяг тощо) відрізняються від інших запасів підприємства, оскільки при їх експлуатації не завжди відбувається їхнє зменшення, як, приміром, із виробничими запасами (сировиною, матеріалами, паливом, запчастинами та ін.), окрім того МШП не



втрачають своїх якостей і можуть використовуватись й надалі. Такі характеристики МШП за функціональним призначенням близькі до необоротних активів (основних засобів, малоцінних необоротних матеріальних активів) і тільки вартісна межа та термін використання визначає їхній поділ (рис.1).

З рисунку 1 бачимо наступне: Податковий кодекс чітко визначає, що основними засобами є активи вартістю понад 6000 грн., в П(С)БО 7 вказано, що вартість малоцінних необоротних матеріальних активів не повинна перевищувати 1000 грн., щодо МШП, то вартісні критерії законодавством не визначені, тому для цілей бухгалтерського обліку слід керуватися П(С)БО 9 «Запаси». Тобто, згідно П(С)БО 7 «Основні засоби» до інших необоротних матеріальних активів зараховуємо білизну, постільні речі, одяг та взуття, інвентарну тару, прилади та апарати для наукових цілей, необоротні матеріальні активи спеціального призначення, інші необоротні матеріальні активи, вартість яких коливається в межах від 1000 грн. до 5999,99 грн. та термін використання яких більше дванадцяти місяців. Згідно нормативних документів основна характеристика МШП – термін корисного використання, а не вартісна межа. Тобто, спецодяг та взуття вартістю понад 1000 грн., але з терміном використання до одного року повинні відображатись в обліку на рахунку 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», а інструменти, вартістю менше 1000грн., але терміном експлуатації понад один рік повинні відображатися на субрахунку 112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи».

З метою усунення дискусійних моментів щодо відображення в обліку малоцінних необоротних матеріальних активів та малоцінних та швидкозношуваних предметів доцільно в Податковому кодексі України чітко вказати їхню вартісну межу та строк використання.



***Рис.1. Вартісна оцінка основних засобів, малоцінних необоротних матеріальних активів, малоцінних та швидкозношуваних предметів згідно ПКУ та П(С)БО***

Актуальним питанням залишається порядок обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів у виробничих підрозділах, оскільки значна частина МШП (спецодяг, взуття) може використовуватись тривалий час, тому їхнє списання на витрати виробництва одразу є необґрунтованим. Виникає ситуація, при якій собівартість випущеної з виробництва продукції у місяці списання МШП буде більшою, ніж у кожному наступному місяці. Так, як працівники й надалі користуватимуться спецодягом та взуттям виникає потреба у правильному відображенні вартості таких МШП у кожному місяці їх використання. Пропонуємо застосовувати відповідний відсоток до вартості МШП у кожному місяці використання.

Наприклад, вартість комплекту спецодягу становить 1200 грн. з терміном використання 6 місяців. На підприємстві встановлюється наступна методика списання (табл. 1). Відсотки списання вартості у кожному місяці та термін використання підприємство встановлює самостійно. Таку інформацію доцільно також вказати у Наказі про облікову політику підприємства.

Таблиця 1

**Методика списання малоцінних та швидкозношуваних предметів**

№ з/п	Найменування МШП	Первісна вартість	Термін використання, місяць						Залишкова вартість
			1	2	3	4	5	6	
			25%	20%	20%	15%	10%	10%	
1	Комплект спецодягу	1200, 00	300,00	240,00	240,00	180,00	120,00	120,00	-
2									

Доцільним є документування відпуску МШП завідувачами складів працівникам для їх тривалого (постійного) використання. Але спеціальних, централізовано затверджених форм документів на даний момент не передбачено. Пропонуємо наступну форму документа щодо видачі працівникам МШП у тривале користування (табл. 2).

Таблиця 2

Найменування структурного підрозділу					
Відповідальний за видачу МШП					
Відомість видачі малоцінних та швидкозношуваних предметів працівникам					
№з/п	ППП працівника, що отримав МШП	Дата видачі	Найменування МШП	Кількість, шт./ Вартість, грн.	Підпис працівника про отримання МШП

При поверненні ще придатного для використання МШП (спецодягу) у випадку звільнення працівника, можна оформляти відповідну відомість у двох примірниках. Один з них необхідно видати працівнику, коли він повертає відповідні предмети, а другий залишається у матеріально відповідальній особи (табл. 3).

Таблиця 3

Найменування структурного підрозділу						
Відповідальний за приймання(повернення) МШП						
Відомість повернення малоцінних та швидкозношуваних предметів працівниками за _____ 2019 року						
(місяць)						
№ з/п	ППП працівника, що повернув МШП	Дата повернення	Найменування МШП	Кількість, шт./ Вартість, грн.	Підпис працівника про повернення МШП	Підпис особи, що прийняла МШП

Також підприємства можуть самостійно розробляти внутрішні відомості, розписки та інші документи, які дозволяють покращити оперативний облік малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Таким чином, актуальними питаннями обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів залишаються неузгодженості в нормативно-правових документах щодо вартісної оцінки, класифікації МШП, віднесення до певного виду активу, використання МШП в процесі виробництва та відображення в обліку. Зазначені проблеми можна вирішити деталізувавши інформацію в П(С)БО 9 «Запаси» про малоцінні та швидкозношувані предмети, розробкою методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку МШП.

### **Література**

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення: 26.09.2019).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.00 р. №92 зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>. (дата звернення: 26.09.2019).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. №246 зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>. (дата звернення: 26.09.2019).

**Володимир Муравський**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА КОМУНІКАЦІЙНА МЕРЕЖА ОБЛІКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД**

Розвиток комунікаційної мережі загальнодержавного масштабу (Загальнодержавної автоматизованої системи – ЗДАС), запропонованої В.М. Глушковим [1], був спробою сформувати не лише радянський варіант інтернет-середовища, але й першою блок-чейн системою. ЗДАС об'єднувала в єдину мережу електронно-обчислювальні машини, які використовувалися в Радянському Союзі, з метою збору та обробки фінансової, технічної, наукової, навчальної та іншої інформації. Оскільки місткість фізичних носіїв інформації у 70-80 р.р. ХХ ст. була надзвичайно низькою, то обробка облікової інформації потребувала залучення ресурсів усієї ЗДАС. Блок-чейн мережа була централізовано-орієнтованою з великою кількістю обчислювальних центрів, в яких велося накопичення та

зберігання інформації. Кожний такий центр міг містити фрагменти від загального інформаційного масиву. Революційний метод автоматизованої обробки інформації вносив трансформації в бухгалтерський облік у СРСР.

ЗДАС могла стати стимулом до розвитку нових форм обліку, неприбуткових СРСР. Незважаючи на планово-адміністративну економіку з глибоко ієрархічним прийняттям управлінських рішень, які централізовано формувалися і доводилися до місць реалізації, перспективним видавалося впровадження принципів управлінського обліку на підприємствах. Управлінський облік радянського зразка міг бути дворівневим: верхній рівень – інформування регіональних чи галузевих керівників про діяльність підприємства з метою стратегічного планування і управління; нижній рівень – надання оперативної інформації ще до завершення звітного періоду з метою прийняття оперативних управлінських рішень. Оперативне управління на місцях виникнення облікової інформації значно б скорочувало часовий лаг між моментом передачі (одержання) даних та централізованої реакції на них. Значно зменшуються в умовах оперативного управлінського обліку інформаційні загрози функціонування підприємств. За рахунок кращого розуміння специфіки функціонування кожної господарюючої інституції оперативне управління забезпечує прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень залежно від організаційно-економічної ситуації.

Розвиток загальнодержавної комунікаційної мережі облікового призначення міг бути організаційним фундаментом екологічного та соціально-орієнтованого обліку на радянських підприємствах. Зібрана облікова інформація про екологічні та соціальні аспекти функціонування окремих підприємств, галузей чи регіонів одразу потрапляє до відповідних інституцій. Передача облікової інформації може відбуватися без залучення бухгалтерів та керівників підприємства, що зменшує можливість приховування впливу господарської діяльності на екологічний та соціальний захист населення. Акумуляовані дані з усіх господарюючих інституцій відображають реальний екологічний та соціальний стан певного географічного регіону і є основою централізованого управління соціально-екологічними процесами.

Аналогічно і статистичний облік в значній мірі міг бути автоматизованим. Адитивне узагальнення мало відбуватися централізовано через поступове акумулювання та передачі облікових даних від окремих підприємств до статистичної служби держави. Автоматизоване накопичення облікової інформації вивільняло робочий час працівників статистичних управлінь. Найбільш трудомісткі обчислювальні операції значною мірою могли бути автоматизованими, що перетворювало окремий вид статистичного обліку на сукупність

статистичних розрахунків. Автоматизація обліку в ЗДАС нівелювало статистичний облік як самостійну складову бухгалтерського обліку [2].

Отже, ЗДАС хоча і проектувалася з позиції адміністративно-планової економіки через планування діяльності усіх підприємств, галузей, регіонів, але могла і стала ідеальним механізмом автоматизованого обліку й контролю з метою уникнення сучасних негативних чинників ринкового управління: перевиробництва, конкурентного демпінгу, безробіття, інфляції, банкрутства. Більшість розробок ЗДАС актуальні й на сьогодні, що потребує їх подальшого наукового дослідження та практичного обґрунтування.

### **Література**

1. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики. [изд. 2-е, испр.]. – М. : Наука, Глав. ред. физ.-мат. лит.-ры, 1987. 551 с.
2. Муравський В. В. Комп'ютерно-комунікаційна форма обліку : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 486 с.

**Ірина Назарова**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В сучасних умовах господарювання Україна щораз більше розширює рамки міжнародної співпраці. Відповідно, зростає кількість підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічні операції. Особливо це стосується аграрно-промислового, металургійного та машинобудівного комплексів.

Нарощуючи обсяги міжнародних операцій, суб'єкти підприємницької діяльності стикаються із значними перепонами, пов'язаними з документальним оформленням таких операцій. Серед основних проблем документування та обліку зовнішньоекономічних операцій варто виокремити: корумпованість працівників митних органів, з якими зобов'язані взаємодіяти представники підприємств-учасників зовнішньоекономічних операцій; необхідність збору значної кількості дозвільних документів інших контролюючих органів для підтвердження країни походження, митної вартості та легальності ввезення (вивезення) товарно-матеріальних цінностей; відсутність чіткого регламентування умов подання підтверджуючих документів тощо.

Вирішенню вищенаведених проблем може сприяти впровадження автоматизації та інформатизації документування зовнішньоекономічних операцій, що здійснюється через переведення оформлення та подання документів у інформаційний простір. Це значно полегшить співпрацю

суб'єктів господарювання з контролюючими органами, партнерами та іншими контрагентами.

Вперше практика інформатизації документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності була впроваджена у митній сфері через реалізацію процедури електронного декларування. Вищенаведена процедура полягає в одержанні від декларанта пакета документів і відомостей про товарно-матеріальні цінності, що декларуються в електронній формі з використанням засобів телекомунікації.

Перші наміри з уведення електронного декларування були прописані у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.2008 р. №1236-р. Проте повноцінне запровадження електронного документування митних операцій відбулося у 2012 році із затвердженням Митного кодексу України, а також Порядку інформаційного обміну між митними та іншими державними органами за допомогою електронних засобів передачі інформації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. №463. Окрім того, були прийняті й інші нормативно-правові акти, що регулюють здійснення електронного декларування. До них відноситься Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, що затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. №631; Положення про митні декларації, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. №450; Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Переліку відомчих класифікаторів інформації з питань митної справи, які використовуються в процесі оформлення митних декларацій і Порядку їх ведення» від 29.05.2012 р. №623; Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій» від 20.09.2012 р. №1011.

Реалізація вищенаведених нормативних актів дозволила впровадити систему електронного документообігу «Електронна митниця». Загалом, електронна митниця є багатофункціональною комплексною системою, що поєднує інформаційно-телекомунікаційні технології й сукупність механізмів їх застосування та дає можливість підвищити якість митного регулювання, вдосконалити митне адміністрування [1]. Дана система пропагувалася як новий підхід до регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за якого процедура митно-тарифного контролю мала б стати значно простішою та прозорішою. Це дозволило б скоротити час митного оформлення і дало б змогу проводити митні процедури з товарами у єдиному місці та в будь-який час.

Із започаткуванням вищенаведеної системи митні декларації, що раніше склалися у паперовій формі у вигляді чотирьох зброшурованих основних аркушів різного кольору з їх електронною копією [2], почали оформлятися лише в електронній формі і за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Таким чином, на заміну митних декларацій на бланках суворої звітності прийшли електронні митні декларації.

Зазначена нормативна база передбачала також затвердження угод про інформаційне співробітництво між контролюючими органами та створення технічних завдань на розроблення типової складової системи «е-документ» і типового організаційно-технічного рішення для комплексної системи забезпечення надійного захисту інформації, що в ній міститься. Це, відповідно, доручалося Держкомінформнауки та Держспецзв'язку [3].

Проте зазначена інформатизація митного оформлення зупинилася на етапі формування електронної митної декларації. На даний час, при підготовці пакету документів до подачі у митний орган брокер за допомогою відповідних програм формує лише один електронний документ – електронну митну декларацію за визначеними форматами обміну повідомленнями. Решта необхідних для подачі при митному оформленні товарно-матеріальних цінностей документів (зовнішньоекономічний контракт з доповненнями до нього; транспортні документи (залежно від виду перевезень - автомобільна (CMR), залізнична, морська, авіанакладна, коносамент, провізна відомість або CARNETTIR); комерційні документи (рахунок-фактура (invoice), проформа-інвойс (proforma invoice), пакувальний лист); посередницькі договори; технічна документація (в залежності від видів товарів); довідка або декларація про валютні цінності; копія платіжних доручень щодо проведення передоплати митниці податків, зборів та інших платежів) оформляються у паперовій формі і подаються митним органам разом електронною митною декларацією із долученням у формі PDF-файлів. Така ж ситуація стосується дозвільних документів інших контролюючих державних органів. Це свідчить, що при митному оформленні відсутній повноцінний інформаційний обмін із державними контролюючими органами, що заставляє суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності збирати значну кількість довідок, звертаючись до кожного з них. Натомість при повноцінному електронному обміні митні органи могли б отримати необхідну інформацію шляхом подання електронних запитів.

Ще однією з проблем електронного декларування є отримання повноцінного примірника оформленої електронної митної декларації. Адже, суб'єкти господарювання не мають можливості напряму зв'язуватися з інформаційною базою даних контролюючих органів та отримати електронну копію митної декларації чи іншого документа. Вони



одержують у свого брокера тільки паперову копію митної декларації без будь-яких підписів, печаток чи інших відміток митних органів. Електронна ж версія митної декларації сформована у специфічному форматі та може бути відкрита і розшифрована лише спеціалізованим програмним забезпеченням брокера, який зазвичай (особливо на підприємствах малого бізнесу) є залученим ззовні.

Вирішенням даної проблеми могло б бути надсилання митними органами за зверненням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вже оформленої митної декларації у електронні сервіси, доступні платникам податків. Зокрема, можливе отримання електронних митних декларацій за допомогою систем електронного документообігу з контролюючими органами, таких як «М.Е.ДОС», «FREDO Звіт», «Арт-Звіт», «Електронний кабінет платника податків» тощо.

Загалом слід зазначити, що процес електронного документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а особливо електронного декларування потребує подальшого реформування шляхом переходу із фіктивного електронного декларування (так званого PDF-декларування) до повноцінного здійснення зазначених операцій. Це зробить систему співпраці між державними інституціями та бізнесовими структурами більш прозорою і дасть можливість встановити чіткі правила гри, що зробить Україну більш привабливою для міжнародного бізнесу.

### **Література**

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.08 р. №1236-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-p>.
2. Крупка Я.Д., Назарова І.Я. Облік міжнародних операцій: навчальний посібник. Тернопіль: «Крок», 2016. 216 с.
3. Ликарчук К. Електронна митниця в Україні – реальність! URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/authors/559654ca24f69>.

**Ірина Омецінська**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД): ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ТА ВІТЧИЗНЯНИМИ СТАНДАРТАМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Діяльність кожного суб'єкта господарювання направлена на отримання соціальних та економічних результатів. Інформація про

результати діяльності підприємства формується у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід). Дана форма №2 фінансової звітності відіграє важливу роль в управлінні підприємством та має визначальне значення для зовнішніх користувачів в частині прийняття рішень щодо кредитних операцій, інвестування тощо. У зв'язку з цим удосконалення вищезазначеної форми звітності, наближення її до вимог міжнародних стандартів завжди було в центрі уваги науковців та законодавчих органів.

До 2000 р. аналог форми №2 фінансової звітності носив назву «Звіт про фінансові результати та їх використання» та складався з п'яти розділів: I. Фінансові результати; II. Використання прибутку; III. Платежі до бюджету; IV. Затрати і витрати, що враховуються при обчисленні пільг по податку на прибуток; V. Пільговий прибуток. Тобто фактично звіт містив досить мало інформації про витрати і доходи підприємства, а більше був направлений на розкриття інформації про використання прибутку. З часом змінювались організаційні форми суб'єктів господарювання, відбувалися процеси глобалізації економік, відповідно посилювались вимоги до інформаційного забезпечення фінансової звітності, оскільки вона є основним джерелом інформації для оцінки фінансового стану та результатів діяльності підприємства кредиторами, інвесторами та іншими зацікавленими групами користувачів. В цей період відбулося суттєве реформування системи бухгалтерського обліку, наближення її до вимог міжнародних стандартів, а форма Звіту про фінансові результати була структурована у розрізі трьох розділів містила інформацію про витрати і доходи, виходячи з їх класифікації за видами діяльності, про витрати за елементами витрат, а також дані про прибутковість акцій. В подальшому вона була доповнена ще двома розділами: (IV. Податкові різниці і V. Узгодження фінансового результату та податкового прибутку (збитку)), що забезпечувало інформацією про причини відхилень облікового та податкового прибутку (збитку).

Після 2013 р. з метою подальшого реформування системи бухгалтерського обліку та наближення її до міжнародних стандартів в облікову практику було введено поняття «сукупний дохід». Трактуювання поняття «Звіт про фінансові результати» було змінено з «звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства» на «звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід» [1], причому даний звіт почав носити подвійну назву «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)». Зазначений звіт нині складається з чотирьох розділів: I. Фінансові результати; II. Сукупний дохід; III. Елементи операційних витрат; IV. Розрахунок показників прибутковості акцій.

Виокремлення розділу II «Сукупний дохід» зумовило зближення вітчизняного Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід),

що регламентований Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», та Звіту про прибутки та збитки, що регламентований Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». Проте різницею є те, що МСБО дозволено всю інформацію про фінансові результати подавати або у єдиному звіті про прибутки та збитки або у двох звітах (звіті про прибутки та збитки та звіті про сукупні доходи) [2]. В НП(С)БО 1 такої варіантності немає, інформація про сукупний дохід подається безпосередньо в звіті форми №2. Відображення інформації про сукупний дохід у вищезазначеній формі дозволяє представити всі компоненти прибутку. Проте у науковій літературі існує думка про недоцільність введення розділу II до Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Так, С.О. Михайловина вказує, що «деякі нововведення викликають сумнів щодо якості і доцільності внесення змін у практику ведення обліку і формування показників фінансової звітності, зокрема статей другого розділу ф. №2 «Сукупний дохід»» [3, с. 184]. Крім того, А. Озеран вказує, що «підхід до подання іншого сукупного доходу згідно з НП(С)БО 1 не дає змоги виконати вимогу МСБО 1 щодо окремого подання статей іншого сукупного доходу, які в подальшому будуть рекласифіковані в прибуток або збиток за умови виконання певних умов, та статей, які не підлягатимуть такій перекласифікації» [4, с. 31].

Згідно з МСБО 1 суб'єкт господарювання повинен подавати аналіз витрат, визнаних у прибутку чи збитку, із застосуванням класифікації, яка базується на характері витрат (сировина та витратні матеріали; витрати на виплати працівникам; витрати на амортизацію; інші витрати) або на їхній функції (собівартість реалізації; витрати на збут; адміністративні витрати; інші витрати), залежно від того, який аналіз забезпечує обґрунтовану та більш доречну інформацію [2]. У вітчизняній формі Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) витрати у розділі I «Фінансові результати» подано, виходячи з їхньої функції, а в розділі III «Елементи операційних витрат» – зважаючи на характер витрат. Це забезпечує отримання ґрунтованої інформації як для управління підприємством, так і для формування макроекономічних показників на рівні держави.

Водночас, формування окремих показників вищезазначених розділів потребує удосконалення. Так, рядок 2180 першого розділу звіту та рядок 2520 третього розділу носять дослівну назву «Інші операційні витрати», проте величина цих статей буде різною, оскільки статтю 2180 формують на основі обороту за кредитом рахунка 94 «Інші витрати операційної діяльності» та дебетом субрахунку 791 «Результат операційної діяльності», а в статтю 2520 включають витрати операційної діяльності, що не віднесені до інших елементів витрат (зокрема, матеріальних затрат, витрат на оплату праці, відрахувань на соціальні заходи, амортизації).

Тому назву статті 2180 пропонуємо змінити на «Інші витрати операційної діяльності». Крім того, немає однозначного визначення витрат, що відносяться до того чи іншого елемента витрат. Так, у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності зазначено, що у розділі III Звіту про фінансові результати наводяться відповідні елементи операційних витрат (на виробництво і збут, управління та інші операційні витрати), яких зазнало підприємство в процесі своєї діяльності протягом звітного періоду, за вирахуванням внутрішнього обороту, тобто за вирахуванням тих витрат, які становлять собівартість продукції (робіт, послуг), що вироблена і спожита самим підприємством; собівартість реалізованих товарів, запасів у цьому розділі не наводиться [5]. У П(С)БО 16 [6] при визначенні структури витрат за економічними елементами не йде мова про відсутність у їх складі собівартості реалізованих товарів та запасів; структуру елемента «Матеріальні затрати» обмежено вартістю витрачених лише у виробництві відповідних видів виробничих запасів, крім зворотних відходів. Тому на законодавчому рівні необхідно чітко прописати інформацію, що має відображатись у кожному з елементів витрат, оскільки ці показники впливають на формування в подальшому макроекономічних показників.

Таким чином, Звіт про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) має значну інформаційну цінність, оскільки його показники забезпечують даними про витрати, доходи та прибуток підприємства в розрізі їх видів, а також зміни безпосередньо у власному капіталі. Порядок формування кожної статті цього звіту повинен бути чітко регламентованим, щоб забезпечувати достовірною інформацією для прийняття в подальшому обґрунтованих управлінських рішень.

### Література

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929\\_013](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013)
2. Михайловина С.О. Особливості складання Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) у сільськогосподарських підприємствах // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2015. Т. 20, Вип. 2(2). С. 180-185.
3. Озеран А. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід): питання формування та співвідношення з МСФЗ // Бухгалтерський облік і аудит. 2013. №6. С. 25-34.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 №318. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені наказом міністерства фінансів України від 28.02.2013 р. №433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>

**Наталія Починок**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Стратегічним ресурсом сталого розвитку економіки та суспільства загалом, а також суб'єктів господарювання, зокрема, вважається примноження та ефективне використання інтелектуального капіталу, його складових елементів.

Існуючі наукові підходи до структурування інтелектуального капіталу в цілому спрямовані на виокремлення людського, структурного та споживчого капіталу. Однак відсутні чіткі критерії віднесення окремих елементів до складових інтелектуального капіталу з метою оцінювання їхнього впливу на економічні результати діяльності та ефективного управління. Однозначним у поглядах науковців є наявність та вирішальне значення в структурі інтелектуального капіталу людського капіталу. Основою трьох складових є людські ресурси – найбільша динамічна компонента спроможності підприємства отримувати прибуток тривалий час.

У ХХІ столітті світовими лідерами стають країни, які використовують знання, вміння, компетенції людей, їх здатності до подальшого навчання та інвестують у розвиток людського капіталу. Взаємозв'язок між розвитком людського капіталу та економічним зростанням доведено науковими дослідженнями, що отримали світове визнання.

Так, в жовтні 2018 року премію Шведського національного банку з економічних наук пам'яті Альфреда Нобеля присудили Полю Ромеру за «інтеграцію технологічних інновацій у довгостроковий макроекономічний аналіз».

Розроблена Ромером модель припускає, що основним фактором економічного зростання є збільшення капіталовкладень у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) й інвестиції в людський капітал. На його думку, економіка, що володіє ресурсами людського капіталу та розвиненою наукою, має в довгостроковій перспективі кращі шанси зростання, ніж економіка, позбавлена цих переваг.

Дослідження Ромера заклали основу теорії ендогенного зростання або довгострокового економічного зростання.

Інвестування розвитку людського капіталу повинне відбуватися як на рівні окремих компаній, так і за рахунок раціонального розподілу видатків бюджету на рівні країни. Зростання пріоритетних галузей економіки держави напряму залежить від наявності фахівців відповідного рівня. Так, нестачу спеціалістів у вітчизняній ІТ сфері пропонується компенсувати створенням спеціального фонду, кошти якого витрачатимуть на стипендії талановитим студентам, гранти для молодих вчених та створення освітньої інфраструктури.

Голова Державної податкової служби України Сергій Верланов запропонував запровадити спеціальну можливість оподаткування ФОП, які працюють в ІТ сфері шляхом введення податку на розвиток людського капіталу на рівні 1% у 2020 році з перспективою підвищення до 5% у 2024 році.

Акумуляція фінансових ресурсів задля розвитку людського капіталу за рахунок компаній є виправданою в специфічних галузях економіки, основним виробничим ресурсом котрих є людські (інтелектуальні) ресурси. Такі заходи повинні бути спрямовані, в тому числі і на вирішення завдань з розвитку людського капіталу на загальнонаціональному рівні в рамках реалізації стратегії сталого розвитку.

Цілі сталого розвитку задають напрямки руху суспільства, зокрема, в частині соціальної відповідальності – для компаній визначено принципи формування відносин із стейкхолдерами (зацікавленими сторонами) задля забезпечення сталого розвитку. При цьому людина, ступінь її матеріального та духовного збагачення, підвищення якості життя є кінцевою метою як на національному, так і на міжнародному рівнях. І хоча зв'язок розвитку людини і економічного зростання вважається взаємно оберненим, останнє є лише засобом для досягнення мети. Зазначені положення є в основі новітніх теорій зростання та моделей, що визначають вплив розміру людського капіталу на темпи росту валового внутрішнього продукту.

Згадана залежність між розвитком людського капіталу і економічними результатами на рівні підприємства проявляється в тому, що знання, інтелектуальна, інноваційна складова перетворюється на провідну на всіх етапах «життєвого циклу» нових товарів і послуг. Ці компоненти домінують на стадії проектування, виробництва, управління матеріальними і нематеріальними активами. Тому основним виробничим фактором стає людський ресурс, ефективність котрого вимірюється продуктивністю.

Одним із шести факторів підвищення продуктивності працівників нової економіки є те, що для підвищення продуктивності працівника

розумової праці треба дивитися на нього не як на «витрати», а як на «капітал», і поводитися з ним відповідно. Необхідно, щоб працівники розумової праці хотіли працювати на цю організацію і віддавали їй перевагу [1, с.166-167].

Новий формат економічного і соціального зростання за рахунок переорієнтації на нетрадиційні фактори виробництва, нові ознаки та характеристики продуктивного працівника для підприємства вимагають нових підходів до критеріїв визнання активами підприємства складових інтелектуального капіталу, до методів оцінки нематеріальних активів, в тому числі внутрішньогенерованого гудвілу, до формування вартості підприємства загалом.

### **Література**

1. Друкер П. Менеджмент. Вызовы XXI века (пер. с англ. Наталии Макаровой). М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. 256 с.

**Михайло Пушкар**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

У будь-якій, навіть у невеликій, компанії існує внутрішня система управлінського обліку – керівник знає, який дохід отриманий, які були зроблені витрати, хто за що відповідає.

Більшість експертів розуміють підсистему управлінського обліку на підприємстві, як процеси моніторингу, оцінки, реєстрації, вимірювання, обробки, систематизації та передачі інформації про господарську діяльність для користувачів у загальній інтегрованій системі обліку.

Підсистема фінансового обліку пов'язана з нормуванням, організацією виробництва, плануванням, моніторингом витрат на виробництво, контролем та аналізом діяльності менеджерами операційного рівня роботи виконавців. Такий облік призначений для формування достатньої інформаційної бази внутрішнім з метою прийняття оперативних (тактичних) і короткострокових управлінських рішень [1].

Управлінський облік можна визначити як інформаційну підсистему, мета якої полягає в підготовці інформації для аналізу виконання оперативно – календарних планів випуску та реалізації продукції структурних підрозділів підприємства.

Менеджери операційного рівня (лінійний персонал) контролюють протягом місяця виконання графіків випуску продукції та виконання видів робіт, дотримання норм витрат ресурсів, формування собівартості

продукції, продуктивність праці, фінансові результати реалізації та інші показники діяльності структурних підрозділів з метою прийняття оперативних управлінських рішень [2; 4; 5; 6]. Наголошуємо на тому, що менеджери нижчого рівня (операційного) вимагають облікової інформації кожного дня по мірі виникнення певних ситуацій, які негативно впливають на виконання календарних планів виробництва, постачання чи збуту продукції, яку не може надати фінансовий облік.

Інформація підсистеми управлінського обліку може бути відображена в будь-якій формі за запитом менеджерів, оскільки мета цієї інформації полягає в ознайомленні користувачів з ходом справ на кожному робочому місці, бригаді чи структурному підрозділі підприємства, фіксуванні відхилень від планів з різних причин і своєчасному реагуванні на них відповідальних осіб. Така інформація дає можливість менеджерам нижчого ієрархічного рівня управляти структурним підрозділом компанії з найбільшим ступенем ефективності. Без інформації неможливо якісно управляти бізнесом, оскільки рівень невизначеності (ентропії) породжує хаос, що призводить до втрати контролю над ситуаціями і дезорганізацію управлінського процесу.

Підсистема управлінського обліку повинна відповідати певним умовам: безперервності діяльності компанії, використання єдиних для планування і обліку одиниць вимірювання, оцінки результатів діяльності підрозділів компанії, а також використання первинної і проміжної інформації на основі формування показників внутрішньої звітності, як основи для прийняття управлінських рішень. Можливість отримання необхідної інформації належним чином і правильна інтерпретація та використання її в якості бази для обґрунтування ефективних управлінських рішень, сприяє також пошуку резервів кращого використання ресурсів підприємства і вирішенню завдань фінансового менеджменту.

В цілому, організація управлінського обліку на сучасному підприємстві не передбачає постановку обліку «з нуля». Було б нерозумно відмовитися від позитивного досвіду економічного планування та обліку, які відбуваються в організації за існуючою методикою. В цій ситуації можна говорити не про постановку (організацію), а про реорганізацію системи обліку з виділенням з неї цільової підсистеми управлінського обліку для менеджерів структурних підрозділів підприємства. Для максимального ефекту від реорганізації необхідно, в першу чергу, провести «інвентаризацію» - аналіз системи управлінського обліку в її існуючому вигляді. До конкретних заходів такого аналізу можна віднести: аналіз стратегії розвитку компанії (цілі і завдання економічного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі, тенденції інвестування, тактичні підходи до рішенням перспективних



завдань); аналіз існуючих в компанії підсистем фінансового, оперативного обліку; аналіз структури і методів роботи фінансово - економічних служб компанії; аналіз ролі і статусу цих служб в системі управління компанією; аналіз облікової політики компанії, а також аналіз адекватності обраних методів обліку для отримання інформації з метою прийняття управлінських рішень; аналіз існуючої практики складання та оцінки управлінських звітів, якості інформації, що міститься в них; аналіз системи планування (бюджетування).

Аналіз інформаційної системи підприємства необхідний тому, що кожна з підсистем входить в загальну систему, в якій вони виконують особливі функції обслуговуючи різні ієрархічні рівні менеджменту.

На основі результатів проведеної «інвентаризації» створюється організаційно-методологічна модель управлінського обліку. У загальному вигляді вона складається з трьох компонентів - методології, організаційної та технічної складових:

- методологія визначає, «чим» (тобто якими об'єктами) і «як» (тобто на основі яких принципів) передбачається управляти процесом обліку;
- організація визначає, «хто» буде управляти, тобто формує перелік суб'єктів управління і визначає їх роль в системі управлінського обліку;
- техніка відповідає на питання: які технічні засоби необхідні для роботи управлінського обліку.

Побудова ефективної моделі управлінського обліку є важким завданням, тому що вимагає врахування структури системи управління компанією, планування контрольних показників, нормування ресурсів і норм витрат на виробництво, форм звітності, методики аналізу тощо [3].

Спочатку керівництво компанії має визначити питання, які будуть вирішені за допомогою управлінського обліку і усвідомити, що успішна діяльність компанії залежить не тільки від загальної системи управління, а й від достовірності інформації, що міститься в системі управлінського обліку. Кожна компанія прагне стати більш благополучною, ніж її конкуренти, тому конфіденційність інформація організації, в тому числі й інформація про управлінський облік, не підлягає розголошенню.

Слід відзначити дві головні особливості управлінського обліку: спрямованість інформації на конкретного користувача і оперативність надання даних.

Фокус на конкретного користувача інформації – певного менеджера компанії – характеризує сутність управлінського обліку. Потреби менеджерів в інформації, необхідної для прийняття рішень і контролю залежать від функціональної області, в якій вони спеціалізуються та їх економічного становища в організаційній структурі компанії. У зв'язку з цим система управлінського обліку в кожній організації моделюється по-різному і має свою специфіку. Наприклад, це може бути інтегрована

інформаційна система, яка надає менеджерам на всіх рівнях управління необхідну інформацію про кожну з основних функціональних областей: логістики, продажу, фінансів тощо. Разом з тим, це може бути локальна система, яка генерує дані для обмеженого числа менеджерів (наприклад, система показників діяльності служби з управління персоналом) або в межах обмеженої функціональної області (наприклад, оперативний облік відділу продаж).

Інша особливість управлінського обліку – оперативність – обумовлена тим, що інформація для прийняття рішень і контролю стає корисна тільки тоді, коли вона своєчасно передається користувачам. При проектуванні складних систем управлінського обліку, що охоплюють усі рівні управління, вимога оперативності диктує необхідність автоматизації облікових процедур, оскільки ручна обробка даних не дозволяє отримати інформацію у встановлені терміни. Аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду дозволяє виділити три основні цілі для організації управлінського обліку:

- проведення фінансово-економічних розрахунків, формування бази обґрунтування ефективних управлінських рішень;

- реалізація концепції контролінгу, який дає управлінську інформацію для планування, контролю, моніторингу, оцінки та постійного вдосконалення організації;

- калькулювання собівартості продуктів і послуг та інших об'єктів витрат для задоволення інформаційних потреб фінансового менеджменту як системи управління прибутком компанії через управління витратами.

Економічні суб'єкти на основі цих цілей вибирають найбільш пріоритетний напрям в якості основи для створення власної моделі системи управлінського обліку. Управлінська інформація, на відміну від просто зібраних даних, не є надмірною, вона корисніша для менеджерів нижчого рівня, ніж фінансова і орієнтована на конкретного користувача, здатного сприймати цінність цієї інформації. Виділяють п'ять критеріїв, за допомогою яких можна відрізнити управлінську інформацію від фінансової:

- форма подачі інформації - відомості повинні бути зрозумілі конкретному одержувачу;

- періодичність - відображення інформації повинно бути організоване на регулярній основі, але в міру необхідності;

- точність інформації - прийнятний компроміс між надійністю даних і своєчасністю їх надання;

- визначення відповідальності конкретного співробітника за підготовку управлінської інформації у зазначеній формі з певною точністю (достовірністю) і її своєчасну передачу одержувачу;

– рентабельність - користь від всього ланцюжка формування управлінської звітності (дані - зведення - звіти - зведений звіт) повинна перевищувати витрати на її здійснення.

Можна виділити основні етапи організації системи управлінського обліку:

– перший - формування системи збалансованих показників для управління підприємством;

– другий - розробка «облікової політики» управлінського обліку, виділення об'єктів обліку, розробка облікових реєстрів управлінського обліку;

– третій - аналіз фінансової структури організації і виділення центрів фінансової відповідальності, формування механізму взаємодії фінансового й управлінського обліку, розробка основних форм управлінської звітності, складання переліку господарських операцій, критеріїв їх визнання та оцінки, розробка та затвердження регламенту обліку кожної операції, виділення об'єктів калькулювання, вибір варіанту калькулювання;

– четвертий - розробка концепції та вибір програми для автоматизації управлінського обліку, вироблення регламентів дій всіх служб в рамках системи управлінського обліку і закріплення їх у відповідних корпоративних стандартах, розробка процедур аналізу, контролю і прийняття рішень на основі інформації управлінського обліку [3].

Таким чином, система управлінського обліку - це внутрішня інформаційно-аналітична система, що є, з одного боку, сполучною ланкою процесу управління компанії з проведеними обліковими процесами, з іншого, що є складовою частиною системи управління компанією, яка служить для досягнення поставлених цілей організації.

### **Література:**

1. Богаченко, В. М. Бухгалтерский учет: учеб. пособие / В. Богаченко, Н. А. Кириллова, Н. Н. Хахонова. Ростов н / Д.: Феникс, 2004. - 576 с.
2. Вахрушина, М. А. Бухгалтерский управленческий учет / М. А. Вахрушина. М.: Магистр, 2008. - 621 с.
3. Пономарева С. В. Учет основных средств. *Бухучет в строительных организациях*. 2012. №5. С. 22-31.
4. Рожкова, Н. К. Особенности учета затрат методом кайзен -Костя / Н. К. Рожкова, А. Н. Никишин. Вестник Университета (Государственный университет управления). 2013. №10. С. 103-108.
5. Рожкова Н. К. Учет затрат методом «директ-костинг». Вестник Университета (Государственный университет управления). - 2012. - №3. - С. 243-248.
6. Суйц В. П. Управленческий учет: учеб. / В. П. Суйц. - М.: Высшее образование, 2007. - 371 с.

## **ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ**

В умовах сьогодення відповідно до змін в економічному та соціальному розвитку країни істотно змінюється політика в сфері оплати праці, соціальної підтримки та захисту працівників. Багато функцій держави по реалізації цієї політики передано безпосередньо суб'єктам господарювання, які самостійно встановлюють форми, системи й розміри оплати праці, матеріального стимулювання його результатів. Слід зауважити, що поняття «заробітна плата» наповнилося новим змістом і охоплює всі види заробітків, а також різних премій, доплат, надбавок і соціальних пільг, нарахованих у грошовій і натуральній формах незалежно від джерел фінансування, включаючи грошові суми, нараховані працівникам відповідно до законодавства.

Одним із чинників ефективності діяльності підприємства є оплата праці, оскільки розмір нарахованої заробітної плати, своєчасність й повнота розрахунків із працівниками впливає на якість праці найманих працівників та суму витрат підприємства. До того ж, заробітна плата – це база для нарахування єдиного соціального внеску й утримання податку з доходів фізичних осіб. Таким чином, заробітна плата є формою розподілу за працю, а саме, грошовим виразом основної частини створюваного на підприємствах необхідного продукту, який поступає в індивідуальне споживання працівників у відповідності з кількістю і якістю затраченої ними праці у виробництві.

Держава визначає лише загальні умови оплати праці та регулює величину заробітної плати. Розподіл життєвих благ з урахуванням матеріальної зацікавленості та мотивації працівників в результатах своєї праці передбачає диференціацію заробітної плати в залежності від кількості та якості праці, затраченої в суспільному виробництві.

Удосконалення оплати праці передбачає необхідність більш правильного обліку в ній кількісних і якісних затрат праці і покращення використання заробітної плати з метою стимулювання розвитку продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва в цілому.

Для забезпечення розширеного відтворення й створення засобів для подальшого зростання заробітної плати важливе значення має випереджаюче значення зростання продуктивності праці у порівнянні із ростом середньої заробітної плати. У разі, якщо заробітна плата буде зростати швидше або такими ж темпами, як продуктивність праці, то кошти фонду накопичення стануть менше необхідних розмірів, внаслідок

чого знизяться темпи розширеного відтворення і будуть ліквідовані умови для подальшого збільшення заробітної плати.

Важливе значення має також поєднання централізованого регулювання заробітної плати із самостійністю підприємств і організацій. Оскільки, держава в централізованому порядку здійснює єдине державне нормування заробітної плати, встановлює обов'язкові для всіх підприємств і організацій нормативи оплати праці, тобто тарифні ставки, посадові оклади, максимальні розміри доплат і надбавок, що дозволяє проводити єдину політику в оплаті праці в масштабах всієї країни.

Підприємства мають право самостійно:

- визначати форми і системи оплати праці;
- встановлювати доплати за суміщення професій, посад, розширення зон обслуговування або розширення об'єму виконуваних робіт, за умови і інтенсивність праці, надбавки працівникам за професійну майстерність і керівникам, спеціалістам і службовцям – за високі досягнення в праці;
- встановлювати посадові оклади без дотримання середніх окладів;
- визначати напрямки використання фонду матеріального заохочення;
- розробляти і затверджувати порядок преміювання всіх категорій працівників.

Відповідно, при заохочуванні працівників, які здійснюють функції управління, треба враховувати ініціативність, організаторські здібності, оперативність, об'єктивність, здатність креативно мислити, бачити невикористані резерви, спроможність узагальнювати та аналізувати, застосовувати на практиці досягнення науки й техніки. На нашу думку буде, доцільним переведення оплати керівників, службовців на контрактну форму, яка дозволяє привабити й утримати найбільш кваліфікованих та творчо активних спеціалістів, гнучко регулювати чисельність та склад управлінського персоналу.

У відповідності з вказаними принципами на підприємствах здійснюється оплата праці.

При кожній виплаті заробітної плати власник або уповноважений ним орган повинен повідомити працівника про такі дані, що належать до періоду, за який провадиться оплата праці:

- загальна сума заробітної плати з розшифровкою за видами виплат;
- розміри та підстави утримань із заробітної плати;
- сума заробітної плати, що належить до виплати.

Крім того, існує негативна практика підприємств щодо наявності неофіційних позаоблікових нарахувань і виплат заробітної плати працівникам без сплати встановлених законодавством податків і платежів, так звана заробітна плата «у конвертах».

Слід також зазначити, що з моменту нарахування заробітної плати виникають зобов'язання за розрахунками зі страхування, а також

податками й платежами, а саме, це – єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який нараховується на фонд оплати праці у розмірі 22% та 8,41% – у випадку, якщо на підприємстві працюють інваліди. Базою для нарахування єдиного соціального внеску є: заробітна плата, допомоги по тимчасовій непрацездатності та вагітності і пологах, ЄСВ сплачує роботодавець.

Оскільки, утримання із заробітної плати, пов'язані з оподаткуванням оплати праці, які вираховуються з суми доходу, яка виплачується працівнику підприємства це:

- податок з доходів фізичних осіб (ПДФО);
- військовий збір.

В Україні система оподаткування за останні роки переживає не кращий період, оскільки, на підприємствах ускладнюється процес обліку та оподаткування заробітної плати, відбувається незадоволення соціальних потреб населення та мінімізація поповнення бюджету країни через кризові процеси, а також спостерігається недосконалість нормативно-правової бази та відсутність обґрунтованого економічного складника щодо оподаткування заробітної плати у системі обліку суб'єктів господарювання.

Отже, найстабільнішим об'єктом оподаткування є заробітна плата, а постійні зміни, які відбуваються у податковому законодавстві України і є причиною помилок в обліку та оподаткуванні. Для усунення недоліків вітчизняної податкової системи необхідно в умовах євроінтеграції досліджувати європейський досвід в контексті оподаткування виплат працівникам в системі обліку та здійснювати адаптацію тих елементів, які доцільно використовувати в Україні, узгоджуючи інтереси всіх учасників господарського процесу.

### **Література**

1. Андросова, О.Ф. Шляхи удосконалення обліку нарахувань на заробітну плату. Актуальні проблеми економіки. 2016. №9. С. 250-254.
2. Миронова Ю.Ю., Панасенко В.А. Проблеми організації обліку розрахунків з оплати праці на підприємстві. Економіка і регіон. 2016. №1 (56). С. 121-125.
3. Потриваєва Н. В., Савченко І. В. Стан та перспектива обліку розрахунків з оплати праці: теоретичний аспект. // Економічний форум. 2014. №1. С. 93-98.
4. Садовніков О.А., Сировой Г.В. Сучасні проблеми обліку розрахунків з оплати праці та удосконалення їх шляхів. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: науковий журнал. 2011. №8(162). Ч. 1. С. 76-83.

## **ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ АКТИВІВ В РІЗНИХ БАЛАНСОВИХ ТЕОРІЯХ**

Історія розвитку балансових теорій свідчить про багатовекторність пошуку науковців універсальної звітної форми, яка би задовольняла всі групи користувачів інформації. Зокрема, балансове узагальнення інформації відбувалось в межах побудови евідинамічного, трьохрядного, абсолютного, статичного, динамічного, органічного, номінального та інших видів балансів. Однак, не дивлячись на таке різноманіття, на вітчизняну форму балансу вирішальний вплив мали лише дві діаметрально протилежні течії: динамічна і статична.

Згідно економічної концепції статичного балансу активами організації є господарські засоби, які мають ринкову оцінку. Юридичний аспект даної теорії полягає в тому, що в балансі повинні бути відображені тільки активи, на які є право власності. На думку прихильників складання статичного балансу, його формування повинно забезпечити: відображення у звітності детальної інформації про стан активів підприємства за ринковими цінами; визначення обсягу майна яке буде розподілене у випадку банкрутства підприємства між кредиторами у відповідності до зобов'язань. Саме вплив статичної балансової теорії зумовив розміщення активів у вітчизняному балансі за принципом зростання ліквідності, а зобов'язань – за зменшенням терміну їх погашення. В статичній теорії головним завданням є визначення так званих «чистих активів», тобто вартості активів, відображеної за ринковими цінами і змінусованої на суму боргів. Визначення фінансового результату при такому підході відходить на другий план.

З позиції динамічного балансу при визнанні активів право власності не має пріоритетного значення. Головним стає принцип відображення всіх контрольованих ресурсів, що здатні принести дохід. Постулат про обов'язковість отримання майбутніх доходів від володіння господарським засобом, спільний для всіх прихильників динамічного балансу, і став основою та критерієм визнання активу. Вказаний підхід передбачає і оцінку активів за витратами, які були понесені для їх придбання (тобто, відображення за історичною собівартістю), що дозволяє розрахувати, наприклад, рентабельність їх використання. Прибічники застосування динамічного балансу вважають, що його формування дає можливість більш об'єктивно розраховувати фінансовий результат.

Застосовувана форма вітчизняного балансу є спробою поєднати постулати статичної та динамічної теорії і привести їх у відповідність з

МСФЗ, однак такий симбіоз несе у собі ризики викривлення інформації для різних груп користувачів. Сучасне визначення активу в нормативній базі і у дослідженнях науковців більше відповідають динамічній теорії. Так, М.Р.Метьюс і М.Х.Б. Перера вважають під активами будь-який економічний ресурс, який здатний приносити майбутній дохід [1, с.264]. З цим згодні і Б. Нідлз, Х. Андерсен, Д. Колдуел, які під активами розуміють потенційні доходи, отримання яких можливе внаслідок використання юридичною особою придбаних ним цінностей, що поступили на підприємство в результаті раніше проведених операцій, або подій, які були здійснені в минулому [2, с.21]. Р.Ентоні, Дж. Рис теж стоять на позиціях динамічної теорії і вважають, що коли підприємство здійснює витрати на придбання товарів або послуг, воно в подальшому очікує отримати від їх використання економічний ефект, який досягається або в поточному періоді, або в майбутніх періодах. В першому випадку вартість товарів або послуг буде витратами, а другому випадку – активами в поточному періоді з капіталізованими витратами з їх придбання в майбутньому [4, с. 124].

Саме постулат про обов'язковість отримання майбутніх доходів від володіння господарським засобом, спільний для всіх прихильників динамічного балансу, і став основою та критерієм визнання активу. Вказаний підхід повинен передбачати і оцінку активів за витратами, які були понесені для їх придбання. На думку прихильників динамічної балансової теорії, це дозволить об'єктивніше визначати фінансовий результат діяльності.

Невирішеним питанням залишається відображення у звітності нематеріальних активів. Статична теорія виходить з припущення, що, якщо нематеріальний актив не був придбаний за гроші або в обмін на якісь інші ресурси, то він не може бути відображений в балансі, а витрати, понесені на створення активу (НДДКР), повинні бути списані у звітному періоді. Таке твердження застаріло і не відповідає сучасним реаліям ведення бізнесу.

Нематеріальні активи можуть бути як придбані в готовому вигляді, так і створені в результаті здійснення НДДКР.

На сьогоднішній день у світовому бухгалтерському обліку паралельно існує два підходи. Перший виходить з підвищеної невизначеності результатів НДДКР і, апелюючи до принципу розумної обережності, передбачає списання таких витрат в тому періоді, в якому вони виникли. Даного підходу притримуються в США, Канаді, Німеччині. В рамках іншого підходу дослідження і розробки інтерпретуються як інвестиції, здатні окупитися в майбутньому. У цьому випадку передбачається розглядати витрати на НДДКР як актив, який буде амортизуватися в міру отримання від нього прибутку. Дана схема прийнята в бухгалтерському



обліку Великобританії, більшості європейських країн, а також в Японії. З нашої точки зору, слід все ж притримуватись другого підходу, хоча він і суперечить вітчизняним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, де вимагається списувати такі витрати у періоді їх виникнення якщо вони не призвели до створення активу. Справа в тому, що існує багато прикладів, коли дослідження на якомусь етапі заморожуються, а потім через деякий час повертаються до їх продовження. Створений нематеріальний актив буде мати в цьому випадку викривлену вартість, оскільки частина витрат із його створення буде вже списана. Тому для усунення таких суперечностей необхідно встановити часовий проміжок або, скоріше, мораторій на списання таких витрат.

Для оцінки новостворених активів найбільш оптимальним є використання доходного підходу, тобто методу дисконтування грошових потоків, побудованого з врахуванням реального економічного ефекту, отриманого при реалізації продукції. Вся сукупність методик, побудованих на використанні доходного підходу, включає в себе такі три етапи: 1) аналіз ринкового середовища, з метою визначення умов, в яких функціонує компанія та визначення рівня конкуренції; 2) фінансовий аналіз для ідентифікації доходів, які отримуються при допомозі такого нематеріального активу; 3) визначення ризиків, пов'язаних з використанням нематеріального активу. Вказаний метод повністю відповідає постулатам динамічної балансової теорії.

До недоліків даного методу слід віднести: труднощі у прогнозуванні майбутнього грошового потоку, який здатний генерувати оцінюваний нематеріальний актив; тривалий часовий інтервал використання нематеріального активу може суттєво змінитись під впливом науково-технічного прогресу; внаслідок швидкої зміни кон'юктури фінансових інструментів існує ризик неправильного визначення ставки дисконтування.

При формуванні сучасного балансу слід погодитись з тим, що підхід стосовно оцінювання всіх активів за грошовим вимірником поступово втрачає свою актуальність. Існує велика група нематеріальних активів, щодо яких вказаний вимірник напряму об'єктивно застосувати важко. Тому дослідження щодо оцінки таких активів повинні йти у напрямку альтернативних методів оцінювання, до яких слід віднести методи підрахунку балів. Ідентифікуються окремі компоненти, яким присвоюється певна кількість балів.

Оцінка в балах може бути більш точною, ніж чисто фінансова, оскільки нарахування балів відбувається безпосередньо в місці функціонування кожного елемента інтелектуального капіталу в організації (в окремих підрозділах, відділах компанії) [3]. Крім того, нефінансові оцінки можуть бути застосовані в межах некомерційних організацій,

установ громадського сектору, для досягнення соціальних чи екологічних цілей, а також для вимірювання інтелектуального капіталу на рівні регіональної чи національної економічної системи. Альтернативне оцінювання може бути додатком до традиційного балансу. Таке оцінювання є важливим і для формування звітності щодо сталого розвитку підприємства.

### **Література**

1. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. Теория бухгалтерського учета: пер. с англ./ под ред. Я.В.Соколова, И А.Смирновой. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. - 663 с.
2. Нидлз Б. Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета: пер. с англ./ под ред. Я.В.Соколова, М.: Финансы и статистика, 2004. - 496 с.
3. Сайкевич М.І. Оцінка інтелектуального капіталу компанії. URL: [ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4404/3/Mater\\_nauk\\_prakt\\_konf\\_2015\\_658-662.pdf](http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4404/3/Mater_nauk_prakt_konf_2015_658-662.pdf)
4. Энтони Р., Рис Дж. Учёт: ситуации и примеры: пер. с англ. / под ред. и с предисл. А.М.Петрачкова. 2-е издание- М.: Финансы и статистика, 2001. - 560 с.

**Світлана Романів**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **МІСЦЕ КАДРОВОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

Ефективна діяльність сучасного підприємства залежить від стану соціально-трудових відносин у колективі, організації та оплати праці, його кадрового потенціалу. Саме тому необхідним є аудит персоналу як засіб перевірки стану системи управління кадрами, виявлення помилок та визначення резервів ефективного використання персоналу підприємства [1, С.153].

У сучасних умовах персонал є одним із потенційних ресурсів розвитку підприємства, його цінністю і головним стратегічним ресурсом у конкурентній боротьбі. З огляду на це перед аудитом стоїть завдання щодо вибору виду та методики проведення перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства на предмет виявлення проблем як суто бізнесового і технологічного характеру, так і проблеми людських ресурсів. Встановити такі проблеми і знайти шляхи їх вирішення можливо в результаті проведення кадрового аудиту [2, С.1025].

Слід зазначити, що кадровий аудит є досить новим видом послуг на ринку консалтингу в Україні, посилена увага до якого зростає внаслідок

частих зовнішніх перевірок і посилення покарань за порушення роботи з персоналом.

Ефективне використання кадрових ресурсів – найважливіше завдання для будь-якої сучасної компанії, що розвивається. Оцінка персоналу дає змогу сформуванню згуртований колектив, який здатний вивести фірму на конкурентоспроможний рівень, підвищити ефективність використання праці кожного працівника [3, С.1423].

Аудит кадрів являє собою комплекс заходів по оцінці забезпечення кадрового обліку на підприємстві, що включає перевірку наявності всієї необхідної кадрової документації та її експертизу на предмет відповідності законодавству України. Кадровий аудит – це потужний інструмент, що дозволяє керівництву суб'єкта господарювання отримати інформацію про те наскільки система управління персоналом відповідає цілям і завданням, що стоять перед нею [2, С.1027].

Проведення кадрового аудиту зумовлюється такими діями як:

- здійснення реорганізації в кадровій службі підприємства (звільнення/переведення працівника);
- реорганізація підприємства, відділів на підприємстві, реконструкція системи управління персоналом;
- реорганізація/купівля підприємства, злиття підприємства;
- бажання оптимізувати роботу філій компанії;
- зміна власників підприємства.

Крім того, практика аудіювання свідчить, що доцільно вдаватися до проведення кадрового аудиту коли: чекає чергова державна перевірка; змінився фахівець з кадрів; стоїть питання про скорочення штату; необхідно підвищити керованість віддалених філій; виникли спірні питання щодо найму або навчання персоналу; необхідна оптимізація діяльності; змінилося трудове законодавство.

Проте, навіть якщо на підприємстві не змінювався директор або власник, не відбулося жодних змін у кадровому відділі, керівник відділу кадрів повинен на щорічній основі ініціювати проведення кадрового аудиту на підприємстві. У такому випадку за мету потрібно ставити:

- виявлення недоліків (ризиків);
- можливість приведення кількості документів із кадрового діловодства до мінімального;
- скорочення трудових і матеріальних витрат на постановку й ведення кадрового діловодства;
- забезпечення чіткого дотримання вимог трудового законодавства;
- ліквідація матеріальних та інших видів витрат у разі виникнення трудових спорів тощо.

Зазвичай проведення кадрового аудиту на підприємстві проводиться працівниками відділу кадрів. У свою чергу, керівник відділу кадрів

контролює процес вибіркоким методом. Також доволі поширеною практикою є залучення до проведення кадрового аудиту сторонніх організацій, які спеціалізуються саме на кадровому діловодстві, зокрема аудиторських фірм.

Кадровий аудит доцільно розглядати у розрізі трьох основних блоків (елементів) оцінки системи управління персоналом підприємства:

1) аудит суб'єктів управління персоналом (включає оцінку управлінської компетентності керівництва і професійних навиків фахівців кадрової служби);

2) аудит об'єктів управління (оцінка персоналу та ефективності корпоративної культури і соціально-психологічного клімату у колективі);

3) аудит системи управління персоналом (аналіз кадрових технологій підприємства щодо оптимальності процедури відбору і прийому на роботу та адаптації, ефективності системи оцінки та навчання персоналу і т.д.) [4, С.198-199].

За результатами кадрового аудиту власник бізнесу чи директор отримає загальну оцінку діяльності відділу кадрів підприємства і встановить компетентність працівників цього відділу. У нього на руках буде юридичний аналіз трудових договорів й особистих справ співробітників, аналіз наказів, оцінка системи зберігання й обробки кадрової документації, своєчасності та правильності її оформлення відповідно.

Слід розрізняти двох варіантність висновку за результатами кадрового аудиту:

1) відсутність серйозних порушень ведення документації.

У даному випадку керівник матиме впевненість, що в його компанії працюють справді кваліфіковані спеціалісти, на яких можна покластися, не турбуючись про перевірки з боку державних органів;

2) наявність серйозних порушень ведення кадрового документообігу.

Цей показник сигналізує про певні проблеми стосовно кадрового діловодства на підприємстві. У цьому випадку фахівця відділу кадрів необхідно відправити на додаткове навчання з кадрового адміністрування, підвищити його кваліфікацію й надати час для виправлення власних допущених помилок.

Важливо підкреслити, що результати кадрового аудиту завжди обговорюються із співробітниками, а це є основою для подальшого кар'єрного консультування працівників підприємства. Поряд з тим, керівництво отримує повну інформацію про свої кадрові ресурси, на основі якої можна побудувати довгострокові плани розвитку кадрового потенціалу.

Невід'ємною частиною кадрового аудиту є необхідність формування прогнозу кадрового потенціалу, яка допоможе в оцінці майбутньої

відповідності кадрових процесів стратегіям і цілям розвитку організації. Для цього розробляється система індикаторів і будується механізм моніторингу кадрових процесів [2, С.1425].

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що грамотний кадровий аудит є основним засобом контролю кадрової ситуації на підприємстві, і як результат – скорочення плинності кадрів, підвищення продуктивності праці, виявлення необхідності підвищення кваліфікації персоналу та економія коштів на пошуки нових працівників відповідно.

### **Література**

1. Писаревська Г.І. Формування системи аудиту персоналу на підприємстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 13. Частина 4. С.153-157.
2. Романів С., Голяш І., Романів Р. Теоретичні аспекти кадрового аудиту оцінки системи управління персоналом. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. №5. С.1025-1030.
3. Урусова З.П., Баклаженко Ю.В. Аудит персоналу як засіб забезпечення ефективної управлінської діяльності. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 13. С.1423-1427.
4. Немченко В.В., Хомутенко В.П., Хомутенко А.В. Практичний курс внутрішнього аудиту: підручник. К: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.

**Світлана Саченко, Оксана Черешнюк**

*Тернопільський національний економічний університет*

### **КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ**

З кожним етапом розвитку в Україні збільшується частка нематеріальних активів, які не лише збільшують економічні вигоди підприємства, але й впливають на підвищення його конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Сучасних управлінців вчать враховувати вплив на компанії нематеріальних сил – візії, цінностей, культури. Їх не можна побачити, бо вони приховані у здатності компанії комунікувати із людьми, реагувати на соціальні потреби, відповідати вимогам часу. Їх важко ідентифікувати, проте вони помітні у загальній діяльності підприємства та при отриманні лояльності клієнтів.

Роль лідера нової епохи – наповнювати простір ясними і послідовними повідомленнями про те, куди і за якими принципами рухається компанія. Його завдання – створення цілісності організації; його інструменти – ідеї, візія, цінності, культура, а не прямий силовий вплив. Як зазначив Роберт Хаас, генеральний директор Levi Strauss & Co.,

діяльність фірми контролюють саме її ідеї. Водночас управління людськими ресурсами дозволяє організації швидко опанувати знання та розповсюджувати їх по системі, що в свою чергу збільшує якість бренду [1].

Відтак у процесі господарської діяльності на підприємствах виникає необхідність використання засобів, які не мають речової субстанції, але здатні відігравати особливу роль в процесі одержання прибутку. Серед таких активів особливе місце займають нематеріальні активи, частка яких зростає в майні підприємств, що позначається швидкістю та масштабністю технологічних змін, розповсюдженням інформаційних технологій, інтеграцією міжнародних фінансових ринків.

Зважаючи на нормативні документи нематеріальним активам характерна відсутність матеріальної форми, проте їх можна ідентифікувати. Проте окреслене коло об'єктів не може бути віднесена до складу нематеріальних активів за національними П(С)БО через неможливість їх достовірної оцінки. Це пов'язано з тим, що нематеріальні активи є дуже специфічною категорією, яку досить складно оцінити, що пояснюється наступним:

- розробка або створення нематеріального активу не завжди закінчується позитивним результатом, а на його створенні досить складно виокремити понесені затрати, адже до моменту виникнення окремого об'єкту їх не розмежовують;

- не завжди можливо знайти подібний аналог нематеріального активу для визначення його вартості за ринковим методом;

- не завжди можна достовірно визначити вартість майбутніх доходів, які можна одержати від використання цього нематеріального активу.

Тому як зазначає Ужва А. «економічна сутність нематеріальних активів проявляється саме в тому, що вони є одним із видів ресурсів підприємства, які являють собою різні права і привілеї, що дозволяють власнику здійснювати підприємницьку діяльність з метою одержання додаткових економічних вигод порівняно з конкурентами. Маючи нематеріальну природу, вони стають відчутними лише в процесі виробництва та реалізації продукції і лише в поєднанні із предметами праці і засобами» [2, с. 164].

Однак підприємницька діяльність на основі їх візії, корпоративної етики, цінностей, культури в першу чергу сприймається, як оцінка бренду, який допомагає отримати дохід і частіше визначається прибутковим методом. Визначивши оцінку сумарних активів підприємства, в тому числі нематеріальних активів, поставлених на баланс і вартість всього підприємства, можливо розрахувати вартість ділової репутації, як різницю між цими результатами.

Спосіб оцінки вартості бренду на основі ділової репутації з позиції надмірного прибутку, ґрунтується на припущенні, якщо одне підприємство отримує більший обсяг прибутку на один актив ніж аналогічне підприємство цієї ж галузі. Такий підхід означає, що додатковий прибуток підприємству приносить саме його ділова репутація. Цим питанням, як об'єктом оподаткування, зацікавились ще 1920р. в США. Вони розробили інструкцію податкової інспекції №68-609 від 1968р. де ставки доходу для матеріальних та нематеріальних активів було встановлено директивно в залежності від ступеня ризику [3, с. 66].

Оцінка ділової репутації за об'ємами реалізації ґрунтується на персональних якостях підприємств, які заохочують клієнтів звертатися саме до них, що в результаті приносить прибуток, включаючи дохід на нематеріальні активи. Вони можуть бути ідентифіковані і окремо оцінені на базі основних методів: як оцінки підприємств, які отримали більше прибутку в порівнянні з ситуацією, якщо б воно продавало товар, що не має бренду. Також можливо визначити вартість ділової репутації, як різницю між вартістю бізнесу в цілому і вартістю його активів (як матеріальних так і нематеріальних).

Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних практик свідчить, що у разі визнання ділової репутації нематеріальним активом, її облік відносять або на рах. 127 (Інші нематеріальні активи або на рах. 191 «Гудвіл при придбанні»).

Окрім цього, залежно від особливостей впливу на результати функціонування підприємства нематеріальні активи, які безпосередньо впливають на результати діяльності підприємства, доцільно заносити до групи нематеріальних активів прямого впливу, а нематеріальні активи, які позначаються на збільшенні вартості підприємства або піднімають конкурентоспроможність підприємства – це активи опосередкованого впливу.

Таким чином, в практиці українських підприємств не існує єдиного визнання кількісного та якісного підходів в оцінці ділової репутації та її складових, таких як корпоративна етика, роялті, імідж тощо. З метою розширення облікової системи щодо відображення нематеріальних активів потребам користувачів облікової інформації, що змінились у зв'язку із поступовим формуванням постіндустріальної економіки, доцільно удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення вартісноорієнтованого управління нематеріальними активами.

### Література

1. Лідерство і нова наука. Інтелект-проект Києво-Могилянської бізнес-школи : веб-сайт. URL: <http://open.kmbs.ua/leadership-new-science/>
2. Ужва А. Парадигма обліку нематеріальних активів у контексті формування конкурентних переваг підприємства. Науковий вісник Миколаївського

національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2018. №2. С. 162-165

3. Ілюхіна Н. Адаптація міжнародних практик оподаткування та обліку нематеріальних активів до вітчизняних стандартів. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2019. №4. С. 59-73.

**Віта Семанюк, Андрій Папінко**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **БРЕНД-КАПІТАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ**

Становлення інформаційного суспільства та постіндустріальної економіки призводять до виникнення динамічних змін оточуючого середовища, глобалізації ринків, зростання вимог споживачів та стейкхолдерів. Ріст конкуренції і боротьба за ринок змушує підприємства орієнтуватися на покращення сервісу, зниження торгових націнок, репутацію, торгові марки і бренди, соціальну відповідальність бізнесу тощо. Основними принципами концепції гіперконкуренції (Г. Д'Авені) [1] є необхідність активної зміни правил гри на ринку, руйнування власних конкурентних переваг і орієнтація на «тимчасові» конкурентні переваги, що приводить до зміни інформаційних потреб суб'єктів корпоративного управління. В економіці панує постматеріальна система цінностей, «економіка тіла» замінюється на «економіку душі», змінюється розуміння основних базових постулатів, робиться акцент на психолого-соціальних аспектах та відхід від панування матеріалізму.

За правилом Р. Ентоні, в умовах ринкової економіки з'явилося багато нових ринкових інструментів господарювання та користувачів інформації традиційного обліку, а для різних груп та категорій користувачів інформації необхідні різні її аспекти і зміст. Інформація про такі об'єкти необхідна користувачам, а отримати її з реєстрів традиційного фінансового чи управлінського обліку можна лише за допомогою трудомістких процедур вибірки з первинних документів. Проте, при сучасному рівні розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій, створення інформаційних звітів, реєстрів та форм різного типу не є чимось надскладним, саме тому, роль облікового працівника, який повинен стати творцем необхідної інформації а не записувачем фактів які вже відбулися, полягає у створенні інформації на запит користувачів [2].

Нематеріальні складові є основою розвитку бізнесу в інформаційному середовищі, коли активи будь-якого підприємства чи компанії, в основному складаються з інтелектуального капіталу. Компанії активно інвестують в нематеріальні активи, потребуючи інформації про їх вартість



та ефективність використання. Недостатність такої інформації очевидна, що доводить недосконалість облікового відображення та оцінки нематеріальних активів в цілому, та бренд-капіталу зокрема, незважаючи на те, що питанням оцінки вартості нематеріальних активів, зокрема брендів і товарних знаків, приділено увагу в працях Д. Аакера, Г.Г. Азгальдова, П. Стюарта, А.Г. Саннікова, А. Еллвуда та ін.

Основою конкурентних переваг кожної компанії є її бренд, який ґрунтується на реальному капіталі і підвищує її цінність. Мета бренд-менеджменту - створення довгострокових взаємин зі споживачем, а сучасна концепція бренд-капіталу трактує бренд не лише як «метафізичне поняття, а цілком конкретний об'єкт, що володіє реальною цінністю для підприємства. Капіталізація цієї цінності стає предметом управління» [3].

Завдання бренд-менеджменту полягає у створенні, розвитку та збереженні бренду, що вимагає створення інформаційного масиву щодо вартості розробки ідеї та процесу її реалізації, бренд-трекінгу, цінності бренду, його важливості на ринку та вплив на обсяг реалізації продукції, робіт, послуг.

Концепція бренд-капіталу Д. Аакера виділяє такі складові бренд-капіталу, які лежать в основі його вимірювання:

- обізнаність (сприйняття, впізнаваність бренду споживачем, асоціації з певною товарною категорією);
- імідж і ідентифікація (уявлення споживача та власника бренду) - захист і утримання (лояльність споживачів);
- сприймається якість (співвідношення ціна/якість щодо конкурентів і потреб, очікування споживачів);
- фінансова вартість (внесок бренду в прибутковість і в активи компанії) [4].

Безрукова Н. В. та Свічкарь В. А. виділяють такі складові бренду як інтелектуальна власність (права, що відносяться до товарних знаків, промисловим зразкам, об'єкти авторського права, «ноу-хау»), патентна політика фірми по створенню об'єктів інтелектуальної власності та її комерціалізація, маркетингова стратегія та рекламна політика фірми, яка включає фірмовий стиль, сервісне обслуговування, PR, а також використання бренду як гранично важливий і необхідний аспект для компанії [5].

Кожна із зазначених складових потребує розробки методик інформаційного відображення її в обліку та визначення ефективності впливу бренду на вартість товару, а, отже, створення звітної інформації для системи управління брендом та процесом брендингу. Саме у визначенні вартості бренду та його ефективності полягає основне завдання облікових працівників щодо створення інформації про бренд-капітал у системі нематеріальних активів. Більше того, бренд потребує

постійної переоцінки своєї вартості з огляду на ринкову ситуацію, та оцінки наслідків довгострокових маркетингових рішень та ризиків, пов'язаних з брендингом. Важливість обчислення вартості бренду полягає у необхідності врахування її при проведенні цінової політики, кредитної політики, продажі, злитті, поглинанні бізнесу, визначення частки власників тощо.

Оцінка вартості бренду потребує уваги вчених, оскільки цінність бренду різнопланове поняття, а тому його оцінка змінюється в залежності від її цілей та обставин (оцінка у разі вимушеного продажу, балансова оцінка, оцінка з метою визначення кредитоспроможності, форс-мажорна оцінка, оцінка при поглинанні, оцінка при виході на світовий ринок). Реальна мета оцінки змінюватиме критерії розробки методик оцінки бренд-капіталу. Проте при визначенні вартості бренду завжди проводять аналіз успішності компанії у всіх розрізах її діяльності з врахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів та особливостей бізнесу.

Таким чином, бренд-капітал повинен стати самостійним об'єктом обліку для створення ретроспективної, тактичної та стратегічної інформації про брендинг компанії та його ефективність.

### **Література**

1. Aveni, d'.R. Hypercompetition: Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering. New York, The Free Press, 1994.
2. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 392 с.
3. Швець О. О. Аналіз сучасних концепцій бренд-капіталу на підприємстві. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 2. С. 114-120. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd\\_2015\\_2\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2015_2_16).
4. Аакер Д. Создание сильных брендов / Дэвид А. Аакер. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2003. – 440 с.
5. Безрукова Н. В., Свічкарь В. А. Особливості бренд-менеджменту в транснаціональних корпораціях. Ефективна економіка №2, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2748>

## **ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

В діяльності суб'єктів державного сектора одне з центральних місць, якому приділяється особлива увага в обліку, займають зобов'язання. В силу своїх обсягів, природи, а також ролі в процесі надання послуг вони потребують дослідження і уваги з боку фахівців з обліку щонайменше з двох основних причин.

По-перше, суб'єкти державного сектора, які фінансуються з місцевого чи державного бюджету та називаються бюджетними установами, отримують бюджетні асигнування та беруть бюджетні зобов'язання. В свою чергу, бюджет як суспільна фінансова категорія, що формується за рахунок платників податків, має бути суворо контрольованим.

По-друге, зобов'язання (в т.ч. бюджетні) тісно пов'язані з забезпеченням умов надання послуг. Вони значною мірою стосуються матеріально-технічної бази, адже являють собою замовлення, укладені договори, придбання товару, послуги тощо (впродовж бюджетного періоду) й спрямовані на формування належних умов для провадження діяльності. Така роль зобов'язань автоматично визначає їхню вагу в процесі діяльності бюджетної установи й змушує обліковий персонал відповідно ставитися до організації їх обліку.

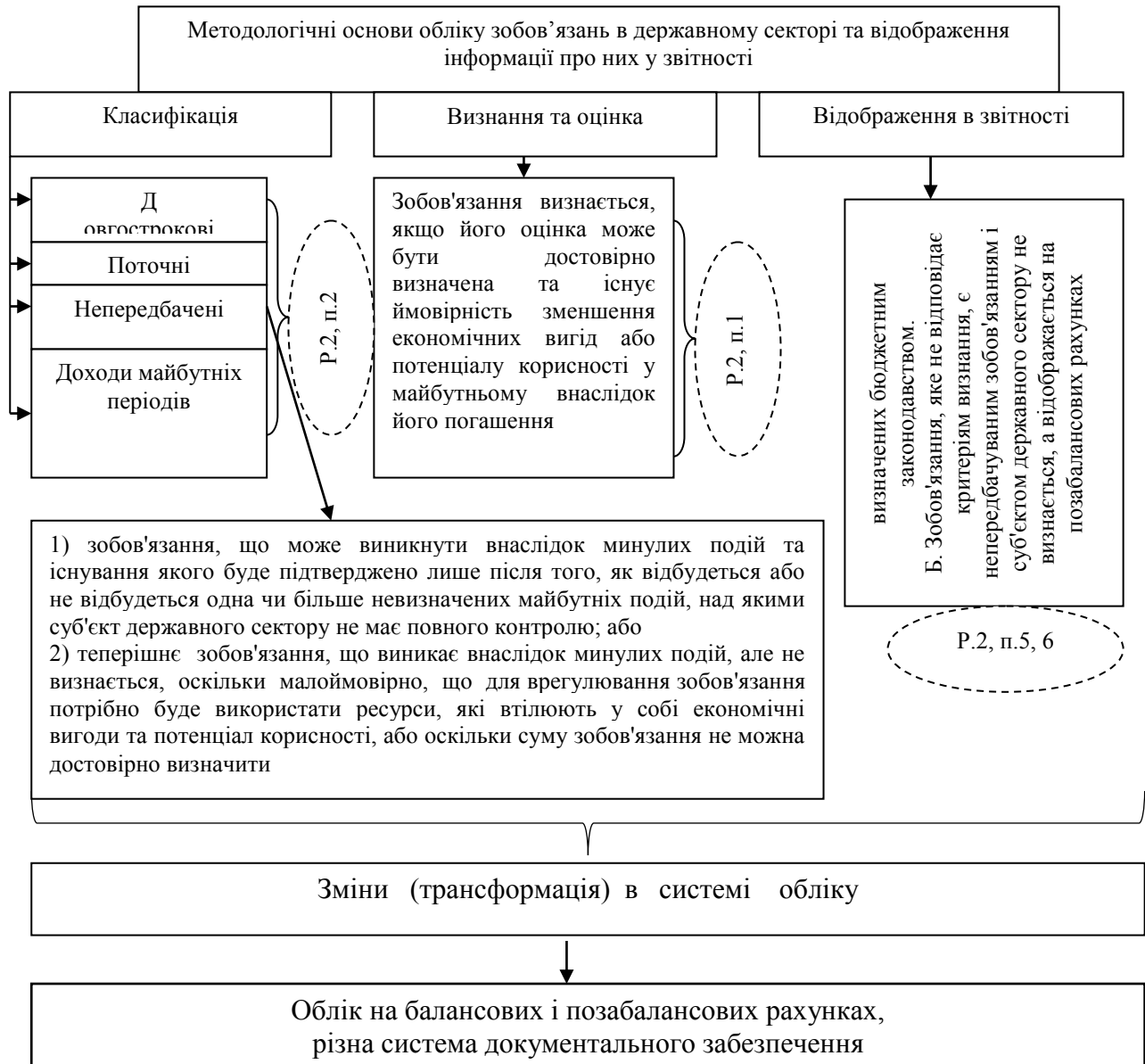
В результаті проведеного реформування системи бухгалтерського обліку в державному секторі щодо зобов'язань з'явилася низка інновацій теоретико-прагматичного характеру.

Найперше, слід зауважити, що на практиці зобов'язання бюджетних установ є або визнаними установою, або такими, котрі вона не визнала а також виділяють ще й потенційні зобов'язання. В такому випадку питання ідентифікації зобов'язань відіграє основну роль у виборі підходу до їх облікового відображення.

З теоретичної точки зору слід звернути увагу на класифікацію зобов'язань, адже саме вона є не лише основою структурування об'єктів бухгалтерського обліку, а й забезпечує його зрозумілість, доступність і простоту у випадках, котрі характерні для різнорідних його складових елементів.

В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку в державному секторі 128 «Зобов'язання» (далі ПСБОДС 128) такому

розмежуванню приділено увагу в частині надання означення непередбаченого зобов'язання та його характеристик, надання рекомендацій щодо визнання зобов'язань та їхнього облікового відображення й подання даних у фінансовій звітності, а також застосування класифікації зобов'язань залежно від строку погашення тощо (рис. 1).



**Рис. 1. Теоретичні засади обліку й звітності щодо зобов'язань, визначені ПСБОДС 128 «Зобов'язання» [3]**

Окрім цього, в обліковій практиці використовують поняття невизнаних і потенційних зобов'язань, які рекомендується обліковувати на позабалансових рахунках. Попри те, що такого розмежування немає у прийнятому стандарті, в публікаціях різних авторів воно зустрічається. З огляду на існуючу практику, яка спостерігається в бюджетних установах, вважаємо за доцільне підтримати позицію про прийнятність

розмежування зобов'язань на невизнані й потенційні та їх обліку з використанням відповідних субрахунків класу 0 «Позабалансові рахунки розпорядників бюджетних коштів та державних цільових фондів». Обґрунтуванням цього є той факт, що погашення невизнаних зобов'язань може відбутися, або не відбутися, а потенційні зобов'язання можуть виникнути, або й ні.

Також варто враховувати, що невизнані зобов'язання, можуть бути віднесені до складу непередбачуваних (за ПСБОДС 128), аналогічно як і потенційні.

До того ж останні ідентифікуються як:

– бюджетні зобов'язання (договори, які установа уклала задля виконання робіт, поставки матеріальних чи нематеріальних цінностей та надання послуг);

– гарантії та забезпечення (отримані/надані).

Недоліком затвердженого ПСБОДС 128 в останній редакції є те, що в ньому немає означення поняття «зобов'язання» чи «бюджетні зобов'язання». Натомість у редакції Бюджетного кодексу 2456-VI ( 2456-17) від 08.07.2010 р., бюджетні зобов'язання визначаються як: «будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому» [1].

Відповідно до визначення зобов'язань, а також враховуючи практичні ситуації щодо умов їх здійснення, бюджетна установа повинна провести розрахунки впродовж бюджетного періоду або у майбутньому відповідно до бюджетних асигнувань. Такий підхід також закладено в Плані рахунків для державного сектору. За умови, якщо йдеться про ознаку непередбачуваності, то дані про такі бюджетні зобов'язання доцільно обліковувати на позабалансовому субрахунку 031 «Укладені договори (угоди, контракти) розпорядників бюджетних коштів». При цьому можна керуватися їх розподілом на невизначені й потенційні.

Таким чином, реформування в системі обліку для державного сектору через запровадження ПСБОДС і Плану рахунків для державного сектору, а також інших заходів, в тому числі формування уніфікованої інформаційної системи, безумовно позначається на теоретичних засадах ведення обліку, тобто призводить до їх трансформації. Врахування цих умов вимагає наукового дослідження й узагальнення теорії обліку в бюджетних установах, як основному елементі державного сектору економіки

## Література

1. Бюджетний кодекс України: Закон України (документ 2456-VI) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14/ed20110101/find?text=%C1%FE%E4%E6%E5%F2%ED%E5+%E7%EE%E1%EE%E2%27%FF%E7%E0%ED%ED%FF>.
2. Лучко М.Р., Сисюк С.В. Розрахунки та зобов'язання суб'єктів державного сектору. Економіка і управління. 2018. №2(78). С. 125-135.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 128 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2010 р. №1629.
4. Порядок застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ міністерства фінансів України від 29.12.2015 р. №1219.

Юлія Судин

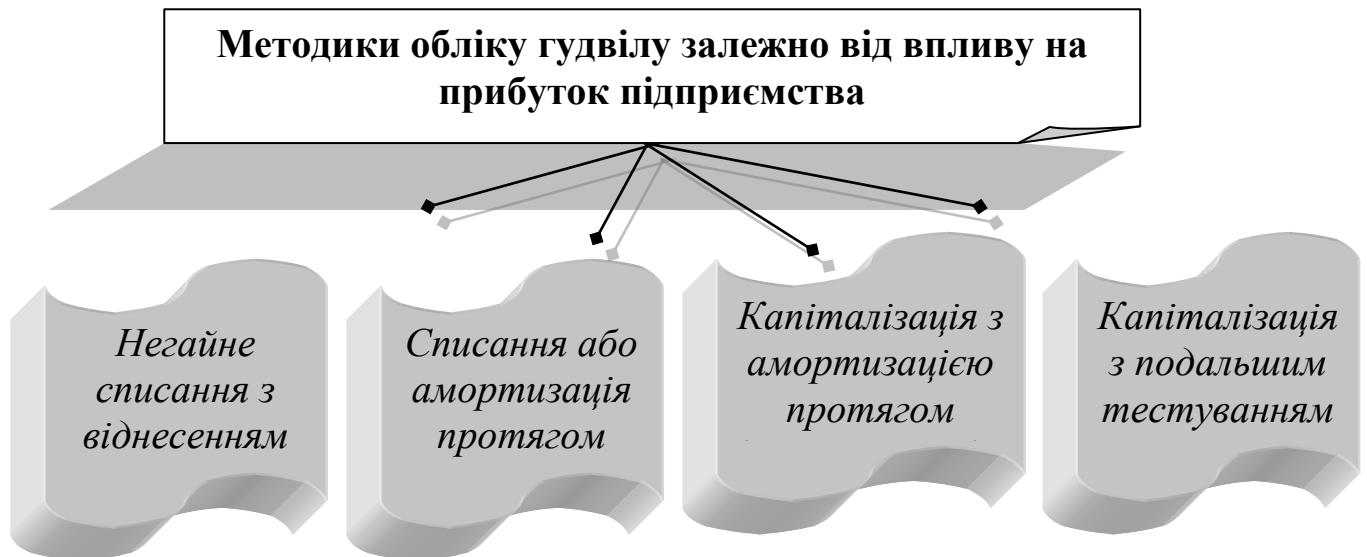
*Тернопільський національний економічний університет*

## АНАЛІЗ ВПЛИВУ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ГУДВІЛУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА

Показники фінансового стану підприємства безпосередньо залежать від динаміки активів компанії. Методи амортизації, способи капіталізації та інші бухгалтерські процеси мають вплив на формування показників фінансової звітності підприємства. Звідси від методики обліку гудвілу залежать показники рентабельності та оборотності активів. Зокрема, необхідно дослідити, як існуюча методика обліку впливатиме на фінансовий стан підприємства.

Щодо варіативності методів обліку гудвілу, то чинним і актуальним є визнання придбаного гудвілу з подальшим тестуванням на знецінення. До 2009 року гудвіл підлягав амортизації, тобто систематично списувався відповідно до терміну корисного використання. Варто зазначити, що залежно від визначеного терміну могла бути короткострокова (протягом року) та довгострокова (до 20 років) амортизація гудвілу. Історія обліку свідчить, що існувала також методика негайного списання без визнання гудвілу активом компанії. Узагальнимо зазначені методики обліку гудвілу (Рис. 1)

Списання гудвілу на витрати зумовлює негайний вплив на прибуток, оскільки витрати значно зростають, прибуток відповідно зменшується. Амортизаційні відрахування характеризуються меншим ступенем впливу на фінансові результати, оскільки вартість гудвілу систематично розподіляється на певний період часу. Щодо актуальної методики тестування на знецінення, то вплив на прибуток відстрочений та непрогнозований.



*Рис. 1. Варіативність методики обліку гудвілу*

Розглянемо детальніше чинну методику обліку гудвілу (капіталізації із подальшим тестуванням на знецінення) з метою аналізу впливу на фінансовий стан підприємства. У міжнародній практиці обліку до 2004 року гудвіл, як і інші нематеріальні активи, регулювалися МСФЗ 38 «Нематеріальні активи», на основі якого було розроблено П(С)БО 12 з однойменною назвою. Відповідно до МСБО 38 гудвіл враховувався за залишковою вартістю в балансі, а термін його корисного використання для нарахування амортизації визначався організацією самостійно. Однак з появою нової редакції МСФЗ 3, в сферу дії якого увійшов гудвіл, амортизація була замінена регулярною переоцінкою.

Варто зазначити, що США, відповідно до US GAAP, відмовились від амортизації гудвілу на користь тестування на знецінення ще у 2001 році. В Україні розглянуті зміни мали місце у 2009 році, коли в Інструкції про застосування Плану рахунків у частині рахунку 19 «Гудвіл» слова «сума нарахованої амортизації» замінили словами «втрати від зменшення корисності». Це свідчило про те, що нарахування амортизації на гудвіл припинялося і бухгалтерам потрібно було здійснювати тестування гудвілу на знецінення відповідно до П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів».

На міжнародному рівні процес тестування на знецінення регулюється МСБО 36 «Зменшення корисності активів», де зазначено терміни:

- амортизація – систематичний розподіл суми активу, що амортизується, протягом строку його корисної експлуатації;
- збиток від зменшення корисності – сума, на яку балансова вартість активу або одиниці, що генерує грошові кошти, перевищує суму його/її очікуваного відшкодування [1].

Для порівняння зазначених методів у питанні обліку гудвілу необхідно виокремити властиві ознаки з метою оцінки переваг існуючої методики обліку. Амортизація передбачає систематичний і прогнозований вплив на прибуток компанії, оскільки за умови визначеного строку корисного використання та методу амортизації величина витрат є визначеною. У питанні тестування на знецінення розмір витрат не може бути визначено, оскільки зменшення корисності активів та гудвілу залежить від факторів контрольованих і неконтрольованих підприємством.

Амортизація проводиться прямолінійним методом і принципових відмінностей між її здійсненням відносно гудвілу та інших активів не спостерігається. Щодо тестування на знецінення, для гудвілу існують певні особливості у методиці його здійснення. Для аналізу впливу зменшення корисності гудвілу на фінансові показники компанії розглянемо особливості здійснення тестування на знецінення відповідно до П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» [2].

Відповідно до згаданого стандарту, повинен бути реалізований принцип обачності. Тобто суб'єкти господарювання повинні здійснювати облік активів відповідно до їх балансової вартості, що не може перевищувати суму їх ймовірної компенсації. Розмір перевищення балансової вартості активу або одиниці, що генерує грошові кошти над вартістю її ймовірного відшкодування, вважається збитком від зменшення корисності активу. Великою очікуваною компенсації є справедлива вартість активу за мінусом витрат на вибуття або вартість зношення активу (більша з зазначених величин).

Отже, тестування на знецінення гудвілу у порівнянні з амортизацією здійснювати доцільніше з наступних причин:

1. Строк корисного використання гудвілу неможливо достовірно визначити, тому жоден з існуючих способів амортизації не можна до нього застосувати.

2. Найважливіша властивість амортизації полягає у відтворенні основних засобів і нематеріальних активів, однак гудвіл не є за своєю природою об'єктом відтворення, тобто амортизація в даному випадку не має логічного обґрунтування.

3. Амортизація створює значні незручності для користувачів інформації компанії, тому що після закінчення часу початкова вартість гудвілу дорівнює нулю. Зазначена особливість зумовлює складність у моніторингу коштів, які було інвестовано в гудвіл при придбанні бізнесу.

### **Література**

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 «Зменшення корисності активів». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929\\_047](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047)



2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2004 року №817, зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.

**Володимир Фаріон**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ**

У сучасних умовах діяльності суб'єктів господарювання одним з найбільш актуальних питань є питання обліку витрат та калькулювання собівартості, оскільки саме ці взаємопов'язані процеси посідають центральне місце в житті кожного підприємства.

В Україні процес калькулювання собівартості продукції регулює П(С)БО 16 "Витрати" у якому визначено загальні засади формування виробничої собівартості продукції [1].

Слід також відмітити, що появу дефініції "калькулювання", пов'язують з зародженням мануфактурного виробництва. Щодо цього М.А. Вахрушина відмічає, що найбільш стрімкий розвиток калькулювання як інструмент оцінки рентабельності товарів, як спосіб подолання конкуренції отримало в умовах промислового виробництва [2, с. 74].

Термін "калькулювання" походить від латинського слова "calculation" — обчислення, яке стали вживати ще у ХІХ столітті.

Калькулювання — це термін, який нині практично завжди вживається поряд з виробничими витратами, бухгалтерським та управлінським обліком витрат на виробництво.

Досить часто в економічній літературі калькулювання собівартості розглядають лише як процес визначення фактичної собівартості виробленої продукції. Насправді, як справедливо зазначає І.А. Аврова, процес калькулювання охоплює набагато ширший спектр робіт та процесів і включає в себе наступні види робіт із розрахунку собівартості:

– продукції, робіт послуг допоміжного виробництва, використаних основним виробництвом;

– проміжних продуктів (напівфабрикатів) підрозділів основного виробництва, використаних на наступних стадіях виробництва;

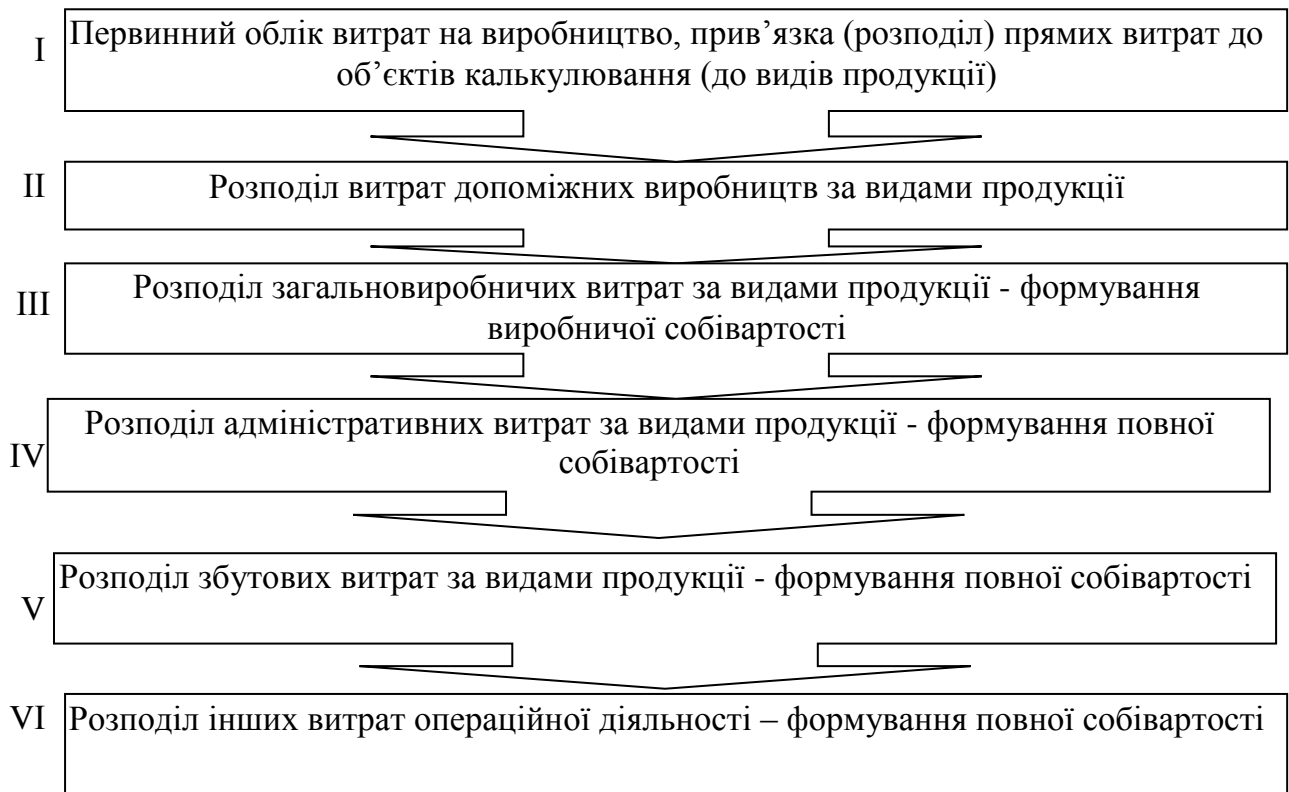
– продукції підрозділів підприємства для виявлення результатів їх діяльності;

– всього товарного випуску продукції;

– випуску за видами продукції і напівфабрикатів власного виробництва, реалізованих на сторону;

– одиниці видів готової продукції, напівфабрикатів власного виробництва, реалізованих на сторону, виконаних робіт і наданих послуг [3, с. 42].

Враховавши галузеві особливості підприємств спиртової промисловості, процес формування собівартості продукції можна розбити на декілька послідовних етапів (рис. 1.):



**Рис. 1. Етапи формування собівартості продукції**

Формування собівартості продукції здійснюється за об'єктами калькулювання в розрізі їх номенклатури.

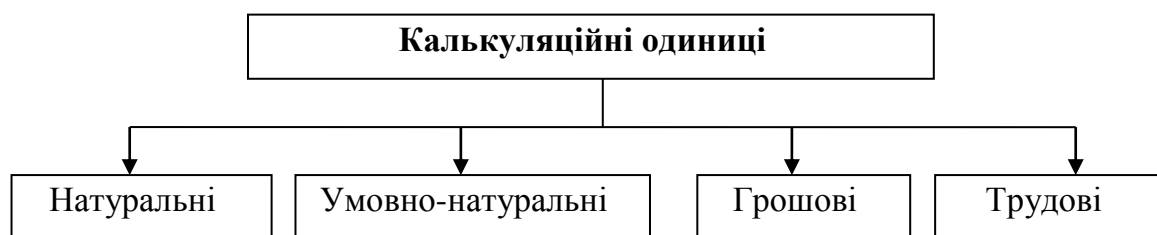
При виборі об'єкта калькулювання спочатку необхідно деталізувати калькуляційні розрахунки, тобто визначитись, чи обчислювати собівартість всієї номенклатури виробів, чи тільки деяких (найважливіших) видів продукції; калькулювати собівартість лише кінцевих продуктів виробництва, чи одночасно обчислювати ще й собівартість напівфабрикатів, окремих видів робіт і послуг тощо. Беручи до уваги те, що показник собівартості кожного виду продукції необхідний для визначення прибутку, рентабельності та встановлення цін, то слід здійснювати калькулювання всієї номенклатури продукції, що виробляються.

Потребують вирішення також питання деталізації об'єктів калькулювання за окремими виробничими підрозділами підприємства.

Собівартість, яка включає всі основні види витрат, необхідно обчислювати як по підприємству в цілому, так і в окремих випадках в розрізі цеху (відділення, дільниці), оскільки на кожному робочому місці і в кожному центрі виникнення витрат ступінь раціональності виробничої діяльності досить повно характеризує сукупність показників використання предметів праці, засобів виробництва, рівня продуктивності праці, які безпосередньо впливають на формування собівартості продукції.

Однак слід зауважити, що в обліку не завжди доцільно і технічно можливо врахувати витрати окремо за кожним калькуляційним об'єктом. Тому в окремих випадках слід вести облік витрат за групами однорідних виробів.

Нині ще не повністю вирішено питання вибору калькуляційної одиниці, яка має істотне значення не тільки для обліку, але й для планування собівартості та її аналізу. На всіх підприємствах досліджуваної галузі доцільно використовувати однакові калькуляційні одиниці. Це означає, що вони повинні бути типовими вимірниками певного виду продукції, кількісно відображати продукцію певної якості, а також відповідати одиницям вимірювання, прийнятим в державних стандартах (рис. 2.).



**Рис. 2. Види калькуляційних одиниць**

Спиртовими заводами зазвичай використовуються два види калькуляційних одиниць - натуральні (тонна - при виробництві дріжджів, солоду, вуглекислоти) і умовно-натуральні (один декалітр спирту з 100% вмістом безводного спирту). Необхідність виділення умовно-натуральної калькуляційної одиниці пояснюється тим, що на підприємствах спиртової промисловості вимірюється різна за складом та якістю продукція.

Досить часто калькуляційні одиниці є укрупненими у порівнянні з натуральними, в яких вимірюється і обліковується продукція. В спиртовій промисловості одиницею вимірювання обсягу продукції є один декалітр, а калькуляційною одиницею - тисяча декалітрів. Через таке укрупнення калькуляційних одиниць в досліджуваній галузі собівартість продукції слід обчислювати з точністю до однієї копійки.

Підсумовуючи результати проведеного етапу дослідження можна стверджувати, що калькулювання являє собою комплексну систему

науково обґрунтованих розрахунків виробничих витрат, пов'язаних з виробництвом продукції

### **Література**

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : URL: <http://buhgalter911.com>.
2. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет : учеб. пособие. М.: ЗАО «Финстатинформ», 2000. 359 с.
3. Аврова И.А. Управленческий учет: навч. пособ. М.: Бератор-паблишинг, 2007. 324 с.

**Оксана Хаблюк**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **СУТЬ ТА МІСЦЕ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ**

Інтеграція України у європейське співтовариство та сучасні тенденції розвитку економіки вимагає нових підходів до організації та проведення державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів.

Виникнення та впровадження аудиту ефективності в системі державного фінансового контролю України обумовлені необхідністю контролювати цільовий характер державних видатків та оцінювати їх результативність.

За останні роки аудит ефективності одержав широкий розвиток та розповсюдження в більшості країн світу і в даний час стає переважаючим видом контролю виконання державного бюджету.

Слід зазначити, що в українському законодавстві, а саме у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм» подано наступне визначення: «Аудит ефективності – це форма державного фінансового контролю, яка спрямована на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності здійснюється з метою розроблення обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів у процесі виконання бюджетних програм» [1].

Законодавством також визначено суть аудиту ефективності як «встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності,

результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів» [2].

Аудит ефективності є перевіркою діяльності органів державної влади, одержувачів державних коштів, підприємств, установ і організацій, які використовують державне і комунальне майно, з метою визначення ефективності використання державних фінансових ресурсів і майна.

Даний аудит передбачає: а) контроль економного використання організацією, яка перевіряється, державних коштів, витрачених на досягнення конкретних результатів її діяльності; б) контроль продуктивності використання організацією трудових, фінансових та інших ресурсів у процесі виробничої й іншої діяльності, а також використання інформаційних систем і технологій; в) контроль результативності діяльності організації, яка перевіряється [3].

Процес організації та проведення аудиту ефективності дещо подібний до аналогічного процесу фінансового аудиту. Проте, аудит ефективності, на відміну від традиційного фінансового аудиту, дозволяє отримати незалежну думку за результатами оцінки інформації щодо рівня ефективності використання державних фінансових ресурсів при виконанні державних програм (проектів), виявлення чинників, які перешкоджають досягненню максимального результату та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів [4].

Аудит ефективності відрізняється від перевірок цільового характеру витрачання державних коштів. Він здійснює комплексний аналіз причин неефективного використання державних коштів на основі рекомендацій щодо вдосконалення бюджетного процесу, чинного законодавства та всієї економічної політики держави. Бюджетна система повинна бути орієнтована не просто на освоєння державних коштів, а на досягнення конкретного і точного результату, при цьому в даній системі здійснюється зв'язок ресурсного забезпечення бюджетної організації з підсумками її діяльності.

Слід зазначити, що при розробці конкретних заходів по створенню можливостей використання аудиту ефективності виникають причини, які стримують його запровадження. До таких причин відносяться:

– наявність значного обсягу фінансових порушень, нецільового, напівкримінального використання коштів, що обумовлює першочерговість вирішення саме цих проблем;

– відсутність законодавчо відпрацьованої системи державного фінансового контролю, з чітким визначенням функцій і повноважень органів контролю;

– обмеження в законодавчо-правовому плані функцій Рахункової палати, тобто її можливості в реалізації аудиту ефективності.

Зазначимо, що в даний час в практиці контрольної діяльності переважно здійснюється процес виявлення порушень та значно менше уваги приділяється оцінці ефективності використання коштів, покращення діяльності та витрачання ресурсів. Це означає, що аудиторські перевірки, незалежно від використовуваних підходів, повинні бути орієнтовані на те, щоб надати потенційний вплив на діяльність організацій або використання ресурсів. Аудит, який не відповідає на питання «що робити?», на сьогоднішній день стає все менш затребуваним. Завдання орієнтованого на ефективність аудиту головним чином полягає в оцінці результатів, досягнутих по відношенню до планів.

Слід зазначити, що суб'єктами аудиту ефективності в Україні виступають органи, які займаються завданнями проведення аудиту ефективності, тобто державні органи, наділені відповідними повноваженнями, а також підконтрольні суб'єкти: розпорядники бюджетних коштів, відповідальні виконавці державно-бюджетних програм. Так, в Україні органами, на які покладено повноваження здійснювати аудит ефективності, є Рахункова палата України та Державна аудиторська служба.

З огляду на актуальність цієї проблеми в умовах певної напруженості з фінансуванням багатьох важливих статей бюджету, сьогодні основна увага повинна приділятися контролю ефективності бюджетних витрат, а також існує необхідність коригування окремих напрямів вказаних витрат.

Структурно аудит ефективності в системі державного фінансового контролю включає аудит ефективності бюджетного процесу в цілому і аудит ефективності бюджетних витрат за конкретними статтями.

Функціонально аудит ефективності розширює рамки традиційного контролю та обліку в плані загальних оцінок формального спрямування фінансових коштів з орієнтацією на контроль за досягненням конкретних цілей при їх витрачання. Даний вид контролю має ширші завдання в порівнянні з аудиторськими перевітками правильності витрачання коштів, економії та результативності витрат. Він також може включати в себе контроль фінансової звітності та правильне використання ресурсів. Слід зазначити, що результати проведеного аудиту ефективності діяльності можуть відображатися не тільки у вигляді звіту, але і в інших формах, наприклад, у вигляді рекомендацій щодо впровадження найкращих методів практичної роботи. Аналіз сучасної системи державного фінансового контролю дозволяє зробити висновок про те, що спроби оцінки ефективності використання коштів носять фрагментарний характер, що обумовлено складними умовами в економіці країни і процесами бюджетного регулювання. Дані труднощі пов'язані з тим, що

на даний час пріоритетними поки є не оцінка ефективності витрачання коштів, а процес розподілу ресурсів, реальність доведення їх до споживачів, недопущення процесів їх розкрадання та кримінального використання.

### **Література**

1. Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. №1017 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-п>
2. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. №576-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
3. Будник Л.А., Голяш І.Д. Класифікація державного аудиту. Економіка та суспільство. 2016. №2. С. 661-665.
4. Пожар Т.О. Аудит ефективності як перспективний напрямок державного фінансового контролю. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : зб. наукових праць XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2013. С.71-73
5. Хаблюк О.А., Будник Л.А. Суть аудиту ефективності та зарубіжний досвід його становлення. Галицький економічний вісник. 2013. №4(43). С. 151–158.

**Надія Хорунжак**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **АУДИТ І АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ЯКІСНИЙ ТРЕНД ЯК УМОВА РОЗВИТКУ**

Розвиток аудиторської діяльності в Україні й світі свідчить, що до аудиторів з боку користувачів сьогодні ставляться високі вимоги. Професіоналізм аудитора, якість його роботи, а також довіра споживачів аудиторських послуг до нього, є основними критеріями при виборі суб'єкта аудиту. В даний час, в системі нормативного регулювання аудиторської діяльності вже закладені певні механізми контролю якості аудиторської діяльності. Однак, незважаючи на встановлені законодавством про аудиторську діяльність основи контролю якості аудиту, слід зазначити, що на сьогоднішній день, практично відсутня ефективна дієва організаційна і методична база контролю якості аудиторської діяльності.

Серед сучасних науковців значний інтерес викликають питання забезпечення якості аудиту та аудиторської діяльності. Багато вчених розглядають цю проблему через призму стандартизації, здійснення

внутрішнього контролю якості, а також в площині професійної підготовки (в т.ч. сертифікації, організації навчання тощо) [2; 4 та ін.]. Однак єдиної позиції в питанні вибору найбільш ефективного інструмента забезпечення якості аудиту та аудиторської діяльності поки що не вироблено. Незважаючи на достатньо високий рівень нормативно-правового забезпечення якості діяльності аудиторських фірм, ця проблема вимагає подальшого вирішення. Поясненням цього може служити приклад неналежного виконання своєї роботи низкою аудиторських фірм, коли після отримання позитивного аудиторського висновку, суб'єкти господарювання невдовзі ставали банкрутами. В світовій практиці такі приклади також відомі. Зокрема, відома «велика п'ятірка» аудиторських фірм перетворилася у «велику четвірку», в результаті того, що аудиторська фірма «Andersen» припинила своє існування через звинувачення в приховуванні збитків збанкрутілого енергетичного гіганта Enron [7]. В цьому контексті основною проблемою виявилось питання етичності та чесності як самих працівників аудиторської форми, так і її діяльності загалом. Тобто з огляду на порушення принципів професійної етики, виникла проблема правдивості аудиторського висновку.

Проскуріна Н.М. і Коваленко В.П. вважають, що якість аудиторських послуг – це категорія, яка перманентно змінюється залежно від суспільних відносин і господарської практики країни [8]. З цього випливає, що важко стандартизувати як методіку, так і техніку проведення аудиту, здійснення аудиторської діяльності, а також методіку і техніку оцінки якості цих об'єктів дослідження. Однак в науці є таке поняття як абстрагування, яке дозволяє упускати менш важливі чинники й враховувати лише ті, що мають максимальний вплив на досліджуване явище. Тому його в цілях вирішення завдання розробки загального підходу до оцінки якості аудиторської діяльності можна ефективно використати. В подальшому кожна фірма зможе доповнювати розроблений алгоритм оцінки власними специфічними факторами й отримувати результат, що ідентифікуватиме лише її діяльність, її фахівців, її особливості. А от загальні методологічні засади контролю якості в даний час вже є визначені міжнародним стандартом аудиту (МСА) 220 «Контроль якості під час аудиту історичної фінансової інформації». За цим стандартом основні групи складових, що визначають якісь аудиторських послуг – це етичні, організаційні та методичні умови й аспекти. Найбільш актуальні існуючі проблеми забезпечення якості аудиту та аудиторської діяльності – організаційні та методичні. Перші охоплюють нормативно-правове регулювання (розробка, обговорення, затвердження) та формування інституційної складової. Другі – стосуються методіки оцінки якості аудиторської діяльності. На нашу думку, вона має бути уніфікованою для встановлення



рівня якості для зовнішніх користувачів, але може бути індивідуальною для окремо взятого суб'єкта аудиторської діяльності.

Також важливим завданням в сучасних умовах є не просто посилення контролю за якістю аудиторських послуг самими професійними організаціями. Справедливою є позиція про те, що має бути також суспільний нагляд в аудиті, який як зазначає О.Макеєва, у світовій практиці здійснюється відповідно до ст. 32 Директиви 2006/43/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року, а згідно із Директивою 2006/43/ ЄС керівництво системою суспільного повинні здійснювати не практикуючі особи, які мають знання в галузі обов'язкового аудиту [6, с. 45]. Таким чином забезпечується свобода та незалежність суспільного нагляду, адже дотримання вищевказаної умови забезпечує взяття до уваги думки не зацікавленої особи. Наразі можемо підтримати позицію багатьох авторів [1; 3; 4; 5 та ін.] про те, що зараз контроль за якістю аудиторських послуг в Україні ще не є достатньо збалансованим і не дає високих результатів. Свідченням цього є непроходження багатьма фірмами контролю якості й їхнє закриття. Для вирішення цієї проблеми з організаційної точки зору слід вживати певні заходи. До них можна віднести: розробку системи інформування суб'єктів аудиту про якісні параметри й вимоги до якості їх діяльності; запровадження обов'язкового контролю якості аудиторських послуг усіх суб'єктів аудиторської діяльності щонайменше 1 раз в 2 роки; 3) розробка й оприлюднення критеріїв, стандартів і методики оцінки якості аудиторської діяльності; 3) організацію курсів підвищення кваліфікації аудиторів.

Основною умовою досягнення прогресу в якості аудиторських послуг і аудиторської діяльності є створення відповідних незалежних наглядових і контролюючих інституцій (або інституції з розгалуженими територіальними органами). Вони спільно з АПУ й іншими професійними організаціями можуть поліпшити контроль за якістю аудиторської діяльності та забезпечити бажану фінансову прозорість всій економіці України. Спільні зусилля, спрямовані на посилення контролю з одночасним вжиттям заходів в питаннях полегшення праці аудиторів, скорочення часу на збирання й обробку інформації через впровадження в практику сучасних програмних продуктів, уможливило отримання результатів не в ретроспективі, а негайно. Однак проблематичним продовжує бути саме контроль якості аудиторської діяльності, оскільки поки що в існуючих програмах комп'ютеризації аудиту немає такої функції. Це пов'язано з різними причинами, але однією з них є те, що жодна програма не здатна замінити висококласного аудитора та його професійне судження. Програма може показати помилки, виявити проблемні місця, окреслити тренди, але вона ніяк не може запропонувати

напряма більш ефективного розвитку. Що стосується змін, то варто очікувати, що професія аудитора буде глибше спеціалізованою. Перспективною є її діджиталізація. Індивідуальний аудитор, поступово зникне з ринку аудиторських послуг, а аудиторські фірми з командою виспрофесійних вузькоспеціалізованих фахівців відіграватимуть все більшу роль. Окрім цього, більш важливими для ринку стануть розробники аудиторських програм та фахівці з оцінки.

Загалом слід констатувати, що в сучасних умовах якість аудиторської діяльності та аудиту є пріоритетним завданням аудиторських фірм і аудиторів. В умовах посилення конкуренції в галузі аудиту переваги матимуть саме суб'єкти, здатні надавати висококласні послуги. Чинна система контролю за якістю в аудиті може бути також удосконалена через розвиток незалежних контролюючих організацій, впровадження інноваційних методів оцінки та контролю діяльності аудиторських фірм і суб'єктів аудиту, використання позитивного зарубіжного досвіду тощо. Важливим і перспективним напрямом досліджень за цим напрямом є також пошук шляхів активізації використання комп'ютерно-комунікаційних засобів в аудиторській діяльності.

### Література

1. Бондар В. П. Внутрішній контроль якості аудиторських перевірок. *Статистика України*. 2015. №3, С.56-59.
2. Бондар В. П., Бондар Ю.В. Якість в аудиті та деякі аспекти управління якістю. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. №1 (31), С. 36-64.
3. Венгерук Н.П. Контроль якості аудиту в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №24, С. 56-59.
4. Гноева І. М., Винник С. М. Якість аудиторських послуг. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2013. №1 (78), С. 181-186.
5. Гончарук С.М. Контроль якості аудиторських послуг. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.9, С.156-160.
6. Макєєва О. Суспільний нагляд в аудиті: виклики для України та майбутні стратегічні рішення Європейської комісії. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. №12, С. 44-49.
7. Мягка І. Показовий крах: як історія американської Enron перекроїла корпоративне правове поле світу. *Спецпроект «Трансформації бізнесу»*. 11 квітня, 2018. URL: <https://mind.ua/publications/20183712-pokazovij-krah-yak-istoriya-amerikanskoji-enron-perekroyila-korporativne-pravove-pole-svitu>
8. Проскуріна Н. М., Коваленко В. П. Якість аудиторських послуг в Україні: реалії та перспективи. *Економічний часопис - XXI*. 2010. №9-10, С. 53-57.

## АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ: СЬОГОДЕННЯ ТА МАЙБУТНЄ

В умовах швидкого впровадження сучасних технологічних досягнень наукового прогресу в усі ділянки науково-суспільного життя, зокрема і в економічні стосунки суб'єктів господарювання, кількість користувачів такої техніки постійно зростає. Саме через це все більшого значення починає набувати і програмне забезпечення облікової роботи, кількість якого за останні три-чотири роки значно збільшилася. Однак зростання кількості програмних продуктів, що пропонують сьогодні на ринку, зовсім не означає їх високу якість.

В основному підприємства вибирають всім відомий універсальний та апробований для більшості господарюючих суб'єктів програмний продукт, який був розроблений корпорацією 1С. Саме за допомогою цієї програми більшість підприємств намагаються автоматизувати ведення обліку в своїх бухгалтеріях. Ця програма є просто достатньо відомою для широкого кола користувачів та здатною пристосовуватися до різних галузевих потреб, але вона не є найоптимальнішим варіантом вирішення проблем автоматизації на промислових гігантах. Для цього існує велика кількість інших програм, специфіка побудови яких якраз орієнтована на масштаби таких підприємств.

Для ефективного проведення автоматизації обліку фінансових результатів обов'язково необхідно чітко усвідомлювати весь процес автоматизації бухгалтерського обліку. Зазвичай спочатку видається, що автоматизувати облік – це просто перевести здійснення і проведення всіх господарських операцій із суто паперових носіїв на електронні та паперові. Але ця думка і є причиною великої кількості невдалих спроб автоматизації. Результати дослідження доводять, що впровадження бухгалтерських програми ефективно тільки тоді, коли наслідком такого впровадження є підвищення ефективності та поліпшення якості ведення обліку на підприємстві. Процес автоматизації фінансових результатів є особливим, оскільки йому повинні передувати процеси автоматизації всіх ділянок господарської діяльності. Автоматизувати процес визначення фінансових результатів без автоматизації попередніх економічних циклів підприємства є неможливим.

Тому перед проведенням автоматизації облікових робіт на підприємстві, а отже, і автоматизації фінансових результатів як невід'ємного етапу цього процесу, доцільно вивчити передумови, які їм передують. У літературних джерелах немає чіткого визначення переліку факторів, на які доцільно спиратися в автоматизації облікової ділянки

роботи. Залежно від розміру підприємства, його галузевої спрямованості, перспективних поглядів керівництва та наявності коштів на цей процес, впливові фактори можуть значно різнитися між собою, або переважати на користь одного із зазначених. Передумови проведення автоматизації пропонується окреслити в такому порядку:

1. Технічні можливості підприємства щодо проведення автоматизації всіх облікових робіт (наявність техніки та технологій для забезпечення конструктивного процесу автоматизації).

2. Ресурсні можливості підприємства, тобто його здатність за відсутності першого пункту якісно та в стислі терміни вжити заходів для придбання необхідної матеріально-технічної бази.

3. Мета проведення автоматизації. Посадові особи підприємства, котрі приймають рішення на користь автоматизації, повинні чітко усвідомлювати, які наслідки матиме цей процес. Чи буде він перспективним для конкретних господарських умов, чи принесе певні позитивні наслідки для прийняття зважених управлінських рішень у майбутньому.

4. Темпи та якість автоматизації. Терміни проведення автоматизації облікових робіт повинні відповідати стратегіям розвитку підприємства та тактиці дій керівництва на ринку. Якщо задоволення цих умов відбувається повільно або за незадовільними темпами, то треба вжити додаткових заходів, скажімо, вибрати інший програмний продукт або покращити матеріально-технічну базу.

5. Обмеження вільного та несанкціонованого доступу до інформації. За умов вдалого проведення автоматизації та ведення облікових робіт із використанням обчислювальної техніки необхідно обов'язково вдаватися до кодування інформації, встановлюючи паролі, ідентифікації та аутентифікації.

6. Результати або наслідки автоматизації. Якщо процес автоматизації спростив та прискорив оброблення облікової інформації, підвищив якість та достовірність вихідної інформації, то він досяг своєї мети. Якщо ж кошти на нього були витрачені, але бажаних результатів не отримано, тоді варто вживати заходи щодо аналізу вибраного програмного забезпечення, оскільки саме через невідповідний програмний продукт можуть виникати певні складності в подальшій роботі.

Отже, варто відзначити, що на підприємстві автоматизація всього облікового процесу та обліку фінансових результатів зокрема – це процес, під час якого внаслідок переведення бухгалтерії на комп'ютер підвищується ефективність і поліпшується якість ведення обліку на підприємстві. Отже, перед тим як приймати рішення на користь автоматизації бухгалтерського обліку, необхідно чітко виділити, що і як ця автоматизація повинна поліпшити в бухгалтерії.

Отже, проблема автоматизації бухгалтерського обліку, яку досліджували, в сучасних умовах має важливе значення, оскільки питання якісного проведення цього процесу є в основі результатів діяльності багатьох підприємств. Чим швидше оброблятимуться бухгалтерські дані, тим якіснішими будуть прийняті управлінські рішення для конструктивних перспектив розвитку підприємства.

**Марія Шестерняк**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ**

В сучасний період глобалізація є невід'ємним процесом, що має місце в світовій економіці та є однією з найвпливовіших сил, що визначає безпеку країн в економічній, соціальній та екологічній сферах, оскільки зачіпає виробництво товарів і послуг, використання природних, трудових та інформаційних ресурсів, інвестицій в фізичний та людський капітал. Тобто, визначає економічний розвиток, соціальне становище та екологічні наслідки для суспільства.

Зважаючи на це, важливо розрізняти такі процеси як «глобалізм» та «глобалізація». Так, у довідковій літературі дефініцію «глобалізм» (від «глобальний») розглядають з двох позицій: 1) зовнішня політика якої-небудь держави, заснована на втручанні у внутрішні справи інших країн, на нав'язуванні своєї волі; 2) масштабність (наприклад, глобалізм проблеми) [1, с. 161]. Іншими словами, «глобалізм» – взаємопроникнення економік різних країн внаслідок якого має створитися цивілізація нового типу у світовому масштабі.

«Глобалізація» – це надання або приписування чому-небудь глобальних масштабів, глобального характеру, наприклад, глобалізація економіки [2, с. 145].

Глобалізація ринкової системи господарювання є найважливішим фактором розвитку світових економічних відносин кінця ХХ – початку ХХІ ст. та об'єктом досліджень вчених та практиків. При цьому, глобалізація економіки, суспільно-економічні зміни, всебічне поглинання міжнародних відносин, економіко-реформаторські перетворення, виникнення та розвиток транснаціональних корпорацій та промислово-фінансових груп визначили необхідність гармонізації та стандартизації системи обліку на міжнародному рівні.

Так, зокрема, 29 червня 1973 року професійні бухгалтерські організації економічно розвинутих країн світу (Австралії, Великобританії,

Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, США, Франції, Японії) підписавши угоду створили Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (далі – Комітет з МСБО). У 2000 році Комітет з МСБО перейменували на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (далі – Рада з МСБО), діяльність якої спрямована на гармонізацію національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та облікових політик різних країн. Головне завдання Ради з МСБО – це розробка та впровадження єдиної системи зрозумілих та прийнятних Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Таким чином, у світовій обліковій системі проблема гармонізації та стандартизації облікової практики знайшла своє вирішення у створенні Комітету з МСБО, який перейменовано на Раду з МСБО. Зауважимо, що вже на кінець 2000 року до складу Ради з МСБО входять всі професійні бухгалтерські організації (більше 140), які є членами Міжнародної федерації бухгалтерів (далі – МФБ).

У 2001 році в США започатковано корпоративні крахи. Розпочинається активне обговорення перспектив «конвергенції» US GAAP (Generally Accepted Accounting Principles) і МСБО. Проведено засідання Ради з МСБО в штаб-квартирі Ради зі стандартів бухгалтерського обліку США. У квітні того ж 2001 року Рада з МСБО стає Радою з МСФЗ.

Виходячи з цього, зазначимо, що в питанні стандартизації бухгалтерського обліку в світі визначають два базиси:

- 1) IAS (International Accounting Standards) – Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – Лондонський офіс;
- 2) GAAP US (Generally Accepted Accounting Principles) – загальновизнані облікові принципи США.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ) – це цілісна, постійно удосконалювана система обліку та фінансової звітності, що узагальнює облікові принципи і правила складання фінансових звітів. МСФЗ спрямовані на зближення методології обліку та звітності різних країн. Звернемо увагу, що ці стандарти виникли в результаті посилення процесів економічної інтеграції країн. Метою стандартів є однозначне тлумачення принципів, правил та алгоритмів обліку в різних країнах.

За таких умов розвиток ринкових відносин в Україні та інтеграція її економіки в світове господарство визначають формування системи обліку відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів. Як наслідок, економічні перетворення та процеси формування ринкових відносин в Україні на всіх рівнях. Командно-адміністративна система управління та ведення бухгалтерського обліку залишається в минулому. Сучасні методи управління вимагають оновлення теоретико-

методологічних основ бухгалтерського обліку та децентралізації управління.

Як відомо, процес трансформації обліку в Україні бере свій початок у 1992 році. Так, зокрема, Президентом України виданий Указ №303/92 від 23.05.1992 року «Про перехід до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики» [3]. На підставі цього Указу було створено Координаційну раду з питань організації переходу України на міжнародну систему обліку і статистики, сформовано відповідні робочі групи з провідних науковців та фахівців, працівників міністерств і відомств України, визначено конкретні заходи, розроблено та затверджено постановою Кабінету Міністрів України №326 від 04.05.1993 року «Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики» [4].

Державна програма переходу на міжнародну систему обліку і статистики передбачала створення методологічно-правової бази обліку України. Відповідно, для виконання цієї програми були прийняті закони України «Про державну статистику», «Про аудиторську діяльність», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» та інші нормативні документи. Окрім цього, зроблено доповнення до Плану рахунків бухгалтерського обліку, які відобразили зміни в фінансово-господарській практиці підприємств та організацій.

Як свідчить практика, зміни в системі обліку і звітності відбуваються дуже повільно. Через певні об'єктивні і суб'єктивні причини радикальних зрушень не відбулося. Тому, приймаються нові програми та постанови, законодавчі акти та нормативні документи, які передбачають ряд заходів щодо послідовного реформування системи обліку і звітності. Процеси трансформації обліку відповідно до міжнародних стандартів вимагають великих зусиль.

Трансформація бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів є передумовою реформування економіки України. Разом з тим, в умовах становлення глобального інформаційного суспільства важливим є створення концепції розвитку системи обліку в Україні.

На основі викладеного можна стверджувати, що глобалізація суттєво послабила роль та значення традиційних національних систем регулювання обліку шляхом запровадження, функціонування та широкої взаємодії відповідних міжнародних організацій. Однак, створити потужні наднаціональні механізми регулювання в цій сфері на даний момент поки ще не вдалося, оскільки в результаті світової економічної кризи загальмувалися саме процеси гармонізації облікових систем та тривають дискусії щодо вибору бази формування загальносвітової моделі обліку. Тому, саме визнання об'єктивної необхідності використання

загальноприйнятних підходів до ведення обліку та складання звітності прискорить процес пошуку компромісу в цьому питанні.

### **Література:**

1. Новий словник іншомовних слів: близько 40000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко та ін.; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.
2. Словник іншомовних слів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: «ФОЛІО», 2006. 623 с.
3. Указ Президента України «Про перехід до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики», №303/92 від 23.05.1992 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/303/92>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Державна програма переходу на міжнародну систему обліку і статистики», №326 від 04.05.1993 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF>
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», №3332-VI, URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3332-17>
6. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», №537-16. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
7. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929\\_010](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010)

**Світлана Яцишин**

*Тернопільський національний економічний університет*

## **РИЗИКООРІЄНТОВАНІ ОПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ: ПОНЯТТЯ, ТИПОЛОГІЯ, МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ**

На сьогодні відсутнє однозначне розуміння ризику, зокрема в економіці і підприємстві. Розмаїтість думок про сутність ризику пояснюється, зокрема, багатоаспектністю цього явища, певним його ігноруванням в існуючому господарському законодавстві, недостатнім використанням у реальній економічній практиці й управлінській діяльності. До того ж, ризик – це складне явище, що має безліч неспівпадаючих, а, іноді, протилежних реальних основ.

Актуальність оцінки ризиків суб'єкта господарювання має першочергове значення, оскільки від точності визначення усіх ризиків і факторів, які впливають на його діяльність, залежить як об'єктивність прийняття управлінських рішень, його фінансове становище, так і якість контрольно-ревізійних заходів.

Основним методом визначення ризикових операцій є аналіз фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання за звітними



даними та матеріалами попередніх ревізій. Його завданням є оцінка ефективності управління та виявлення факторів, які позитивно / негативно вплинули на кінцеві фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання.

При цьому основними джерелами інформації для проведення такого поглибленого аналізу служать: Баланс (Звіт про фінансовий стан) – форма №1; Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – форма №2; Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) – форма №3; Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) – форма №3-н; Звіт про власний капітал – форма №4; Примітки до річної фінансової звітності (форма №5) та інші звіти й інформація, необхідна для якісного аналізу, виявлення резервів виробництва та визначення ризикових операцій.

Виділяють два основні методи визначення ризикових операцій:

1) орієнтація на фінансові порушення, виявлені ревізіями у інших суб'єктів господарювання;

2) орієнтація на операції, щодо яких не забезпечений внутрішньогосподарський контроль.

Суть першого методу полягає в тому, що фінансовий інспектор чи інша перевіряюча особа повинна взяти до уваги порушення, виявлені попередніми контрольними заходами цього суб'єкта господарювання або у інших суб'єктів. Такі порушення можуть свідчити про наявність аналогічних ризикових операцій на об'єкті контролю у новий ревізійний період.

Другий метод означає, що якщо у суб'єкта господарювання відсутній або неефективно діє внутрішньогосподарський контроль, це збільшує ймовірність проведення ризикових операцій. А система внутрішньогосподарського контролю – це, насамперед, сукупність внутрішніх правил та процедур контролю, запроваджених керівництвом суб'єкта господарювання з метою забезпечення (в межах можливого) стабільного та ефективного його функціонування, дотримання внутрішньої господарської політики, збереження та раціонального використання активів, запобігання фальсифікаціям та помилкам, ведення та подання достовірної фінансової звітності.

З урахуванням недоліків системи внутрішньогосподарського контролю суб'єкта господарювання визначаються ризикові операції, які підлягають першочерговому поглибленому вивченню.

Такими недоліками в системі внутрішньогосподарського контролю є:

– відсутність наказу про облікову політику;

– не проведення інвентаризацій основних засобів і товарно-матеріальних цінностей;

– недотримання законодавчих обмежень при прийнятті на роботу обліково-фінансових та матеріально-відповідальних працівників, порядку та періодичності їх перепідготовки;

– невизначеність статусу осіб, відповідальних за здійснення внутрішньогосподарського контролю та їх обов'язків;

– не створення належних умов для збереження суб'єктом господарювання коштів і матеріальних цінностей;

– відсутність посадових інструкцій;

– відсутність графіка документообігу та контролю за його дотриманням;

– не дотримання правил прийому документів на виконання;

– не проведення системного основного аналізу цільового та економічного використання усіх видів ресурсів.

Типи ризиків в системі бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання визначені таблицею 1.

*Таблиця 1*

### **Типологізація ризиків бухгалтерського обліку**

Місце виникнення	Сфера виникнення	Типи ризиків
Зовнішнє середовище	Ризики пов'язані з процедурою державного, громадського та професійного регулювання бухгалтерського обліку	– ризики, які пов'язані з переходом на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
		– ризики, які пов'язані з протиріччям у національних стандартах бухгалтерського обліку та звітності, Господарському кодексі України, Податковому кодексі України, інших законодавчих та нормативних актах
Внутрішнє середовище	Ризики, пов'язані з виробництвом та бухгалтерським обліком суб'єкта господарювання	– ризик, який пов'язаний спотворенням в обліковій інформації;
		– ризик, який обумовлений рішеннями, прийнятими при формуванні обліку та аудиту суб'єкта господарювання

Фактори, що впливають на ступінь ризиковості операцій, поділяються на об'єктивні й суб'єктивні.

Об'єктивні фактори не залежать від суб'єкта господарювання (зовнішні): законодавча база, соціально-економічні (політичні, ринкові, митні), природні фактори.

Суб'єктивні фактори безпосередньо залежать від суб'єкта господарювання: рівень організації виробництва, можливість

забезпечення якості продукції, робіт чи послуг, вибір типу контрактів, ступінь кваліфікації.

Наведені фактори тісно пов'язані між собою та мають спільні елементи. Тому їх необхідно розглядати як логічно взаємопов'язані.

Ідентифікація ризикових операцій визначає систему класифікації ризиків господарської діяльності, у той же час класифікаційна система ризиків сама по собі служить інструментом ідентифікації. Вона проводиться протягом усього життєвого циклу ризикової ситуації, оскільки можливе виявлення нових сигналів і ознак ризикової операції.

### **Література**

1. Борщ В. Обліковий ризик: визначення, складові. Процес виникнення та фактори впливу. Вісник КДТЕУ. Сер. Економіка. 1998. №1. С. 122-126.
2. Закон України від 26 січня 1993 року №2939-ХІІ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 року №43 «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016>

**III Міжнародна науково-практична конференція**

**«СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ  
ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ:  
ЛОКАЛЬНИЙ  
ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР»**

*10 вересня 2019 року, м. Тернопіль*

**Збірник матеріалів**

Підписано до друку 12.09.2019.  
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.  
Папір офсетний 70 г/м<sup>2</sup>. Друк електрографічний.  
Умов.-друк. арк. 17,9. Обл.-вид. арк. 17,82  
Тираж 100 примірників. Замовлення № 09/19/2-14.

**Видавець та виготувач:**  
ФОП Осадца Ю.В  
м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7  
тел. (0352) 40-08-12, (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23



*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої  
справи до державного  
реєстру видавців, виготівників і  
розповсюджувачів видавничої продукції  
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*